M. HERMANN. FRIDER. KOECHERI

REVEREND. MINISTER. VINAR. CANDIDAT.

NOVA BIBLIOTHECA HEBRAICA

SECVNDVM ORDINEM

BIBLIOTHECAE HEBRAICAE

B. IO. CHRISTOPH. WOLFII

DISPOSITA

ANALECTA LITERARIA

HVIVS OPERIS

SISTENS.

CVM PRAEFAMINE

IO. GOTTFR. EICHHORNII

LINGVAR. SACRAR. ET ORIENTAL. PROFESSORIS PVBL. ORD.

IN ACADEMIA IENENSI.

Pars I.

IENAE,

IMPENSIS HAEREDVM C. H. CVNORIS

MDCCLXXXIII.

PRAEFATIO.

Negari nequit, b. *Io. Christoph. Wolfium* in *Bibliotheca* sua *hebraica* clarissimam lucem historiae literariae sacri codicis Veteris Testamenti, monumentorum Iudaicorum et rei orientalis attulisse. Nolo hic in laudes istius operis excurrere, quae satis inter eruditos harum rerum peritos constant. Interim tamen idem vir literatissimus in eodem opere varia documenta imperfectionis, qua ingenium humanum in rebus literariis premi solet, dedit, id quod etiam in tanta scriptorum describendorum varietate accidere facili negotio poterat. Fieri non potuit, ut unus idemque *Wolfius* singulos libros ad scopum suum pertinentes ipse inspiceret, unde ipsi imposita fuit necessitas, in symbolis aliorum doctorum virorum per literas conquisitis acquiescendi, ubi *αὐτοψία* ipsum defecit, quod idem ipse in *praefatione Tomi primi Bibliothecae* suae *pag.* 18. 19. ingenue fatetur. Hinc interdum aliorum relationi plus fidei quam par erat tribuere coactus fuit, quo ex fonte plurima menda descriptioni librorum priscorum circa auctorem, editiones, versiones, typographos, et chronologicam eorundem rationem operi huic alias praestantissimo admixta, deriuanda esse censendum est. Hinc iampridem varii post *Wolfii* tempora in re literaria orientali versatissimi scriptis suis varias inseruerunt obseruationes, quae ad *Bibliothecam Wolfianam* partim supplendam partim emendandam spectarent. Cum vero haec ipsa supplementa tantum sparsim in ephemeridibus, diariis literariis aliisque scriptis delituerint, a nemine, quantum quidem ego scio, in unum corpus collecta, impulit me hoc ipsum, ut iam hinc inde a pluribus annis emendationes et supplementa Wolfiani operis potiora, quae mihi in legendis eiusmodi libris, quorum maximam partem ipse possideo, obtigerunt, mihi adnotarem, quam collectionem tandem diu satis ab eruditis viris exoptatam hoc ipso libro in publicam lucem proferendam curaui. Breuitati, quantum fieri poterat, studui, ne lectores mei taedio afficerentur, unde pleraque dicenda in compendium contraxi. Fontes, ex quibus hausi Analecta haec, diligenter adduxi, rarius loca memoratu digniora autorum ex

libris hodie in terris noſtris rarioribus propriis ipſorum verbis exhibui. Aliorum obſeruationibus meas interdum adieci coniecturas, quod autem rarius factum eſt, ne nimia mole creſceret liber. Vt commoditati lectorum eo melius inſeruirem, ſimulque ut haec Analecta Wolfiano operi accurate reſponderent, eadem ſtudioſe iuxta ordinem paginarum *Bibliothecae Wolfii* mei diſpoſui, et, ſi forte unum atque alterum ſupplementum ad plures Tomos huius operis ſpectat, ſuo loco diligenter notaui. Vniuerſam hanc collectionem Analectorum in duas partes diuiſi, quarum prior Bibliothecam nouam literaturae Rabbinicae comprehendens hoc libello exhibetur, quam altera pars, cuius collectaneorum particula haud exigua ad prelum iam parata, argumenta noſtris temporibus praecipue accommodata continens excipiet, dummodo intellexero, ſtudia mea huic labori ſatis moleſto conſecrata doctis viris haud diſplicere. Symbolas huius operis, quas a fautoribus rei literariae orientalis vehementer expeto, quibus haec Analecta ornari poſſunt, gratiſſima mente accipiam, quae ſuo loco huic operi erunt poſtea inſerendae. Caeterum quid in hac parte prima praeſtiterim, lectorum peritorum et aequorum iudicio ſubmitto. Vnum adhuc eſt, quod monere debui. Scio equidem, haec Analecta *Wolfiani* operis ex deſcriptione codicum hebraicorum adhuc augeri poſſe, qui praecipue in Bibliothecis exterarum potiſſimum regionum ſqualore et puluere obducti adhuc deliteſcunt, quod vero ſubſidium iis relinquendum eſſe iudico, quibus facultas data eſt, eiusmodi Bibliothecas exteras adeundi atque talis generis *κειμήλια*, ad quae plerisque non patet aditus, recognoſcendi. Quorum interim monumentorum pretioſiſſimorum ſi quis forte Maecenas reddere me participem aut certiorem velit, in eius honorem orbi literato haec tradere non decro. Cel. *Eichhornii* praefationem huic priori parti ob temporis anguſtiam nondum praefixam pars poſterior exhibebit. Vale interim, Lector beneuole, et hac prima parte *Bibliothecae* ad *Wolfium* ſupplendum a me conſcriptae vtere feliciter. Scrib. Ienae ex muſeo d. XIV. Martii, A. R. S. MDCCLXXXIII.

NAR-

NARRATIO BREVIS

DE

BIBLIOTHECIS RABBINICIS ET ORIENTALIBVS

AD

SVPPLENDAM PRAEFATIONEM TOMI I.

BIBLIOTHECAE HEBRAICAE WOLFII

SPECTANS.

Cum b. nostro *Wolfio* fontes omnino fuerint nominandi, ex quibus ea potissimum, quae ipse de scriptis Iudaeorum antiquissimorum eorumque historia diligentissime obseruauit, hauserit, operae pretium omnino fuit, vt ea scripta, quae *Bibliothecarum Rabbinicarum* et *Orientalium* nomine insigniuntur, paulo accuratius recenseret. Praestitit hoc ipsum *Wolfius* in *praefatione* Tomo primo huius operis praefixa. Licet autem varia eaque egregia de istis attulerit *Wolfius*, spero tamen, quod lectoribus meis supplementa sequentia *Wolfianae* relationis haud futura sint iniucunda, in quibus ordinem, quem *Wolfius* secutus est, studiose retinebo, quibus deinceps ea, quae mihi de eodem argumento addenda videntur, subiungam.

Primus, quem b. *Wolfius* inter scriptores bibliothecarum Rabbinicarum laudat, est *Iohannes Buxtorfius* uterque *Pater* et *Filius*. (Vid. *Praefat. Wolf. pag.* 3. sequ.) Quantum ego quidem scio, eadem nunquam separatim lucem adspexit publicam, sed tantum iterata vice appendicis loco eiusdem tractatui *de Abbreviaturis hebraicis* subiuncta est. Praestantia, qua editio *Herbornensis* de anno 1708. *Basileensem* et *Franequeranam* superat, vel ex eo constat, quod prima editio *Basileensis* anno 1613. excusa saltem quatuor plagulis constet, cum haec *Herbornensis*, contra ducentas et sexdecim paginas comprehendat. Memoratur etiam in praefatione editionis *Herbornensis*, quod in eadem praeter articulos ab ipso *Buxtorfio* adlatos adhuc trecenti alii iique novi Rabbinicorum librorum tituli et inscriptiones reperiantur, quae supplementi causa accesserunt. Praeterea accessit in hac *Herbornensi* editione index auctorum omnium in hac Bibliotheca recensitorum Rabbinorum, qui eo magis fuit necessarius, cum *bibliotheca Buxtorfiana* ab auctore eiusdem non iuxta ordinem Auctorum Iudaicorum alphabeticum, sed tantum iuxta ordinem librorum commemoratorum dispofita fuerit. Forte melius fuisset, si *Buxtorfius* libros vniuscuiusque auctoris Iudaici statim nomini eius addidisset, et si libros per consequens iuxta ordinem alphabeticum Auctorum suorum disposuisset, quam methodum secutus est b. *Wolfius* in Bibliotheca sua hebraea, quoniam tunc successores eius in isto scribendi genere non opus habuissent, prius scripta cuiuscunque auctoris sub diversis articulis occurrentia colligere eaque veris auctoribus vindicare, quod omnino valde molestum fuit. Interim hac literaria obseruatione famae et meritis egregiis *Buxdorfiorum* in literaturam orientalem speciatim Rabbinicam nihil detrectare cupio. Ad methodum, qua *Buxtorfius* monumenta literaria Iudaeorum recensuit, quod attinet, praecipua eius cura in eo fuit collocata, vt paucis argumentum libri cuiusuis adlati et praecipuas eiusdem editiones enarraret. Narrationi de libris Rabbinorum praemissa sunt quaedam partim de editionibus codicis sacri hebraei et singularum eius partium, partim de interpretibus Iudaicis, Masora, et aliis ad literaturam sacram pertinentibus. Multa tamen in hac Bibliotheca *Buxtorfii* rabbinica omissa esse, quae haud fuerint omittenda, vnusquisque perspiciet facile, qui vel leuiorem attentionem in hoc scripto perlustrando adhibebit, quae iterum vestigia imperfectionis humani ingenii in elaborando hoc literaturae genere manifesta exhibent. Huc spectat inter alia, quod nihil adlatum sit de libro *Sohar*, antiquissimo Theologiae Iudaicae monumento. Simili ratione librum notissimum *R. Asarjae de Rubeis Meor Enajim* inscriptum, de quo *Wolfius* noster *Tomo primo* Bibliothecae suae *pag.* 944. *seq. num.* 1773. commentatus est, sicco pede *Buxtorfius* praeteriit. De splendido opere Iudaico *Iad chasaka*, cuius argumentum caeteroquin *pag.* 291. editionis *Basileensis* et *pag.* 94. editionis *Herbornensis* optime enarrauit, non obseruauit *Buxtorfius*, auctorem eiusdem esse *R. Mosen Maimonidem*. Alium huius scripti defectum notauit b *Iacobus Frider. Reimannus* in *Introductione* sua germanica *in historiam Theologiae Iudaicae pag.* 188.

Caete-

Caeterum nescire me profiteor, an *Auctarium* istud, quod *Iohannes Iacobus Buxtorfius* Auctoris huius nepos reliquisse memoratur a *Wolfio Praefat. pag.* 4. in editione *Herbornensi* consultum fuerit, de quo maxime dubitandi causa subest, cum eiusdem in praefatione nulla facta fuerit mentio.

Progredior nunc ad Bibliothecam hebraicam *Iohannis Henrici Hottingeri*, cui auctor quidam Anonymus im *neuen Büchersaal der gelehrten Welt Part.* XVIII. *pag.* 397. palmam et honorem primi in hoc argumento scriptoris assignauit. Vitam huius de literis orientalibus optime meriti viri *Reimannus* in *Introductione* germanica *in Historiam literariam Germanorum Part.* III. *Sect.* III. §. 239. *pag.* 370. sequ. et *Io. Petr. Niceronius* in *Nachrichten von den Begebenheiten und Schriften berühmter Gelehrten Part.* VIII. *pag.* 146. seq. *versionis german. Baumgarten.* enarrarunt. Edidit iste tum *Bibliothecarium quadripartitum,* qui *Tiguri* 1664. in 4. prodiit, tum etiam *Bibliothecam orientalem.* Prius scriptum *Wolfius* noster non commemorat, forte quoniam istud non cuiuslibet usui est accommodatum, quod de eodem obseruauit *Reimannus loc. citat. Part.* I. *Sect.* III. §. 32. *pag.* 229. Neque mitius est iudicium de eodem libro, quod exhibuit *Niceronius loc. cit. pag.* 161. Posterius scriptum proxime huc pertinet et a *Wolfio pag.* 6. *Praefationis* memoratur. Plenior huius operis inscriptio haec est: *Promptuarium siue Bibliotheca orientalis, exhibens Catalogum siue Centurias aliquot tam Auctorum quam librorum Hebraicorum, Syriacorum, Arabicorum, Aegyptiacorum, addita mantissa Bibliothecarum aliquot Europaearum. Heidelbergae* 1658. in 4. In hac mantissa, quae in titulo libri huius memoratur, praeter alia quoque occurrit *Licent. Castilii Catalogus* CCLXI. *Manuscriptorum Arabicorum Bibliothecae Laurentianae in Escuriali regis Catholici et catalogus codicum Manuscriptorum, quos Iosephus Scaliger Bibliothecae Leidensi legauit.* Proxime ad literaturam Rabbinicam spectat caput primum huius operis, in quo *Hottingerus* de libris et monumentis editis Rabbinicis, et hoc caput nomen Bibliothecae rabbinicae *Buxtorfii* ordine digestae, quod eidem tribuit *Reimannus*, optime meretur. Interim variis in locis cum *Buxtorfio* suo grauissime hallucinatus est, dum errores a *Buxtorfio* commissos interdum diligentius, quam par erat, retinuit, cuius insigne exemplum in recensendo aliquo scripto *Rabbi Bechai Reimannus* dicto loco adduxit. Sententiam sinistram de hoc ipso *Hottingeri* opere tulit *Bailletus* eruditus Gallus, quae legi potest apud *Niceronium loco citato pag.* 157. Interim iam obseruauit *Reimannus* in *Introduct. in historiam literar. German. Part.* I. *Sect.* III. *pag.* 442. lectionem eius partim propter copiam rerum et relationum praestantissimarum in eodem opere occurrentium, partim ob ordinem accuratum ab auctore obseruatum vehementer esse commendandam. Circa reliqua capita huius operis, in quibus de literarum monumentis in aliis linguis hebraicae cognatis agitur, hic obiter obseruo, *Hottingerum* non primum auctorem Bibliothecae orientalis Arabicae cet. fuisse, quippe quam ante eum in ipso Oriente *Mustapha Hagi Kalfah Kiatibzadah* composuisse memoratur ab auctore Anonymo

 im

im *neuen Büchersaal der gelehrten Welt. Tom.* II. *Part.* XVIII. *pag.* 397. quam ipsam ab Hottingero nondum in suos usus conuersam *Herbelotius* postea Bibliothecae suae orientali inseruit.

Transeo nunc ad Bibliothecam magnam Rabbinicam, quam debemus *Iulio Bartoloccio*, eruditissimo Cisterciensis ordinis Monacho et *Carolo Iosepho Imbonato*, de quorum libris huc spectantibus *Wolfius* noster *Praefat. pag. 6. sequ.* multa verba fecit. Saltem hic inscriptiones singularum huius Operis partium et quaedam alia subiungam. Absoluitur opus *Bartoloccianum quatuor Partibus. Prioris* partis inscriptio est sequens: *Bibliotheca magna Rabbinica de scriptoribus et scriptis Rabbinicis ordine alphebetico Hebraice et Latine digestis. Pars I. tres primas Alphabeti literas* א, ב, ג *complectens. In qua complures identidem interferuntur dissertationes et digressiones, quarum Elenchus habetur post praefationem ad lectorem. Auctore — Iulio Bartoloccio de Cellsno, Congregat. S. Bernhurdi Ref. Ord. Cisterciens. et S. Sebastiani ad Catacumbas Abbate. Romae ex typographia S. Congregat. de propaganda fide.* Anno Iubilaei MDCLXXV. *Superiorum permissu. In Folio.* Constat haec pars excepta praefatione paginis 831. Hanc secuta est *Pars secunda sex literas sequentes Alphabeti hebraici* ד *usque ad* ט *comprehendens, cum triplici Indice Hebraeo uno, locorum sacrae Scripturae altero, tertio rerum vocumque memorabilium. Romae* MDCLXXVIII. *in Folio*, quae sine praefatione constat paginis 923. Excepit hanc *Pars tertia* ibidem anno 1683. in lucem publicam edita, quae saltem *unicam literam Iod* sistit, quae sine praefatione absoluitur paginis 1002. *Quarta* et vltima huius Operis pars, cuius elaborationem inceptam *Bartoloccius* morte impeditus nondum ad finem perducere poterat, ex parte debetur *Imbonato*. Inscriptio eius est sequens: *Bibliotheca magna Rabbinica — Pars* IV. *complectens post Iod reliquas duodecim Alphabeti literas a Caph vsque ad Tau. Auctore — Iulio Bartoloccio — post eius obitum absoluta, aucta et in lucem edita a D. Carolo Iosepho Imbonato Mediolanensi, eiusdem Congregationis Monacho Sac. T. et L. S. P. Praeter Indices Hebraeum, Locorum sacrae Scripturae vocumque memorabilium additur quadruplex Index vniuersalis, hoc est:* I) *Repertorium librorum omnium per materias.* II. *Index chronologicus.* III. *Elenchus Auctorum, Scriptorum, Rabbinorumque omnium.* IV. *Synopsis titulorum omnium Operibus, Libris siue Tractatibus praefixorum. Huic quadripartito operi accessit Tomus alter,* nempe *Bibliotheca Latino-Hebraica, siue de Scriptoribus Latinis, qui ex diuersis nationibus contra Iudaeos vel de re hebraica vtcunque scripserunt: additis Obseruationibus criticis et philologico-historibus, quibus quae circa patriam, aetatem, vitae institutum, mortemque Auctorum consideranda veniunt, exponuntur. Loco Coronidis aduentus Messiae a Iudaeorum blasphemiis ac haereticorum calumniis vindicatur, una cum Chronotaxi totius Scripturae sacrae, qua statuitur natale Christi anno ab Orbe. condito* 4000. *Opera et studio Caroli Iosephi Imbonati. — Romae* MDCXCIII. *in Folio*, quae pars sine praefatione exhibet paginas 683. Separatim quoque hoc posterius Volumen lucem

cem eruditi orbis adspexit, in duas partes divisum, sequenti titulo: *Bibliotheca Latino-hebraica, siue de scriptoribus Latinis, qui ex diuersis nationibus ect. — Cum Indice quadruplici Nominum, Cognominum Heterodoxorum et Materiarum. Loco coronidis adiectus est aduentus Messiae — vindicatus, Sacrarum Scripturarum, sanctorum Patrum. Conciliorum, Rabbinorumque suffragiis obsignatus, geminas dissertationes theologico-dogmaticas complectens. Vna Messiam in Lege promissum aduenisse, Veteris Testamenti et Rabbinorum calculis demonstratur. Altera omnes ferme haereses contra diuinitatem et humanitatem Christi Domini referuntur et refelluntur, ex Hebraico, Graeco, Latinoque codice auctoritatibus depromptis. — Auctore et vindice D. Carolo Iosepho Imbonato Mediolanensi, Congregat. S. Bernhardi ord. Cisterciens. Monacho Sac. T. et Ling. S. P. Praemittitur Chronotaxis Scripturae sacrae, qua statuitur natale Christi ab orbe condito* 4000. *Romae ex typographia S. Congregat. de propaganda fide* MDCXCIV. *Superiorum permissu Fol. Pars* I. continet paginas 549. II. vero 277. exceptis praefationibus. Ad vitae rationem *Bartoloccii* quod attinet, *Imbonatus* in praefatione *Tomo quarto* huius operis immortalis praefixa *pagina* 1. memorat, eundem per annos triginta et sex muneri lectoris linguae hebraicae in Collegio Neophytorum et Transmarinorum praefuisse. Postea locum scriptoris hebraici in bibliotheca Vaticana Romana egregie ornauit, ac tandem propter eruditionis ac doctrinae egregiam copiam, qua instructus fuit, in numerum Consultorum sacrae Congregationis cooptatus est. Effigies eius elegantissime acri incisa praefixa est *Parti* XV. *des neuen Büchersaals der gelehrten Welt*, quae *Lipsiae* 1712. prodiit. Pauca sunt, quae mihi de *Bibliotheca magna Rabbinica* huius egregii Viri erunt obseruanda, ex quibus ea, quae *Wolfius* de eadem adduxit, suppleri poterunt. Licet *Bartoloccius* viginti et quinque annos in hoc opere elaborando desudaverit, finem tamen exoptatum eidem imponere dira mors prohibuit. Ipsum hoc tempus huic labori fere Herculeo consecratum ipse *Bartoloccius* in *praefatione Partis primae pag.* 2. sequentibus verbis indicat: „*Habes, benigne* „*Lector, in hac Bibliotheca Rabbinica, quicquid viginti quinque annorum studio hausimus ex omnibus Manuscriptis et impressis Codicibus tum antiquioris Bibliothecae* „*Vaticanae, tum Heidelbergensis Palatinae et Vrbinatis in Vaticana modo existentium,* „*quarum Indices Auctorum omnium et materiarum Hebraico-Latinos in quatuor praegrandes Tomos contexuimus.*„ Quibus ex verbis *Bartoloccii* simul de fontibus ab ipso in vsus suos conuersis vnicuique constabit. Ad iudicia eruditissimorum virorum de hoc opere quod attinet, sinistrum omnino est iudicium *Richardi Simonii*, quod iam adduxit *Wolfius Praefation. pag.* 8. Colligam itaque ea, quae ex aduersa parte in laudem et gloriam eius inclinant. Quo spectat, ut alia transeamus, sententia *Salomonis van Til*, in *Bibliotheca theologica*, quae *Traiecti ad Rhenum* 1717. in forma quarta edita est, sequentibus verbis expressa: „*Opus est*,„ scribit „*quouis aere redimendum propter viri docti* (Auctoris) *accuratam librorum Iudaicorum* „*collectionem. De quibus egerint et quaenam variora pertractauerint, pluribus illu-* „*strat.*

„*strat. Multa inedita manuscripta, quae latent in Italicis bibliothecis, peruestigauit,* „*et quid de iis sentiendum sit, reclusit. Interseruit varias dissertationes curiosas et* „*amplas de rebus Iudaicis, quas etiam magno cum fructu legere poteritis.*„ Concedendum est omnino, quod *Bartoloccius* primus fuerit, qui Indices scriptorum Rabbinicorum a *Buxtorfio*, *Plantavitio* et *Hottingero* descriptos secundum ordinem alphabeti in eiusmodi ordinem redegit, in quo sub nomine cuiuslibet Auctoris quoduis scriptum eius reperiri potest, quod adminiculum multum adiumenti huic literaturae praebet, dum ea ratione literarum hebraearum peritus lector molesto labore conquirendi ex vniuerso voluminoso opere, quid cuiuis scriptori sit vindicandum, supersedere poterit. Manebit grata recordatio apud omnes, qui conditionem eiusmodi laborum norint, incredibilis et molestissimi laboris, quem in elaboranda Bibliotheca Rabbinica in se suscepit. Primus est *Bartoloccius*, qui viam pandit ad plenius corpus literarium *Bibliothecas Rabbinicas* conficiendum, quod vero a praesenti nostro saeculo vix erit exspectandum. Interim id non inficiari debemus, quod etiam interdum sphalmata, menda in Auctorum et scriptorum Iudaicorum nominibus in hac Bibliotheca Rabbinica occurrant, quae imperfectionem ingenii humani sapiunt. Eiusmodi mendum circa denominationem *Aristotelis* ab Auctore nostro commissum b. *Baumgartenius* in *Nachrichten von merkwürdigen Büchern Tomo* X. *Part.* 59. *pag.* 466. obseruauit et emendauit. Haec vero pretium et gloriam tanti operis obscurare, qui affirmabit, scio fere neminem. Ad operam, quam *Imbonatus*, diligentissimus continuator huius scripti impendit, quod attinet, obseruetur, *Bartoloccium* apud se constituisse, accuratum Indicem Auctorum omnium latinorum, qui de re Hebraica vel gestis gentis Iudaicae scripserunt, conficere. Non obscure id ipsum promiserat eruditis *Bartoloccius* alicubi (*Biblioth. magn. Rabbinic. Part.* III. *pag.* 916. *col.* 2.) ubi scribit: „*De quibus* (Concordantiis) *F. Marii a* „*Calasio*) *in Catalogo Auctorum, qui de re Hebraica scripserunt, Deo dante, uberius agam.*„ Ad quem locum *Imbonatus* in praefatione suae continuationis prouocauit. Cum vero dira morte impeditus, filum laboris huius rei literariae orientali utilissime abrumpere cogeretur, hoc propositum *Imbonatus* exequendum curauit. Hic vero dissimulari haud poterit, eundem in sua continuatione varia, quae *Bartoloccius* iam in suo opere obseruauerat, in usus suos conuertisse. Sciagraphiam operis sui, quod ipse memorat *Imbonatus*, eruditissimorum virorum censurae subiiciebat, ex quibus inter praecipuos *Iohannem Pastritium* nominat, cui titulum viri diuinarum Hebraicarumque literarum periti, socii in collegio Vrbano de propaganda Fide, Theologiae Polemicae Lectoris, huiusque Bibliothecae ex commissione Reuerendissimi sacri Palatii Apostolici Magistri et censoris diligentissimi tribuit. Praesidium ei subnatum est non solum ex Bibliothecis patriae suae ciuitatis, verum etiam aliis ex oris et regionibus ea deriuabat, quae ad incrementa operis sui facere possent. His adminiculis adiutus *Imbonatus* descripsit indicem scriptorum, quorum numerus ad duo millia et quinquaginta excurrit. Interim idem

idem hic *Imbonatus* interdum in hoc labore in se suscepto hallucinatus est et humani nihil a se alienum fuisse saepissime demonstrauit. Eiusmodi errores *Imbonati* atro carbone notauit b. *Thomas Ittigius* in *Schediasmate de Auctoribus, qui de scriptoribus ecclesiasticis egerunt pag.* 81. Errauit praesertim circa religionem et fidem scriptorum a se commemoratorum. Hinc *Franciscum Gomarum* appellat *Lutheranum* (pag. 104. operis sui), *Io. Henric. Alstedium*, qui quondam fuit professor Theologiae Herbornensis *Lutheranum* (pag. 143.) ad quorum castra quoque refert *Ludouicum Crocium* et *Zachariam Vrsinum* (pag. 294. 367.). Contra *Iacobum Zieglerum* immerito pag. 395. nuncupat Theologum *Caluinianum* Zwinglianum. Notissimum inter eruditos *Gerhardum Iohannem Vossium* fuisse *Pastorem dioeceseos Heidelbergensis*, affirmat pag. 367. quo officio iste nunquam functus est. Ornamentum illud Academiae nostrae *Ienensis*, *Iohannem Frischmuthium*, celeberrimum quondam Linguarum orientalium Professorem pag. 104. nominat *Academiae Ienensis Rectorem*, quod vitium ei *Ittigius* exprobrat. Forte *Imbonatus* scribere voluit *Seniorem*, uti alias vocatur *Frischmuthius*. Administrauit etiam idem *Frischmuthius*, priusquam munus Professoris linguarum sacrarum ordinarii capesseret, munus Rectoris scholae senatoriae Ienensis, uti patet ex titulo eius in quibusdam disputationibus a se editis, vnde credendum est, *Imbonatum* hac in re tantum in eo errauisse, quod scholam senatoriam Ienensem cum Academia Ienensi confuderit. Operis *Bartoloccіani* raritatem testantur fere omnes historiae literariae scriptores, qui eius mentionem fecerunt, ex quorum ingenti numero tantum nominamus magnum literatorem *Dauidem Clement*, qui in libro suo notissimo, *Bibliothèque curieuse historique et critique* inscripto, *Tom.* II. *pag.* 478. hoc opus apellat *ouvrage fort-rare*, quod forte de terris Germanicis accipiendum est, cum in Belgio permulta eiusdem extent exemplaria, vti ipse hic *Clement* affirmat. Caeterum vberius et data opera in descriptione eiusdem operis diligenter versati sunt *Serpilius* in *den Lebensbeschreibungen der biblischen Scribenten, Part.* III. *pag.* 63. 64. IV. *pag.* 335. *Part.* VII. *pag.* 326. *Tenzelius* in *Colloquiis menstruis germanicis* ad annum 1692. pag. 145. auctores *des neuen Büchersaals der gelehrten Welt. Tom.* II. *Part.* XVIII. *pag.* 403. *sequ. Io. Christoph. Dornius* in *Bibliotheca theolog. critica*, *Part.* I. *lib.* I. *cap.* III. *pag.* 117. *Burcard. Gotthelf. Struuius* in *Bibliotheca histor. literar. select. Part.* III. *cap.* VII. §. 7. *pag. m.* 1113. *sequ.* et *Dauid Clement loco citato*, qui scriptoribus a *Wolfio* citatis iungi possunt.

Ad *Gabrielem Groddekium*, quem etiam *Wolfius* noster inter scriptores de Rabbinorum scriptis pag. 9. retulit, quod attinet, de eo adhuc obseruandum est, illum in *nouis literariis* sic dictis *maris Balthici* de anno 1700. pag. 37. consilium suum de conscribenda et aliquando edenda Bibliotheca Rabbinica chronologica aperuisse, in quo opere excerpta quaedam ex opere Bartolocciano cum necessariis supplementis reperiri potuissent. Verum hic eruditus vir morte praematura impeditus

us fuit, quo minus hoc propositum utilissimum exequi potuerit, quod narratur tim *neuen Büchersaal der gelehrten Welt. Tom.* II. *Part.* XVIII. *pag.* 404.

De *Io. Henrici Othonis Historia doctorum Mischnicorum* obseruat *Wolfius* noster *pag.* 10. *Praefationis* suae, eandem cum succinctis notis ab *Adriano Relando* esse editam, causam vero, quare nomen suum in hac editione dissimulauerit, non addit. Hanc ipse memorat *Relandus* in praefatione *Analectorum* suorum *Rabbinicorum*, vbi scribit: „*Sine nomine meo prodierunt notae istae, quia inter operas typographicas effusae satis elaborari et recenseri non poterant.*„

Inter eos Scriptores bibliothecarum Rabbinicarum, qui natione Iudaica prognati sunt, primum omni iure locum sine dubio meretur *Rabbi Schabtai filius Ioseph*, de quo eiusque scriptis, speciatim de eius celebratissimo opere, *Siphte ieschenim* dicto *Wolfius* noster tum in *praefatione* nostra *pag.* 12. *sequ.* tum in variis locis *Bibliothecae hebraeae Tom.* I. *pag.* 1023. *num.* 1923. III. *pag.* 1604. *sequ.* IV. 969. *sequ.* plura attulit. A ciuitate sua patria vocatur a nonnullis *Strimerus* omisso proprio nomine (vid. *Wolf Tom.* I. *pag.* 1023.) quod etiam fecit *Io. Albertus Fabricius*, Polyhistor ille Hamburgensis in *praefatione ad Vogtii Thysiasteriologiam.* Commorabatur anno 1679. apud clarissimum Typographum *Iosephum Athiam*, qui eius opera in recognoscendis et corrigendis *bibliis Veteris Testamenti Iudaeogermanicis R. Iosephi Iosel* vtebatur. Vid. *Wolf. Tom.* II. *pag.* 453. Anno sequenti 1680. edidit librum, de quo hic sermo est, vti *Wolfius* noster obseruat. Hinc error notandus est, quo editionis eiusdem tempus a *Morhofio* in *Polyhistore. Tom.* I. *lib.* IV. *cap.* 5. *pag. m.* 53. et ab Auctoribus *Actorum eruditorum Lipsiensium de anno* 1682. *pag.* 201. ad annum sequentem 1681. transfertur. Caeterum de insigni praestantia huius Bibliothecae Rabbinicae vix erit dubitandum. Summis laudibus extollit hoc opus *Richard. Simonius* in *Bibliotheca sua critica. Tom.* I. *pag.* 362. Ex cuius eruditissimi viri sententia hoc ipsum opus omnibus reliquis Bibliothecis Rabbinicis et ipsi quoque *Bartolocciano* operi praeferendum est. Praecipue commandat se hoc ipsum scriptum propter notitiam scriptorum *Karaiticorum*, quam lectoribus suis suppeditat. Hausit forte hanc notitiam et fere omnia, quae de scriptis Karaiticis tradidit, ex codicibus Manuscriptis *Iosephi Scaligeri* ab ipso in Bibliotheca academica *Leydensi* repertis, quam coniecturam iampridem fecit auctor *ἀνώνυμος* im *neuen Büchersaal der gelehrten Welt*, *Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 694. Ibidem (*Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 100. narratur, bibliothecam notissimi inter Iudaeos Rabbini *Oppenheimii* Pragensis quamplurimis libris a *Schabtaeo* descriptis instructam fuisse. Edidit idem Iudaeus *Pragae* anno 1711. *indicem librorum a Schabbataeo recensitorum*, quos sibi nondum comparare licuerit, qui tam exiguus est, ut eorundem numerus vix ad septuaginta excurrat. (Vid. *Neuer Büchersaal der gelehrten Welt*, *Tom.* II. *Part.* XXIV. *pag.* 855.) Caeterum compendium huius libri,

libri, quod *Schroederus* iste a *Wolfio* pag. 14. Praefationis memoratus adornandum susceperat, de quo etiam conferatur *Bücherfaal Tom.* III, *Part.* 33. *pag.* 662. sequ. lucem publicam non adspexit.

ANALECTA
A D
WOLFII BIBLIOTHEC. HEBRAICAE
TOMVM I.

Pag. 9. *num.* 21. *Tom.* III. *pag.* 6. IV. 747. Memorat quoque *Dauid Clement* editionem *Neapolitanam* de anno 1492. cuius *Wolfius* noster *Tomo* I. et IV. mentionem fecit, eamque appellat *editionem perraram*. (vid. eiusdem *Bibliothéque historique et critique. Tom.* II. *pag.* 284.) Vberiorem recensionem huius antiquissimae editionis recentissimo tempore suppeditauit *Iohannes Bernhardus Derossi* in *disquisitione de hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* VI. §. 3. *pag.* 61. *sequ. edit. Huffnagel.* Liber secundus autem *de canone canonis* recensetur a b. *Sigismundo Iacobo Baumgartenio* in *relationibus* germanicis *de libris memorabilibus. Tom.* VI. *Part.* 31. *pag.* 12. *sequ.* vbi memoratur, *Petrum Kirstenium*, virum de literatura Arabica olim meritissimum eundem Arabico idiomate Wratislauiae anno 1609. edidisse. Mirandum est omnino, *Wolfium* mentionem huius editionis sicco pede praeteriisse, praesertim cum idem *Tomo* I. *pag.* 9. quaedam de Arabicis huius libri Manuscriptis obseruauerit

Pag. 18. *num.* 39. a *Wolfio* inter scripta Iudaei *Auen Rufhd* physica commemoratur eius *commentarius in scriptum Aristotelis de auditu naturali.* Vera inscriptio huius operis est sequentibus litteris hebraicis expressa: קצורי אבן רשד. vid. *Buxtorfii Bibliothec. Rabbinic. pag.* 179. *edit. Herbornens.*

ABRAHAM PATRIARCHA. *Tom.* I. *pag.* 23., *num.* 43. III. 17. IV. 753. De auctore *libri Iezirah* valde diuisae sunt sententiae eruditorum. Memoratur in ipsa inscriptione eiusdem nomen Abrahami Patriarchae, vnde nonnulli eruditissimi viri, Iudaei ac Christiani hoc scriptum eidem tribuendum esse censent. Alii iudicant, in determinanda antiquitate huius libri paulo longius ante tempora *Abrahami* esse ascendendum et ipsi *Adamo* hunc librum vindicant. Fouit hanc sententiam inter alios *Brianus Waltonus.* Inter eos, qui hanc sententiam data opera impugnare conati sunt, nominandus est prae reliquis *Richardus Simonius* in *Histor, critic, Veter. Testam. Lib.* III. *cap.* XXI. *pag. m.* 545.

Alii

Alii tribuunt hunc librum *Rabbino Akibae.* Vid. *Wolf. Tom.* I. pag. 956. *num.* 2. Pluribus de hoc monumento antiquissimo eiusque potioribus editionibus praeter *Iohannem Steudnerum* iam a *Wolfio Tom.* III. *pag.* 17. adductum commentatus est b. *Io. Franciscus Buddeus Introduct. in Philosoph. Hebraeor.* §. XXVIII. *pag.* 131. *sequ.* Inter expositiones huius libri, quae subinde prodierunt, dictus *Steudnerus* in libro Jüdische A B C Schule, *pag.* 35-38. primarium locum ei tribuit, cuius auctor est *Rabbi Botril.* Caeterum idem auctor putat, hunc librum antiquiorem esse ipso Talmude, cum in hoc, speciatim in *Tractatu* eius *Sanhedrin, cap.* VII. *fol.* 65. *col.* 2. huius libri facta sit mentio, ex quo loco Talmudis cum narratione *Iohannis Reuchlini* (*Lib.* III. *Cabbal. pag.* 540.) amplius concludit, Iudaeos admodum egregie de hoc ipso libro sensisse, dum tradunt, peculiari voce Dei ipsius mandatum fuisse prophetae Ieremiae, vt studio huius libri per tres annos incumberet. Quid quod? nonnulli Iudaei tradunt, ex hoc libro artem miracula exercendi addisci posse. Ad editionem *Rittangelii* quod attinet, non concedi poterit sententia *Hermanni Witsii*, quod *Rittangelius* hunc librum cum omnibus eiusdem Commentariis ediderit, cum ex ipso intuitu huius editionis pateat, eundem tantum quaedam segmenta ex eiusmodi commentariis labori suo addidisse, quod obseruauit *Steudnerus* §. 192. loco citato pag. 369. vbi miratur, quod *Rittangelius* aliquam memorabilem expositionem Rabbini *Mosis Botril* omiserit. Idem auctor §. 193. *pag.* 370. varios defectus huius editionis atro notat carbone, quos vero hic adducere non opus est, ne lectores tot μικϱολογίαις Cabbalisticis fatigare videamur. Pleniorem et profecto accuratiorem recensionem huius editionis exhibuerunt *Gottlieb. Stollius* in *den Nachrichten von den Büchern seiner Bibliothek. Tom* I. *pag.* 25. et *Iacob. Wilhelm. Blaufus* in libro *vermischte Beyträge zur Kenntniss merkwürdiger Bücher inscripto, Part.* I. *pag.* 202. 206. qui simul de insigni eiusdem raritate testantur. Vid. quoque *Widekind. Part.* I. *pag.* 7.

ABRAHAM VSQVE (*num.* 49. *Tom.* I. *pag.* 32. Scriptum, quod *Wolfius* noster huic tribuit *de ritibus noui anni cet.* memoratur etiam a *Derossio Comment. de typographia Ferrariensi. Cap.* V. *pag.* 80 *sequ.* Ex eius viri docti sententia liber hic huic Iudaeo non tamquam auctori, sed editori et correctori tantum tribuendus est. Impressus est liber non in 4. sed 12. typis gothicis, foliis 262. constans. Vid. *Derossi loc. citato.*

ABRAHAM BEN ELI MELECH (*num.* 54.) *Tom.* I. *pag.* 33. *Ferrar.* 1556.) Perrara est haec editio *Likute scecacha*, vti constat ex *Bibliotheca rariorum librorum vniuersali* s. *supplemento ad Vol. eius* I. (*Norib.* 1774.) *pag.* 5. Plura de eadem adduxit *Derossi de typograph. Ferrariensi: Cap.* III. *pag.* 45. *edit. Erlang.*

ABRAHAM GALANTE. *Tom.* I. *num.* 61. *pag.* 36. Inter eius scripta primo loco memoratur *commentarius* eius *in Librum Sohar*, quem non editum esse affirmat. Idem fecit quoque b. *Iacobus Fridericus Reimannus* in *introductione* germanica *in historiam Theologiae Iudaicae pag.* 434. Compendium eiusdem seu epitomen

men compoſuit *R. Abraham Aſulai*, cuius a *Wolfio* noſtro *Tom.* III. *pag.* 24. et *pag.* 54. *num.* 116. facta eſt mentio.

ABRAHAM b. DAVID ARIE. *Tom.* I. *pag.* 37. *num.* 63. III. pag. 26. IV. 759.) Excerpta libri *Schilte haggibhorim Blaſius Vgolinus* ſplendidiſſimo ſuo *Theſauro antiquitatum ſacrarum hebraicarum* variis in locis inſeruit. Legitur totum *caput ſecundum hebraice* cum *verſione latina* ab *Vgolino* compoſita, quod agit *de veſtitu ſacerdotum Iudaicorum Tomo* XIII. dicti *Theſauri num.* 1. *pag.* 126. Simili ratione *ſeptimum caput de ſuffitu* reperies ibidem *Tomo.* XI. *num.* 2. *pag.* 99. Vid. *Baumgarten. Nachrichten von merkwürd. Büchern. Tom.* IV. *Part.* 23. *pag.* 410. 413.

ABRAHAM BEN DIOR. Tom. I. (num. 69. pag. 39. III. 29.) Librum eius *de Kabbala Richardus Simonius* in *exercitatione de caeremoniarum Iudaicarum cum diſciplina eccleſiaſtica collatione*, quae latinae editioni *Grasgebauerianae* tractatus *Leonis Mutinenſis de caeremoniis et conſuetudinibus hodie inter Iudaeos receptis* (*Francof. ad Moen.* 1693. 12.) appendicis loco ſubiuncta eſt, *cap.* XV. *pag. m.* 79. appellat *ſcriptorum hiſtoricorum fere antiquiſſimum*.

ABRAHAM BEN DIOR *alius* (*num.* 70.) *Tom.* I. *pag.* 46. ad verba *Wolfii*: *quem alii ben David vocant*) quod fecit inter alios *R. Ioſeph Karo* in *praefatione* ſua *ad Maimonidis Iad chaſaka*.

ABRAHAM BEN CHANANJA IAGEL (num. 78.) *Tom.* I. *pag.* 54. III. 34. IV. *pag.* 763.) Ad verſionem germanicam quod attinet Catechiſmi huius Iudaici, quam *Bockius* ex ſententia *Wolfii* (*pag.* 55.) *Lipſiae* 1694. 8. edidit, ſequentem titulum ea praefixum habet: Das Buch von guten Jüdiſchen Lehren, welches hiebevor von dem berühmten Rabbi Abraham Ben Chananja Jaghel als ein kurzer Unterricht in der Jüdiſchen Lehre in Rabbiniſcher Sprache beſchrieben und im Jahr Chriſti 1595. zu Venedig, wie auch 1658. zu Amſterdam herausgegeben worden, iezo aber wegen ſeines Nutzens und Würde in das Deutſche überſezt. Recentiſſimam eius verſionem debemus b. *Carolo Antonio*, Profeſſori Helmſtadienſi. Edita eſt ſub titulo: Rabbi Abraham Jagels gute Lehre, oder philoſophiſches und theologiſches Geſpräch eines Rabbi mit einem Schüler, in welchem die Hauptglaubens- und Sittenlehren der Juden in der Kürze zuſammengefaßet ſind. Aus dem Rabbiniſchen Grundtext überſezt und mit Anmerkungen, wie auch mit einer Vorrede begleitet von Carl Anton. Braunſchweig 1756. 4. duodecim plagulis conſtans. Haec ipſa verſio omnibus praecedentibus palmam praeripit. Imprimis legi meretur praefatio ab Auctore eius praemiſſa, quae, ſicuti doctiſſimae adnotationes Editoris infra textum verſionis collocatae haud vulgaria documenta egregiae notitiae Theologiae Iudaicae et literaturae antiquioris Iudaicae exhibet. Multa eaque egregia teſtimonia hic de eo poſſem adducere, in quanta auctoritate et fide non ſolum apud Iudaeos, verum etiam apud chriſtianos Philologos fuerit,

ſi hic locus eſſet, in laudes Iudaicorum monumentorum ingenii excurrere. Vnum tamen ex iisdem hic addam. Scripſit *Iohannes Benedictus Carpzouius*, Theologus quondam Lipſienſis ad Theophilum Spitzelium ſequentia de hoc *Catechiſmo:* „Commendat Lecach tobh elegantia. Hunc librum ſumme exoſculor. Stilus fa„cillimus eſt, nec mirum, cum pro pueris conſcriptus ſit; res ipſa neceſſaria. „Continet omnem doctrinam Iudaeorum eorumque theologiam tanquam in com„pendio exhibet, non abſimilis Lutheri catechiſmo quoad ſcribendi modum.„ Vid. *Schelhorn. Amoenitat. litterar. Tom.* V. *pag.* 213. Excerpta huius Catechiſmi Iudaici, praeſertim ex primis capitibus eiusdem b. *Iohannes Petrus Reuſchius Introductioni in Theologiam reuelatam* ſuae §. 623. *ſeq. pag.* 1160. inſeruit. Caeterum de argumento, editionibus, verſionibus, auctoritate aliisque quae ad hiſtoriam literariam huius Catechiſmi Iudaici faciunt, conferendi omnino ſunt *Carolus Antonius* in praefatione ſuae ſupra memoratae verſionis germanicae et b. *Parens* meus in libro ſuo *catechetiſche Geſchichte der Waldenſer, Iuden und anderer Religions-Partheyen* inſcripto, *cap.* IX. §. 4. *pag.* 326. 332.

ABRAHAM BEN CHASDAI (*num.* 79. *Tom.* I. *pag.* 58. *num.* 5. *lin.* 5. *Ferrariae*, cuius editionis quoque mentionem fecit *Io. Bernhard. Deroſſi* in *Comment.* elegantiſſimo *de Typographia Ferrarienſi. Cap.* III. *pag.* 48.

ABRAHAM BEN ISAAC, GRANATENSIS (*num.* 96.) *Tom.* I. *pag.* 64. III. 41. *ſequ.* IV. 764.) Memorandus omnino in libro hic a *Wolfio* memorato, qui dictus eſt *Berith hammenucha*, videtur locus, in quo verba *Meria ſis* de Metatrone ſeu Meſſia expoſuit Rabbinus ille doctiſſimus. Hunc locum cum eruditiſſimi viri nondum intellexerint, et ipſe ſagaciſſimus alias ſcriptorum Rabbinicorum perſcrutator *Iohannes Andreas Eiſenmengerus* (*entdekt. Iudenthum. Part.* II. *cap.* VII. *pag.* 395.) ingenue profiteatur, ſe voces has non percepiſſe, operae pretium eſſe duxit b. *Erneſtus Fridericus Neubauerus*, vires ingenii in explicando hoc difficili et obſcuriori loco periclitari. Praeſtitit hoc feliciſſimo ſucceſſu in *priori parte bigae* ſuae *obſeruationum philologico-criticarum* (editae Giſſae 1739.), quae obſeruatio multa eruditione orientali referta poſtea *Danielis Gerdeſii Miſcellaneis Groninganis. Tom.* IV. *faſcic.* II. *num* 5. *pag.* 262. inſerta fuit. Ibidem non obſcure innuit *Neubauerus*, ſe a partibus *Wolfii* ſtare in ea ſententia, quod *Sepher habberith R. Abrahami ben Iſaac Granatenſis* idem ſit liber ac *Berith hammenucha.* Vid. *Hamburg. Berichte von gelehrten Sachen* de anno 1739. *Stück* 61. *pag.* 533. ſequ.

ABRAHAM COHEN IRIRA (*num.* 101.) *Tom.* I. *pag.* 66. III. 43. De hiſtoria vitae admodum pauca referunt eruditi. Nihil fere de eodem conſtat, quam quod diſcipulus *R. Iſraelis Serug*, qui diſciplina Rabbini *Iſaaci Loriae* imbutus fuerat, extiterit. Scripta eius magnam notitiam antiquiorum pariter ac recentiorum Rabbinorum et antiquioris Philoſophiae produnt iudice *Reimanno* in *Introductione in hiſtor. theolog. Iudaicae. pag.* 452. *ſequ.*

ABRA-

ABRAHAM BEN R. MEIR DE BALMES, (*num.* 108.) *Tom.* I. *pag.* 69. III, 45. Exstat in fine *Grammaticae hebraicae* inter scripta eius primo loco memoratae *tractatus R. Calonymi de accentibus hebraicis* cum *latina* eiusdem *versione.* Vid. *Wolf Tom.* I. *pag.* 1003. *num.* 1885. Ad conditionem huius operis grammatici quod spectat, plurimos admodum sinistre de eadem iudicauisse, vel ex iis colligi poterit, quae *Buxtorfius Biblioth. rabbinic. pag.* 378. *edit. Basil. pag.* 135. *edit. Herbornens.* et *Wolfius* ex *Munsteri praefatione grammaticae Eliae Leuitae* adduxit. Interim b. *Wagenseilius* in tractatu *de notitia librorum Iudaicorum pag.* 31. paulo lenius de eadem iudicat, eamque praeclarum librum appellat, qui multum adiumenti ad notitiam Masorethicae rei adferat. Caeterum de hoc libro grammatico, qui insuper raritate sua se commendauit, conferendi sunt *Adrianus Bailletus Iugemens des Sauans. Tom.* IV. *pag.* 205. et *Andreas Gottlieb Maschius* in *Beyträgen zur Geschichte merkwürdiger Bücher. Part.* V. *pag.* 253.

ABRAHAM BEN MEIR ABEN ESRA (*num.* 110.) *Tom.* I. *pag.* 73. III. 46. IV. 764.) Magnam eidem peritiam linguae Arabicae tribuit praeter *Wolfium Bartholomaeus Mayerus* in *Tract. de LXX. Hebdomatibus Danielis* (Lips. 1628.) *Cap.* III. *pag.* 151. eamque insigni exemplo ex loco *Exod.* XV, 1. demonstrat, cui doctissimus hic Rabbinus in commentariis suis biblicis egregiam adtundit ex Arabismo lucem. Licet vero *Wolfius* noster multa de hoc Iudaeo doctissimo congesserit, mirandum tamen omnino est, eundem nihil de religione eius et potioribus eius de diuinis rebus sententiis in medium attulisse, quae, quantum fieri potest, hic supplebo. Plurimi doctorum virorum ei Atheismum subtilioris notae exprobrant, ex quibus hic tantum nomino *Reimannum Introduct. in historiam Theologiae Iudaicae pag.* 607. 608. quod etiam magis fit verisimile, si nonnullis concedamus, Atheismum potiora sua incrementa ex Iudaismo cepisse. Spectat ad hoc assertum de *Abenesra* confirmandum, vt alia omittam, insigne illud testimonium *Benedicti Spinozae* in *Tractatu theologico-politico. Cap.* VIII. *pag.* 104. *edit. Hamburg.* quod iam propter raritatem libri afferam. „*Aben Ezra*,, scribit, „liberioris ingenii vir „et non mediocris eruditionis, primus omnium, quae legi, hoc praeiudicium, „scil. Mosen esse auctorem Pentatenchi, animaduertit, non ausus est mentem suam „aperte explicare, sed rem obscurioribus verbis tantum indicare, quae ego hic „clariora reddere, remque ipsam euidenter ostendere non verebor.„ Post haec verba locum insignem ex *Commentario* huius Iudaei *in Deuteronomiorum librum* adduxit, ex quo hanc sententiam suam de ipso latam, *Aben Esram* a partibus suis in impugnanda Scripturarum sacrarum antiquitate et auctoritate stetisse confirmare satagit. Hinc *Reimannus* loco supra citato colligit, *Aben Ezram* primum fuisse inter Iudaeos, qui de Mose vero Pentateuchi auctore inter Iudaeos dubitauerit et qui aliis de eodem dubitare infelicissimo conatu occasionem praebuerit. Interim defensores nactus est *Aben Esra* doctissimos, quorum in numero sunt *Wolfius* noster *Tom.* II. *Biblioth.* huius *pag.* 64. et post eum *Paulus Theodorus Carpouius* in

Animaduerfionibus philologico-critico-facris. pag. 37. 39. Conferas quoque, si placet, egregia teftimonia Iudaeorum pariter ac Chriftianorum de *Aben Ezra*, celeberrimo Veteris Teftamenti interprete, quae *Wolfius Tom.* I. *pag* 72. adduxit.

Tom. I. *pag.* 74. III, 46. *num.* 1.) In recenfendis editionibus *commentarii Aben Ezrae in legem Wolfius* vnam omittit, quae prodiit *Conftantinopoli* anno 1532. in *folio.* Mentionem eius fecit *Clement Bibliothéque curieufe hiftorique et critique des liures difficiles a trouuer. Tom.* I. *pag.* 13. eamque rariorem appellat. Vid. quoque *Widekindi* Nachrichten von raren Büchern. *Part.* I. *pag.* 7. Memoratur quoque in *Catalogo bibliothecae Cafanatenfis* editio eius *Neapolitana*, anno aerae Iudaicae 248. Chriftianae 1488. in Folio edita, quam vero *Deroffi* in *difquifit. de typographiae hebraicae origine et primitiis. Cap.* VIII. §. 12. *pag.* 100. *fequ.* iure ac merito fuppofititiam effe contendit, quoniam numerus anni huius editionis ab auctoribus memorati catalogi confundatur.

Pag. 75. *num.* 2. *lin.* 4. *fefte Bartoloccio*) *Biblioth. magn. Rabbin. Tom.* I. *pag.* 38.

Pag. 79. *num.* 3. III. 49. *num.* 3.) יסוד מורא) *Editio Veneta* de A. C. 1566. maxime rara effe perhibetur a *Buxtorfio Biblioth. rabbin. pag.* 91. *edit. Herbornenf.* quo in loco nunquam vidiffe fe hunc librum profitetur. Eandem raritatem teftantur quoque *Richardus Simonius Hiftor. critic. V. T. pag.* 599. 600. *edit. Gallic. original.* pag. 536. *verf. latin. Clement. Biblioth. hiftor. et critique. Tom.* I. *pag.* 13. et *Widekindus* in Nachrichten von raren Büchern. *Part.* I. *pag.* 7.

Pag. 80. *num.* 1. Liber hic a *Wolfio* memoratus a *Schabbataeo* ש״י. lit. 51. num. 135. tantum fub titulo: תמונה האותיות citatur.

Pag. 82. lin. 18. ad verba *Wolfii; Quae enim fub Aben Arae* etc.) Collectio plenior omnium horum aftrologicorum fcriptorum edita eft *Venetiis* anno C. 1507. cuius pleniorem titulum et accuratam defcriptionem dedit *Theophilus Sincerus in collectione noua fcriptorum antiquorum et rariorum. Tom.* II. *Part.* 3.

ABRAHAM BEN PERIZOL (*num.* 117.) *Tom.* I. *pag.* 89. 90. III. 55. IV. 767. *fequ.*) Editio *Itinerarii*, quam *Thomas Hyde* prodire fecit *Oxonii* ex theatro Scheldoniano 1691. cuius *Wolf.* hoc loco mentionem fecit, vberius recenfetur a b. *Baumgartenio Nachricht. von merkwürd. Büchern. Tom.* III. *Part.* 16. *pag.* 296. 300. Idem auctor hanc editionem rarioribus libris adnumerandam effe cenfet. Appendicis loco huic editioni praeter *Alberti Bobouii*, interpretis Turcici tempore Machometis IV. *Liturgiam Turcarum* adiecta eft *caftigatio in Angelum a S. Iofeph alias dictum de la Broffe Carmelitam difcalceatum fui ordinis* in *Ifpahan Perfidis* olim profectum, id quod obferuauit *Blaufufius* in *Beyträgen zur Kenntniß merkwürdiger Bücher. Vol.* I. *pag.* 169. Caeterum editionem *Ferrarienfem* huius Itinerarii *Wolfius* nofter merito appellat *confictam*, cum eandem fpuriam effe poft eum quoque obferuauerit *Io. Bernh. Deroffi* in *Comment. hiftoric. de Typograph. hebr. Ferrarienfi. Cap.* VII. *num.* 2. *pag.* 125. *fequ.*

ABRA.

ABRAHAM SEBA (*num.* 127.) *Tom.* I. *pag.* 93. *num.* 1. *lin.* 3. Prodiit *Venet.* 1523. Hunc annum editionis memorat etiam *Richardus Simonius Histor. crit. V. T. lib.* III. *Catalog. autor. Iudaicor. pag. m.* 145. Hinc male a *Buxtorfio Biblioth. rabbin. pag.* 175. *edit. Herborn.* haec editio ad annum 1513. referri intelligitur.

ABRAHAM ROVIGO (*num.* 152.) *Tom.* I. *pag.* 102. III. 63. אשל אברהם est liber recentissimus, nec a *Buxtorfio* neque ab auctore *Siphte jeschenim* commemoratus. Varia tamen, quae ad eius historiam spectant, obseruauit *Wagenseilius* in *Notitia* sua *librorum Rabbinicorum.* pag. 24. Argumentum huius libri spectat mysterium Trinitatis personarum in deitate, quod in eodem proponi affirmat b. *Zeltnerus* in *der genauen Untersuchung des seltsamen Iüdischen Wahns von dem Tekupha Blut. pag.* 169. not.

ADAMVS (*num.* 174.) *Tom.* I. *pag.* 111. *num.* 8. III. 69. IV. 771.) Circumfertur a Iudaeis et saepius citatur liber חָכְמַת אָדָם inscriptus. Quum vero hi ipsi fabulentur, angelum *Rasielem* fuisse praeceptorem primi hominis Adami, de quo commento euoluendus est *Eisenmengerus entdekt. Iudenthum. Part.* II. *pag.* 375. hic ipse liber cum libro *Rasiel* eiusdem pretii esse merito statuitur a *Schrammio* in *Introductione in dialectum Rabbinicam. pag.* 148. Quid quod? Si coniecturae alicui indulgere licet, non dubito, quin hic liber cum libro *Rasiel* idem sit et nomine tantum ab eodem diuersus. Interim tamen haec res nondum ad liquidum est perducta, cum nos hic fontes necessarii deserant. Varia de *libro Rasiel* eaque memoratu digna praeter alios adduxit *Dauid Richterus* in Quadriga disputationum *de conciliatione spirituum Ienae* 1716. edita, speciatim *Dissertat.* II. §. XII. *pag.* 34. et *diss.* III. §. XV. *pag.* 59. 62. in notis ibidem adiectis.

AHARON FIL. ELIAE (*num.* 178.) *Tom.* I. *pag.* 115. *num.* 2. III. p. 72.) Manuscriptum *Danzianum* Karaiticum hoc loco a *Wolfio* memoratum plenius describitur a *Io. Godofredo Schuparto* in *Tract. de secta Karaeorum dissertationibus aliquot adumbrata.* (*Ien.* 1701. 4.) *Cap.* III. §. IV. *pag.* 70. *sequ.* et *Io. Christoph. Dornio Biblioth. theolog. critic. Part.* I. *lib.* III. *cap.* VI. §. 1. *pag.* 409. *sequ.* Praesenti tempore hoc κειμήλιον literaturae *Karaiticae* praestantissimum asseruatur in Academiae *Ienensis* Bibliotheca publica.

Tom. I. *pag.* 115. *num.* 3. III. pag. 72. עץ חיים) Vide de hoc scripto, si placet, *Dornium loco citato, pag.* 410. Caeterum de Commentario huius Rabbini adhuc sequentia obseruanda sunt. Commentarii huius in Pentateuchum exemplar manuscriptum exstat in *bibliotheca Patrum oratorii Parisiensium*, vti perhibet *Richardus Simonius in catalogo Auctorum Iudaic. libro* III. *histor. critic. V. T. adiecto. pag. m.* 144. Alium huius nominis codicem manuscriptum frequentissime laudat *Wagenseilius* in *Sota* passim tamquam Antiquitatum Iudaicorum systema et eiusdem pretii cum *Maimonidis Iad chasaka* facit. Caeterum excerpta nonnulla ex commentario manuscripto *R. Aharonis Karaitae* citato cum versione latina et notis in quarto edidit *Iohannes Ludouicus Frey* anno 1705. quae constant $4\frac{1}{2}$ plagulis.

AHA-

AHARON BEN IOSEPH, *Karaeus* (*num.* 183.) *Tom.* I. *pag.* 119. III. 74.) De libro בְּלִיל יוֹפִי admodum pauca profert *Wolfius* noster, quoniam iam alio in loco mox citando de eodem fusius verba fecerat. Memorant hunc librum et data opera recensent *Richardus Simonius* in *Bibliotheque critique de Monf. Sainjore. Tom.* II. *pag.* 201. *Iacobus Bernardus* in *Nouvelles de la republique des lettres de anno* 1709. *pag.* 132. *Johannes Triglandius* in *Syntagmate de Sectis Iudaeorum. Part.* II. *pag.* 1. *fequ.* et *Wolfius* noster in *Notitia Karaeorum*, in *praefatione* pag. 13. et in ipso libro *pag.* 142. *nota* b. ex quorum obferuationibus relatio *Wolfii* de hoc libro valde imperfecta suppleri poterit. Ex his doctiffimis viris *Simonius* affirmat, hunc librum breuiffimum Grammaticae Iudaicae compendium esse, cum foliis tantum viginti et octo constet, et scriptura eius tamen literis maiusculis excusa sit. Obferuat porro, plerosque Idiotismos linguae hebraicae in hoc libro illustrari, facta quoque interdum *Maforae* mentione. Post eum *Wagenfeilius* obferuat (*Notit. libror. Rabbinicor. pag.* 23.) hunc librum expositionem difficillium Veteris Testamenti locorum continere. De raritate eiusdem libri nullum est dubium, cum eandem omnes supra memorati scriptores testentur, quibus recentissimo tempore quoque accessit *Dauid Clement Bibliothéque historique et critique. Tom.* I. *pag.* 1. Vid. quoque *Melchior Ludouic. Widekind.* Verzeichnis rarer Bücher *Part.* I. *pag.* 1. Hic ipse vir doctus primarium fundamentum raritatis in eo ponit, quod omnes ii, qui bibliothecas Rabbinicas consignauerint, in mentione sua de hoc libro ita versentur, vt constet, se nunquam vidisse eundem. Hinc *Rabbi Schabtai* ex eoque *Bartoloccius* partim mendose partim diuersimode titulum eiusdem referunt, quod *Wolfius* noster obferuat *Tom.* I. *pag.* 119. Ex sententia *Clementis* quoque ipsi *Buxtorfii*, *Pater* et *Filius* hunc librum haud ad manus habuerunt, cum Bibliothecam suam Rabbinicam conficerent. Id certissimum est, in editione eiusdem antiquiori *Basileensi* de anno 1613. mentionem eius haud reperiri. Mentio de isto libro in *Herbornensi* editione facta *pag.* 99. forte ab erudito Iudaeo Constantinopolitano *Iacobo Romano* per *Antonium Legerum* cum aliis supplementis *Buxtorfio* iuniori transmissa fuerat. Proinde nihil aliud ibidem de hoc libro traditur, nisi quod sit Grammatica manu scripta, ex quo saltem colligi potest, neque *Buxtorfiis* neque *Iacobo Romano* et *Legero* cognitum fuisse, quod umquam hic liber editus fuerit. Aliam rationem raritatis in ipsa ratione huius scripti quaerendam esse suspicor. Scriptum est Karaiticum, quod a prima editione sua non amplius typis impressum est, cuiusmodi scriptis iampridem insignem raritatis notam assignandam esse censuit *Dauid Clement* in *praefatione Tomo primo Bibliothecae suae praefixa nota* f. Ad *Simonium* quod attinet, eiusdem obferuata de hoc scripto eadem ambiguitate et incertitudine premuntur. Memorat hic vir doctissimus haud leuiori notitia literaturae orientalis instructus in aliquo loco suae *Historiae gallicae Veteris Testamenti*, hunc librum in forma *duodecima* editum esse, in quo paucis verbis plurima comprehendantur, et in *critica bibliotheca* formam *octauam* quam vocant huic libro tribuit, qui

qui tamen semel tantum editus esse perhibetur. Distinguit deinde *Simonius Aaronem Harifcon* aperte ab *Acrone Karaita*, dum posteriorem appellat auctorem *commentarii in Pentateuchum*, cuius *Wolfius Tomo* I. *pag.* 120. mentionem fecit, priori vero librum nostrum tribuit. Contrarium suadet *Wolfius*, dum in locis adductis *Bibliothecae hebraicae* et in *accessionibus suis ad notitiam Karaeorum pag.* 37. vtrumque librum ex ingenio *R. Aharonis Karaitae* profectum et eidem tamquam auctori tribuendum esse iure meritoque affirmet.

Tom. I. *pag.* 120. *num.* 2. Excerpta *Iohannes Ludouici Frey* ex hoc Commentario, quorum *Wolfius* hic fecit mentionem, edita sunt *Amstelodami* 1705. 4. quibus auctor *exercitationem de Aharone Karaita eiusque scriptis* doctissimam praemisit.

AHARON BARCINONENSIS (*num.* 187.) *Tom.* I. *pag.* 123. III. 77. IV. 772.) *Sepher hachinnuch.* Praeter librum *Hottingeri* a *Wolfio* memoratum idem quoque vir eruditus in suo *Bibliothecario quadripartito Lib.* III. *Cap.* 1. *pag.* 339. *sequ.* varia de exercitationibus Iudaeorum catecheticis ex hoc libro catechetico Iudaeorum excerpsit. Legantur etiam ea de hoc scripto, quae b. *Parens* in *historia catechetica variorum religionum. Cap.* IX. §. 3. *pag.* 325. de hoc monumento Theologiae Iudaeorum catecheticae obseruauit.

AHARON LEVITA (*num.* 191.) *pag.* 125. lin. 6. *de quo suo loco*) Vid. *Wolf. Biblioth. hebr. pag.* 783. *num.* II. III. 707. cum quibus conferantur ea, quae *Iohannes Buxtorfius* in *litteris ad Theophilum Spizelium apud Schelhornium Amoenitat. literar. Tom.* XIV. *pag.* 585. *sequ.* in medium adduxit.

Tom. I. *pag.* 126. *num.* 193. Occasione mentionis *R. Aharon. ben Mose* Wolfius noster nonnulla de dissensione inter posteros *Ascher* et *Naphtali* adduxit, quibus addatur locus *Tom.* II. *pag.* 291. Pluribus idem argumentum diligentissime pertractauit *Carolus Henricus Zeibichius* in peculiari *Diatribe de Codicum Veteris Testamenti Orientalium atque occidentalium dissensionibus. Witteberg.* 1742. edita, quam postea *Io. Oelrichs Collectioni* suae *opusculorum historico-philologico-theologicorum Tom.* II. *Part.* I. *pag.* 1. 23. inserendam curauit. Recensent eandem auctores *relationum innoxiar. de nouantiquis theologicis de anno* 1742. in *appendice pag.* 127. *sequ.* et Scriptores *der gründlichen Auszüge aus Disputationibus, de anno* 1743. *Part.* I. *pag.* 74. 85.

AHARON PISAVRENSIS (*num.* 198.) *Tom.* I. pag. 129. III. 80.) Liber hic *de generationibus Aharonis* a *Wagenseilio* in *notitia librorum Rabbinicorum pag.* 29. vocatur maxime necessarius ad intelligentiam Talmudis. Idem quoque auctor eius editionem Amstelodamensem de anno 1652. appellauit elegantissimam. Adiectus

 euam

etiam eſt editioni *Pentateuchi hebraici* cum triplici Targum in lucem emiſſi, quam edidit anno 1590. et 91. *Iohannes de Gara,* obſeruante *Hottingero* in *Bibliothecario quadripartito, Part.* II. *cap.* 1. *pag.* 127.

Tom. I. *pag.* 134. *num.* 206. IV. 1169. 1170.) De *Hottingeri Cippis hebraicis*, qui raritate ſe commendant, *Reimannus* in *Catalogo Bibliothec. hiſtoric. theologic. pag.* 925. admodum honorifice iudicat, dum ſequentia de eodem ſcribit: „In ſcripto hoc multum induſtriae et varietatis, iudicii etiam praeclara vis et orien„talis literaturae non vulgaris nec quotidiana peritia. Et ſi qua in parte deficere „videatur, non Auctoris, ſed materiae eſt vitium, quae tam anceps et ambigua „eſt, et tot obſtructa difficultatibus, ut difficilis admodum ſit de ea divinatio.„ Vid. *Mich. Lilienthalii fortgeſezte theolog. Bibliothek. Part.* XI. *pag.* 115.

ALI IBN RAGEL (*num.* 230.) *Tom.* I. *pag.* 144. III. 92. IV. 780. Nomen ipſum docet, eundem fuiſſe gente *Arabem.* Vocatur mendoſe in *Lexico nouo eruditorum vniuerſali, Part.* II. *pag.* 1337. *filius Aben Ragel,* quod mendum diligenter notauit et emendauit b. *Baumgartenius* in *Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. Tom.* VII. *Part.* 38. *pag.* 142. *not.* quo in loco doctiſſima recenſio libri *de iudiciis aſtrorum*, cuius autor fuit *Albohazen Aly filius Abenragel* huc etiam ſpectans *pag.* 137. 143. exſtat.

ELIAS LEVITA (*num.* 249) *Tom.* I. *pag.* 153. *ſequ.* III. 97. *ſeq.* IV. 782. Cum hiſtoria huius clariſſimi Iudaeorum doctoris olim in tot tantisque tenebris iaceret, easdem praeſertim recentiori noſtro tempore laudando ſane ſtudio diſpellere, ſimulque doctiſſimis ſuis lucubrationibus memoriam eius renouare atque ab omni obliuione immunem conſeruare ſtuduerunt literatiſſimi quidam hiſtoriae literariae orientalis indagatores, de quorum monumentis literariis pauca quaedam praemittenda ſunt, priusquam me ad ſupplementa hiſtoriae *Wolfianae* de hoc ſcriptore accingam. Primo loco hic nominandus eſt celeberrimus *Iohannes Andreas Michael Nagelius*, profeſſor linguarum orientalium *Altorfinus.* Septem is ab annis 1745 - 1771. edidit diſſertationes, in quibus *de vita et ſcriptis Eliae Leuitae* egregie commentatus eſt, quarum priores duae *de Elia Leuita Germano* agunt, poſteriores quinque autem *tres praefationes Eliae Leuitae Germani* libro eius celebratiſſimo *Maſoreth hammaſoreth* dicto *praemiſſas* illuſtrant. Plenus harum diſſertationum titulus et argumentum earundem indicatur a ſumme venerabili D. *Io. Friderico Hirtio* in *Bibliotheca ſua orientali et exegetica Part.* VII. *pag.* 66. *ſequ.* Poſt *Nagelium* clariſſimus ſcholae quae *Neoſtadii ad Aiſſum* floret, Director, *Georgius Chriſtophorus Oertelius* ibidem programma doctiſſimum anno 1776. edidit, inſcriptum: *Vita Eliae Leuitae Germani eiusque Neuſtadienſis ad Aiſſum* in quo ciuibus ſuis compendium ex *Nagelii* diſſertationibus duabus prioribus exhibuit. His merito iungendus eſt S. V. D. *Hirtius*, quem docti viri de hac hiſtoria *Eliae Leuitae*

uitae praeclare meritum esse haud ignorant. Non solum iste vir ad incrementa linguarum orientalium et fere omnis literaturae Orientis natus *bibliothecae* suae *orientali et exegeticae Part.* VII. *pag.* 49. -9. inseruit vberiorem recensionem praecipuarum editionum ac versionum libri Masoreth hammasoreth huius scriptoris, ex qua bene multa hauriri possunt, quae ad historiam ipsius autoris faciunt, verum etiam peculiarem *commentationem* eruditissimam, qua *memoriam saecularem tertiam Eliae Leuitae Germani vsum accentuum Hebraeorum non negantis sed confirmantis Ienae* 1777. 4. edidit. Quae cum historiae *Eliae Leuitae* nostri Germani lucem adferat clarissimam, simulque multa, quae antea dubia et ambigua fuerant clariora reddat, spero fore vt lectoribus meis non ingratus a me suscipiatur labor, si ex memorata commentatione D. Hirtii ea, quae supplendae historiae *Wolfii* nostri de hoc Iudaeo inseruire queunt, quasi in compendio hic adduxero.

Quis fuerit parens Eliae huius, de eo haud vna est eruditorum sententia. Nonnulli eundem nominant *Mosen*, quorum in numero sunt *Bartoloccius Biblioth. magn. Rabbin. Tom.* I. *pag* 1359. *Iohannes Iacobus Schudtius* in *Memorabilib Iudaicis. Part.* IV. *Contin.* II. *Lib.* VI. *cap.* 29. Interim ii ipsi rectius nobis sentire videntur, qui nostrum Eliam Leuitam filium *Rabbi Ascheris Leuitae* fuisse censent. Apparet hoc praecipue, si nonnullas scriptorum suorum inscriptiones consideremus. Sic disertis verbis in inscriptione libri *Masoreth* Venetiis editi appellatur בר אשר הלוי האשכנזי *filius R. Ascheris Leuitae Germani.* Plures inscriptiones idem probantes lubentissime hic transeo, quas adduxit *Hirtius* in *Commentatione* memorata. §. 3 De nomine vel potius cognomine *Eliae* nostri מדקדק etiam non opus est, vt de eodem faciamus verba, eum iam in eo nobis otium fecerit *Wolfius* noster *Tom* I. *pag.* 153. *not.* u. Porro vocatur *Leuita*, quoniam ex tribu Leui originem suam ducebat, *Germanus* vero, quoniam in Germania natus fuerat. Omnia haec eiusdem cognomina non solum apud ipsum Eliam nostrum, verum etiam apud alios doctores Iudaicos, in scriptis *R. Azarine*, *Muscati*, *Schabtai* aliorumque occurrunt, quorum loca *Nagelius dissert.* I. *de Elia Leuita Germano.* §. 1. *pag.* 4. *sequ. diss.* II. §. 1. *pag.* 3. *sequ.* adduxit. Praeterea vocatur תשבי *Thisbites*, de qua denominatione *Hirtius Comment.* §. 4. *pag.* 11. insignem locum *Schabbataei* adduxit. Licet vero mihi locus scriptorum Eliae cognitus non fuerit, in quo iste seipsum hoc nomine ornauerit, fundamentum istius nominis, facili negotio perspici poterit exinde, quod lexicon Hebraicum reliquerit temporum suorum captui valde accommodatum, quod ipsum appellauit תשבי. Vid. *Wolf. Tom.* I. *pag.* 159. Deinde, si coniecturae meae locus datur, summae, qua merita eius prosequebantur Iudaei, venerationis vestigia et documenta non exigua in hoc cognomine deprehendi mihi quidem videntur, quippe quae eo vsque processit, vt eundem Eliae Thisbitae, priscae religionis Iudaicae strenuo cultori et prophetae

Dei

Dei Israelis tempore Ahabi aequipararent. Patriam *Eliae* nostri quod attinet, de eadem eruditi quidem olim in diuersas abierunt partes, dum alii eum in Italia natum esse perhibent; interim tamen plurimi, quibus etiam *Wolfius* noster accessit, hunc honorem *Germaniae* nostrae vindicarunt, id quod etiam *Hirtius* Comment. memorata. §. V. tum ex proprio testimonio *Eliae Leuitae* tum ex testimoniis coaeuorum firmissime confirmari posse affirmat. Specialim ciuitas patria eius fuit *Neostadium* ad flumen *Aissum* sita vrbs, quod praeter alios *Oertelius* supra citatus variis ex rationibus demonstrauit, quamuis non defuerint, qui vitium istud *Moltheri* a *Wolfio Tom.* III. *pag.* 97. indicatum imitati fuerint, quorum exempla quoque sequuntur *scriptores anglicani historiae vniuersalis. Tom.* XXVIII. pag. 536. *version. germanicae*, de quibus valde miramur cum *Hirtio Comment. pag.* 15. eosdem hunc errorem *Moltheri* retinuisse. De anno natiuitatis nullam plane mentionem fecit *Wolfius* noster. Verisimile est, eum haud alia ex ratione eandem praeteriisse, quam quoniam in tanta diuersitate sententiarum nihil certi de eodem definiri posse arbitratus fuerit. Inter eruditos viros recentioris aevi *Nagelius* natiuitatem Eliae nostri ad annum 1477. *Hirtius* vero ad annum 1469. refert. Argumenta, quibus utraque nititur sententia, satis copiose recensuit *Hirtius* tum in *bibliotheca* sua *orientali et exegetica. Part.* VII. *pag.* 51. *not.* tum in *Commentat.* saepius citata. §. 6 - 8. Quaeritur imprimis in resoluenda hac controuersia imprimis de vera lectione et puritate loci ex libro בחור a *Nagelio* adducti, cuius disquisitionem vero hic loci instituere breuitas horum Analectorum non permittit, quam itaque lubens aliis eiusmodi rerum peritioribus committere malo, praesertim cum eandem *Hirtius* ipse *Comment.* §. IX. *not. f. pag.* 21. in dubium vocauerit. Ad alia, quae historiam vitae Eliae Leuitae nostri concernunt, ex quibus historia *Wolfii* nostri suppleri poterit, quam obseruationibus suis auxerunt *Nagelius*, *Oertelius* et *Hirtius*, mihi transeundum est. Vitam coelibem egisse *Eliam* nostrum ex nomine ipsius בחור colligi posse suspicatur *Wolfius* noster *pag.* 153 not. u. Falsitas autem huius commenti ex verbis eius, quibus in prosaica conclusione libri מתורגמן vtitur, facili negotio poterit deriuari. Ibidem enim propositum suum cum vxore sua in ciuitate sua moriendi haud obscure expressit, simulque optauit vna cum vxore mortem oppetere. Liberos quoque eidem non defuisse ex hoc matrimonio prognatos, constat ex fine *Psalterii* Venetiis apud *Iustinianum* anno 1546. editi, vbi affirmatur, illud ipsum emendatum et a mendis correctum fuisse per *Iosephum filium Rabbi Isaaci, nepotem R. Eliae Grammatici Germani.* Expellebatur a Marchione Brandenburgico *Casimiro* vel *Georgio* ex ciuitate patria Neostadio, quod non memorat *Wolfius*, narrauit autem *Melchior Adami* in *vita Conradi Pellicani.* Vid. eius *Vitas Germanorum Theologorum. pag.* 135. a. *edit. Francofurtens. in folio.* Hinc ex Germania migrans *Italiam* se conuertit, et praecipue tum *Patauii* tum *Venetorum* ciuitatis iuuenes literarum hebraicarum institutione

eru-

eruditit. Hinc modo allegatus *Adami* falso de *Elia* nostro refert, eum demum in Italia, tempore commorationis suae intra eiusdem terminos, Hebraeam Grammaticam didicisse eumque tunc temporis nondum Iudaeum Grammaticum in sensu strictiori fuisse. Aperte enim haec pugnant cum verbis ipsis *Eliae Leuitae* nostri in suo *carmine finali notarum* suarum in *Mosis Kimchii Grammaticam hebraeam*, quae *Nagelius dissert. pag.* 17. et *Hirtius Comment.* §. XI. adduxerunt, ex quibus clarissime patet, eundem iam anno post Christum natum 1504. munus doctoris hebraici *Patauii* ornauisse. Quodsi vero verba *Melchioris Adami* absolute posita cum restrictione quadam ad Germaniam referre velit quispiam, ut sensus eorum tantum sit, *Eliam Leuitam* isto tempore nondum tamquam Grammaticum fuisse notum, hunc sensum admitterem, nisi obstaret verbum *didicit*. Hinc saepius citatus *Hirtius* hanc narrationem falsam esse merito affirmat. Interim non negandum est, *Eliam* facta iactura suorum bonorum *Paduae* anno 1509. ad aliquod tempus in Germaniam reuersum et anno 1514. *Neostadii ad Aissum* commoratum fuisse. Inter purpuratos, quorum fauorem, cum *Romae* vitam degeret, expertus est, quod *Wolfius Tom.* I. *pag.* 154. memorat, potissimum *Aegidius Viterbiensis Cardinalis* refertur ab *Hirtio Biblioth. oriental. Part.* VII. *pag.* 52. *sequ.* vbi etiam reliqua, quae vitam eiusdem attinent, diligentissime narrantur. Annum mortis *Eliae Leuitae* quod spectat, de eo iterum diuerse sentiunt eruditi, cum nonnulli eandem anno Christi 1540. alii 1542. rursus alii 1544. alii alio tempore accidisse affirment. Optime autem haec mors adsignatur anno 1549. a *Wolfio* nostro (*Tom.* III. *Biblioth. hebr p.* 98.) quem secuti sunt *Nagelius*, *Oertelius* et *Hirtius Commentat.* §. X. Nixa est ista sententia ipso *epitaphio* Venetiis Eliae nostro a Iudaeis posito, quod Hebraice legitur apud *Wolfium*. Adiungo hic versionem eius latinam: „Nonne „lapis in pariete clamat, et obstrepit omni transeunti de hoc sepulchro, quod illud „sit doctoris nostri, qui ablatus est. Ascendit enim in coelum Elias in procella. „Hicce omnino est ille, qui obscuritates grammaticas collustrauit, et ipsam Gram„maticam reddidit clariorem, qui euolauit anno 309. (post C. N. 1549.) die 9. „mensis Schebhat in turbine suo, eiusque anima fasciculo viuentium illigata est.„ Obiter adhuc obseruo, numerum anni 1500. quem *Wolfius Biblioth. Tom.* I. *p.* 154. *not.* x. adduxit, operarum vitio adscribendum esse, pro quo scribendus sit numerus 1509. uti ipse notauit *Wolfius Tom.* III. *p.* 99. Fuerunt etiam nonnulli inter eruditos, qui arbitrati sunt, *Eliam Leuitam* in vltimo vitae suae tempore ad Christianorum castra transiisse. vid. *Wolf. Tom.* I *p.* 161. III. 98. quod vero vix probandum erit. Saltem istud commentum haud conciliari posse mihi quidem videtur cum summa, quam erga *Eliam* nostrum quolibet tempore monstrant Iudaei, veneratione, praeserti si obseruemus odium dirum et improbum, quo huius nationis doctores eos prosequi solent, qui a sua religione ad Christianorum sacra discesserunt. His addas encomia eius insignia, quibus *Elias* quasi vsque ad coelum extol-

tollitur, addas epitaphium eius modo adductum, et haec ipsa sententia euanescet. Satis aperte profitetur *Elias* noster in *praefatione secunda poetica libri Masoreth hammasoreth vers.* 325 - 332. quod Iudaeus fuerit, cum hunc librum consignaret, quem locum *Hirtius bibliothec. oriental. Part.* VII. *pag.* 54. adduxit. Interim illud inficiari nolo, quod in eadem praefatione multum laudis tribuerit Christianis, praesertim *verſ.* 415. *ſeq.* ex quo illustrari poterit iudicium *Richardi Simonii* a *Wolfio Tom.* I. *pag.* 161. de *Elia* nostro adductum, *quod ſolus inter Iudaeos nugari desierit.* Operae pretium omnino esset, si eruditus vir aliquando haec et similia iudaica testimonia, quae laudi et honori Christianis manent, ex scriptis *Eliae Leuitae* aliorumque colligeret et plenam eorundem collectionem in lucem publicam ederet. Non ignoro quidem, plures eruditissimos viros, Rabbinicarum literarum notitia egregie instructos, in scriptis suis quaedam huc pertinentia reliquisse, ex quibus nominandi sunt prae caeteris *Lightfoothus*, *Christianus Schoettgenius*, *Iohannes Frischmuthius* et *Iohannes Andreas Danzius*, nemo autem, quantum quidem ego scio, eiusmodi testimonia hic atque illic dispersa in vnum corpus redegit, quem laborem Herculeum quidem, utilissimum tamen contra horrendas Iudaeorum blasphemias in Christum et Christianos exaestuatas esse cuiuis eiusmodi rerum perito constabit. De insigni, qua pollebat, eruditione, prostant praeclara testimonia doctorum virorum a *Wolfio* nostro adducta, quibus ea addi possunt, quae *Hirtius* in *Commentatione* saepius citata §. XII. supplementi loco adiunxit. Caeterum de *Eliae* nostri sententia circa diuinam hebraicorum accentuum originem quae adduxit *Hirtius* Comment. §. XIII. suo loco in *ſupplementis meis ad Tomum ſecundum Bibliothecae Wolfianae* obseruabo. In numero immenso discipulorum celebratissimi huius Grammatici prae aliis eminent duumuiri clarissimi literarum hebraicarum fautores et instauratores, *Sebaſtianus Munſterus* et *Conradus Pellicanus*, vterque Christianus, quorum posterior munere Guardiani in coenobio *Pforzhemienſi* fungebatur, quos iam anno Christi 1514. *Eliae* nostri institutione in literis hebraicis vsos fuisse constat ex *Georgii Matth. Schnitzeri emendata relatione de Iudaeis in terris Byruthinis degentibus.* Vid. b. *Io. Barthol. Riedereri nüzliche und angenehme Abhandlungen aus der Kirchen- Bücher- und gelehrten Geſchichte. Part.* III. *pag.* 308.

Tom. I. *pag.* 154. 155. *num.* 1. 2. 4. III. 99. *Wolfius* trium scriptorum *Eliae Leuitae* ad rem Hebraeorum grammaticam spectantium mentionem fecit. Praeterea *institutiones* eius *hebraicae* ex versione latina *Sebaſt. Munſteri* prodierunt *Baſileae* 1527, vti perhibet *Wolfius Biblioth. Tom.* II. *p.* 613. quo ipso anno quoque prima editio *libri Grammatici Thiſbi* est evulgata. Vid. *Wolf. Biblioth. hebr. Tom.* I. *pag.* 159. num. 14. Monuit tamen iampridem b. *Baumgartenius* (*Nachrichten von merkwürdigen Büchern. Tom.* VII. *Part.* 41. *pag.* 35.) edi-

editionem institutionum dictarum demum ad annum 1557. referendam esse. Ad *rariores* editiones grammaticae huius iure meritoque refert *Daniel Salthenius* in *Catalogo librorum rarior. suae bibliothecae. pag.* 624. istam, quae anno 1537. 8vo. edita est. Forte eandem non ad manus habuit *Wolfius*, cum citaret (*Tom.* II. *pag.* 613.) alias forte pleniorem monumenti huius rarioris descriptionem lectoribus suppeditauisset. Plenius itaque hanc editionem describere conabor, cuius exemplar olim ex auctione *Bohniana Ienensi* accipere mihi licuit. Plenus titulus eiusdem est sequens: סֵפֶר הַדִּקְדּוּק „Grammatica hebraea Eliae Leuitae Germani per Sebastianum Munsterum versa et iam „vltima manu Scholiis illustrata, vna cum indice copioso recens adiecto. Item „institutio elementalis in eandem linguam, ex Eliae variis libellis concinnata, iam „denuo plurimum aucta. Quibus omnibus et Tabula coniugationum pulchre ex„plicata accessit. Basileae 1537. ex officina Frobeniana. plagul. 33. 8." Exemplari huius editionis, quod mihi ad manus est, adiecta sunt *capitula sic dicta Eliae, Basileae* anno 1527. 8. edita, simili ratione per *Munsterum* iuxta Hebraismum *latine* versa, cuius editionis *Wolfius* noster *pag.* 158. *Tom.* I. *num.* 10. mentionem fecit. Forte haec ipsa capitula editioni Grammaticae memoratae de anno 1537. appendicis instar adiecta sunt, licet haec appendix in titulo non memoretur et numerus anni editionis eorundem primae de anno 1527. in titulo eorundem retentus fuerit.

Tom. I. *pag.* 156. *seq. num.* 8. III. 100. IV. 782. *Masoreth hammasoreth*) De hoc libro, quem *Wolfius* dictis in locis describit, pluribus et data opera summe venerabilis D. *Hirtius Biblioth. oriental. Part.* VII. *Num.* VI. *pag.* 55 - 79. commentatus est, ex quo ea, quae *Wolfianae* narrationi supplementi loco inseruire possunt, lectoribus meis ob oculos ponere apud me constitui, vt tandem historia literaria celebratissimi huius monumenti ingenii *Eliae Leuitae* nostri fiat quodammodo absoluta. Primae huius libri editioni *Venetae* (1538. 4.) praemissa sunt tres lectu dignissimae praefationes, quarum argumentum *Nagelius* in dissertationibus supra citatis et *Hirtius* copiosissime cum iam descripserint, hoc labore ego hic lubens supersedere possum. Has praefationes excipit ipsa tractatio, seu a nostro *Elia* sic dictae *duae tabulae*, quarum quaelibet segmentis vel paragraphis decem absoluitur. Sequitur postea שער שברי לוחות seu *Introductio in tabulas abbreuiatas*, (*pag.* 71 - 81.) cui coronidis loco adiectum est poema septendecim versibus constans, *pag.* 81. 82. Deinde sequitur *Eliae Leuitae introductio in Rabbi Saadiae Haggaon poema* memoratu dignum, in quo indicatus legitur numerus omnium alphabeti hebraici literarum, quoties scilicet vnaquaeque earum in sacro codice hebraeo reperiatur, vna cum ipso hoc *poemate* (pag. 83 - 87.) in cuius fine extat nouissima Hebraeorum abbreuiatura בנ"לך, ex qua *Hirtius* (*pag.* 60. loc. cit.) rectissime

ctissime colligit, *Eliam* nostrum expositionem huius poematis anno aetatis suae vigesimo et septimo literis consignauisse et hunc laborem anno aetatis quadragesimo secundo typis describendum exhibuisse, si assumendum fuerit, quod *Elias Leuita* anno Christi 1469 natus sit. Constat haec antiquissima editio octoginta et septem paginis. Appendicis loco adiectus est eidem ספר טוב טעם Eliae Leuitae quod scriptum *compendium accentuationis hebraicae* exhibet et octo capitibus constat. Secuta est hanc priorem editionem altera, quae *Basileae* 1539. 8. in lucem prodiit, de qua varia memoratu digna obseruauit *Hirtius pag.* 62. 63. ex quibus ea, quae *Wolfius* de eadem refert, illustrari et confirmari possunt. Illud saltem ex titulo latino, quem *Hirtius pag.* 62. adiecit, abunde colligi potest; *Sebastianum Munsterum* non totum librum hunc in linguam latinam transtulisse, sed eundem tantum epitomen seu accuratum eius compendium rerum notabiliorum in libro Masoreth hammasoreth occurrentium in hac sua versione exhibuisse. Hinc studiose omisit in hac editione poema *Saadiae* simul cum praefatione, quam *Elias Leuita* praemiserat eidem. Folia huius editionis in hac editione non hebraicis literis superne collocatis numerantur, sed numerus foliorum tantum ex custode sic dicto typographico infra cuiusuis plagulae initium expresso colligendus erit. Alia, quibus haec editio a *Veneta* distingui potest, lubens hic omitto, quae iam notauit *Wolfius*. Praeter has editiones vir de literatura orientali et theologica elegantiori meritissimus, summe venerabilis D. *Iohannes Salomo Semlerus* in *praefatione versionis germanicae libri Masoreth hammasoreth. pag.* 18. *not.* mentionem facit adhuc editionis eiusdem *Basileensis*, cuius fini adiectus sit numerus 298. quae consequenter *Basileae* anno Christi 1538. edita sit, antiquior *Veneta*, quam vero ob defectum uberioris descriptionis in dubium vocat *Hirtius pag.* 70. 71. *bibliothec. oriental.* Recentissimo tempore liber *Masoreth hammasoreth* omisso *Sepher Tobh taam* prioribus eius editionibus adiecto denuo recusus est *Solisbaci* anno 1769. 8. recensente *Semlero*, quae editio repetita est ibidem anno aerae Iudaicae 531. Christianae 1771. quam editionem uberius recensuit D. *Hirtius Biblioth. oriental. Part.* VII. *pag.* 75-79. In hac noua editione tum variae eaeque minores adnotationes textui hebraico huius libri adiectae leguntur, tum omissae sunt voces, periodi et membra quaedam, quae in praecedentibus editionibus reperiuntur, quae diligentissime obseruauit *Hirtius* memorato loco.

Ab editionibus huius libri ad versiones eiusdem iam transeo. De his *Wolfius Tom.* I. *pag.* 157. IV. 782. *Biblioth. hebr.* nonnulla adduxit, quae tamen suppleri possunt, si modo ea breuiter addamus, quae de iisdem D. *Hirtius* obseruauit. Memorat iste *pag.* 64. in nota adiecta, etiam *Conradum Pellicanum*, egregium istum Eliae Grammatici nostri discipulum latinam versionem huius libri composuisse, quod patet ex relatione de vita eiusdem *Commentariis* suis *in sacrum codicem*

prae-

praemissa, quam tamen numquam in lucem publicam editam fuisse *Hirtius* affirmat. Recentiori tempore hunc laborem ab aliis promissum, praestiterunt egregie celeb. *Nagelius* et summe venerabilis D. *Semlerus*. Priori enim eruditus orbis in acceptis refert *versionem latinam trium praefationum libri Masoreth hammasoreth* accuratissimam, quam in forma quinque disputationum *Altorfi* Noricorum annis 1758 - 1771. publicatarum edidit. Sub posterioris auspiciis edita est noua eaque *germanica* versio cum eiusdem notis eruditissimis *Halae Magdeburgicae* anno 1772. 8. de qua conferatur *D. Hirtius* in *biblioth. oriental. Part.* VII. *pag.* 67. *sequ.* Reperiuntur in eadem omnes istae partes, quae in editione *Basileensi* de anno 1539. deprehenduntur. Autorem eius *Semlerus* designauit in praefatione libro praemissa *Christianum Gottlob. Meyerum* proselytum Iudaeum, *Halae* ad Christianorum fidem conuersum. Occurrit in hoc libro versio latino - germanica praefationis prioris poeticae huius libri, secundae vero tantum latina (*pag.* 34 - 48.) cel. *Nagelii.* Omissum quoque est in hac versione *poema Saadiae*, cuius loco tamen *Semlerus* adiecit *Iohannis Buxtorfii* versionem et explicationem latinam huius carminis depromptam ex eiusdem *commentario masorethico cap.* XVIII. Frustra quoque quaeritur in hac editione *praefatio Eliae Leuitae* ad dictum *R. Saadiae carmen.*

Tom. I. *pag.* 157. *lin.* 11. ad verba Wolfii: *in calce* cet. pro verbis *praefationis* III. *edit. Basileens.* legas versionis Munsteri.

Ibid. lin. 18. *Bibliorum marginales*) adde: omnes.

Tom. I. *pag.* 157. *sequ.* III. 100. *num.* 9. De hoc lexico Eliae Leuitae nostri obseruauit praeter alia *Wagenseilius* in *Notitia librorum Rabbinicorum, pag.* 20. sequ. illud esse valde imperfectum, cum multae radices verborum Hebraicorum in eodem frustra requirantur, e. g. radix פרש alias notissima. Plura quoque de eodem Lexico hebraico obseruauit *Wolfius* noster in *Historia Lexicorum hebraicorum.* §. XVI. *pag.* 60. *sequ.*

Tom. I. *pag.* 158. *num.* 10. III. 100. De *capitulis Eliae*, quae hoc in loco commemorantur, uberius commentatus est celeb. *Andreas Gottlieb. Maschius* in *Beyträgen zur Geschichte merkwürdiger Bücher. Part.* V. *pag.* 256. *sequ.* Praefatio *Sebast. Munsteri* huic libro praemissa ex eiusdem doctissimi viri obseruatione agit *de diuersis carminum generibus apud Hebraeos.*

Num. 11.) Hoc scriptum *Eliae Leuitae* praeter editiones a *Wolfio* memoratas etiam editum est per *Sebast. Munsterum Basileae* A. 296. C. 1536. *ex officina Henric. Petrina.*

Tom. I. *pag.* 159. III. 100. *num.* 13. Liber hic nescio quo casu omissus fuerit a *Bartoloccio, Part.* I. *Biblioth. rabbin. pag.* 135 - 141. vbi alias satis copiose de vita et scriptis *Eliae Leuitae* disseruit. Vid. *Wolf. Histor. Lexicor. hebraic.* §. XVI. pag. 62. Caeterum *Pisauri* potius quam *Ferrarae* 1507. librum hunc editum esse, obseruauit cum *Wolfio Io. Bernh. Derossi* in *Comment. historic. de*

D *Typo-*

Typographia Ferrarienfi. Cap. VII. *num.* 1. *pag.* 124. Vid. etiam *Wolf. Tom.* II. *pag.* 1413. *num.* 609. et *fupplementa mea ad iftum locum.*

Num. 14. *Thifbi.* Prodiit hic liber poft alias editiones etiam *Ifnae* 1541. 4. Editionem hanc, quam perraram appellauit *Daniel Salthenius* in *Catalogo librorum rariorum Bibliothecae fuae pag.* 196. *num.* 959. data opera recenfuit *b. Baumgartenius Nachricht. von merkwürdigen Büchern. Tom.* VII. *Part.* 41. *pag.* 394. *fequ.* Antiquiorem editionem, cui *Wolfius* nofter annum 1527. affignat, editam effe *Bafileae* 1557. prouti ipfe *Wolfius* correxit hoc mendum, confirmauit quoque *b. Baumgartenius* citato loco.

Tom. I. *pag.* 160. obferuat *Wolfius*, *opus grammat. hebr. Sebaft. Munfteri* editum effe anno 1542. 4. vna cum libro Tobiae. Poffideo inter libros meos editionem eius de anno 1549. *Bafileenfem* 8. mai. *ex officina Henric. Petri* emiffam. Cum vero praefatio eiusdem a *Munftero* iam fcripta fit die 10. Decembris anno 1541. vero fimile fit, hanc non nouam editionem, fed potius repetitionem nouam typorum antiquioris editionis de anno 1542. a *Wolfio* memoratae fuiffe.

Ibid. Teftimoniis egregiis, quae *Wolfius* tum h. l. tum etiam in *Hiftoria Lexicor. hebraic.* §. XVI. *pag.* 57. *fequ.* adduxit, addatur teftimonium *R. Dauid. Neumarckii* expreffum a *S. V. Hirtio comment. de Elia Leuita.* §. XII. Neque minus honorificum eft, quod cel. *Nagelius Differt.* I. *de Elia Leuita Germano.* §. X. *pag.* 29. de eodem *Elia* fcripfit, fequentibus verbis: „Quod ad eruditionem Eliae „Leuitae attinet, fuit egregius Grammaticus et infignis Criticus, fcriptor facundus „et eloquens, acutus et venuftus poeta, Hebraicae et Arameae linguae peritiffimus, „multisque libris editis et compofitis nobilitatus.„

ELIAS BEN MOSCHE (*num.* 253.) *Tom.* I. *pag.* 163. III. 105. Liber eius *de generationibus hominis* editus quoque eft *Wilmersdorfii* 8. fine mentione anni, vti refert *Io. Chriftian. Wibelius* in *Relation. innoxiis de nou-antiquis theologicis*, *ad annum C.* 1743. *pag.* 521.

ELIAS CRETENSIS (*num.* 261.) *Tom.* I. *pag.* 168. III. 107. IV. 783. Philofophus hic inter Iudaeos celeberrimus quoque *Auerrois commentarium in Ariftotelis libros de Meteoris* ex hebraico in latinum fermonem traduxit. *Verfio haec latina* edita eft *Venetiis* anno 1488. vti memorat *Cornelius a Beughem* in *Tractatu de Incunabulis typographiae* (Amftelod. 1688. 12.) *pag.* 56.

ELIESER GERMANO (*num.* 269.) *Tom.* I. *pag.* 271. III. 109. Scriptis huius doctoris Iudaei a *Wolfio* memoratis addendum eft tertium, quod infcriptum eft: פירוש מְגִלַּת אֶסְתֵּר, quod prodiit *Cremonae ex officina Chriftoph. Dracon.* A. 336. C. 1576. plagul. 21. Seruatur hoc fcriptum in bibliotheca fenatus *Thorunienfis* publica.

ELIESER FIL. HYRCANI (*num.* 271.) *Tom.* I. *pag.* 173. III. 110. Editio *Conftantinopolitana* capitum eius, quam *Wolfius* nofter loco pofteriori editam fuiffe anno 252. Chrifti 1492. 4. iure meritoque a *Io. Bernhardo Deroffi* in *Difquifitione*

de

de typographiae hebraicae origine et primitiis. Cap. VIII. §. 16. *pag.* 102. pro falsa et supposititi declaratur. Forte *Wolfius* hic, vt alibi, numeros annorum editionis inter se confudit, cum hic liber longe antea *Constantinopoli* per *Ihudam Ben Ioseph Sason* anno Christi 1514. editus sit, uti idem vir eruditus testatur. Ad *Vorstii versionem latinam* quod attinet, eidem quoque addicit *Vorstius* annotationes nonnullas. Vid. *Io. Bened. Carpzouii differt. de Chuppa Hebraeorum. Sect.* I. *Cap.* II. §. 2. Interim varia circa hunc foetum eruditum huius scriptoris atro carbone notauit, et partim eum in versione latina prodigiose errauisse ac obscure interpretatum fuisse, partim in annotationibus adiectis infeliciter hallucinatum fuisse, ostendit *Paulus Theodorus Carpouius* in *Animaduersionibus philolog. critico-sacris. pag.* 66 - 104. Praeterea hic liber capitum *R. Eliezeris* editus est hebraice *Dyrenfurti* anno 1693. 4. quod memoratur in *neuen Büchersaal der gelehrten Welt. Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 704. *sequ.*

ELIESER BEN IACOB (*num.* 281.) *Tom.* I. *pag.* 177. Explicatio *Kabh venaki*, cuius *Wolfius* hic mentionem fecit, impressa quoque est *in bibliis Bombergianis Rabbinicis editionis Venetae* de anno 1518. vid. *Baumgarten. Nachrichten von merkwürd. Büchern. Tom.* III. *Part.* 14. *pag.* 95.

ALEXANDER COHEN (*num.* 307.) *pag.* 185. III. *pag.* 119. Plura de hoc doctore Iudaico memorat *Gabriel Groddekius* in *Hexecontade Pseudonymorum hebr. num.* 1. apud *Wolfium* nostrum *Tom.* IV. *Biblioth. pag.* 1006. Vid. quoque *Wolfius Biblioth. Tom.* II. *pag.* 1249. num. 6.

ALPHONSUS (*num.* 321.) *Tom.* I. *pag.* 192. III. 122. *sequ.* De Iudaeis Doctoribus, quorum mentionem in hoc articulo fecit, alio loco pluribus egit idem auctor. Sic de *R. Isaaco ben Sid Tom.* I. *pag.* 684. *num.* 1249. et de *R. Mosche de Kiriath Iearim. Tom.* I. *pag.* 894. *num.* 1646. conferas. Plura de his *tabulis Astronomicis* memorant b. *Fridericus Gotthilf Freytagius* in *Apparatu litterario, Tom.* III. *pag.* 733. *sequ. Christian. Wolfius* in *Elementis Matheseos Tom.* V. *pag.* 3. *Clement. Biblioth. pag.* 209. et *Widekindus* in *Indice librorum rarior. Tom.* I. *pag.* 81. Occurrit ibidem doctissima recensio editionis earundem per *Lucam Gauricum* curatae, quae prodiit anno Christi 1524. 4. constans foliis 151. cui *Gauricus Theoremata* quaedam in fine subiunxit.

ALPHONSVS SPINA (*num.* 323.) *Tom.* I. *pag.* 193. III. 124. Librum eius, qui inscribitur *Fortalitium fidei* dictum, cuius editio *Norimbergensis* apud *Antonium Koburgerum* impressa est, data opera descripsit eiusque quaedam excerpta dedit *Wolfius* noster *Biblioth. hebr. Tom.* II. *pag.* 1115. 1123. Plura de hoc libro, quem inter rariores commemorat *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum: pag.* m. 639. adduxit *Reimmannus Biblioth. theolog. pag.* 347. *Theophilus Sincerus* in *relationibus* germanicis *de antiquis et rarioribus libris. Tom.* I. *Part.* II. *pag* 96. *sequ.* et *Wolfius* noster *Tom.* IV. *pag.* 545. *sequ.*

EPHRAIM FIL. AARON (*num.* 346.) *Tom.* I. *pag.* 209. III. 133. *num.* 3. Liber *Ir Gibbhorim* inscriptus continet דרשות in Talmude occurrentes. Liber est intellectu difficilis. Vid. *Wagenseilius Notit. libror. Rabbinic. pag.* 26. Interim commendanda est eiusdem lectio propter indicem effatorum et sententiarum Talmudis, quae in eodem illustrantur, prolixissimum in fine adiectum, quod obseruauit b. *Dassouius* in *tractatu de mortuorum resurrectione ex Iudaeorum sententia.* b. 4.

Tom. I. *pag.* 210. III. 133. עוללות עפרים. *Wagenseilius Notit. libror. Rabbinicor. pag.* 25. affirmat, hunc librum a Iudaeis valde aestimari, quod multa eaque egregia de Paschate contineat.

ARISTOTELES (*num.* 356.) *Tom.* I. *pag.* 218. III. 135. Quod magnus hic Philosophus morti proximus instar proselyti ad Iudaeorum sacra accesserit, a pluribus eruditis pro commento falsissimo merito habetur. Eandem sententiam de isto refert *Buxtorfius* in loco *Catalectorum suorum* a *Wolfio* memorato, et epistolam, cuius hic mentionem fecit *Wolfius*, pro supposititia venditat.

Tom. I. *pag.* 220. *num.* 6. Conferas *Supplementa* nostra ad *Tom.* IV. *pag.* 791.

Tom. I. *pag.* 222. *num.* 21. *liber de pomo.* Hic quoque cum latina versione et praefatione b. *Io. Henrici Maii* prodiit *Gissae* 1706. Auctor huius latinae versionis vocatur *Lysius.*

ASCHER FIL. IECHIEL (*num.* 363.) *pag.* 227. *num.* 6. Hunc librum de consuetudinibus a *Wolfio* memoratum ab *Orchoth Chaim* plane non diuersum esse obseruauit D. *Hirtius Biblioth. oriental. et exeget. Part.* V. *pag.* 41.

ב.

R. BECHAI BEN ASCHER (*num.* 374.) *Tom.* I. *pag.* 231. III. 142. IV. 795. Aestimatur imprimis a Christianis ob facilitatem scriptorum suorum.

Num 1. De scripto *R. Bechai* sub hoc numero a *Wolfio* memorato adfert b. *Wagenseilius* in *Notitia librorum Rabbinicorum, pag.* 26. sese tenere librum Manuscriptum hoc titulo ornatum, in quo obscuriora, quae in Commentario *Bechai* in Pentateuchum occurrunt, ex cabbala et scientia naturali explicantur. De editione eiusdem *Cracouiensi*, quam *Wolfius pag.* 232. memorat, b. *Dassauius diatr. de resurrectione mortuor. ex Iudaeorum sententia. Dedicat. b.* 3. sequentia obseruat: „Prodiit etiam Cracouiae in folio typo tamen immundo et numero paginarum valde traiecto.„ Editionis *Pisaurensis* de anno 274. Christianae aerae 1514. mentionem quoque fecit eruditissimus *Derossi* in elegantissima *disquisit. de typographiae hebraicae origine et primitiis. Cap.* VIII. §. 10. *pag. m.* 98. *edit. Hufnagel.* qui auctor quoque perhibet, *Wolfium* nostrum in mentione sua editionis de anno 247. seu 1437. (quam pro suppositatia declarat, prouti quoque *Wolfius* noster

Tomo

Tomo III. pag. 142. concedere videtur) numerum 247. cum numero 274. confudiſſe et priorem falſum loco poſterioris rectioris ſcripſiſſe. Prodiit quoque tertia editio huius *Commentarii Conſtantinopoli* 1517. *fol.* qua editione vti ſolebat *Richardus Simonius*, id quod ipſe memorat in *catalog. auctor. Iudaic. p. m.* 602. *edit. original. Gallicae.* Proſtat in eundem hunc Commentarium Index foliis 2.. abſolutus, qui vocatur *Sepher Manoah Maza chen Sabbi Manoah Hendel.* Excuſus eſt in folio ſub Imperatore Rudolpho et rege Matthia. In eodem omnes fere nodi in *R. Bechai* occurrentes ſoluuntur, ita tamen, vt numerus paginarum editionem Venetam reſpiciat, ceu monuit in praefatione auctoris filius *Rabbi Moſes Hendel.*

Tom. I. *pag.* 233. III. 143. IV. 794. כד הקמח. Reperiuntur in hoc libro doctrinae theologicae Iudaeorum ſecundum ordinem alphabeticum diſpoſitae. Hinc *Reimannus* im *Verſuch einer Hiſtorie der Iüdiſchen Theologie pag.* 65. propter libri huius compoſitionem eidem Rabbino honorem primi locorum theologicorum inter Iudaeos ſcriptoris aſſignauit.

BECHAI IVDEX *num.* 375.) *Tom.* I. *p.* 235. Contendit *Wolfius* noſter in fine huius paginae, hunc doctorem Iudaicum *R. Moſis Maimonidis* aetate fuiſſe ſuperiorem, in qua ſententia veſtigia eius preſſit *Buddeus Introduct. in Hiſtoriam philoſoph. Hebraeor.* §. 31. *pag.* 171. Alii tamen, ex quibus *Pet. Daniel. Huetium Lib.* II. *de claris interpretibus*, *p.* 206. *Alſtedium Chronolog. cap.* XLII. *p.* 436. et *Iac. Frider. Reimannum Introduct. in hiſtoriam Theol. Iudaicae Lib.* I. *cap.* 10. §. 8. *p.* 186. ſequ. *not.* nominaſſe ſufficiat, eundem anno demum Chriſti 1161. ſaeculo XII. vixiſſe ſtatuunt. Ex his *Reimannus* idem ex loco quodam *R. Dauidis Ganzii Zemach Dauid*, *pag.* 137. confirmauit, quippe qui eius aetatem in tempora *Maimonidis* collocauit. Forte error *Wolfii* et *Buddei* ex eo ortus fuiſſe videtur, quod uterque hunc *Bechai ſeniorem* dictum cum *Bechai iuniore*, de quo Wolfius noſter num. 374. verba fecerat, confundat.

Tom. I. *p.* 236. *num.* 1. III. *p.* 143. IV. 794.) *Chobath Halebhaboth.* Conferenda hic ſunt ea, quae *Groddekius* in *Hexecontade Pſeudonymorum hebraicorum num.* 14. de hoc libro obſeruauit. Vid. *Wolf. Biblioth. hebraic. Tom.* IV. *p.* 1013. 1014.

BENEDICTVS DE SPINOSA (*num.* 378.) *Tom.* I. *pag.* 239. 240. III. 145. IV. 795. Vitam huius primarii verae religionis aduerſarii debemus *Io. Colero*, vti refert *Wolfius Tom.* I. *pag.* 241. cuius quoque *verſio germanica* prodiit *Francofurti et Lipſiae* 1733. 8. Deinde varii iique eruditiſſimi viri potiora, quae de vita et ſcriptis huius viri notanda ſunt, collegerunt, eaque apto ordine diſponere ſtuduerunt. Addendi hic ſunt ſcriptoribus a *Wolfio* memoratis b *Iacobus Bruckerus* in *Hiſtoria critica Philoſophiae. Tom.* IV. *p.* 68.. ſequ. *Niceronius* in *Nachrichten von den Begebenheiten und Schriften berühmter Gelehrten*. *Part.* I. *p.* 265 - 283. *verſionis german. Baumgarten. Iohannes Fabricius Hiſtor. Bibliothec. Fabric. Part.* V. *p.* 61. *ſequ. Iac. Frider. Reimannus* im *Verſuch einer Hiſtorie der Iüdiſchen Theo-*

logie. Lib. I. *cap.* 18. §. 36. *p.* 632. *fequ.* et b. ***Baumgartenius*** tum in ***Nachrichten von einer Hallifchen Bibliothek***, tum in ***Nachrichten von merkwürdigen Büchern***, quorum fcriptorum loca huc pertinentia infra recenfebo.

De difcipulis eius primariis et fciagraphia fyftematis *Spinozae* philofophici ad euertendam religionem Chriftianam excogitati nihil hoc loco adferam, quippe quae tractatio me a fcopo meo, hiftoriam literariam *Wolfii* noftri de fcriptis eius fupplendi ex fontibus Wolfio incognitis, nimis abduceret. Interim non poffum non quin hic lectoribus meis commendem eruditiffimam difputationem, quam venerabilis D. *Balthafar Münterus Ienae* 1758. defendit, quae prodiit fub titulo: „Theologiae naturalis polemicae fpecimen exhibens hiftoriam, dogmata et refutationem fyftematis, quod a Benedicto de Spinoza nomen habet, cuius libelli academici elegantiffimi fummam exhibuerunt Auctores der ***vollftändigen Nachrichten von kleinen academifchen Schriften de anno*** 1760. ***Part.*** V. ***pag.*** 428. ***fequ.***

Tom. I. *pag.* 240. *num.* 1. *Principia eius Philofophiae Cartefianae*, quae *Wolfius* primo loco inter fcripta *Spinozae* noftri commemorat, comprehendunt 140 paginas fine praefatione. Copiofam eorundem recenfionem et notitiam b. ***Baumgartenius relationibus fuis de bibliotheca Halenfi. Tom.*** I. ***Part.*** I ***pag.*** 47. ***fequ.*** inferuit, ex qua argumentum huius fcripti abunde conftat. Eidem adiecta eft ***Appendix cogitatorum metaphyficorum*** titulo infignita, in qua quaeftiones ***Metaphyfices*** de ente eiusque proprietatibus generatim, de Deo eiusque perfectionibus et de anima humana ingeniofiffime refoluuntur. Cum ***Spinoza*** in hoc fcripto fuo veftigia ***Cartefii*** eiusque Philofophiae nimis preffe fuerit fecutus, culpa notionum ambiguarum, quae *Spinozifmo* poftea occafionem dederunt, non in Spinozam, fed potius in *Cartefium* ipfum transferenda erit, quod etiam b. ***Baumgartenius*** obferuauit.

Num. 2. *Tom.* I. *p.* 240. 241. III. 145. IV. 795. De variis editionibus et verfionibus fcripti famofiffimi, quod infcribitur ***Tractatus theologico-politicus*** conferendi funt praeter ***Wolfium*** noftrum ***Fabricius*** in ***Hiftoria Bibliothecae Fabricianae Part.*** V. ***p.*** 61. ***fequ.*** et ***Iohannes Vogtius*** in ***Catalogo librorum rariorum. p.*** 640. ***fequ.*** Licet liber ifte raritatis notam prae fe ferat, ea tamen editio eiusdem, quae prodiit *Hamburgi* 1670. 4. paginis 233. fine praefatione abfoluta in eruditorum manibus verfari folet. Vberius eandem recenfuit ***Baumgartenius Biblioth. Hal. Tom.*** I. ***Part.*** I. ***p.*** 58-69. Secuta eft hanc editionem alia, quae prodiit anno 1674. 8. quae in titulo *emendatior* appellatur, cuius etiam ***Wolfius*** nofter mentionem fecit, fuppreffo loco editionis, de qua plura leguntur in ***Baumgartenii Nachrichten von merkwürdigen Büchern. Tom.*** IX. ***Part.*** 52. ***p.*** 319. feq. Appendix huic editioni adiecta, quae titulo: *Philofophia S. Scripturae interpres* fuperbit, iam antea feparatim lucem viderat publicam *Eleutheropoli* anno 1666. 4. quam editionem doctiffime recenfuit ***Baumgartenius Biblioth. Halenf Tom.*** III. ***Part.*** 14. ***p.*** 113. ***fq.*** Quamuis nomen *Spinozae* in titulo tractatus huius feparatim editi non appareat,

Vog-

Vogtius tamen *Catalog. p.* 639. hoc scriptum *Benedicto Spinozae* haud obscure tribuere videtur. Plurimi eius tamen auctorem esse perhibent *Ludouicum Meierum*, medicum *Amstelodamensem* et *Spinozae* familiarissimum amicum. Tertia vice, quod obiter hic moneo, prodiit hic liber separatim cum variis notis *D. Io. Salom. Semleri* eiusque praefatione *Halae Magdeburg.* 1776. 8. mai. Ad praecipuas *versiones Tractatus theologico-politici* quod attinet, prima eaque *Gallica* versio eius edita est sub titulo: *la Clef du Sanctuaire par un sauant homme de nôtre siècle, Amstelodami* 1678. 12. Versionem hanc in *Catalogo Bibliothecae Zochianae* falso in numerum scriptorum ad illustrationem sacrarum literarum spectantium referri, iampridem obseruauit *Baumgartenius* in *relationibus* suis *de libris memorabil. Tom.* IV. *Part.* 22. *p.* 363. Cum haec versio Gallica tam speciosam inscriptionem prae se ferens varios rumores excitaret, consultius videbatur eius auctori, hunc titulum postea mutare. Hinc iterata editio eiusdem in lucem publicam prodiit sub titulo: *Traité des Ceremonies superstitieuses des Iuifs tant anciens que modernes Amstelodami* 12. 1678. quae noua editio 531. paginas sine praefatione, indice et additamentis complectitur. Notitiam huius scripti dedit accuratissimam literatissimus *Baumgartenius Bibliothec. Halens. Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 69. seq. Autorem huius versionis quod attinet, de eodem pace lectorum meorum ex *Baumgartenii* relatione afferam. Quidam hanc versionem tribuunt auctori *Lucae*, medico Belgico, quod affirmat inter alios b. *Reimmannus* in *Catalogo bibliothec. Reimannian. pag.* 1029. Alii itaque quam plurimi, ex quorum numero tantum hic nominamus *Niceronium*, *Wolfium* nostrum *Tom* III. *Bibliothec. hebr. p.* 145. et *Baumgartenium* loco memorato eandem vindicant Domino *de Saint Glain*, *Capitaneo Andegauensi*, vitam inter Belgas degenti. In fine huic editioni adiectae sunt *Reflexions curieuses et necessaires pour l'intelligence de ce liure*, quae a *Spinoza* tamquam auctore profectae continent maxima ex parte uberiorem illustrationem sententiae *Spinozae* de ordinanda forma politica regni Iudaeorum et Chronologica momenta concernunt. (vid. *Baumgarten l. cit. pag.* 71.) Tandem prodiit haec *Gallica* versio cum inscriptione: *Reflexions curieuses d'un Esprit desinteressé sur les matiéres les plus importantes ou salut tant public que particulier*, eodem anno. Cum vero omnes hae tres editiones eodem anno publicatae fuerint, iure optimo tantum vnam editionem admittit *Baumgartenius* Gallicae versionis, quam tamen typographus lucri cupidus nouo titulo ornauit, vt eo citius exemplaria huius editionis per nouitatis speciem, qua prodibant, venderet, quam ob rem etiam in rubro statim impressionis secundae et tertiae locus editionis mutatus esse videtur. Hinc falso *Wolfius* noster *Tom.* III. *pag.* 145. tres diuersas editiones Gallicae versionis statuit. Idem quoque in eo errauisse a *Baumgartenio p.* 73. memoratur, quod affirmet, priorem tantum editionem sub clauis sanctuarii nomine editam tantum additamenta et notas marginales *Spinozae* continere. Versionem *Belgicam* huius Tractatus theologico-politici memorant *Colerus* in *vita Spinozae p.* m. 62. *sequ. Wolfius* noster *Tom.* I. *Biblioth. hebr. p.* 241.

241. IV. 795. et *Baumgartenius Biblioth. Halens. Tom.* I. *Part.* 1. *p.* 73. fusius vero idem recensuit ibidem *Tom.* VIII. *Part.* 43. *p.* 65. sequ. Autor huius versionis, quae sub titulo Belgico: *De rechtsinnige Theologant of godgeleerde staatkundige Verhandelinge* prodiit *Hamburgi*, vt titulus suadet, *Glasemackerus* eandem ediderat, cum adhuc in viuis superesset *Spinoza*, qui cum probe perspiceret inhibitionem huius libri in *Belgio* futuram, eundem supprimere et impressionem huius versionis rationibus politicis impedire studebat, quod apparet ex eiusdem *Operibus posthumis* pag. 539. Locus impressionis eiusdem neque cum *Vogtio Hamburgi*, neque cum *Colero Bremae* quaerendus est, cum facili negotio credi possit, magistratum huius vtriusque ciuitatis impressum eiusmodi vix permissurum fuisse absque grauissima censura diuulgari. Rectius cum *Wolfio Tom.* IV. pag. 795. et *Niceronio* affirmatur, typis eulgatam esse hanc versionem in *Belgio.* Ad alia, quae fata huius Tractatus spectant, iam transeamus. Cum hic ipse liber grauissimos errores contineat, quibus infelicissimus eius autor fundamenta verae religionis tam naturalis quam reuelatae funditus euertere contendit, et imprimis auctoritatem librorum sacrorum Veteris Testamenti labefactare studuit, non mirum est, quod doctissimi quolibet tempore in refutando eius systemate et primario argumento operam laudandam adhibuerint, quorum nomina et scripta notauit *Colerus de vita Spinozae*, *p.* 101. Imprimis huc spectant *Iohannes Bredenburgius* (vid. *Wolf. Biblioth. hebr. Tom.* I. *num.* 1155. *pag.* 647. et *Baumgartenius Biblioth. Halens. Tom.* I. *Part.* 2. *pag.* 117. *sequ.*) *Franciscus Cuperus* in scripto ab eodem *Baumgartenio loc. citat. pag.* 122. sequ. indicato, *Iohannes Colerus* in scripto Gallice edito, quod recensuit *Baumgartenius loc. cit. p.* 132. sequ. quibus merito addendum est scriptum, quod egregius olim Academiae Ienensis Theologus, *Iohannes Musaeus* viuente adhuc *Spinoza* huic scripto opposuit, cuius titulus est: *Tractatus theologico-politicus ad veritatis lancem examinatus. Ienae* 1674. 4. Praesertim eundem *Spinozam* in hoc ipso suo Tractatu spinoso fraudulenter Iudaeorum doctorem clarissimum *Aben Ezram* in impugnanda sacra scriptura ad partes suas vocauisse ostendit et defensionem eius ingeniosissime contra *Spinozae* asserta in se suscepit b. *Paul. Theodor. Carpouius* in *Animaduersionibus philologico-critico-sacris. p.* 37. seq. Vid. haec *Analecta* nostra *ad Wolf. Tom.* I. *pag.* 73. Quamuis autem non negare audeam, librum hunc grauissimis erroribus contra religionem scatere, primaria tamen sedes et complexus systematis vniuersi *Spinozismi* ex eodem deriuari non poterit, cum *Spinoza* interdum in eodem de Deo tamquam ente a materia diuerso loquatur, id quod iampridem b. *Moshemius Institutionib. Histor. ecclesiastic. N. Test. pag.* 846. obseruauit.

Num. 3. *Tom.* I. *p.* 241. *Opera posthuma*). Plura easque egregia, quae ad historiam literariam huius scripti rarissimi et nefandi pertinent, attulerunt *Colerus* in *vita Spinozae p.* 68. seq. *vers. german. Vogtius* in *Catalogo librorum rarior.*

pag.

pag. 641. et *Baumgartenius Biblioth. Halens. Tom.* I. *Part.* 2. *pag.* 103. seq. qui copiosissimam dedit eiusdem recensionem. Post mortem demum *Spinozae* edita sunt haec opera, vti ex titulo statim apparet, et impressa typis *Ioannis Rieuwertzii*, typographi Amstelodamensis, cui tradita fuerant omnia manu scripta *Spinozae* relicta. Constant variis scriptis minoribus, quorum numerum recensuit *Wolfius*. *Primam* eamque praecipuam eorum partem constituit *Ethica*, cuius argumentum diligentissime recensuit *Baumgartenius* loco memorato. Recentiori tempore prodiit haec ipsa Ethica germanico idiomate adiecta simul refutatione celeberrimi Philosophi, *Christiani Wolfii Francof. et Lips.* 1744. 8. mai. Vid. *Baumgarten. loc. cit. pag.* 115. sequ. Quartum locum in his Opusculis occupant Epistolae *per Amicos*, *Henricum Oldenburgium*, *Simonem de Vries*, *Petrum Balling*, *Wilhelmum van Blyenberg*, *Iohannem Ludouicum Fabritium aliosque ad Spinozam datae*, vna cum literis eius responsoriis, in quibus varias opiniones absurdissimas protulit in medium, quarum nonnulla excerpta dedit *Colerus* in *Historia vitae Spinozae pag.* 75. *sequ.* Vltimum scriptum in hac collectione extans est *compendium Grammaticae hebraicae*, de quo conferendus est *Wolfius* noster *Biblioth. hebr. Tom.* II. pag. 618. *Versionem Belgicam* horum operum *Iohannes Henricus Glasemackerus* edidit anno 1677. quae inscripta est: *De nagelate Schriften van B. d. S. cet.* 4. in qua tamen compendium Grammaticae hebraicae, collectio epistolarum et index editioni originali adiecta deficiunt, testibus *Vogtio* et *Baumgartenio*, qui huius versionis mentionem fecerunt.

Num. 4. *Tom.* I. *pag.* 241. IV. 795. *sequ.* In priori loco *Wolfius* noster *Spinozam* quoque auctorem fecit libri, qui de iure ecclesiasticorum ficto sub nomine *Lucii Antistii Constantis* prodiit, quem librum quoque *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum p. m.* 214. et *Iacob. Frideric. Reimmannus. Introduct. in histor. theol. Iudaic. Lib.* I. *cap.* 18. *p.* 642. eidem assignarunt. Interim ipse *Wolfius* perperam hoc a se assertum esse, posteriori loco ingenue fatetur eumque *Ludonico Meyero* discipulo et amico *Spinozae* vindicandum esse perhibet. Vberiorem recensionem huius scripti exhibuit b. *Baumgartenius Bibliothec. Halens. Tom.* III. *Part.* 13. *p.* 25. sequ. Vid. quoque *Mich. Lilienthalius Biblioth. theolog. Part.* IX. *pag.* 1085. *sequ.* *Baumgartenio*, viro literatissimo neque placet *Vogtii* neque *Wolfii* posterior sententia, nec iis accedit, qui cum *Lilienthalio* auctorem eius esse perhibent *Lambertum Velthuysen*, Cartesianae philosophiae addictum, Professorem Vltraiectinum. Potius iste cum auctore anonymo scripti Gallici *la vie et l'esprit de Mr. Benedict. de Spinosa* in Indice scriptornm eius et b. *Heumanno Conspect. reipubl. litterar. cap.* VI. §. 36. *pag. m.* 344. edit. de anno 1735. duobus eruditis, *Hermanno Schellio* et *van der Hooft* hunc foetum ingenii tribuendum esse censet.

Tom. I. *pag.* 242. Quae hic *Wolfius* de *versione Belgica Veteris Testamenti* a *Spinoza* molita obseruat, quam tamen ipse forte non immerito, cum vix dubitandum sit, eundem illam translationem quoque suo infecisse veneno, in fauillas

 rede-

redegerit, etiam confirmarunt *Colerus* in *vita Spinozae, pag.* 100. et *Iacobus Lelongius Bibliothec. sacr. Part.* I. *fol.* 414. *edit. Parisiens.* Vid. quoque *Io. Georg. Schelhorn. Amoenitat. literar. Tom.* VII. *pag.* 155.

R. BENIAMIN WOLF *fil.* R. ISAACI (*num.* 390.) *Tom.* I. *pag.* 246. Plura de hoc doctore Iudaico in medium adduxit *Christoph. Arnoldus* in *epistola* sua *ad Io. Christoph. Wagenseilium* data et appendicis loco huius tractatui *Sotah* subiuncta pag. 1175. Hic scriptor praeter tractatum a *Wolfio* memoratum eidem tamquam autori tribuendum esse librum Iudaicum, שאלות ותשובות inscriptum, quem *Wolfius* noster inter scripta Hebraeorum anonyma commemorat *Biblioth. hebr. Tom.* II. *pag.* 1432. *num.* 667.

BENIAMIN TVDELENSIS (*num.* 395.) *Tom.* I. *pag.* 248. III. 152. *seq.* IV. 798. Editio *itinerarii* eius *Ferrariensis* perrara est teste *Io. Bernhardo Derossio* in *Comment. historico de Typographia hebr. Ferrariens. cap.* III. *p.* 45. Alia editio, quam in lucem publicam prodire fecit *Constantinus Lempereur*, duplici vice prodiit, anno 1633. primo cum notis, deinde vero sine iisdem, quod *Wolfius* noster non obseruauit. *Versio latina Ariae Montani*, quam memorat *Wolfius*, nostris temporibus recens edita est absque textu hebraico, sub titulo: „Beniamini Tudelensis „Itinerarium ex versione latina Benedicti Ariae Montani. Subiectae sunt descriptio„nes Mechae et Medinae-Alnabi ex itinerariis Ludouici Vartomanni et Iohannis Wildii.„ Praefixa est dissertatio ad lectorem, quam suae editioni praemisit *Constantinus L'Empereur* et nonnullae eiusdem notae. *Lips.* 1764. plagg. 16. 8. Varia iampridem menda in hac versione obuia detexerunt eruditi virr. quae etiam non dissimulare ausus est is, qui hanc editionem curauit. Sedulo obseruant subinde, in quibus haec versio a meliori *Lempereuriana* discrepet. Nouam eiusdem editionem promisit clarissimus olim Philologus Augustanus, *Matthias Friedericus Beckius*, vti memorat *Wolfius* noster *Tom.* I. pag. 248. III. 153. quae editio vero nunquam edita est. Vid. *Francisc. Dominic. Haeberlini Notitia codicum Manuscriptorum bibliothecae Raymundi Krafftii.* pag. 94. sequ. Praeter *Gallicam* huius libri versionem, cuius mentionem fecit *Wolfius* noster *Tom.* IV. *pag.* 798. adhuc aliam *Iohannes Philippus Baratierius* eamque nouam edidit sub titulo: *Voyages de Rabbi Beniamin, par Iean Philipp Baratier. Amstelod.* 1734. 8. quae editio recensetur ab auctoribus *relationum innoxiarum de nou-antiquis theologicis* de *anno* 1735. *p.* 238. *sequ.* Non solum iste vir eruditus doctissimas adnotationes addidit, verum etiam singulari eruditione refertas commentationes de hoc itinerario eiusque indole praemisit, ex quibus notitia haud vulgaris de hoc celeberrimo Geographiae Iudaicae scripto hauriri potest, praemisit. Summam attentionem doctorum virorum omnino meretur ea obseruatio, quam b. *Beckius* supra memoratus notis manuscriptis versionis promissae huius Itinerarii Iudaici manu propria scriptam praemisit, quam, cum sententiam eius qualemcunque de eodem exhibeat, in gratiam lectorum meorum ex *Haeberlini* loco citato hic describam. Sic enim scripsit *Haeberlinus*: „Beckii

„cui sententiam, qua hoc ipsum itinerarium non ipsum Beniaminem scripsisse „contendit, eius ipsius verbis ex initio Notarum eius depromptis transscribam, „cum alii eruditi hoc opus ipsi Beniamini tribuant. — — Ex relationibus, quas „enarrauit, exinde colligitur, non ipsum Beuiaminem, quippe itineribus factis „haud diu superstitem, sed potius alios Iudaeos libellum hunc confecisse, (quin et „aliquando de suo adiecisse) cum ex relatione orali, tum ex pugillaribus Beniami- „nis, in quibus is, vt hic dicitur, quicquid uspiam vidit vel audiuit, adnotauerat, „sed, prouti peregrinantes facere solent, ruditer et imperfecte; Beniaminem ita- „que hunc, tamquam foetum immaturum Parente decedente vita dignum iudican- „tes Iudaei Hispani obstetricantibus manibus sustulerunt, perfecerunt, et in lucem „ediderunt: quae R. Petachiae quoque Itinerarii Sibbuf Haolam dicti fata fuerunt. „R. Dauid Ganz in Chronologia sua Zemach Dauid dicta Part. I. ad Ann. a creat. „mundi 4933. pag. 55. b. inter alia de hoc Beniamine haec scribit: וכתבה בספר, „et scripsit ea in libello, per quem si Pugillares intelligit, nos consentientes habet, „dissentientes autem, si de perfecto hoc opusculo loquatur. Multo magis vero „discedimus nos ab Aria Montano, qui totum hoc opus, cuius hic Libellus sit Epi- „tome, ab auctore ipso conscriptum esse, in praefatione versionis suae latinae per- „suadere nobis absque testis auctoritate frustra satagit.„

Caeterum licet fidem *Beniaminis* huius satis superbe extollant Iudaei, iudicia tamen non admodum aequa virorum eruditorum de eius itinerario collegerunt *Wolfius* et post eum *Baraterius dissertat.* I. *in Benjam.* §. 4. *p.* 7. *sequ.* Ex his memoratu dignum est iudicium *Hermanni Conringii*, quod extat in eius *Paradoxis de nummis Hebraeorum. Cap.* XI. *p. m.* 105. *edit. Helmstadiens.* „In vniuersum, scribit „autor iste cipporum videtur eiusdem fuisse indolis cum Beniamine, vel „potius eius, quae vulgo Iudaeis est pene communis, quae nempe in parte pieta- „tis collocat mentiri, si videatur id suo superstitioso zelo commodum.„ *Baraterius* longius reliquis processit, sententiam ferens citato loco, *Beniaminem* istum iter descriptum nunquam confecisse, sed incertos rumusculos conuasasse, quo sic opinionem de gloria, splendore atque dominatu suae gentis in remotissimis terris stabilitam iret, sicque vaticinium Iacobi de sceptro a Iuda ablato irritum redderet. Quae ex eodem obseruauit *Io. Georg. Michaelis* in *Symbolis literariis Bremensibus Tom.* III. *Part.* IV. *p.* 607. 608. Errauisse quoque *Beniaminem* constat, cum mentionem fecerit *Itinerar. p.* 124. rei musicae Hebraeorum, vbi obseruat, melodias veterum Hebraeorum apud *R. Eleasar Zemach* reperiri, qua in re ab aliis Iudaeis eundem mendaciorum esse conuictum testati sunt *Salomo van Til* in *der Dicht- Sing- und Spielkunst der alten Ebraer. p.* 465. et *Io. Zachar. Hilligerus* in *dissert. de Psalmorum, hymnorum atque odarum sacrarum discrimine.* (*Witteb.* 1720.) *Sect.* I. §. VI. *p.* 13. not. n. Plura de fide *Beniaminis* aliis in rebus erudite disputauit *Henricus Scharbau* in *noua Bibliotheca Lubecensi. Volum.* II. *p.* 29. 30.

BEZALEEL *fil.* R. SALOMO. (*num.* 417.) *Tom.* I. *pag.* 265. III. 159. De scripto, quod primo loco *Wolfius* noster huic Rabbino tribuit, scripsit praeter alios *Dassouius Diatr. de resurrectione mortuorum ex Iudaeorum sententia. Dedicat. c.* sequentia: „Plerasque Rabbinorum allegorias per totam Scripturam passim occurren„tes explicuit R. Bezaleel Darschan in Sepher Ammudeah Schifa cum indice locu„pletissimo.„ Corrigunt hunc *Dassouii* lapsum et vero auctori *R. Bezaleel filio R. Salomonis* ex *Kabhrin* vindicant auctores *supplementi indicis librorum typis Dyrenfurtensibus evulgatorum* in *dem neuen Büchersaal der gelehrten Welt. Tom.* II. *Part.* 14. *p.* 94. *seq. num.* 22. Sic vocatur etiam auctor huius operis in censuris eidem praemissis. Conf. *R. Schabtai Lab. dormient. Lit.* ℣. *num.* 59.

BARVCH FIL. R. ISAAC WORMATIENSIS (*num.* 422.) *Tom.* I. *p.* 268. III. 162. IV. 800. *Sepher haterumah.* Commentarium prolixissimum in hunc librum Rabbinicum excusum *Venetiis* anno 1643. fol. auctore *R. Samuele Isaaco* se vidisse testatur b. *Danzius* in Collegio manuscripto Rabbinico. Ibidem quoque obseruauit idem, librum hunc valde difficilem esse intellectu.

BERVRIA (*num.* 432.) *Tom.* I. *pag.* 271. III. 164.) *Zeltnerus* in doctissima dissertatione a *Wolfio* nostro in loco posteriori citata adduxit memoratu dignissimum locum *Thalmudis Hierosolymitani*, qui in resoluenda quaestione de antiquitate punctorum vocalium codicis hebraei non est negligendus, quo etiam ad euincendum, Iudaeos adhuc Saeculo secundo post Christum natum nondum Bibliorum codicibus punctatis instructos fuisse, vtitur doctissimus *Michael Merekelius vermischt. Anmerkungen aus der Philologie, Kritik und Theologie. Collect.* I. *Num.* 3. Vid. *B. Ernesti Biblioth. theol. recentiss. Tom.* II. *Part.* VI, *p.* 558. *seq.*

BERACHIA HANNAKDAN (*num.* 435.) *Tom.* I. *p.* 272. *seq.* III. 165. IV. 800. Hic ipse doctor Iudaicus praeter nomen *Rabbi Berachja ben Nittronai* quoque cognomen *Krispi* accepit apud *Bartoloccium Biblioth. magn. Rabbin. Tom.* I. *p.* 699. Alii eum quamuis immerito vocant *Barentonium*, et rursus alii vocem hebraicam *Hannakdan* latine expressuri *Punctatorem* appellant.

Fabulae eius *de vulpibus* excusae sunt *Wolfio* nostro referende *Mantuae* 1557. 8. Rarissimam editionem hanc vocat *Buxtorfius Biblioth. rabbin. p.* 381. *edit. Basileens. p.* 139. *edit. Herbornens.* De eadem raritate testimonium perhibuit clarissimum *David Clement Bibliothéque curieuse historique et critiqu. Tom.* III. *pag.* 151. vbi praeter mentionem raritatis de hac editione scripsit sequentia: „Nôtre edition „aiant-vû le jour chez Ioseph ben Iacobi de Padoue, a donné l'occasion à Thomas „Hyde de citer une edition de Padoue 1557. 8. au lieu de mettre de Mantoue, ou „elle a veritablement eté imprimée. Robert Fisher a perpetue cette faute dans „son Catalogus Bibliothecae Bodleianae. Tom. 1. pag. 140.„ Vid. quoque de hoc libro *Melchior. Ludou. Widekind.* Verzeichniß von raren Büchern. *Part.* III. *pag.* 390. sequ. Specimen bigae fabularum harum translatarum exhibuerunt auctores *Epistolarum Berolinensium ad literaturam recentissimam pertinentium. Part.* III.

XII. (*Berol.* 1756. 8.) epist. 30. vbi simul praeiudicium, quod nonnullos occupauit, confutatur, quod fabulae in hoc ipso libro Iudaico obuiae depromptae fuerint ex libro antiquissimo Germanorum *de Reineke Vos* inscripto. Vid. *Ephemerid. Lips. nou. litterar.* de anno 1758. *Stid.* 59. p. 527. 1759. *Stid.* 41. *pag.* 365. *Ephemerid. Goettingens.* 1758. *Stid.* 67. *pag.* 648. et *Bibliothec Lipsiensem* germanicam *elegantiorum scientiarum et artium liberal. Tom.* III. *Part.* I. *num.* 4. quo in loco insertum est hoc specimen fabularum Iudaicarum.

Tom. I. *pag.* 273. lin. 2. *Melchioris Hanel*, discipuli *Athanasii Kircheri.* Ex huius praeceptoris erga *Hanelium* amore forte deriuandum est lenius iudicium *Kircheri*, quod falsum esse perhibuit *Wagenseilius Notit. librorum Rabbinicorum. pag.* 32. Vid. quoque *Wolf. Tom.* IV. *pag.* 860.

Coniecturam huic numero adiicio. Cum b. *Dassouius* in Diatribe de *mortuorum resurrectione ex Iudaeorum sententia. Dedicat.* b. 4. obseruet, *Berachiam* quendam librum sub titulo זרע ברוך consignauisse, hic *Berachias* forte idem fuit, cuius nostro in loco mentionem fecit *Wolfius.* Idem *Dassouius* loco citato memorat, eundem *Berachiam* duos scripsisse in Pentateuchum commentarios in folio eiusdem nominis. „Cum autem„ verba eius sunt, „primum non tanti aestimari „a Iudaeis animaduerteret, atque quidem putarat, secundum accuratius elabora„uit, vt maximam partem in allegoriis ex Medrasch rabba, Sohar, Ialkut, Tan„chuma, Medrasch Chasis Schochad tobh etc. explicandis versetur, vocauitque „eundem Chelek Scheui, in quo simul notauerit omnes ac singulas Veteris Testa„menti Paraschas. Prodiit hic ipse secunda vice elaboratus commentarius Amstelo„dami anno Christi 1662. cui adiungendus est Sepher Lebh Arjeh R. Iehuda Ar„jeh Lebh.„

ג.

Tom. I. *pag.* 280. in medio fere paginae) *Cracouiae* 1596. 4. Seruatur haec editio in *bibliotheca Thorunienfi publica*, et constat plagulis viginti et nouem.

GERSON B. ASCHER. (*num.* 460.) *Tom.* I. *pag.* 283. III. 174. IV. 802. Libri eius *de finibus terrae Israeliticae* editio sine mentione anni impressionis suae prodiit *Lublini*, cuius mentionem *Wolfius* non fecit, quae inter rariora Iudaicae geographiae monumenta omnino referri meretur teste *Vogtio* in *Catalogo librorum rariorum pag.* 304.

ד.

DAVID FIL. IOSEPHI ABUDRAHAM. (*num.* 471.) *Tom.* I. *pag.* 289. III. 177. IV. 803. *Libri precum* huius Iudaeorum doctoris editio prodiit quoque *Vlyssiponae* anno aere Iudaicae 255. Christi 1495. duabus columnis instructa, quae constat foliis 170. Character eius est Hispanus Rabbinicus. Data opera descripsit eandem a *Bartoloccio* et *Wolfio* nostro praetermissam *Io. Bernhard. Derossi* in

 Dis-

Disquisitione de typographiae hebraicae origine et primitiis. Cap. VI. §. 12. *pag.* 72. *sequ. edit. Husnagel.*

DAVID GANZ (*num.* 481.) *Tom.* I. *pag.* 292. III. 181. *sequ.*) Ad librum eius chronologicum *Zemach Dauid* inscriptum quod attinet, b. *Wagenseilius* in *Notitia librorum Rabbinicorum pag.* 27. de eodem sequentia refert, nouam editionem eius prodiisse, quae usque ad recentiora tempora procedat, verum hac in re chronologica vix aliquid tribuendum esse Iudaeis simul obseruat. De *Vorstii versione latina Wolfius* noster *Tom.* I. *pag.* 294. *sequ.* iudicia eruditissimorum virorum parum mitia iam adduxit. Addenda sunt iis, quae *Richardus Simonius* tum in *Historia critica V. T. lib.* III. *Catalog. auctorum Iudaic. pag.* 147. seq. tum in *Supplementis ad Leonem Mutinensem. Cap.* XV. *pag. m.* 79. 80. obseruat. Priori loco scribit iste: „Versio Vorstii mendosissima et ad originale saepius castiganda est.„ Posteriori loco simul de opere chronologico *R. Gedaliae Schalschceleth hakkabbala* inscripto iudicium profert. Cum vero hoc ipsum scriptum, de quo *Wolfius* num. 451. pluribus commentatus est et opus chronologicum *R. Dauid Ganzii* potiora scripta sint, meis lectoribus vt constet, quid *Simonius* de vtroque iudicauerit, totum hunc locum hic inserere placet. „Rabbi Gedalia„ scribit, „fabulis nugisque repleuit Chronologiam abs se compilatam, quae inscribitur Schalscheleth hakkab„bala; huc namque praecipuus Iudaeorum tendit labor in historicis, vt perpetuam „nec incorruptam et Doctorum et Scholarum suarum edoceant successionem, ut „eo fortius Karaeorum reprimere possint audaciam, qui insignem Traditionum nu„merum istum detrectant, quae etiamsi a Rabbinistis sanctissime custodiuntur, Ka„raeis nihilominus nimis infirmae iudicantur. Et vero eadem ratione inductus R. „Dauid Ganzius adornauit Chronicon suae gentis gratia ad nostra vsque pertingens „tempora, licet in parte secunda dilapsus omnino sit ad aliarum nationum Chro„nologiam excutiendam. Verum praeterquam quod Iudaei vt plurimum hospites „sint in nostra historia, turpiter saepissime etiam offendunt ac hallucinantur nostros „in interpretando. Vnde male ageret, qui, quod aliunde melius rectiusque edo„ceri poterit de rebus gestis, ex his tamen tam putidis vellet haurire rivulis.„

Circa inscriptionem huius libri *Zemach Dauid* adhuc obseruo, *Dauidem de Pomis lexico* suo *hebraico* eundem titulum indidisse, quod testatur *Buxtorfius biblioth. Rabbin. pag.* 173. *edition. Herbornens.* et *Wolf. Tom.* I. *pag.* 311. 312. III. 195. *num.* 499.

Tom. I. *pag.* 293. III. 181. Ad editionem *Francofurtensem* huius operis quod attinet, auctores *relationum menstruarum Ienensium de viris eruditis eorumque scriptis* de anno 1727. pag. 369. memorant, in eadem praeter inscriptionem a *Wolfio* hic adductam separatum adhuc titulum praefixum esse operi, in quo, licet editor ex mente *Wolfii Tom.* I. *pag.* 292. appelletur *Ben Mosche Reinsdorfensis*, continuatio tamen eiusdem tribuatur *R. Dauidi de Lara Lusitano.* Interim tamen coniiciunt iidem, hanc glossam tantum a typographo Francofurtensi forte commen-

dandae

dandae editionis caussa sdiectum fuiisse, cum in titulo exstet, eam impressam esse *Francofurti ad Moenum* ex typographeo *Wustiano* anno 1692. Hinc etiam auctor *catalogi Triglandini* et *Tilliani* memoratam continuationem tribuit Rabbino *Dauidi de Lara*, quod iam obseruauit *Wolfius* noster *Tom.* I. *pag.* 294. Variae potuerunt causae subesse, quae huic glossae typographicae ansam praeberent. Forte typographus editionem hanc eo magis commendandam reddere volebat eruditis inter Christianos Philologis, quos labores *R. Dauidis Cohen de Lara* eruditos magno semper habuisse in pretio constat inter omnes, qui Historiae litterariae orientalis haud sunt ignari. Forte etiam iste *R. Dauid ben Moses Reinsdorfensis* vehementer gloriatus est, se ad antiquissimam familiam clarissimam inter Lusitanos *de Lara* pertinere atque ex ea pregnatum fuisse.

Tom. I. *pag.* 295. III. 182.) Scriptis *R. Dauidis Ganzii* a *Wolfio* hic adductis addendum adhuc est scriptum ab ipso sub titulo sequenti: ספר נחמד ונעים adornatum, quod S. V. *Hirtius Biblioth. oriental. et exegei. Part.* VII. *num.* 3. *pag.* 22. sequ. plene et accuratissime descripsit. Prodiit liber hic Iudaicus demum post confectam Wolfii nostri Bibliothecam Iesnitii ex typographeo *Israelis ben Abrahami* anno 503. Christi 1743. 4. vnde omissio eius apud *Wolfium* ipsi minus imputanda erit. Caeterum in titulo huius scripti ab *Hirtio* in linguam vernaculam translato alia eiusdem duo scripta *R. Dauidis Ganzii* recensentur, quorum etiam *Wolfius* nullam in Bibliotheca sua fecit mentionem.

DAVID VIDAL (*num.* 489.) *Tom.* I. *pag.* 296. III. 184. IV. 805. *num.* 2. *Aureolum Dauidis.* Editionis, quam b. *Io. Henricus Wolfius*, Gymnasii Gerani quondam Conrector dignissimus curauit, vberiorem recensionem dederunt auctores eruditi *relationum Ienensium menstruarum de viris eruditis eorumque scriptis* de anno 1726. pag. 118. sequ. quae lectoribus meis ob copiam rerum de hoc Rabbino eiusque scriptis valde erit commendanda.

DAVID KIMCHI *fil.* IOSEPH KIMCHI (*num.* 495.) *Tom.* I. *pag.* 301. Hunc celeberrimi nominis doctorem Iudaicum multa in suis commentariis in libros Regum mutuasse et exscripsisse ex libro talmudico *Midbar rabba* et *Baal Aruch*, obseruauit *Samuel Bochartus Hierozoic. Part.* I. *fol.* 21. II. 129. Simili ratione eum multa surripuisse ex tractatu talmudico *Baua Bathra* et *Aruch*, licet corundem librorum nullam fecerit mentionem, notatur a *Iohanne Drusio* in *Annotationibus ad Genes.* I, 1. *Bibliorum criticor. Anglican. Tom.* I. *pag.* 29. et *Io. Frischmuthio* in *dissert. de gloria templi secundi cap.* II. §. 14. Hinc merito *Kimchius* noster a *Christiano Ludouico Schlichtero* plagii litterarii accusatur in *Symbolis litterariis Bremensibus. Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 94. *sequ.*

Tom. I. *pag.* 301. *lin.* 15. *Leiriae* 1494.) Vid. *Wolf. Tom.* II. *pag.* 397. Quae ibidem de commentario huius Rabbini obseruauit *Wolfius*, quodammodo supplentur ab eodem *Tom.* II. *pag.* 399. Videantur quoque hic, si placet, quae vtrumque ad locum infra adnotabo.

Com-

Commentarii doctissimi huius *Kimchii* versionem latinam adornauit *Caesar Malanimeus*, quae notis quibusdam instructa *Florentiae* anno 1774. in forma quarta prodiit, et recensetur a b. *Ernestio* in Bibliotheca *theolog. nouissim. Tom.* IV. *P.* III. *pag.* 163. 169.

Tom. I. *pag.* 303. III. 191. Recensionem Editionis a *Paulo Fagio* commentarii eruditissimi *Kimchiani* in *Psalmos* accuratissimam dederunt *Baumgartenius Nachricht. von merkwürd. Büchern. Tom.* VII. *Part.* 41. *pag.* 385. 387. et *Iacob. Wilhelm. Blaufusius in vermischten Beyträgen zur Erweiterung der Kenntniss merkwürdiger und seltener Bücher. Part.* I. *pag.* 221. *sequ.* In exemplari, quod *Wolfio* ad manus fuit, deficiebant obiectiones huius Rabbini contra Christianos, id quod quidem ex verbis *Wolfii* in *nota pag.* 303. addita: *in hac autem cet.* colligit *Baumgartenius.* Quae vero obiectiones *Kimchii*, speciatim eae, quas in appendice Psalmi secundi consignauit litteris, cum ab ipso *Bartoloccio* memorentur, in *Baumgarteniano* exemplari huius editionis etiam extiterint, rectissime *Baumgartenius* exinde concludit, hanc appendicem non omnibus huius editionis *Isnensis* exemplaribus adiectam fuisse. Videantur interim ea, quae de iisdem obseruauit *Wolfius* noster *Tom.* IV. *Bibliothec. pag.* 807. Ipsam hanc editionem *Pauli Fagii* quod attinet, *Adrianus Relandus* in *Prolegominis Analectorum Rabbinicorum pag.* 33. eandem appellauit *rarissimam* et *integerrimam.* Adscripsit quoque *b. Iohannes Andreas Danzius* suo exemplari huius editionis, quod nunc in publica Academiae Ienensis bibliotheca seruatur, sequentia, ex quibus *Danzii*, viri quondam in litteratura Rabbinica versatissimi, iudicium qualecunque de hac editione constat indicium: „Est haec ipsa editio multo copiosior planiorque sensui constituendo, quam „vlla praecedentium Venetarum. Vnde autem editor haec sua supplementa hause„rit, an ex manuscriptis codicibus inter se collatis, an vero ex mera coniectura, „non liquet. Quodsi coniecturam secutus est, tanto auctoritatis haud quaquam „reputentur. Ostendit tamen se nec iudicio destitui nec notitia linguae.„ Vid. *Relation. germanic. menstruas Ienens. de viris eruditis eorumque scriptis*, ad annum 1727. *pag.* 370.

Tom. I. *pag.* 305. sequ. III. 192. IV. 807. (מִכְלוֹל) Excerpta *Partis secundae* huius operis, quae *librum radicum* sistit hebraearum, dedit *Santes Pagninus* in *Thesauro linguae sanctae* ex *R. Dauidis Kimchii* libro radicum contractiori et emendatiore, qui prodiit Lutetiae *Paris. ex officina Roberti Stephani* 1495. 4. de quo conferatur *Frideric. Gotthilf. Freytagii Apparat. litterar. Tom.* III. *pag.* 177. 182. vbi varia, quae ad historiam huius libri scitu necessaria sunt, obseruantur. Obiter hic mihi notatu dignus videtur error literarius a *Thoma Popeblountio* in *Censura librorum. pag.* 280. et *Michaele Neandro Erotemat. linguae hebraic. pag.* 553. commissus. Vterque affirmauit, secundam partem huius operis *Michlol* dicti esse *Lexicon Talmudicum*, cum tamen lexicon sit vocum in sacro codice Veteris Testamenti occurrentium, cuius in Talmude vsus fuerit paene exiguus tantum illis in locis,

locis, quae etiam in facro codice reperiuntur. Nec hic filentio praetereunda funt ftudia duorum doctorum Iudaicorum, *R. Samuelis ben Lateph* et *R. Iofephi Kafpi* in eiusdem *Scharfchoth kefeph*, quibus circa hunc librum radicum *Kimchii* laudanda opera verfati funt, vti teftatus eft iampridem *R. Schabtai.* Prioris enim cura prodiit editio *Neapolitana* eiusdem libri de anno 1490. quippe qui in praefatione huius editionis ingenue profitetur, fe librum, cum formis exfcriberetur, ad fidem codicum nonnullorum hebraicorum correxiffe. Vid. *Wolf. Tom.* I. *pag.* 307. et infra *num.* 2099. *pag.* 1109. De pofteriori autem quaedam huc pertinentia adduxit *Wolfius* nofter *Tom.* I. *pag.* 309 Editiones huius inter Iudaeos pariter ac chriftianos celebratiffimi fcripti quod attinet, primo loco memoratur a *Wolfio* noftro editio *Veneta* apud *Cornel. Adelkind* in domo *Bomberg.* 1545. edita. Interim in eo peccaffe videtur *Wolfius*, quod fcripferit, prodiiffe hanc editionem in folio maiori, eum tamen edita fit in forma octaua, vti obferuauit *Baumgartenius* nonnulla de eadem erudite referens iu *Nachricht. von merkwürdigen Büchern. Tom.* VII. *Part.* 41. *pag.* 391. Neque minori diligentia editio ifta partis fecundae huius Michlol feu libri radicum, quam typis exfcriptam effe *Venetiis* apud *Marcum Antonium Iuftinianum* in folio *Wolfius* nofter refert *Tom.* I. *pag.* 306. recenfetur ab eodem *Baumgartenio loco citato. pag.* 393. fequ. Prodierunt quoque *Neapoli* duae eiusdem *Sepher Schorafchim* editiones. Prior enim lucem vidit publicam ibidem 1490. tefte ipfo *Wolfio pag.* 306. alteram vero 1491. editam effe *Wolfius Tom.* III. *Biblioth. pag.* 194. perhibet. Vtramque doctiffimus inter Italos rei literariae indagator feliciffimus, *Iohannes Bernhardus Deroffi* in *difquifitione de hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* V. §. 13. *pag.* 53. fequ. *Cap.* VI. §. 11. *pag.* 60. fequ. data opera erudite defcripfit. Pofterior editio conftat foliis 250. prior vero 166. vti idem obferuat. Adfert quoque quosdam characteres, quibus vtraque editio a fe inuicem fecerni et diftingui queat. Scribit enim ibidem *pag.* 53. fequentia: „Vtraque editio eft apud me, prior quidem (1490.) integra „pagina conflata cum rabbinicis bibliorum teftimoniis in margine, altera vero du„plici columna diftincta infertisque in Kimchianum ipfum contextum illis auctori„tatibus. — Prior charactere quadrato conftat vt altera, fed absque vllo prorfus „ornatu ab auctoris praefatione incipit, cuius priora vocabula eodem plane cha„ractere maiori exhibentur, quo fingulae verborum radices.„ Caeterum de hoc Lexico quid fentiant eruditi, pluribus expofuit *Wolfius* nofter *Bibliothec. Tom.* I. *pag.* 309. *Bertrami* iudicio ibidem expofito iam fubfcripferat idem *Wolfius* in *Hiftoria Lexicorum hebraicorum* §. VI. *pag.* 41. *fequ.* *Grammaticam hebraicam Kimchii* quod attinet, eadem ftudio et opera *Agathiae Guidaceri Lutetiae Parifiorum* anno 1540. in forma octaua prodiit in lucem publicam, in qua editione exhibitus eft textus hebraicus vna cum verfione latina *Guidaceri.* Vid. *Wolf. Hiftor. Lexicor. hebraic. pag.* 42. *fequ.* Caeterum plura de *Michlol Kimchii* memoratu

F digna

digna adduxerunt in medium *Buxtorfius* Biblioth. rabbinic. pag. 121. et *Iohannes Christoph. Harenbergius* in *Museo Bremensi*, *Volum.* II. *Part.* II. *pag.* 307.

Tom. I. pag. 309. lin. 12. citatur a *Wolfio R. Elisa* vel potius *R. Eliezer fil. Abraham*, de quo conferatur *Wolf. Biblioth. Tom.* I. *pag.* 170. *num.* 267.

Tom. I. *pag.* 310. III. 188. *Harduini* sententia posteriori loco adducta exstat in eiusdem *operibus selectis*. Fallit autem *Harduinum* iudicium. Vixit enim et claruit *Kimchius* iam anno Christi 1190. vti *R. David Ganz* in *Zemach David* et *R. Gedalia* in *Schalscheleth hakkabbala* testantur. Pluribus hoc argumentum de aetate *Kimchii* persecutus est *Ioannes Andreas Schmidius* in *stricturarum theologicarum in Harduini opera selecta Helmstadii* 1710. *publicatarum* loco a *Wolfio* memorato.

Caeterum pluribus de *R. Dauide Kimchio* conferendi sunt *Bartoloccius Biblioth. magn. Rabbinic. Part.* II. *fol.* 24-35. *Richardus Simonius Histor. critic. Veteris Testam. lib.* I. *cap.* 31. et *Buddeus Introduct. in histor. Philosoph. Hebraeor. pag. m.* 150.

DAVID DE POMIS (*num.* 499. *Tom.* I. *pag.* 311. *sequ.* III. 195. Non confundendus est hic Doctor Iudaicus cum *Christiano de Pomis*, de quo pluribus egit *Wolf. Biblioth. hebr. Tom.* III *pag.* 979. IV. 965. *num.* 1897. c. *Lexicon* eiusdem vehementer commendauit *Richardus Simonius* in *supplementis ad Leonem Mutinens. cap.* XV. *pag.* 82. eique maius pretium tribuit, quam *Buxtorfii* lexico maiori.

Tom. I. *pag.* 312. *lin.* 11. *Scaligeri* epistolam, in qua nimis abiecte de hoc *Lexico* iudicauit, scriptam ad *Buxtorfium*, praemisit idem *Buxtorfius* quoque suae *Institutioni epistolari hebraicae*.

DAVID COHEN DE LARA (*num.* 501.) *Tom.* I. *pag.* 318. *num.* 1. *lin.* 3. Expositio aenigmatis *Aben Ezrae* sub titulo: דברי דוד a *Wolfio* hic adducta quoque praemissa est maioribus Bibliorum Rabbinicorum editionibus, speciatim *Venetae* et *Basileensi*. Obiter hic memorandum est, sub eodem titulo prodiisse quoque alium librum Iudaicum *Dyrenfurti* anno Christi 1689. vel 1690. cuius auctor inter saeculi XVII. Magistros vir conspicuus anno Christi 1650. claruit. Vid. *Supplementum Indicis librorum in Silesia typis Dyrenfurtensibus evulgatorum* im *neuen Büchersaal. Tom.* II. *Part.* 14. *num.* 1. *pag.* 91.

DAVID NIETO (*num.* 512.) *Tom.* I. *pag.* 324. *lin. penult.* Editionem *Londinensem*, quam *Wolfius* hoc loco memorat, vberius recensuit b. *Baumgartenius Nachricht. von merkwürdigen Büchern. Tom.* IX. *Part.* 51. *pag.* 21?. sequ. Totus hic liber, referente eodem, duabus columnis vniuscuiusque paginae distinctis Hebraico idiomate et Hispanico est impressus. Dedicatio *Hispanice*, praefatio autem in vtraque lingua expressa est. Opus ipsum comprehendit quinque colloquia, quorum argumentum memorat *Baumgartenius*. Character scripturae hebraicus.

a: ty-

a typotheta in hac editione adhibitus non est vt alias rotundus Rabbinicus, sed maior, quem quadratum appellare solent Philologi.

DAVID PARDO (*num.* 516.) *Tom.* I. *pag.* 325. III. 206. Librum *Schülchan tahor* appellat *Wagenseilius Notit. librorum Rabbinicorum. pag.* 33. librum in forma duodecima, in quo descriptio rituum et ceremoniarum Iudaicarum breuiter et perspicue tradita fuerit, quo plurimum vti solebat *Gnollaeus* Capellanus Fürthensis, quoties aliquid de ritibus Iudaicis scire cuperet.

ה.

HAI GAON (*num.* 541.) *Tom.* I. *pag.* 344. III. 227. IV, 812. num. 3. *Musar haskel.* Carmen ethicum appellat *Andreas Bauerus* linguae Hebraicae quondam in Academia Lipsiensi Professor in *praefatione ad oracula Veteris Testamenti selectiora, in quibus potiores aphorismi theologici in loco de Deo vno et trino, nec non attributis diuinis fundantur.* Memorat quoque ibidem iste, eundem librum poeticum a *Iacobo Eberto*, Professore olim in Alma Viadrina doctissimo in latinum sermonem translatum esse. (vid. *Wolf.* nostro loco). Commendatur quoque ibidem valde tum propter breuitatis laudem, tum propter elegantiam verborum cum rerum grauitate summa coniunctam, et quod non parum faciat ad pleniorem conceptum de poesi Hebraeorum formandum.

Tom. I. *pag.* 345. *lin.* 2. *Constantinopoli)* anno 1511. obseruante *Io. Bernhard. Derossi de Typograph. Ferrariensi. Cap.* III. *pag.* 30.

HILLEL BEN NAPHTALI HIRSCH (*num.* 554) *Tom.* I. *pag.* 351. Editionem *Dyrenfurtensem*, cuius *Wolfius* mentionem fecit, memorat quoque auctor anonymus *Indicis librorum Dyrenfurtensium* im *neuen Büchersaal. Tom.* II. *Part.* 14. *pag.* 98. qui inter alia scripsit de eodem Rabbino: *Filium reliquit R. Mosen, qui Patris operi praefationem et adnotationes addidit.*

ו.

ABV WALID *fil.* GANNAI (*num.* 559.) *Tom.* I. *pag.* 353. De eius *Grammatica hebraica* pluribus conferendus est *Wolf. Tom.* I. *pag.* 486. *num.* 836. vbi quoque euoluantur supplementa nostra.

VICTOR A CARBE (*num.* 565.) *Tom.* I. *pag.* 355. III. 238. sequ. IV. 568. 818. Omnibus his in locis *Wolfius* mentionem facit *Propugnaculi fidei Christianae* ab hoc Iudaeo ad Christianorum sacra conuerso, in gratiam gentis suae et aliorum conscripti. Idem quoque argumenta potiora huius libri Anti-iudaici breuibus complexus est, quae tamen *Wolfii* relatio de argumento huius libri iudice literatissimo *Dauide Clement. Bibliotheque historiqu. et critiqu. Tom.* VI. *pag.* 250. magna obscuritate adhuc premitur, quod etiam *Salthenius Catalog. librorum rariorum Bibliothecae suae pag.* 51. concedit, licet raritas libelli eximia ex posterioris viri eruditi sententia *Wolfium* nostrum quodammodo excusare videatur. Raritatem in-

insignem huic libro iam tribuit praeter *Wolfium* et auctores citatos *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum. pag.* 170. *Wolfii* relatio nititur notitia, quam ipsi suppeditauerat *Engererus* (Vid. *Tom.* IV. *pag.* 568.) haec vero ita comparata est, vt incerta et dubia magis quam certa continere videatur. In exemplo *Engereri* mentio anni editionis facta est, qui designatur per numerum 1518. Quid si haec antiqua manus in eo errauisset, cum typis non impressus fuerit editionis annus? Alia praeterire malo, quam *Wolfium* incertitudinis amplius accusare, quam in tantis tenebris, quibus hoc scriptum vt alia monumenta antiqua Iudaicae literaturae involutum est, facile *Wolfio* nostro quilibet lector aequus condonabit. Neque certiora sunt, quae summus Hamburgensium Polyhistor *Io. Albert. Fabricius Bibliothec. Graec. Volum.* VII. *Lib.* V. *cap.* VIII. *pag.* 127. de hoc libello in medium adduxit. Distinguit enim iste vir eruditissimus hoc scriptum *Carbenii* ab alio, quod titulum gerit *dialogi de religione inter Iudaeum et Christianum*, quod vero a nostro scripto plane non est diuersum. Copiosissimam descriptionem huius libri, in qua simul annus editionum eiusdem accuratius, quam antea factum fuit, definitur, debemus literatissimo *Dauidi Clement loc. citato*, cuius excerpta his supplementis in gratiam lectorum meorum inserere potero, praesertim cum *Clementis* memoratus liber in paucorum manibus versetur. *Prior* editio *Propugnaculi fidei christianae Victoris a Carben*, cuius pleniorem titulum iam expressit ipse *Wolfius* noster *Bibliothec Tom.* III. *pag.* 2:8. memoratur quoque ab Auctoribus *innoxiarum relationum de nouantiquis theologic. de anno* 1725. *pag.* 261. *Vogtio* in *Catalogo librorum rariorum. pag.* m. 171. *Samuel Engelio* in *Bibliotheca selectissima.* (*Bernae* 1743) *Part.* I. *pag.* 35. *Iacob. Frider. Reimmanno* in *Catalogo Bibliothec. Reimmann. Part.* I. *pag.* 474. *Frider. Gotthilf. Freytagio Analect. litterar. de libris rarioribus. pag.* 209. et *Io. Christian. Goetzio* in *Merkwürdigkeiten der koeniglichen Bibliothec zu Dresden, Tom.* III. *pag.* 456. qui omnes ac singuli de raritate eiusdem eximia clarissimum perhibent testimonium. *Reimmanno* tantum duas huius scripti cognitas fuisse editiones, alteram eamque *Coloniensem* de anno 1504. 4. alteram *Parisiensem* 1511. 4. excusam, apparet ex Catalogo citato, cui addas velim *Catalog. Bibliothec. Reimmannian. general. pag.* 122. Attamen alia adhuc editio praeter has duas obseruatur in *Catalogo Bibliothecae vniuersalis Hagae Comitum* (1742. 8.) *edito pag.* 44. Plenior titulus, quem refert editio ista, est sequens: *Opus aureum ac nouum et a doctis viris olim expetitum D. Victoris de Carben olim Iudaei, in quo omnes Iudaeorum errores et mores nec non errores atrocissimos Ruthenorum*, cui titulo subiunguntur ab Auctoribus citati Catalogi sequentia: „*Editio antiquissima, sine loco et anno, rar*„ Hanc ipsam editionem antiquitate sua omnes reliquas superare affirmat *Clement*, quippe quam secutae fuerint editiones sequentes hoc ordine, primo *Coloniensis* de anno 1504. deinde *Coloniensis* de anno 1509. tertio *Parisiensis* de anno 1511. Ex iis, quae huc vsque sunt adlata, facili negotio corrigi poterit error *Strubbergii* in *epistola* sua *de scripto Victoris a Carben rarissimo*

rissimo a *Wolfio* nostro *Tom.* III. *pag.* 239. citata, quem etiam ipse *Wolfius Tom.* I. pag. 355. imprimis autem *Tom.* III. *pag.* 238. amplexus est, dum loco posteriori scripsit: *Atque ille quidem primum* cet. Hinc quatuor omnino exstant editiones huius rarissimi libri. Editionem *Parisiensem* quod attinet, *Reimannus* eandem completam totius Propugnaculi editionem in se continere obseruat, a quo dissentit *Wolfius*, qui docet, eandem tantum primum librum huius Operis exhibere, et hinc editionem incompletam esse, quam sententiam quoque *Goetzius* et *Clement* locis supra memoratis suo assensu confirmarunt. Praeter eosdem *Freytagius* hanc editionem *perraram* appellat, simulque taxat *Maittairium*, qui contendit, librum huius editionis *Parisiensis* de anno 1511. 4. separato titulo instructum, neque adnexum fuisse scripto *Ricoldi de Monte Crucis*, quod euulgauit contra errores Muhammedanae religionis. (*Annal. typograph. Tom.* II. *pag.* 271.) Ex qua sententia non mediocriter confirmatur testimonium *Wolfii Bibliothec. Tom.* III. *pag.* 238. cui accesserunt quoque *Goetzius* et *Clement*. Interim tamen non negandum est, interdum hoc scriptum ab altero *Ricoldi* separatum fuisse, prouti reperitur in bibliotheca regia Parisiensi vtrumque scriptum separatim compactum, id quod liquido constat ex *Catalogo* gallico *Bibliothecae regiae Parisiensis*, sub articulo: *Theologie. Tom.* I. *pag.* 84. *num.* 1076. * coll. *pag.* 56. *num.* 1106. Factum id forte est, quod propter materiae et argumenti diuersitatem separati fuerint isti libri, qui alias, si tempus, quo editi fuerint, spectemus, coniungendi fuissent. Colophonem huic editioni Parisiensi imponunt verba sequentia: „Libelli de vita et mo„ribus Iudaeorum Domino Victore de Carben, nunc sacerdote Christiano, olim „Iudaeo Auctore, et totius operis finis. Parisiis ex officina Henrici Stephani. An„no Domini 1511. vltimo Aprilis in 4.„ Vid. *David. Clement Bibliotheque curieuse historique et critique, ou Catalogue raisonné des liures difficiles á trouver. Tom.* VI. *pag.* 250. 253.

Ad *versiones* libri huius memoratu dignas iam transeo. Inter easdem *germanico* idiomate conceptas prima prodiit anno Christi 1509. sub titulo: *Iuden-Büchlein*. quam *Io. Anton. Strubbergius* in *epistola* supra iam citata plenius descripsit. Eandem postea iterum in lucem publicam edidit *Michael Kromerus*, Verbi diuini Minister in pago Cunitz prope Ienam sito, anno Christi 1550. quae editio constat plagulis nouemdecim. Plenior eius inscriptio est sequens: Judenbüchlein, hyerinne würt gelesen wie Herr Victor von Carben, welcher ein Rabi der Juden gewesst ist, zu christlichen Glauben kommen. Weiter findet man darinnen eine köstliche Disputatz eines gelehrten Juden, darinne alle Irthumb der Juden durch ir eygen Schrifft aufgelöst werden. Eyn Unterredung vom Glauben, durch Herrn Micheln Kromern, Pfarher zu Cunitz, und einem iüdischen Rabien, mit Namen Jacob von Brucks geschehen zu Cunitz, aufs neu corrigirt und gebessert. Cum *Wolfius* noster *Bibliothec. Tom.* I. *pag.* 355. eiusdem editionis mentionem fecerit, ita tamen, vt

vt ex eiusdem relatione non constet, vtrum *Kromerus* ipse auctor propugnaculi, an vero tantum conditor editionis huius germanicae fuerit, omnino laudanda est opera, quam recensendae huic editioni versionis germanicae scripti *Carbeniani* impendit b. *Iacob. Wilhelm. Blaufusius* in *vermischten Beytraegen zur Erweiterung der Kenntnifs seltener und merkwürdiger Bücher. Part.* II. *pag.* 260. 263. Locus, vbi impressa est haec ipsa editio, in inscriptione eiusdem non est expressus, sin autem ex vicinia loci aliquid coniicere licet, eandem Ienae impressam fuisse arbitror. Plura de versionibus germanicis huius scripti adduxit b. *Iohannes Bartholomaeus Riedererus* in *Nachrichten zur Kirchen- Bücher- und gelehrten Geschichte. Tom.* I. *Part.* I. *num.* 4 *pag.* 34. 48. cui copiosissimam omnino libri huius Antiiudaici germanice editi omnino acceptam refert eruditus orbis litterarius. Idem non immerito suspicatur, *Ortwinum Gratium* scripti huius argumentum in meliorem ordinem redegisse, simulque ex variis rationibus haud spernendis colligit, germanicas huius scripti translationes maiorem raritatis notam prae se ferre quam latinas, licet tamen posterioribus quoque haud deneganda sit insignis raritas. Vid. b *Iohann. August. Ernesti Bibliothec. theologic. nou. Tom.* V. *Part.* 3. *pag.* 256. *Belgicam* quoque eamque rarissimam huius scripti versionem in medium adduxit *Daniel Salthenius* in *Catalogo librorum Bibliothecae suae rariorum pag.* 51. *num.* 266. cuius titulus est sequens: „Ayn schoyn und suberlich Tractat von der edele, reine und „unbefleckte lunckfrauschatt Marie der hymelsche Konigyn —·durch mich Victor von Carben vur Zyden eyn Iude und Rabbi der iuedische Schrifft, und nun „von christlicher Ordnung eyn unwerdiger Priester, geendet und gedruckt in „Coellen in dem Ioren unsers Hereun tusend vünff hundert und zehen. 4.

Caeterum plura, quae ad historiam litterariam clarissimi huius libelli contra Iudaeos spectant, collegit b. *Io. Antonius Strubbergius* in *epistola de Victore a Carben Iudaeo conuerso eiusque libro rarissimo contra Iudaeos scripto*, quae prodiit *Ienae* 1721. 4. Vid. *Wolf. Biblioth. hebr. Tom.* III. *pag.* 239. vbi simul conferantur ea, quae a me ad istum locum erunt adferenda.

ד.

ZALMAN HENA (*num.* 574.) *Tom.* I. *pag.* 358. Edidit is *Grammaticam hebraicam* sub titulo צהר התיבה f. *fenestra arcae*, siue *lux vocabulorum*, quae inscriptio alludit ad locum sacri codicis *Genes.* VI, 16. Prodiit hoc opus grammaticum *Berolini* anno 493. aerae Christianae 1733. 8. apud *Aharonem ben Mosche.* Mirandum est, quod neque *Wolfius* neque *Loescherus* in *tractatu de causis linguae hebraeae* eiusdem mentionem fecerint, quae tamen occurrit apud *Paul. Theodor. Carpouium in Animaduersionibus philologico-critico-sacris. pag.* 49.

SERACHJA SCHESCHVLCHA. (*num.* 582.) *Tom.* I. *pag.* 361. Vid. *supplem.* nostra ad *Tom.* IV. *Bibliothecae Wolfii pag.* 791.

ח.

R. CHAJIM (*num.* 597.) *Tom.* I. *pag.* 367. Ad notitiam libri eius, qui inscribitur צואת חיים, vberiorem spectant praeter locum *Bibliothecae nouorum librorum* a *Wolfio* citatum quoque ea, quae ibidem *Tomo* II. *Part.* 24. *pag.* 842. adferuntur, ex quibus relatio loci huius diarii eruditi suppleri poterit.

Tom. I. *pag.* 382. *num.* 634. Plura de epistolis *Frommulleri* obseruauit *Iohannes Fabricius Histor. Bibliothecae Fabrician. Part.* V. *pag.* 326. *sequ.*

CHANANJA BEN IAKAR (*num.* 643.) *Tom.* I. *pag.* 386. Titulus scripti huic Rabbino adsignati rectius a *Schabbataeo* in *labiis dormientium* exprimitur: תהלה תהלים, estque nonnisi expositio Psalmorum neutiquam metrica, quod obseruauit *Wagenseilius* in *praefatione ad Rabbi Mosis Stendels Psalterium rhythmicum.*

CHASDAI FIL. ABRAHAM (*num.* 644.) *Tom.* I. *pag.* 381. III. 274. Scriptum eius, quod ex testimonio tractatus Talmudici a *Wolfio* memorato אור יהוה inscribitur, forte idem est, quod b. *Reimannus* in *Introductione in historiam Theologiae Iudaicae pag.* 66. sequ. אור אדוני nuncupat. Continet systema theologiae Iudaicae ab hoc ipso Rabbino Saeculo decimo quarto compositum. Plura de eodem scripto commentatus est *R. Isaac Abarbanel* in tractatu *de capite* fidei. *Cap.* II. *pag. m.* 9. vers. *Vorst.*

ט.

R. IEDAJA HAPPENINI (*num.* 677.) *Tom.* I. *pag.* 401. III. 284. IV. 827.) Licet scriptum eius splendida inscriptione *Bechinath olam* instructum, quod *Wolfius num.* 2. recensuit, alias a Iudaeis pariter ac Christianis magno in pretio habeatur, atque nonnulli eorum eo vsque procedant, vt eidem primum inter scripta Iudaeorum moralia locum tribuant, longe aliter tamen de eodem ac sinistre sentire videtur *Reimannus Introduct. in historiam Theologiae Iudaicae. pag.* 192. qui, vt paucis eius mentem comprehendam, se in perlustrando hoc libro nihil singulare et praecipuum reperisse obseruat. Doctissima obseruatio de editione eius *Soncinatensi* a *Schabbataeo* memorata occurrit in *Io. Bernhard. Derossi disquisitione de typographiae hebraicae origine et primitiis. Cap.* IV. §. 5. *pag.* 28. *sequ. edit. Huffnagel.* Praeterea *Wolfius* noster memorat editionem *Ferrariensem*, quae prodiit Anno 312. C. 1552. Vberius eandem descripsit *Derossi* in *Comment. histor. de typographia hebr. Ferrariensi Cap.* III. *pag. m.* 25. *sequ.* vbi quoque varia contra ea adferuntur, quae *Wolfius* in *nota* k. huius paginae de hac ipsa editione perhibet. Editionem eius ab *Alardo Vechtmanno*, Professore linguarum sacrarum in Academia Leydensi curatam, prodiisse *Wolfius* noster anno Christi 1650. et 1688. affirmat. Cum vero in manibus meis versetur editio ab Vechtmanno edita, in cuius titulo anni 1668. numerus expressus est, suspicari forte licet, numerum posteriorem a

Wolfio

Wolfio adductum per sphalma typographicum irrepsisse, pro quo legi debeat numerus 1668. aut tres eius editiones ab *Vchtmanno* in lucem publicam editas esse admittendas. Caeterum recentiori tempore doctus quidam Iudaeus nomine *Mosche filius Rabbi Salman Dobruschki* explicationem nouam primi capitis huius libri *Pragae* 1775. 4. edidit, quae inscripta est, ספר השעשוע s. *liber deliciarum.* Vid. Appendix horum supplementorum *Tomi* I. *Biblioth. Wolf.* inter scripta Iudaeorum recentiorum a *Wolfio* omissa.

Tom. I. *pag.* 403. III. 285. memorantur a Wolfio *Abrahami a Franckenberg Notae musicae et mnemonicae ad Bechinath olam R. Iedajae Happenini.* Prodierunt eaedem in forma octaua et summo iure a *Theophilo Sincero* in *Analectis de libris rarioribus pag.* 57. in numero scriptorum rariorum collocantur. De earundem argumento quoque vberius commentatus est laudatus *Sincerus.*

Tom. I. *pag.* 405. III. 289. *num.* 6. Editio *Soncinatensis* (1484. 4.) cuius *Wolfius* in his locis mentionem fecit, fusius recensetur a *Iohanne Bernhardo Derossi* in *disquisitione de hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* IV. *pag.* 23. sequ. Quodsi vero *Wolfius* affirmat, eandem per filios *R. Iosuae ben* §. 3. *Israel Nathan* editam fuisse, subscriptio eiusdem finalis docet, eandem ipsi *Rabbino Iosuae* tribuendam esse, vti doctissimus *Derossi* loco citato *pagina* 25. obseruauit.

IVDAS ISCARIOTES (*num.* 687.) *Tom.* I. *pag.* 410. Ad cognomen eius *Ischarioth* quod spectat, *Bartoloccius* in ea versatur sententia, repetendum illud esse a planitie quadam vrbis Hierichuntinae, quae palmulis sponte natis abundaret, uti *Wolfius* memorat. Interim haec sententia ab aliis pro falsa declaratur, et variae a variis denominationis rationes in medium adferuntur. Harum ex numero hic tantum eam profero, qua statuitur, *Iudam* hunc cognominatum esse *Iscariotem*, quoniam originem suam ex tribu Isaschar duxerit. Fouerunt hanc sententiam inter antiquiores *Hieronymus*, *Erasmus* et *Grotius* ad locum Matth. X, 4. quorum calculo etiam accessit b. *Heumannus*, qui in peculiari *commentatione de vero sensu nominis Iscariotes*, *cognominis Iudae proditoris*, *Miscellaneorum Groninganorum Tom.* III. *fascic.* IV. pag. 598. 605. inserta hoc assertum variis argumentis satis speciosis corroborauit.

IEHVDA ARIEH (*num.* 692.) *Tom.* I. *pag.* 413. III. 296. *num.* 2. *Lexicon Hebraeo-Italicum;* de quo *Wolfius* hic verba fecit, prodiit Venetiis 1612. Titulus huius editionis Italicus est sequens: *Leonis Mutinensis seu Leonis de Modena nuovo Dittionario hebraico et Italiano, vive dechiaratione di tutte le voci hebraiche piu difficili delle scritture Hebrée nella vulgar lingua Italiana.* Rarioribus libris est adnumerandum, quippe quod extra Italiae fines minus cognitum et rarissimum esse testatus est *Richardus Simon*, qui in eodem delineando satis diligens est *Tom.* I. *epistolarum selectarum. pag.* 225. *seq.* Caeterum pluribus de hac editione eiusque insigni raritate commentati sunt *Io. Christian. Goetzius* in *Memorabilibus Bibliothecae electo-*

electoralis Dresdensis. *Tom.* I. *pag.* 270. *sequ.* et *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum. pag.* 481. Prodiit quoque idem hoc Lexicon *Wilmersdorfii* A. 481. Christi 1721. 4. sub titulo: *Fundamentum linguae sanctae seu Dictionarium Hebraeo-Iudaco-Germanicum.*

Tom. I. *pag.* 414. *num.* 8. *Geluth Iehuda.* Forte hoc scriptum idem est, quod *Buxtorfius Bibliothec. rabbinic. pag.* 328. *edit. Basileens.* pag. 58. *edit. Herbornens.* גלות יהודה appellat s. *migratio Iudae*, de quo idem obseruat illud editum esse *Venetiis* in 4. De eodem perhibet *Wagenseilius* in *Descriptione Norimbergae pag.* 557. in eodem voces hebraicas intellectu difficiliores iuxta ordinem capitum sacri codicis Italice explicari. Vid. quoque eiusdem *Sota. pag.* 50.

Tom. I. *pag.* 415. III. 299. IV. 828. *num.* 15. *Richardus Simon Histor. critic. V. T. Lib.* III. *pag. m.* 150. memorat, *Io. Seldenum* in bibliotheca Auglica vidisse codicem manuscriptum operis huius Rabbini, in quo idem ille ea, quae in hac historia rituum Iudaeorum suae aetatis breuibus attigit, vberius pertractauerit. Edita est quoque haec historia cura et studio *Io. Valent. Grosgebaueri Francofurti ad Moenum* 1692. 12. cui editioni appendicis loco adiecta est *Richardi Simonii breuis historia Karaeorum et Samaritanorum nostri aeui*, eiusdemque critici eruditissimi *commentatio collationem caeremoniarum Iudaicarum et christianorum sistens.* Est liber bonae frugis, in quo multa reperiuntur, quae in aliis scriptis ad ad antiquos Iudaeorum ritus spectantibus frustra desiderantur, neque illud scriptum displicet b. *Iac. Frider. Reimanno*, cuius iudicium de eodem in eius *Catalogo bibliothec. theolog. historico-critico. pag.* 930. expressum est, quod etiam suum fecit *Michael Lilienthalius Bibliothec. theolog. german. Part.* XI. pag. 133. sequ. Vid. quoque *Wolf. Histor. lexic. hebraicor. pag.* 69.

IEHUDA FIL. BEZALEL (*num.* 700.) *Tom.* I. *pag.* 419. III. 305. *num.* 4. Hic inferatur eiusdem לב האריה seu *Commentarius in Pentateuchum* Wilmersdorfii 1674. *fol.* excusus, quae editio commemoratur a *Io. Christian. Wibelio* in *consignatione librorum in typographia Wilmersdorfiensi editorum Iudaicorum.* Vid. *Relat. innox. de nouantiqu. theologicis*, ad annum 1743. *pag.* 506.

Tom. I. *pag.* 419. *num* 6. Huc quoque spectat liber eiusdem דרוש נאה inscriptus, *Pragae* anno 349. C. 1589. ex cuius in 4. plagulis $7\frac{1}{2}$ constans, quem tenet quem tenet quoque bibliotheca publica Thorunicensis.

Tom. I. *pag.* 420. *num.* 8. Hunc librum, qui rectissime *Nezach Israel* inscribitur, falso *Grotius* in *notis* suis *ad Lib.* V. *de Veritate relig. christianae* §. XVIII. *pag.* 346. *edit. Kortholt. librum Cabbalisticum* appellat, eique inscriptionem spuriam *Nezael Israel* assignat. Liber est, in quo varia egregia testimonia de diuino ac coelesti Messiae munere occurrunt, id quod *b. Koetherus* in adnotationibus notis *Grotii* loco citato subiectis obseruauit.

IEHVDA CHIUG (*num.* 708.) *Tom.* I. *pag.* 424. IV. 830. De scriptis grammaticis huius Iudaei obseruetur, quod eadem numquam typorum formis de-

ſcripta prodierint. Notitiam, quam *Richard. Simonius Hiſtor. critic. Veteris Teſtamenti. Lib.* III. *pag.* 149. lectoribus ſuis de iſtis ſuppeditauit, debemus codici eorundem manuſcripto, qui in *bibliotheca Oratorii Pariſienſis* in manus eius inciderat. Conferantur interim ea, quae infra ad *Tom.* II. *pag.* 598. de iisdem obſeruabimus.

IEHVDA HACHASID (*num.* 716.) *Tom.* I. *pag.* 427. III. 311. *num.* 2. Editio *Cracouienſis* tractatus *Sepher chaſidim*, quam *Wolfius* noſter priori loco memorat, eſt in 4to.

IEHVDA FIL. IOSEPH MVSCATVS (*num.* 725.) *Tom.* I. *pag.* 432. III. 315. Praeter ſcripta eius a *Wolfio* notata memoratu digna eſt verſio *Hiſpanica* libri *de Iudiciis aſtrorum* ab *Albohazen Haly Arabico* idiomate compoſiti, ab eodem curata, quam eidem vindicauit b. *Baumgartenius* in *Nachricht. von einer Halliſchen Bibliothek. Tom.* VII *Part.* 38. *pag.* 140. 142.

IEHVDA FIL. R. ISAACI ABARBANELIS (*num.* 731.) *Tom.* I. *pag.* 434. *ſequ.* III. 317. IV. 833. Plura de verſionibus libri huius a *Wolfio* memorati exteris, quae raritate ſua inſigni ſe commendant, in medium adduxit *Vogtius* in *Catalogo librorum rarior. pag. m.* 406. ex quibus ea imprimis ſuppleri poterunt, quae *Wolfius* noſter de *translatione Hiſpanica* obſeruauit. Ad auctorem eiusdem quod attinet, ignotus fuit *Wolfio* noſtro. Recentiori tempore b. *Baumgartenius loco cit. Part.* 37. *pag.* 39. 40. eandem *Garcilaſo de la Vega* tribuendam eſſe tamquam auctori docet, quippe qui ipſe in *praefatione* operis ſui, *Hiſtoria general del Peru* (*Vlyſſiponae* 1616.) ſe autorem eiusdem ingenue profitetur. Quae verſio cum ab inquiſitione Romana prohibita et indici librorum prohibitorum inſerta fuiſſet, iſte auctor dedicationem ſuam ad regem Hiſpaniae Philippum ſecundum de anno 1586. et epiſtolam ad eundem regem cum aliis quae hanc verſionem concernunt, inſeruit. Conferas ſi placet *Indicem librorum prohibitorum. pag.* 755. 758. *edit. Anton. Sotomaior.* de anno 1667. De *Italicis* verſionibus horum dialogorum vero infra in *Supplementis* noſtris *ad Tom.* III. *pag.* 317. quaedam obſeruabimus.

IEHVDA FIL. ISAACI LEVITA (*num.* 733.) *Tom.* I. *pag.* 436. III. 320. Vid. *Wolf. Bibliothec. hebr. Tom.* II. *pag.* 1410. *num.* 596.

IEHVDA CALETZ (*num.* 737.) *Tom.* I. *pag.* 437. III. 321.) Praeter editiones libri eius *Muſar* inſcripti a *Wolfio* memoratas obſeruanda eſt adhuc editio, quae prodiit anno 320. aere Chriſtianae 1560. quam *Wolfius* praetermiſit, de qua autem nobis conſtat ex b. *Io. Bened. Carpzouii Introductione in Theologiam Iudaicam. Cap.* X. §. VIII. *pag. m.* 80.

IEHVDA LEVI FIL. SAVLIS (*num.* 741.) *Tom.* I. *pag.* 440. III. 323. Verſio latina libri Iudaici *Coſri*, quam *Iohanni Buxtorfio* debemus, prodiit *Baſileae* 1660. 4. *Reimmannus* in *Catalog. biblioth. theol. hiſt. crit. pag.* 881. appellat dignum opus, quod accurate et ſtudioſe ab iis legitur, qui, quid ſalis in Synagoga

goga Iudaeorum insit, ὡς ἐν συνόψει perspicere gestiunt. Plura, quae ad historiam litterariam huius libri pertinent, erudite congessit *Gabriel Groddekius* in *Hexecontade Pseudonymorum hebraicorum num.* 25.) (Vid. *Wolf. Bibliothec. hebr. Tom.* IV. pag. 1022.) et b. *Buddeus Introduct. in historiam Philosoph. Ebraeor.* §. 30. *pag.* 152. *sequ.*

Tom. I. *pag.* 442. *lin.* 6. in textu a fine. Hoc loco *Wolfius* noster recenset editionem libri *Cosri*, quam ad annum 354. C. 1594 retulit, in quo numero forte errauit idem, vti apparet ex iis, quae *Baumgartenius* in *Nachrichten von merkwürdigen Büchern. Tom.* IX. *Part.* 51. *pag.* 206. *sequ.* obseruauit. Notitiam ibidem dedit hic editionis, in cuius titulo numerus anni 351. expressus est, qui cum anno aerae Christianae 1591. accurate respondet. Hanc ipsam editionem forte ex coniectura Baumgartenii *Wolfius* ob conuenientiam scripturae Rabbinicae in literis He et Cheth exprimendis cum ea, quam praesenti in loco notauit, confudisse videtur, quod eo magis fit verisimile, si consideremus, quod *Wolfius* noster hanc editionem a Baumgartenio accuratissime delineatam penitus omiserit.

IEHVDA MESSER LEON MANTVANVS (*Tom.* I. *pag.* 447. III. 333. IV. 834. *num.* 752. 2. Scriptum eius sub titulo *Nopheth Zophim*, quod paginis 172. absoluitur, vberius descripsit et recensuit *Io. Bernhard. Derossi in Disquisit. de typographiae hebraicae origine ac primitiis. Cap.* VII. §. 4. *pag.* 84. *edit. Erlangens.*

IEHVDA FIL. SALOMONIS FIL. ALCHOPHNI (*num.* 777.) *Tom.* I. *pag.* 456. *num.* 6. *Rephuoth.* cet. *Ferrar.* 312. C. 1552. Impressam esse hanc editionem typis quadratis per *Samuelem Gallum* obseruat *Derossi* in *Comment. histor. de Typographia hebr. Ferrariensi. Cap.* III. *p.* 29. Interim idem vir doctus arbitratur, *Venetam* editionem de anno 1519. antiquiorem esse hac ipsa *Ferrariensi.*

IEHOSCHVA HALORKI (*num.* 791.) *Tom.* I. *pag.* 463. *lin.* 2. huius numeri) *Benedicti*, nempe XIII. huius nominis.

Tom. I. *pag.* 464. ad verba: *Iudaeis receptas.* Vterque liber coniunctim editus est *Tiguri* apud *Andream Gesnerum* filium et *Rudolph. Wissenbachium* 1552. 8. quae editio constat plagulis 13½. Titulus eius est sequens: „Contra Iudaeos Hie„ronymi de Sancta Fide Iudaei ad Christianismum conuersi Libri II. quorum pri„or fidem et religionem eorum impugnat, alter vero Thalmud. Ad mandatum „Domini Papae Benedicti XIII. facta relatione.„ A. D. 1412. mense Augusto in Hispania.

IOEL LEVITA (*num.* 798. *Tom.* I. *pag.* 467. Si coniecturae meae locus est, forte hic doctor Iudaicus idem ille est, qui in editione *Lublinensi* tractatus *Tor Orach chajim*, quam infra in supplementis ad *pag.* 583. connotabimus; in calce libri nominatur *R. Ioel ben Aharon Leuita ex Lublin.* In titulo vero huius tractatus vsus erat nomine *Kalonymi filii Mardochai.*

IOEL SIRKS (*num.* 799.) *Tom.* I. *pag.* 467. III. 349. *num.* 2. Titulus huius *commentarii rabbinici* in librum *Ruth* a *Wolfio* nostro hic notatus, desumtus

 est

eſt ex *Ruth* III. 15. Merito hic commentarius inter rariores numerandus eſt, quod ſaltem ex eo colligere licet, quod ipſe *Io. Benedictus Carpzouius*, diligentiſſimus alias Commentariorum in hunc librum perſcrutator in *Collegio* ſuo *rabbinico-biblico in librum Ruth. Diſſert.* II. *praeliminari. pag.* 19. ingenue largiatur, ſe iſtum nunquam vidiſſe.

IOANNES BAPTISTA DE ESTE, *Ex-Iudaeus.* (*num.* 810.) *Tom.* I. *pag.* 471. III. 353. *num.* 1. De ſcripto *catechetico* eiusdem hic adducto confera quoque b. *Parentis hiſtoriam catecheticam variarum religionum. Cap.* IX. *pag.* 335. *ſequ.*

IOCHANAN ISAAC (*num.* 816.) *Tom.* I. *pag.* 473. III. 357. Ad hiſtoriam huius doctoris quondam Iudaici quod attinet, ſacro fonte baptiſmi Marburgi Cattorum anno Chriſti 1546. tinctus fuit. Cum vero ea, quae *Wolfius* et *Loeſcherus* de *Grammatica* eius *hebraica* referunt, ſint pauca et hiſtoriam eiusdem literariam nondum exhauriant, commendanda eſt opera ſumme venerabilis *D. Hirtii*, qui in *Biblioth. Wittebergenſi noua orientali et exeget. Part.* I. *pag.* 8 - 15. vberiorem eiusdem delineationem ſuppeditauit, ex qua ea excerpere lubet, quae ad ſupplendam *Wolfii* relationem faciunt. Eſt ſcriptum memoria dignum, cum pro ratione temporis, quo prodiit, omnia fere neceſſaria rei Hebraeorum grammaticae, excepta Syntaxi, contineat. Autor eius ſcripſit ſtylo plano et perſpicuo. Speciatim ab *Hirtio* laudato recenſetur editio *Antwerpienſis*, quae prodiit apud *Plantinum* anno Chriſti 1564. Conſtat ea 21 plagulis 4. Diſtinguenda eſt omnino a priori *Colonienſi* editione, quam etiam *Wolfius* memorat, non ſolum ratione temporis, verum etiam vtriusque diſcrimen ex eo apparet, quod editio *Colonienſis* tribus libris conſtet, *Antwerpienſis* vero tantum in duos libros diuiſa ſit, quorum argumentum et alia circa hanc editionem notatu digna diligenter obſeruauit literatiſſimus *Hirtius.*

IOANNES STEPHANVS RITTANGELIVS (*num.* 820.) *Tom.* I. *p.* 476. III 359. *num.* 2. *Libra veritatis* huius ſcriptoris, quae in forma octaua maiori prodiit, vberius a *Iacobo Wilhelmo Blaufuſio* in *Beytraegen zur Erweiterung der Kenntniſſ ſeltener und merkwürdiger Bücher. Part.* I. *pag.* 329. *ſequ.* deſcribitur. Scriptum a Socinianis eidem oppoſitum, quod inſcribitur *Bilibra veritatis et rationis* cet. a *Wolfio* noſtro *Tom.* I. *pag.* 477. *not.* p. et *Tom.* III. pag. 359. memoratum appellatur a *Vogtio* in *Catalogo librorum rariorum. pag. m.* 128. liber paradoxus et maxime infrequens.

Tom. I. *pag.* 477. III. 359. IV. 843. *num.* 4. *Rittangelii* tractatus *de Solennitatibus etc.* liber eſt, multa eruditione et praeſtantiſſimis obſeruationibus, quae priſcos Iudaeorum ritus ſacros concernunt, refertus iudice *Mich. Lilienthalio Biblioth. theolog. Part.* XI *pag.* 73. Interim ob exemplarium editionis eius, quae germanice prodiit, paucitatem inter rariores collocatur. Vid. etiam *Vogtii Catalog. librorum rariorum. pag.* 582.

Tom.

Tom. I. *pag.* 477. *num.* 5. *Veritas etc.* De hoc ſcripto conferatur *Blaufus loc. cit. pag.* 336. *ſequ.*

IVLIVS CONRADVS OTTO (*num.* 826.) *Tom.* I. *pag.* 481. *num.* 3. *Gale Razia.* Plura, quae ad hiſtoriam et notitiam qualemcunque huius libri faciunt, attulerunt *Theophilus Sincerus Collect. nou. librorum antiqu. rariorum. Part.* VI. *p.* 482. 485. et *Tobias Eckhardus* in *Tract. de teſtimoniis Non-Chriſtianorum de Chriſto.* (*Quedlinburg.* 1736.) *Cap.* VI. §. 37. 38. *p.* 189. 190. De eiusdem *Grammatica* et *Lexico hebr.* conf. *Wolf. Biblioth. Tom.* II. *pag.* 557. 614.

IONA BEN GANNACH (*num.* 836.) *Tom.* I. *pag.* 486. III. 371. Hic ipſe in *Bibliotheca noua eruditi orbis. Tom.* IV. *Part.* 45. *pag.* 674. appellatur *Abu Walid Meruan Ben Gianu. Grammaticam hebraicam* eiusdem quod ſpectat, idem *Gagnerius*, linguarum orientalium peritiſſimus vir, qui *Wolfio* noſtro varia de eadem transſcripſerat (vid. *Tom.* III. *pag.* 371.) olim nouam editionem textus *Arabici* originalis eiusdem noua latina verſione et vberioribus notis inſtructam parare in animo habuit, vti refertur *loc. cit.* Quae editio an vere prodierit, me ignorare lubenter fateor.

IOSE BEN CHELPETHA (*num.* 848.) *Tom.* I. *Seder olam.* Non confundendum eſt hoc ſcriptum cum alio eiusdem inſcriptionis, quod prodiit anno 1693. a *Vogtio Catalog. librorum rariorum. pag. m.* 617. in rariorum librorum numerum relatum, cuius argumentum accurate deſcripſit b. *Baumgartenius Relation. de libris memorabilibus. Tom.* IV. *Part.* 24. *pag.* 512. *ſequ.*

IOSEPH ALBO (*num.* 863.) *Tom.* I. *pag.* 503. III. 381. IV. 848. Vberius editionem *Soncinatenſem Sepher ikkarim* (247. C. 1487.) a *Wolfio* memoratam deſcripſit *Io. Bernhard. Deroſſi* in *Diſquiſit de hebraicae typogr. origine et primitiis. Cap.* V. §. 3. *pag.* 33. Idem doctiſſimus vir editionem *Ariminenſem* de anno 1486. 4. cuius quoque *Cornelius a Beughem de incunabulis typographiae pag.* 6. mentionem fecit, (vid. *Wolf. Tom.* I. *Biblioth. hebr. pag.* 504.) merito pro ſuppoſititia declarat, cum liquidiſſime conſtet, mentionem eius ex confuſione duarum editionum *Soncinatenſis* nimirum (1486.) et *Ariminenſis* (1522. 4. vid. *Wolf. Tom.* I. *pag.* 503.) ſaltem ortam eſſe. Idem auctor loc. citato Cap. VII. §. 9. pag. 88. aliam editionem horum *Ikkarim* recenſuit, quae in quarta forma ſine mentione anni et loci impreſſionis edita eſt, conſtans foliis 148. et ab iis omnibus, quas *Wolfius* noſter obſeruauit, longe eſt diuerſa.

IOSEPH GOSEL *fil.* ALEXANDRI WITZENHAVSEN (*num.* 864.) *Tom.* I. *pag.* 505. Scripſit quoque hic Auctor tractatum, qui inſcribitur תורת יוסף, cuius editio prodiit *Wilmersdorfii* 1725. quae memoratur ab *Auctoribus relation. innoxiarum de non-antiquis theolog. ad annum C.* 1743. *pag.* 513.

IOSEPHVS BEN GORION (*num.* 873.) *Tom.* I. *pag.* 516. Vberiorem *Conſtantinopolitanae* editionis, quam *Wolfius* noſter ad annum 250. aerae Chriſtianae 1490. refert, notitiam ſuppeditauit doctiſſimus *Deroſſi* in *Diſquiſitione de hebraicae* typo-

typographiae origine et primitiis. Cap. V. §. 16. *pag.* 55. *seq.* vbi ex variis argumentis haud spernendis coniicit, hanc editionem non *Constantinopoli*, quod inscriptio suadet, sed prorsus alio in loco prodiisse in lucem publicam. Interim idem illud pro certo venditare non ausus est assserto, cum ei nondum contigerit fortuna hanc editionem euoluendi.

Tom. I. *pag.* 517. Editionem *Munsteri* quod attinet, in ea *Munsterum* hebraicum textum ex codice Constantinopolitano accurate expressum exhibuisse, praeter ipsum *Munsterum* quoque testatur *Buxtorfius*. Vid. eiusdem *Catalecta philologico-theologica pag.* 339.

Tom. I. pag. 518. De latina versione *Io. Friderici Breithauptii*, qui praeclare de *Iosephi Gorionidis* opere meritus est, pluribus conferendi sunt *Iohannes Clericus* in *Bibliotheca selecta gallic. Tom.* XXIII. *Part.* I. *pag.* 171. *sequ.* et Auctores *relation. innoxiar. de rebus nou-antiqu. theologicis ad annum Christi* 1711. *pag.* 736.

Tom. I. *pag.* 519. Plura de *interpretatione latina Io. Gagnerii*, quae *Oxonii* edita est, memorant Auctores *Actorum eruditor. Lipsiens. latin.* in *Supplementis Tom.* IV. *pag.* 12. in notis adiectis.

Tom. I. *pag.* 523. num. 874. lin. 8. *in Iuchasin*) pag. 123.

IOSEPH GECATILJA (*num.* 874.) *Tom.* I. *pag.* 524. III. 391. *num.* 7. De scripto eius *Schaar hannikud Wolfius* noster pauca refert satis ambigua. Interim optime de hoc scripto Iudaico constabit, si cum relatione ista *Wolfii* insufficiente ea, quae b. *Buddeus Introduct. in historiam Philosoph. Ebraeor.* §. 32. *pag.* 184. de eodem memorat, coniungamus. Excusus est iste tractatus simul cum alio, qui inscribitur ארזי לבנון cedri Libani, cui adhuc alius tractatus adiunctus est sub titulo סוד החשמל *mysterium Chasmal*, in quo de pruna ignita Ezechielis agitur. Hi omnes tres tractatus ab auctore Iudaico *Rabbi Iosepho Gekatilja* compositi sunt.

Tom. I. *pag.* 525. III. 391. IV. 849. *num.* 10. *Bartoloccius* de scripto *Schaare orath* perhibet, eundem esse librum cabbalisticum, quod fere vniuersam Iudaeorum theologiam secretiorem complectatur, et tractare istud de nominibus Dei, proprietatibus diuinis et decem Sephiroth. Vid. *Buddeus Introduct. in histor. Philosoph. Ebraeor. pag.* 183.

IOSEPH IABEZ (*num.* 901.) *Tom.* I. *p.* 535. *num.* 3. Memorat quoque hanc *Ferrariensem* editionem *Derossi* in *Comment. de Typographia Ferrariensi. Cap.* III. *pag.* 32.

IOSEPHVS FIL. MATATHIAE (*num.* 931.) *Tom.* I. *pag.* 547. seq. III. 413. IV. 856. Multa de hoc clarissimo, qui iam tempore excidii Hierosolymitani inter Iudaeos floruit, scriptore memorari possent, si etiam saltem omnia scripta, in quibus eius mentio facta fuerit, adducere vellem. Cum vero ea, quae huc spectant, tantum memoranda sint, quae supplendae *Bibliothecae hebraicae* Wolfii inseruire

seruire quodammodo poterunt, selectus omnino obseruationum literariarum, quae in monumentis doctissimorum virorum de Flauio Iosepho eiusque scriptis occurrunt, instituendus erit. Quibus a me ad supplendum *Wolfium* meum adducendis deinceps ea adscribi poterunt, quae forte adhuc deficere iis videantur.

Historiam *Iosephi* nostri quod attinet, inter alia de eodem narratur, eundem Tito Vespasiano maiestatem praedixisse. Quod an verum sit, vberius et satis erudite disquisiuerunt *Olearius* in *dissertat. de Flauii Iosephi vaticinio de Vespasianis ad summum imperii fastigtum evehendis. Lips.* 1699. et *Theodor. Ambros. Strobachius* in *dissert. de Iosepho Vespasiano imperium praedicente, vere num diuinauerit. Lips.* 1748. cuius summam exhibent auctores der *vollstaendigen Nachrichten von kleinen akademischen Schriften ad annum* 1751. *Part.* VI. *pag.* 529. *seq.* Vitae *Iosephi* descriptionem ex eius scriptis erutam adiectis doctissimis annotationibus in lucem publicam edidit cel. *Io. Frideric. Eckhardus* Lipsiae 1782. s. t. Biographie des Jüdischen Geschichtschreibers Josephus. Quo etiam spectant eiusdem Viri Programma *de Flauio Iosepho errore Pharisaico imbuto, quem Christus Matth.* V. *reprehendit.* Isenaci 1782. et alia scripta minora infra adferenda.

De scriptis *Iosephi* nostri perpauca attulit *Wolfius* noster, cum otium ipsi hoc in negotio fecerit literatissimus *Io. Albert. Fabricius.* Adducam tamen hic varia, quae ad editionum et versionum eorundem notitiam pertinent, quae in vsus meos hinc inde annotaueram, ex quibus forte etiam *Fabricii* historia literaria Iosephi, cuius praestantiam tamen non negare conabor, aliqua ratione suppleri poterit, id quod praesertim in iis, quae post *Fabricii* tempora a viris eruditis de his momentis obseruata sunt, perspicient harum rerum periti et aequi lectores.

Obseruanda erunt nobis primo quaedam de operibus Flauii nostri *Iosephi.* Memorat *Fabricius* citatus inter editiones operum Iosephi B*asileensem* de anno 1544. graecam, quae antiquitate sua omnino prae aliis se commendat. Inter editiones graeco-latinas operum Iosephi maxime vulgaris est, quae *Coloniae*, vel potius *Lipsiae* 1691. *fol.* prodiit. Recensionem scriptorum Iosephi, quae in hac editione reperiuntur, debemus *Io. Fabricio Histor. Biblioth. Fabrician. Part.* II. *pag.* 386. vbi simul *Fabricius* varia erudite de nonnullis eius scriptis obseruauit et quaedam in iisdem occurrentia emendare conatus est. Hanc longe superat praestantia editio Oxoniensis, quam prodire fecit in lucem publicam *Io. Hudsonus*, quam *Io Fabricius* memorato loco appellat *editionem nitidam, castigatam et eruditis notis illustratam*, sed mancam et mutilam. Inscribitur haec editio: *Iosephi Antiquitatum Iudaicarum libri* IV. *priores, graece et latine, cum notis Eduard. Bernardi etc. et Historiarum de* Bello *Iudaico liber* I. *Oxon.* 1700. fol. Optima sine dubio et praestantissima editio est, quae recentiori tempore cura et studio celeberrimi quondam Professoris Leydensis, *Sigeberti Hauercampi* duobus Voluminibus fol. maiori prodiit. Inscribitur haec sequenti titulo, quem hic adiicio eo lubentius, cum ex eodem videre possint lectores, quid praestiterit editor doctissimus: „Flauii Iose-

„phi,

„phi, quae reperiri potuerunt, Opera omnia graece et latine cum notis et noua „versione Io. Hudsoni. — Accedunt nunc primum Notae integrae ad Graeca Io„sephi et varios eiusdem libros D. Eduard. Bernardi, Iacobi Gronouii, Francisci „Combefisii, Io. Sibrandae, Hadr. Aldrichii, vt et inedita e in vniuersa Fl. Iosephi „Opera Io. Coccei, Ezech. Spanhemii, Hadr. Relandi et selectae aliorum, cum „aliis scriptis eruditissimorum virorum ad Iosephi scripta intelligenda praeclaram „lucem adferentibus, quorum syllabus extat ante initium libri primi Antiquita„tum. Omnia collegit, dispofuit, et post Io. Hudsonum ad Codices fere omnes „cum impressos tum Manuscriptos praecipue Lugduno-Batauos diligenter recen„suit notasque; passim suas et quinque in fine Indices adiecit Sigebertus Hauer„campus —. Lugduni Batau. et Vltraiecti 1726." fol. *Vol.* II. de qua editione praestantia sua omnibus reliquis longe superiori conferantur pluribus *Acta eruditorum Lipsiens. latina de anno* 1727. *pag.* 385. *sequ.* *Coleri Biblioth. theolog. selecta. Tom.* III. *pag.* 1. sequ. et *Mich. Lilienthalii Biblioth. theolog. Part.* XI. pag. 6. sequ. Recentissimo tempore coepta est operum Iosephi nostri editio graecolatina ad editionem *Hauercampii* cum *Hudsoniana* collatam opera et studio *Franc. Oberthür*, cuius Tomus I. in lucem publicam prodiit Lipsiae 1782. 8. mai. Vid. S. V. *Doederlin. Bibliothec. theolog. recentissim.* *Tom.* II. *Part.* V. pag. 347. 351.

Transeo iam ad *versionis* operam *Iosephi* nostri. *Latinas* quod attinet, satis antiquam continet *codex membranaceus bibliothecae Portensis*, constans foliis ducentis septem et triginta, quae chartam quam vulgo dicunt regiam siue augustam magnitudine aequant et cum *antiquitates Iosephi iudaicas*, tum et *belli iudaici historiam* a *Ruffino Toriano*, vt vulgo creditur, in latinum sermonem conuersam complectuntur. Hunc codicem ante hos fere sexcentos annos literis fuisse exaratum demonstrare variis argumentis sustinuit doctissimus quondam Rector Scholae Portensis *Fridericus Gotthilff Freytagius* in peculiari *programmate*, quo hanc *bibliothecae Portensis* membranam descripsit, quod euulgatum est *Numburgi* 1727. 4. Vid. *Freytagii filii Apparat. literar. Tom.* I. pag. 617. Obiter hic obseruo, quod etiam *Theophilus Sincerus* in *Collectione sua relationum de libris antiqu. et rarioribus Tom.* I. *Part.* 3. *pag.* 160. *sequ.* accuratam collationem vetustissimae cuiusdam latinae versionis manu exaratae, praecipue circa testimonium *Iosephi* clarissimum exhibuerit. Inter editiones versionum latinarum Iosephi venerandam omnino prae se fert antiquitatem ista, quae sub titulo: *Iosephus de Bello Iudaico et de Antiquitate Iudaeorum contra Apionem Grammaticum Alexandrinum. Veronae* 1480. *fol.* edita est, quam data opera recensuit *Theophilus Sincerus loc. mem. pag.* 158. seq. Prodierunt quoque *Opera Iosephi latine Venetiis* 1486. fol. et *Antiquitatum libri*, *de Bello iudaico et de Antiquitate gentis Iudaicae ibidem* 1499 nec non *Antiquitates Iudaicae latine* per Ludou. Cendraum. 1480. fol. teste *Cornelio Beughemio* in *Tract. de incunabulis typographiae. pag.* 79. Memoratu digna est quoque versio latina *Parisiensis* a *Roberto Goulleto Parisiis* edita, quam b. *Freytagius*, cui re-

recensionem eiusdem accuratam debemus (*Apparat. litterar. Tom. I. p. 611 - 623.*) ad annum 1519. refert pag. 618. qui numerus saltem in fine scripti de Antiquitate generis Iudaicae est expressus.

Anglice prodierunt praeter editiones a *Fabricio* memoratas *Iosephi* nostri Opera interprete *Guil. Whistono* sub titulo: *The genuine Works of Flavius Iosephus the Iewish Historian. Dublini* 1741. *quinque* voluminibus in forma octaua maiori, quae diligentissime recensentur a *Baumgartenio Relation. de Bibliotheca Halensi. Tom. VI. Part. 33. pag.* 201 - 208. Qua in editione *Whistonus* saepius occasionem arripuit, cogitata sua circa systema chronologiae sacrae scriptorum antiqui foederis et corruptionem eorundem lectoribus suis obtrudendi, quorum nonnulla exempla dedit *Wolfius* noster *Bibliothec. hebr. Tom. IV. pag.* 10. *sequ.* Longius a scopo horum meorum supplementorum aberrarem, si hic saltem eruditos viros nominare vellem, qui in refutandis huiusmodi *Whistoni* commentis laudanda opera versati sunt. Vnum vero scriptum non transire possum, cum proxime ad *Iosephum* nostrum pertineat. Edidit istud b. *Io. Frideric. Cotta* sub tit. *Dissertatio, qua nouam de Codice hebraeo e Flauii Iosephi libris emendando hypothesin a Guil. Whistono propugnatam examinat. Goettingae* 1736. 6. plagulis.

Germanice prodierunt recentiori tempore *Opera Iosephi*, Introductione historica, tabulis geographicis et nummis instructa *Tubingae* 1734. duob. Volum. fol.

Suetica versio Operum *Iosephi*, quam illustrissima comes *Gyllenstierna* ex versione *Gallica Andillii* adornauit et in lucem edidit publicam, memorante *Baumgartenio Relation. de libr. memoratu dignis. Tom. IV. Part.* 19. *pag.* 80. huc etiam spectat.

Inter alia, quae *Wolfius* noster de *Iosephi* scriptis memorat, est quoque clarissimum *eius*, quod *de Christo* saluatore generis humani exhibuit, *testimonium* exstans *Lib.* XVIII. *Antiquitat. Iudaicar. cap.* 4. Vid. *Wolf. Tom.* I. *Bibliothec. hebr. pag.* 548. Scriptoribus ibidem allegatis nonnullos hic addam. Imprimis huc pertinent *Carolus Daubuz* et *Io. Andreas Bosius.* Prioris scriptum sequenti titulo est instructum: *Caroli Daubuz* Presbyteri et A. M. *pro testimonio Flauii Iosephi de Iesu Christo libri duo, quorum priore de varia eius fortuna et vsu, nec non Auctoris consilio in eo conscribendo pertractatur; posteriore vero ex stylo ac dicendi modo et sensu ei s veritas comprobatur, cum praefat. Io. Ernest Grabii. Londini* 1706. 8. Iterum insertus legitur hic Tractatus in *Volumine secundo editionis Hauercampianae operum Iosephi, append. pag.* 187. Varia tamen contra hoc scriptum monuerunt *Iohannes Clericus* (*Biblioth. ancienn. et modern. Tom.* VII. *Part.* II. artic. I. pag. 237. sequ. et *Thomas Ittigius* in *selectis capitibus Histor. ecclsiast. Saeculi* I. *a Christo nato. Cap.* VII. *sect.* I. §. 19. *sequ. pag.* 356. sequ. Posterior *Bosius*, celeberrimus quondam Polyhistor Ienensis edidit doctissimam *exercitationem criticam ad Flauii Iosephi periocham de Christo*, quae primum edita est *Ienae* 1668. recusa anno 1673. et 1674. quam etiam *Sigebertus Hauercampus spicilegio*

Io. Baptistae Ottii ex Flauio Iosepho ad N. T. illustrationem (*Lugd. Batau.* 1741. 8.) a se edito et editionis suae *Iosephi* praestantissimae Tomo II. inseruit. Legitur quoque eadem inter *Bosii opuscula* eiusdem *Introductioni in notitiam scriptorum ecclesiastic. a b. Io. Georg. Walchio Ienae* 1723. 8. *editae* pag. 657. 824. inserta. Praeter eos legendi sunt de hoc *Iosephi* loco insigni *Iust. Christoph. Ditmarus* in *dissert. in Flauii Iosephi testimonium de Christo. Francof. ad Viadr.* 1715. *Tobias Eckhardus* in *Tractatu de Non-Christianorum de Christo testimoniis. Cap. V. pag. m.* 133-147. *Io. Albert. Fabricius* tum *Bibliothec. graec. Lib.* IV. *Cap.* VI. §. 5. *pag.* 236. tum in *Salutari luce Euangelii. Cap.* II. *pag.* 17. *Io. Georg. Walchius Histor. ecclesiast. Nou. Testam. Saecul.* I. *cap.* I. *Sect.* I. §. XIX. *pag.* 169. *sequ.* et b. *Pareus* meus in peculiari *dissertat. de Historia Iesu Christi ex scriptoribus Christianorum disciplina haud imbutis eruta ac delineata. Ienae* 1726. §. 1 Vid. eiusdem *dissertationes ad Hugonem Grotium de veritate religionis christianae illustrandum spectantes pag.* 294. sequ. scriptor Suecicus, cuius scriptum huc spectans *D. Iacob. Serenius* lingua *Suecica* prodire fecit *Holmiae* 1752. 4. cuius postea versio germanica prodiit, sub titulo: *Iacob Serenius gesammlete Zeugnisse der Heyden, besonders des Iosephus von Christo, Goettingae* 1758. 8. cuius libri argumentum plene et diligenter enarrauit b. *Baumgartenius Relationib. de libr. et scriptis memorabil. Tom.* IV. *Part.* 19. *pag.* 80. 92. His adiungantur *F. A. Knittelius* et *Rossius* scriptores recentissimi de isto Iosephi testimonio, quorum prior edidit *neue Kritiken ueber das Zeugniss des Flavius Iosephus von Christo Brunsuigae* 1779. 4. posterior vero *epistolam criticam de mentione Christi a Flauio nostro facta* in 8. evulgauit. Alios scriptores hac de re, quorum mentionem hic studiose omittimus, adduxit in medium b. *Io. Georg. Walchius Bibliothec. theologic. select. Tom.* III. *pag.* 441.

Labores eruditorum virorum, quos circa ea, quae *Iosephi* in scriptis suis reliquit, in se susceperunt, sunt varii generis et digni sane, qui hic breuiter recenseantur. Sic inter eos, qui commentari voluerunt in Iosephi opera, nominatur *Petrus Cunaeus* teste *Io. Buxtorfio Catalect. pag.* 204. Alii vtilissimis excerptis ex Flauii Iosephi nostri scriptis partes quasdam specialioris historiae Iudaicae illustrare studuerunt. Huc spectat inter alios *Iacobus Gronouius*, qui *decreta Romana et Asiatica* ex Archaeologiae Iudaicae scriptis Iosephi nostri incredibili studio collegit eaque *Lugduni Batauorum* anno 1712. 8.constanter edidit, de qua editione insuper obserues velim, *Gronouium* omnia ista decreta pro Iudaeis, quae ex libro decimo quarto deprompta sunt, et quae maxima ex parte in praecedentibus vel penitus omissa vel mutilata fuerant, ex codice manuscripto Archaeologiae Iosephi, qui olim ad Bibliothecam *Isaaci Vossii* pertinuit, restituisse et *Iosepho* nostro sic, quod suum erat, vindicauisse, vti referunt Auctores *Bibliothecae nouae orbis eruditi. Tom.* II. *Part.* 24. *pag.* 856. Huius eruditissimi viri vestigia pressit vir in litteratura graeca et latina quondam versatissimus, Rector scholae Grimmensis meritissimus *Iohannes Tobias Krebsius*, qui insuper adiecit copiosissimum in

haec

haec decreta commentarium eo magis lectoribus harum rerum peritis acceptum, quo certius inter omnes constat singularis notitia scriptorum *Flauii* nostri, cuius iam antea idem vir celeberrimus in scriptis, quae illustrandis Iosephi monumentis inseruiunt, exhibuerat monumenta satis luculenta. Prodiit ista collectio decretorum ad Iudaeos pertinentium sub titulo: *Decreta Romanorum pro Iudaeis e Iosepho collecta et Commentario historico-grammatico-critico illustrata. Adiunctum est decretum Atheniensium pro Hyrcano Pontifice maximo Iudaeorum Commentario illustratum a Io Tob. Krebsio. Lipf.* 1768. 8. cuius doctissimi scripti recensionem elegantissimam *Io. August. Ernesti Biblioth. nou. theologic. Tom.* IX. *Part.* 2. *pag.* 153. 169. exhibuit. Alii omnem mouerunt lapidem, vt ipsum sacrum codicem ex Iosephi scriptis illustrarent. Quemadmodum vero quondam fere ab omnibus Philologiae sacrae indagatoribus creditum est, Iosephum in enarratione historiarum Veteris Testamenti plus tribuisse quam par est versioni τῶν LXX. nunquam vero aut saltem rarius textum hebraeum masorethicum consuluisse, sic recentiori tempore huic commento varia opposuerunt summe venerabilis *Ernesti Exercitat. Flavian.* I. §. 3. *cet.* et Vir Illustris Eques *Io. Dauid Michaelis* in *Spicilegio Geographiae Hebraeorum exterae post Bochartum pag.* 10. *sequ.* Pluribus hoc argumentum data opera satis erudite discusserunt recentissimo tempore celeberrimus apud Goettingenses Prof. *Ludouicus Timotheus Spittlerus* in *Programmate* peculiari *de vsu versionis Alexandrinae apud Iosephum. Goetting.* 1779. et cel. Prof. Lipsiensis *Io. Gottfrid. Scharffenberg.* in *Prolus. de Iosephi et Versionis Alexandrinae consensu. Lips.* 1780. 30. pag. 8. Vide quoque, si placet, ex antiquioribus *Io. Frischmuth. diss. de* 30. *argenteis. Cap.* II. §. 11. *pag.* 16. Atque hic ingenue profiteor; me libentissime sententiae *Scharffenbergii* accedere, quod *Iosephus* noster ratione singularum vocum historiam suam menti versionis *Alexandrinae* magis quam hebraeo textui accommodatam expresserit, vnde etiam scripta eiusdem in nonnullis lectionibus ex memorata versione emendari possunt. Ex quo fonte etiam deriuandi sunt crebriores *Hebraismi* in monumentis *Iosephi* passim occurrentes, licet tamen non negandum sit, Iosephum alias purae dictioni Graecae operam maxime dedisse. Vberius hoc argumentum secundum ordinem librorum biblicorum pertractare coepit praestantissimus interpretationis et rei criticae sacrarum paginarum promotor, Illustris Eques *Io. Dauid Michaelis* in praestantissima *commentatione germanica de vsu scriptorum Iosephi in re critica Veteris Testamenti*, quam eidem Viro summo inserere placuit *Bibliothecae suae orientali et exegeticae. Part.* V. *pag.* 221. 251. VII. *pag.* 189-216. seq. in qua permultae non negligendae variantes lectiones Veteris Testamenti ex scriptis *Iosephi* erutae critice perpenduntur, et lectores collatione accurata versionis tum Alexandrinae tum aliarum Orientalium ad tutiorem earundem vsum praeparantur. Optandum sane est, vt Illustri Equiti placeat hanc telam coeptam ad finem vsque sacrorum librorum historicorum Veteris Testamenti pertexere, cum propter eximiam, qua pollet Vir illustris, rei criticae notitiam,

et acumen ingenii cum profundissima vi iudicandi coniunctum ab eodem expectari possit huius argumenti tractatio omnibus numeris perfecta. Neque hic silentio praetermittendae sunt summe venerabilis Helmstadiensium Theologi, D. *Io. Benedicti Carpzouii Prolusiones duae* doctissimae, in quibus *Lectionum Flauianarum strictarae et vindiciae* sistuntur, quae prodierunt *Helmstadii* 1748. 7 plag. quarum summam exhibent auctores der *vollständigen Nachrichten von kleinen academischen Schriften*, *ad annum* 1749. *Part.* XI. *pag.* 985. sequ. in quibus permulta loca veteris Testamenti elegantissime illustrantur. Neque ii doctissimi viri laude privandi sunt, qui vocibus, phrasibus et vniuersae historiae Noui Testamenti ex monumentis a *Iosepho* nostro divulgatis clarissimam lucem adferre studuerunt. Spectant huc imprimis *Ioannes Baptista Ottius* et *Iohannes Tobias Krebsius*. Prioris *Spicilegium siue excerpta ex Flauio Iosepho ad Noui Testamenti illustrationem Sigebertus Hauercampus Lugduni Batauorum* 1741. 8. mai. edidit, qui ipse quoque in sua praestantissima operum Iosephi editione varia passim ex hoc scripto inseruit. Posteriori autem, qui *Ottium* diligentia longe superauit, debemus *Obseruationes in Nouum Testamentum ex Flauio Iosepho* multa eruditione philologica refertas, quae *Lipsiae* 1755. 8. mai. editae sunt. Quorum doctissimorum virorum studia commendauit summe venerabilis *Ernesti* in *Institut. interpretis Noui Testamenti. Part.* II. *Cap.* VIII. §. 10. *pag.* 167. *edit. secundae.* Quo etiam spectat cel. *Io. Frider. Eckhardi* prolusio, quae exhibet *Pauli apostoli orationem ad Felicem et Drusillam dictam (Act. apost.* XXIV, 25.) *ex Iosepho et Tacito illustratam.* Isenaci 1779. edita.

Primus, qui inter Germanos nostra aetate eruditos viros incitauit, vt diligentius, quam antea factum erat, scriptis Iosephi perscrutendis operam darent, est profecto summe venerabilis *Ioh. August. Ernesti*, cuius prostant eruditissimae *Exercitationes Flauianae* singulatim editae, quarum *prima*, quae *de fontibus Archaeologiae Flauii Iosephi* agit, prodiit *Lipsiae* 1756. Vid. *vollstaendig. Nachrichten* 1757. *Part.* V. p. 415. seq. ex quibus non solum genius et character huic scriptori proprius clarissime innotescit, verum etiam permultis doctissimis obseruationibus illustrantibus locupletantur ipsa Iosephi nostri monumenta. Huc etiam spectat, vt alia scripta bene multa omittamus, *S. V. Io. Salom: Semleri Spicilegium criticotheolog. de auctoritate Archaeologiae ad exercitat. Flauian.* Lips. 1. *editum. Halae* 1757. 5. plag. quod recensetur in *vollstaend. Nachrichten ad ann.* 1757. *Part.* VII. *pag.* 601. *sequ.*

Plura qui de scriptis eruditorum ad historiam literariam monumentorum *Iosephi* pertinentibus scire cupit, conferat *Fabricium Bibliothec. graec. Lib.* IV. *cap.* VI. §. 10-13. *pag.* 241. *sequ. Io. Ern. Imman. Walchii Introd. in linguam graec. Part.* I. *cap.* II. §. 46. *pag.* 52. *sequ. et* b. *Io. Gottfr. Hauptmann.* in *Notitia breuiori auctorum veterum graecorum et latin.* §. 84. *pag.* 92. *sequ.* qui de hoc argumento plura dabunt.

Denique

Denique nobis *de fide Iosephi* differendum erit. De qua cum varia omnino prostent eruditorum iudicia, paulo vberius de iisdem hic agendum erit. Missum hic omnino facio *Petri Baelii* commentum in *dictionario suo historico-critico s. v. Abimelech* prolatum, quo in loco Iosephum nostrum in suspicionem negatae θεοπνευστίας facrorum librorum vocauit, a qua Iosephum vindicauit nuper cel. *Io. Frid. Eckhardus* in prolusione Isenaci 1781. edita. Alii eundem nimiae leuitatis garrulitatis, adulationis et nimiae credulitatis in fabulis afferendis accusarunt. Fecerunt hoc praeter alios *Io. Harduinus* in *Prolus. chronologiae ex nummis antiquis restitutae de nummis Herodiadum. Paris.* 1693. 4. quae etiam inserta est eiusdem *Operibus selectis pag.* 828. sequ. et *Ioseph. Anton. van Dalen* in *dissert. de origine et progressu idololatriae*, qui omnem in eo mouent lapidem, vt fidem et auctoritatem *Flauii Iosephi* infirmam redderent. Plura legantur hac de re apud *Fabricium Bibliothec. graec. Lib.* IV. *cap.* VI. §. 4. *pag.* 235. Caussam tamen Iosephi in se susceperunt contra priorem imprimis tuendam viri doctissimi *Christoph. Cellarius* in *dissertatione* peculiari, *qua Herodum historiam aduersus Io. Harduinum asserit. Halae Magdeb.* 1696. 4. *Maturinus Veyssier. la Croze* in *Vindiciis scriptorum veterum contra Harduinum.* (*Roterod.* 1708. 8.) *pag.* 35. et *Io. Andr. Schmidius* in *stricturis theologic. in Io. Harduini Opera selecta. Helmstad.* 1710. Nolo hic ad ipsa verba *Iosephi* prouocare, quibus se in historia sua veritatis esse studiosissimum testatus est, quae praeter alios in medium adduxit *Henric. Heisenius* in *Symbolis litterar. Bremens. Tom.* II. *Part.* II. *pag.* 253. seq. Superfluum quoque hic esset, si hic eos afferre vellem omnes, qui veritatis maximum studium ac summam fidem *Iosepho* nostro tribuunt. Nonnulla tantum eorum, quae eruditi viri de eiusdem fide in Antiquitatibus Iudaeorum et rebus gestis huius gentis obseruauerint, quidue in iisdem vituperent, quae in vsus meos passim mihi descripseram, hic obseruabo. Antiquitatum Iudaicarum studium multum egregiae lucis ex scriptis Iosephi foenerari, res est extra omnem dubitationis aleam posita, vnde in eiusmodi rebus, quae ad Antiquitates Iudaeorum spectant, *Iosephum* et *Philonem* merito praeferendum esse scriptoribus Rabbinicis, quippe qui antiquiores et eruditiores iis sint, rectissime obseruat summe venerabilis *Ernestius Institut. interpret. N. T. Part.* II. *Cap.* VIII. §. 8. *pag.* 166. *edit. secundae* Subiungamus exempla notitiae eius antiquariae. In descriptione atriorum Iudaicorum in templo et extra idem positorum fuit accuratissimus teste *Carolo Henric. Zeibichio Symbol. litterar. Bremens. Tom.* II. *Part.* I. *pag* 82. *sequ.* Quae de diuersoriis et habitationibus κολλυβιστῶν et numulariorum Iudaicorum adduxit *Iosephus* noster, aliorum obseruationibus de hoc argumento praeferenda esse monuit *Io. Wülferus* in *notis ad Tractatum talmudicum Schekalim pag.* 18. 20. Vid. etiam *Wolf.* in *Curis philolog. et critic. ad Matth.* XXI, 12. *pag.* 301. *Iosephum* nostrum cum iis, quae *Talmudistae* perhibent circa ritus in agno paschali obseruatos, egregie conspirare, doctissime ostendit b. *D. Erhard. Andr. Frommannus* in *duobus programmatibus de*

 con-

consensu Philonis et Iosephi cum Talmude de agno paschali, Coburgi 1764. editis, denuo insertis eiusdem *opusculis philologici, theologici et historici argumenti. Part.* I. *num.* 19. quorum summam exhibuit S. V. *Ernestius Biblioth. theol. nou. Tom.* V. *Part.* V. *pag.* 477. *sequ.* et *Bibl. theol. nouiss. Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 375. Porro nemo in dubium vocare conabitur, systemata sectarum Iudaicarum ex Iosepho illustrari atque ex eius scriptis tamquam limpidissimo fonte ea quae ad notitiam earundem faciunt, hauriri posse. Tentamen huius argumenti, quod ad sectam *Sadducaeorum* spectat, exhibuit *Io. Conrad. Fueslinus* in *noua Bibliotheca Bremensi. Class.* V. *fascic.* II. *pag.* 195. *sequ.* Simili ratione systemati *Essenorum* ex scriptis *Iosephi* et *Philonis* clarissimam lucem adfundit *Io. Heluic. Willemerus* in *dissert. de Essenis Iudaeorum ascetis. Witteb.* 1680. Caeterum hic conferri meretur elegantissima commentatio b. *D. Christian. Guil. Thalemanni de Philonis et Iosephi auctoritate in historia rituum sacrorum*, quam subiunxit ipse iteratae editioni *tractatus sui de nube super arca foederis. Lips.* 1771. 8. mai. in qua fere totum argumentum hoc de eo, quod in antiquitatibus sacris credendum sit Iosephi testimonio, diligentissime pertractatum est. Summam huius commentationis elegantissimae recensuit S. V. *Ernestius Biblioth theol. nouiss. Tom.* I. *Part.* V. *p.* 469. sequ. His addamus adhuc alia, quae ab aliis eruditis viris notata sunt, atque ad hoc argumentum spectare videntur. Multa quae attulit *Iosephus* noster, ex *Paraphrasibus Chaldaicis Targumim* dictis lucem accipiunt. Hinc *Robertus Sheringhamius* in *Annotationibus* doctissimis *ad codicem Talmudicum Iomh. Cap.* VII. *pag.* 171. *edit. Londinens.* ea, quae apud *Iosephum lib.* III. *cap.* 8. *Archaeolog.* de *femoralibus circum ilia constrictis* memorantur, cum iis, quae *Targum Ionathanis* ad *Ezech.* XLIV, 18. obseruauit, erudite conciliauit. Interdum vero a *Talmude* dissentire *Iosephum*, idem docet *Sheringhamius*, quod inter alia accidit, cum *Iosephus* affirmet *Antiquitat. Iudaic. lib.* XV. *cap.* 14. Sacerdotem maximum stolam sacram nunquam gestasse, nisi cum immolaret victimam. Vid. *Sheringham. l. c. p.* 151. Interdum valde dissidet a *Rabbinis Iosephus*, quod liquido patet ex descriptione sua arae exterioris et festi lignationis. Vid. *Io. Iac. Crameri Exerc. de ara exteriore templi secundi. (Lugd. Batavi* 1697. 4.) *pag.* 43. 100. Simili ratione in explicatione vocum hebraicarum idem a Iudaeorum magistris discessit. Sic voces hebraicas ארץ גרזה per ὑπερόρων ἐρημίαν exposuit, qua in expositione dissensum eius a *Rabbinis* egregie notauit *Io. Frischmuth. diss.* I. *de Hirco emissario. Cap.* I. §. 23. Licet autem fidem eius in historia rituum sacrorum nemo facile in vniuersum in dubium vocabit, tamen haud negari potest, Iosephum interdum in monumentis suis praesertim in iis, quae ad ritus antiquos spectant, quae derivationem nominum hebraicorum propriorum et historiam sacram concernunt, hallucinatum fuisse, id quod iampridem doctissimi viri demonstrauerunt. Sic errores eius in descriptione candelabri Mosaici et candelabrorum Salomonis atro carbone notauit *Henric. Opitius* in *diss. de candelabro Mosis. Ien.* 1708. §. 21. 26. et §. 9. *pag.* 54.

Per-

Perobscura est descriptio thalamorum templi, qui tria latera eiusdem, Australe, Septentrionale et Occidentale cingerent, obseruante *Lempereur* in *Annotation. ad codicem Middoth. Cap.* IV. *Sect. 3. pag.* 144. *seq.* Idem auctor loc. cit. descriptionem portarum praecipuarum templi, quae apud *Iosephum de Bello Iudaic. Lib.* V. *cap.* 4. reperitur, pro imperfecta et insufficiente declarat *pag.* 135. Quando memorat *Iosephus Antiquit. Iudaic. Lib.* III. *cap.* 10. etiam extremitates seu caudas holocaustorum in altari oblatas esse, *Sheringhamius* in *Annotationibus ad Ioma* VI, 7. *pag.* 145. profitetur, se nescire, an *Iosepho* habenda sit fides, cum contrarium ex ipso sacro codice demonstrari possit. De aliis erroribus *Iosephi* circa descriptionem templi Iudaici commissis, legatur *Ernest. August. Schulzii diss. de variis Iudaeorum erroribus in descriptione templi. Francof. ad Viadr.* 1758. imprimis *pag.* 12. *sequ.* Mirum est, doctissimum alias *Iosephum* in explicandis et deriuandis *nominibus propriis* falsa protulisse. Sic *Antiquit. Iudaic. lib.* I. cap. 2. nomen proprium *Habelis* πένθος seu *luctum* notare asserit, quod tamen ex consensu omnium fere interpretum significat *vanitatem*. Simili ratione sententiam *Iosephi* et *Philonis*, Mosis nomen esse Aegyptium, falsam esse, obseruauit *August. Pfeifferus* in *diss. de Iosephi binomine Aegyptio. corollar.* 4. Quod attinet ad eius defectus et errores in historicis, nihil plane attulit *de obstetricibus Aegyptiacis*, nisi falsa et erronea, quae historiae sacrae omnino repugnant, quod clarissime demonstrauit *Gottlob. Frider. Gudius* in *diss. de hebraica obstetricum origine. (Lips.* 1724.) §. VIII. *sequ. pag.* 12. seq. Nec immerito notatur error *Iosephi*, quod in interitu Sodomorum quinque vrbes deuastatae fuerint, ab *Ambrosio Dorhout* in *noua Biblioth. Bremens. Class.* I. *fascic.* I. *pag.* 77. Simili ratione eundem in *historia Abrahami* Patriarchae et *reformationis ecclesiasticae Iehoschaphathi* grauiter impegisse *Iosephum* nostrum, docetur in *Biblioth. noua Bremens. Class.* V. *fascic.* 3. pag. 531. sequ. et in *Bibl. Hagan. Class.* II. *fasc.* I. *pag.* 112. *sequ.* vbi pag. 133. etiam vitium eius geographicum memoratur. Contra ea, quae *Lib.* XII. *Antiquit. Iudaic. cap.* 2. memorat *Iosephus* de exemplari codicis hebraici a Pontifice Iudaeorum maximo Eleazaro ad regem Ptolomaeum misso, varia memorantur a *Stephano le Moyne* in *Notis ad Varia sacra. pag.* 333. *seq.* Vid. etiam *Io. Iac. Quandtius* in *diss. de Atramento Hebraeorum. (Regiomont.* 1713.) §. XIII. Nihil vmquam *de infanticidio Bethlehemitico* memorat *Iosephus*, cuius silentii caussas doctissime perscrutatus est b. *Carolus Gottlob. Hoffmannus* in peculiari *Programmate de quaestione, cur Iosephus caedem infantum Bethlehemitarum tacuerit. (Witteb.* 1741. cuius summam exhibent Auctores *excerptorum ex disputationibus ad annum* 1742. *Part.* II. *pag.* 135. sequ. *Piscinae* quoque *Bethesdeae* vestigia frustra in Iosephi scriptis quaeri obseruauit *Io. Frischmuthius* in *diss. de piscina Bethesdea.* Cap. II. §. 3. sequ. Historiam *Iosephi de expeditione Alexandri Magni Hierosolymitana*, de qua narrat quaedam *Antiquit. Iudaic. lib.* XI. *cap.* 8. impugnarunt praeter alios *Vorstius* in *annotationibus ad Chronologiam R. Dauid. Ganz. pag.* 246. et *Anton. van Dalen* in *diss.*

diss. super Aristea. Cap. X. *pag.* 75. seq. De qua relatione, quod obiter obseruo, etiam conferenda est *Io. Caroli Krebsii Prolus. de expeditione Alexandri Magni Hierosolymitana. Lips.* 1753. Vid. *Vollstaend. Nachrichten von kleinen academ. Schriften, ad ann.* 1753. Part. VIII. pag. 752 sequ. Alios *Iosephi* naeuos in historia Iudaeorum commissos erudite detexerunt *Petrus Cunaeus Lib.* III. *de Republica Hebraeor. pag. m.* 373. *sequ.* et prae caeteris *Thomas Ittigius* in *praefatione Operum Iosephi edit. Coloniensis. fol.* 42. sequ. Commentarium doctissimum ad ea, quae obseruauit *Iosephus Antiquit. Iudaic lib.* XV. *cap.* 14. scripsit b. *Ernestius* in *Prolusione de templo Herodis M. Lips.* 1752. quae exstat quoque in eiusdem Viri summi *opusculis philologicis et criticis pag.* 347. sequ. Vid. de eadem *vollstaend. Nachricht. ad ann.* 1752. *Part.* VII. *pag.* 678. sequ. Conferatur etiam, quae huc spectat *Io. Casper Hulderici commentatio de Vite aurea, qua Herodes templum Hierosolymitanum adornauit*. quae in *Satura dissertationum, orationum et epistolarum theologico-historico-philologicarum*, quae *Tiguri* 1742. prodiit, *Part.* II *num.* 4. *pag.* 272. *sequ.* recensa legitur.

IOSEPH SAMIGA (*num.* 937.) *Tom.* I. pag. 550. III. 416. ad 2. *Veneta* anni 1585. editio constat 1 Alphab. plagul. 8½ et impressa est typis *Danielis Bombergii.* Tenet hanc editionem *bibliotheca publica Thoruniensis.*

IOSEPH ATHIAS (*num.* 544.) *Tom.* I. *pag.* 552. III. 416. Varia de hoc erudito typographo eiusque editione *bibliorum sacrorum Veteris Testamenti Iudaeo-germanica* obseruauit b. *Baumgartenius Relation. de Bibliotheca Halensi. Tom.* III. *Part.* XIV. *pag.* 95. *sequ.* Vid. etiam *Wolf.* nostri *Bibliothec. hebr. Tom.* II. *pag.* 453.

IOSEPH KARO (*num.* 962.) *Tom.* I. *pag.* 559. *num.* 9. *coll.* 802. *num.* 5. III. 421. IV. 858. *Schülchan Aruch.* Teste *Wagenseilio* in *Notitia librorum Rabbinicor. pag.* 21. hoc scriptum constituit *corpus Iuris ciuilis Iudaeorum.* Constat hoc opus quatuor Tomis in folio, siquidem commentarius additus fuerit, absque eodem autem in forma octaua prodiit, in qua editione notulae tamen additae sunt. Exstat quoque eius editio *Amstelodamensis*, quam possedit b. *Danzius*, de anno 1666. quae iam asseruatur in Bibliotheca publica Academiae Ienensis. Constat ea quatuor Tomis in forma octaua. Iudaei vocant *Arba Turim.* Index in hunc librum prodiit in Octauo, quem *R. Samuel Fürthensis* vehementer commendauit, cuius titulus est: ספר פרי מגדים על שלחן ערוך *Francofurti ad Viadrum*, qui vero tantum ad partem huius operis vnam scilicet חשן המשפט pertinet. *B. Carpzouius* in *Collegio Rabbinico in librum Ruth. pag.* 91. scribit de hoc libro sequentia: „Schülchan Aruch in eodem ordine Ebenhaeser prouti cum Nachalath Zebhi „insigni in eum commentario Venetiis anno 1651. prodiit.„ Vid. quoque ibidem *pag* 146. Caeterum hic liber tantae auctoritatis est inter Iudaeos, vt si qua controuersia forte oriatur inter Iudaeos et ius dicendum fuerit inter litigantes, decisio non petatur ex *Mischna* vel *Gemara*, sed Europaei nostri Iudaei secundum hoc

ipsum

ipſum *Schûlchan Aruch*, orientales Iudaei autem ſecundum *Maimonidis Iad chaſaka* ſententiam ferant, quod obſeruauit *Wagenſeilius* in *Telis igneis Satanae pag.* 73. Alium librum, qui eodem titulo eſt inſtructus, debemus *R. Loriae*, de quo *Wolfius* noſter infra *Tom.* I. *pag.* 676. *num.* 19. nonnulla obſeruauit.

IOSEPH KIMCHI (*num.* 967.) *Tom.* I. *pag.* 562. III. 423. *num.* 3. Librum foederis huius Rabbini ex *R. Schabbataeo* a *Wolfio* noſtro tamquam ineditus liber recenſetur, qui ſolummodo deprehendatur manu exaratus. Exſtat vero in libri *Sepher Milchamath chobah* editione *Conſtantinopolitana* anno 1710. edita, vbi inter ſcripta Iudaeorum polemica contra Chriſtianos tertium occupat locum memorante *b. Baumgartenio Relat. de Bibliotheca Halenſ. Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 40.

IOSEPH SALOMO DEL MEDICO (*num.* 976.) *Tom.* I. *pag.* 566. III. 427. IV. 859. Polyhiſtor fuit hic doctor Iudaicus, diſcipulus *R. Iſaaci Loriae*, cabbaliſta ſubtiliſſimus. De eo plura adduxit *Reimmannus Introduct. in hiſtor. Theol. Iudaicae. pag.* 414. *ſequ.* qui dolet, quod pauca tantum ſuorum ſcriptorum impreſſa fuerint et eorum plurima adhuc manu exarata lateant in Bibliothecis. Damnum autem rei litterariae mihi non omnino tanti eſſe videtur, ſi etiam eiusmodi Iudaici ingenii ſomnia Cabbaliſtica penitus interirent.

IOSEPH FIL. SCHEM TOBH (*num.* 980.) *Tom.* I. *pag.* 571. *num.* 2. *Chebod elohim*) Ferrarienſem editionem quoque memorat *Io. Bernhard. Deroſſi in Comment. hiſtor. de Typographia Ferrarienſi. Cap.* III. *pag.* 42.

Tom. I. *pag.* 574. poſt *numerum* 989. inſeruit b. *Danzius* doctorem Iudaicum *R. Iechielem filium R. Arieh*, in ſuo exemplari Bibliothecae Wolfianae, qui ſcripſit שערי שמים, opus impreſſum *Pragae* 435. C. 1675. in quarto.

IACOB ABENDANA (*num.* 1010.) *Tom.* I. *pag.* 579. Quod ad *ſpicilegium* eiusdem attinet, quo librum notiſſimum *R. Salom. ben Meleth Michlal Iophi* inſtruxit, attinet, de his adnotationibus *Ioannes Heluicus Willemerus* in *diſſ. de pronunciatione nominis Iehoua* (Witteberg. 1677.) *pag.* 9. memorat, maximam partem earundem non ex ingenio ſuo fluxiſſe, ſed potius ex *Abarbanelis* ſcriptis ſuffurata eſſe. Hinc iure ac merito idem *Abendana* ob hanc cauſam a *Chriſtian. Ludou. Schlichtero* in *Symbolis litterariis Bremenſibus* a *Conrad. Ikenio* editis *Tom.* I. *Part.* I. *num.* 3. *pag.* 50. in *Plagiariorum* numerum refertur.

IACOB DE ALBO) Editio Veneta libri eius *Toledoth Iacob* a *Wolfio* memorata perrara eſt teſte *Clement. Biblioth. pag.* 114.

IACOB FIL. ASCHER (*num.* 1023.) *Tom.* I. *pag.* 582. ſequ. III. 442. (vbi corrigatur numerus 1024.) IV. 864. *Arba Turim.* Varia ſunt, quae de hoc clariſſimo libro Iudaeorum, qui apud Iudaeos maximae eſt auctoritatis et epitomen elegantiſſimam totius *Talmudis* exhibet, attulit in medium *Daſſouius* in *Tract. de reſurrectione mortuorum ex ſententia Iudaeorum. Dedicat. a. vltim.* Quae cum ita comparata ſint, vt ex iis corrigi et in meliorem ordinem redigi poſſint, quae *Wolfius* de iſto obſeruauit, primo nonnulla de Commentariis in hoc opus adferam.

feram. Habemus quidem editionem *Hanouienſem Arba Turim*, quae prodiit ſine *Peruſchim*, illuſtratus autem eſt etiam Rabbinorum commentariis ampliſſimis. Primus, qui *Commentarium* in eundem ſcripſit, eſt *R. Ioſeph Karo*, in libro Bes *Ioſeph* inſcripto. (Vid. *Wolf. Tom.* I *pag.* 557. *num.* 1.) Liber hic ſimili ratione, prouti *Arba Turim*, diuiſus eſt in quatuor Tomos. Prima pars huius operis, quae prodiit *Cracouiae* anno Chriſti 1615. appellatur *Orach chajim*, altera *Ioreh deah*, tertia *Ebhen haeſer*, quarta denique *Choſchen hammiſchpath*. Alter, qui inter commentatores in *Arba Turim* eſt memorandus, eſt *R. Ioel Sirks*, cuius commentarium memoratum reperio apud *Wolfium* noſtrum tum hoc in loco, tum etiam ſupra *Tom.* I. *pag.* 467. *num.* 799. De hoc Academiae Cracouienſis capite *Ab h Beſdin* dicto *Daſſouius* memorat, eundem non ſolum in *R. Iacob Baal* ſiue auctorem *Hatturim*, ſed et in omnes ſic dictos *Poſekim*, quos *R. Iacob* in opere ſuo allegauit, penetrauiſſe. Dicitur idem familiariſſimus *R. Ioſephi Karo* amicus, cuius manus amicae ſine dubio in hoc opere grauiſſimo a ſe ſuſcepto maximo eidem fuerunt auxilio. Librum ſuum, qui eius commentarium hunc conſtituit, *Beth Chadaſch* appellat. Abſoluitur itidem hic Commentarius quatuor Tomis in folio, vt primus ſit inſcriptus טור אורח חיים et ſic deinceps ſequentes, licet non eodem ordine in lucem prodierint. Excuſi autem ſunt *Cracouiae* 1631. et ſequentibus annis. Speciatim in vltimam τοῦ *Arba Turim* partem ſeu *Choſchen hammiſchpath* ex *Daſſouii* relatione prodiit *commentarius R. Alexandri*, qui in titulo (hebraica hic omitto) vocatur *Sacerdos iuſtitiae et Doctor Lemburgenſis.* Editus eſt hic ipſe commentarius *Wilmersdorfii* 1671. in *fol.* ſub titulo: „R. Alexandri, ſacerdotis iuſtitiae et Doctoris Lemburgenſis menſa inſtructa ex Tur choſchen hammiſchpath, cum explicatione, quae vocatur illuſtratio oculorum, vbi concordantiae Rabbinicae cum indice locupletiſſimo adiectae ſunt.„ Praeterea iam ante laudatus *R. Ioſeph Karo* magnum hoc opus in compendium redegit, quod ſub titulo *Schülchan Aruch* prodiit variis in locis (Vid. *Wolf. Tom.* I. *num.* 962. *pag.* 559. num. 9.) etiam *Cracouiae* 1616. 4. itidem, prouti *Arba Turim*, quod ei occaſionem dedit, in quatuor partes diſtributum, et nouis gloſſis *R. Moſis Iſerles*, qui ea, quae *R. Ioſephus Karo* forte omiſerat, adiecit, locupletatum. Haec excerpta debemus *Daſſouio*. Quibus addas, quod in ſecundum ordinem operis Arba Turim, qui vocatur *Ioreh deah* commentarii ſub titulo: *Aſchle rabh rebhe Wilmersdorfii* editi ſint, quos recenſuit *Io. Chriſtian. Wibelius* in *conſignatione librorum Iudaicorum Wilmersdorfii editorum*, in *Relationibus innoxiis de rebus nouantiqu. theologic. ad annum* 1743. pag. 505. Neque omittendus eſt *Commentarius in primum ordinem Orach chajim* dictum, qui inſcribitur: *Halacha berura* ſeu *Commentarius in Orach chajim a Rabbi Pinchaſo conſcriptus*, qui prodiit *Wilmersdorfii* anno 1717. fol. teſte *Wibelio loc. cit. pag.* 511.

Ad

Ad notitiam operis ipsius *Arba Turim*, cuius explanatores huc vsque recensui, faciunt imprimis ea, quae *b. Reimannus Introduct. in historiam Theolog. Iudaic. pag.* 312. *sequ.* in medium adduxit.

Editiones *Arba Turim* quod attinet, praeter eas, quas *Wolfius* iam obseruauit, prodiit quoque *Berolini* anno Christi 1703. in folio et *Wilmersdorfii* 1727. fol. quam posteriorem editionem obseruauit *Wibelius relat. innox.* ad Ann. 1743. *pag.* 509.

Tom. I. *pag.* 583. lin. 1. ad verba *Soncinatum* 1481.) Plura de hac editione obseruauit *Io. Bernhard. Derossi* in *disquisitione de origine et primitiis typographiae hebraicae.* Cap. IV. §. 1. *pag.* 18. sequ. Vid. quoque haec *Supplementa* mea *ad Tom.* III *Bibliothec. Wolf. pag.* 446.

Ordo primus Arba Turim Orach chajim dictus prodiit quoque A. 245. C. 1480. Recensuit hanc editionem vberius laudatus *Derossi loc. cit. Cap.* IV. §. 6. *pag. m.* 29. *sequ. edit. Huffnagel.* Coniicit idem auctor doctissimus, hanc editionem impressam esse *Vlyssiponae*, licet locus impressionis in titulo non memoratur. Constat paginis 98. et ex sententia eiusdem Viri haec editio primus est liber Iudaicus, qui apud Lusitanos in lucem prodiit publicam. Antiquior eius editio in lucem publicam edita est ab *Abrahamo Conatho Mantuae* anno 1476. teste eodem *Derossi* in *Comment. de Typographia Hebraeo-Ferrariensi. Cap.* II. *pag.* 11. *edit. Erlang.* Praeterea idem ordo primus *Orach chajim* prodiit *Lublini* A. 359. C. 1599. fol. per manus *Kalonymi ben Mardechai*, quae editio asseruatur in bibliotheca *Thoruniensi* publica, et circiter 1 Alphab. et 14 plagulas continet.

Ordines duo *posteriores* quod attinet, qui continentur in codice *Bibliothecae publicae Hamburgensis*, quem ista tenet ex donatione b. *Io. Christoph. Wolfii* nostri, de eodem codice legantur ea, quae adduxit *Carolus Antonius* in Relatione germanica de antiquissimo libro *Rabbinico. Helmstad.* 1756. 4. *plag.* 8. Vid. *Hamburg. Berichte von gelehrten Sachen ad ann.* 1756. *Stid.* 71. *pag.* 564. His addenda erit *editio ordinis secundi Ioreh deah* dicti, quae separatim prodiit *Ferrariae* 1476. fol. per *Abrahamum ben Chajim*, quam vberius descripsit *Derossi Comment. de typogr. hebr. Ferrar. Cap.* II. *pag.* 11. *sequ.*

IACOB DELISCHKAS (*num.* 1036.) *Tom.* I. *pag.* 587. Editionem *Cremonensem Wolfius* refert ad A. C. 1556. qui numerus melius exprimatur per numerum 1566.

IACOB *fil.* CHABIB (*num.* 1042.) *Tom.* I. *pag.* 590. III. 456. IV. 866. De editione *Veronensi* libri עין יעקוב in forma duodecima, qua vtuntur admodum exercitati Rabbini, obseruauit *Wagenseilius* in *Notitia librorum Rabbinic. pag.* 32. deesse in ea explicationem *R. Salomonis Iarchii*, quippe qua non opus habent ii, qui mysteriis Rabbinismi satis fuerint initiati. *Pragensis* editio, quae optima est est teste *Dassouio Tract. de resurrectione mortuorum Dedicat.* b. de anno c. 1668. continet non tantum omnes historias et allegorias Talmudis Babylonici verum

 etiam

etiam Hierosolymitani in eadem ex *Iephe Mare* descriptas, cum commentario *Raschi*, *Tosephoth* Rabbinorum Gallicorum et nouellis glossis *Rambam Rubae* et *Haran*, colligente *R. Iacobo bar Schlomo*, *ben Chabib*, addito insuper indice elegantissimo, qui non modo monstrat, qua ratione parabolarum Talmudicarum explicationes in hoc libro, sed etiam in aliis aliorum Rabbinorum inueniri possint. Haec obseruauit *Dassouius* in loco memorato, quem etiam *Wolfius* noster *p.* 591. citauit. Ex sententia *Wagenseilii Sota. pag.* 212. *sequ.* auctoris *En Iacob* propositum fuit, vt optima quaevis et amoeniora ex vasto Gemarae opere frustatim excerperet. Hinc nunc quaedam ex longis magistrorum Iudaicorum selegit, nunc ex iis quoque, quae ad Mischnam commentantur iidem, excerpsit. Vt autem fieret inter haec distinctio, quoties in *En Iacob* adferuntur, quae ad Mischnae textum illustrandum faciunt, additum est signum פיסקא, et statim succedunt Mischnae verba, de quibus instituitur disquisitio. Caeterum argumentum libri *En Iacob* egregie descripsit idem *Wagenseilius* in *Telis igneis Satanae p.* 73. sequ. Editus est quoque hic liber En Iacob cum Commentario *Rabbi Iacobi Pragensis*, qui inscribitur *Ijun Iaakob*, quae editio a *Wolfio* nostro praetermissa prodiit *Wilmersdorfii* 1729. fol. uti memoratur a *Io. Christian. Wibelio Relation. innox. de rebus nouantiqu. theologic. ad annum* 1743. *pag.* 511. Versionem quoque latinam huius libri *Wagenseilius* libro suo *Sota* inscripto adiecit. Vid. *Supplementa* mea *ad Wolf. Tom.* I. *pag.* 600. *num.* 1058. Ad inscriptionem libri quod attinet, b. *Io. Bened. Carpzouius* in *adnotationibus ad Schickardi Ius regium Hebraeorum cap.* I. *theor.* II. *pag.* 9. b. et passim totum hunc librum, non partem tantum secundam vocat *Beth Israel* perpetuo. Interim videamur ea, quae adduxit idem *Carpzovius Introduct. in Theol. Iudaic. cap.* VII. §. 3. *pag.* 32. ubi partem priorem huius operis *En Iacob* dictam a posteriori, quam *Beth Israel* nuncupauit, aperte distinguit. Ex iis autem, quae priori in libro ad Schikard. Ius reg. cap. V. theor. 16. pag. 310. not. i. obseruauit, ubi scribit, adductum illius libri tractatum Talmudicum edidisse *Io. Cocceium*, liquido patet, *Carpzouium* per *Beth Israel* nihil aliud intellexisse, quam eum, de quo huc usque commentati sumus, librum *En Iacob*.

Tom. I. *pag.* 591. *lin.* 2. pro numero anni 446. quem *Wolfius* exhibet, legatur anni numerus 444. Ita correxit hoc sphalma typographicum b. *Io. Gottfrid. Tympius* ad marginem exemplaris sui Bibliothecae Wolfianae ad hunc locum.

IACOB IEHVDA ARIEH (*num.* 1048.) *Tom.* I. *pag.* 596. III. 460. IV. 868. Praeter scripta a *Wolfio* nostro eidem tributa etiam prodire fecit in lucem publicam *Versionem Hispanicam Psalmorum Dauidis*, quae edita est Amstelodami A. C. 1671. quam editionem accurate descripsit b. *Baumgartenius Relation. de libris memorabil. Tom.* IX. *Part.* 51. *pag.* 203. sequ. Vid. *Wolf. Bibliothec. hebr. Tom.* II. *pag.* 453.

IACOB FIL. IOSEPH RISCHER (*num* 1050.) *Tom.* I. *pag.* 596. III. 467. 1. Libri eiusdem auctoris, qui inscribitur *Minchath Iacob*, cuius unicam tantum editionem *Pragensem* de anno 449. C. 1689. fol. memorat *Wolfius*, alia editio prodiit Wilmersdorffii, quam recensuit *Io. Christian Wibelius Relation. innox. de rebus nouantiqu. theologic. ad annum Christi* 1743. *pag.* 519.

IACOB *fil* IOSEPH TAUOS (*num.* 1052.) *Tom.* I. *pag.* 597. Appellatur ab aliis TAWASIUS, TAVUSIUS, TUSIUS cet. Cognomen TUSIUS quod attinet, rationem eius ab vrbe Persidis *Tus*, quae domicilium Academiae clarissimae fuit, repetendam esse censuit *Brianus Waltonus Apparat. Sacr. s. Prolegomen. in Bibl. Prolegom* XVI. §. 7. *pag. m.* 420. *edit. Tigurin.* Prius nomen accepisse a patre eius Rabbi *Ioseph Tawasio*, iudicant le *Longius* in *Bibliotheca Sacra. Part.* I. *cap.* 2. *pag.* 171. et *Reimannus Introduct. in histor. Theolog. Iudaic. Lib.* I. *cap.* 7. §. 17. *pag.* 129. *Versioni* eiusdem *Persicae Pentateuchi Mosis* posterior laudem tribuit, quod in plurimis eiusdem locis sensus sacri scriptoris sit optime expressus, et saepius retenta lectione Masorethici textus, ex hac ipsa versione confirmari queat vulgaris interpretatio locorum. Pentateuchi. Recusa est eadem in *Appendice Tomi quarti Bibliorum polyglottorum Anglicanorum*, charactere Persico, adiecta latina interpretatione *Thomae Hyde.* Plura de eadem attulerunt *Waltonus loc. cit. Wolfius* noster *Bibliothec. hebr. Tom.* II. *pag.* 448. et *Masthias* in *Bibliotheca Sacra. Tom.* II. *Volum.* I. *pag.* 159.

IACOB *fil.* ISAAC (*num.* 1054.) *Tom.* I. *pag.* 598. III. 469. IV. 869. 1) Liber hic a *Wolfio* obseruatus, *Zeena ureena* inscriptus iudice b. *Wagenseilio* in *Collegio manuscripto in Buxtorfii* Bibliothec. rabbinic. continet traditiones in Pentateuchum magistrorum Iudaicorum, quae in eo collectae sunt in usum mulierum, qui Tergum et scripta *R. Salomonis* in lingua originali legere nequeunt. Varias huius operis editiones memorat *Gabriel Groddekius* apud *Placcium* in *Theatro scriptorum Anonymorum et Pseudonymorum. Part.* I. *pag.* 714. *Pragensis* editio, quam *Wolfius* noster et *auctor* anonymus *Supplementi Indicis librorum Iudaicorum Dyrenfurtensium in Bibliotheca noua orbis eruditi. Tom.* II. *Part.* 14. *pag.* 93. ad annum Christi 1649. referunt, certe nec a *Schabbataeo* neque *Groddekio* umquam visa est: quod exinde constare videtur, cum horum uterque neque formam neque annum huius editionis indicauerit. Auctor ex sententia Indicis Dyrenfurtensis *loc. cit.* prognatus fuit ex familia notissimi inter Iudaeos, qui floruit Saeculo XIII. scriptoris *R. Ascher Ben Iechiel.* Caeterum *Io. Bened. Carpzovius Coll. rabbinic. in libr. Ruth. Dissertat.* II. *praelimin.* §. 4. *pag.* 14. librum hunc appellat parum absimilem *Ialkuti*, sed nonnihil ieiuniorem.

Tom. I. *pag.* 598. III. 471. 2. *Sepher hammagid.* Librum hunc apud Iudaeos, in magna auctoritate versari, testatur elogium, quo decoratur ab auctore *Supplementi Indicis librorum Dyrenfurtensium* in *Bibliotheca noua librorum orbis eruditi. Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 93. „*Ad hunc librum*, scribit iste, *Iudaei*

 Ger-

Germanici velut ad anchoram facram confugiunt, quoties de fignificatione dictionis alicuius aut commatis hebraici difficultas incidit.„ Idem teftatur *Wagenfeilius* Notit. *librer. Rabbinicor. pag.* 9. *fequ.* ubi plura de eodem memorat. Scriptum eft Iudaeo-germanicum duobus Tomis in folio conftans. Adiuncta eft quoque huic libro *Rabbi Salomonis explicatio* et *germanica* quaedam *Paraphrafis*, quae ad fenfum textus facri multum adfert. Interim ftatim in hoc opere fruftra quaeruntur libri quinque Mofis, quippe qui feparatim prodierunt. Infcriptionem libri plenam adducit in medium *Wagenfeilius* in *fpe redemtionis Ifraelis cap.* IV. *pag. m.* 49. *edit. pofterioris*, quae iuxta latinam *Wagenfeilii* verfionem fequens eft: „Liber Hammagid, *Eft is interpretatio omnium* XXIV. *Scripturae librorum, Prophetarum videlicet priorum et pofteriorum, ac duodecim minorum Hagiographorum item, atque fic rerum fublimium, quae conuerfae funt in linguam Haebraeo-germanicam, cum notis et obferuationibus melle dulcioribus, feparatim in quemque verfum, fecundum captum quorumcunque plebeiorum hominum, fiue adolefcentum fiue aetate prouectiorum, ut valeant ex feipfis noffe ac praeftare lectionem omnium* XXIV. *librorum facrorum. Non fuit hoc prius ullis in feculis, fed vix unus in ciuitate aut duo in integra familia ifta fcientia pollebant: at nunc uniuerfa terra repletur notitia, quod indicare neutiquam eft neceffe.* Non negligendum eft hic *Wagenfeilii* iudicium ibidem fubiunctum, quod uniuerfus fere facer codex hebraeus hoc libro in dialecto Iudaeogermanica cum explicatione et fenfu verborum legi poffit a Iudaeis et typis fit impreffus, cum antea plebeii homines et mulieres tantum ad verfiones *Pentateuchi* et quorundam hiftoricorum facri codicis librorum confugere potuerint. *Editio Pragenfis*, quam *Wolfius* nofter *Tom.* I. et III. anno Chrifti 1706. editam effe perhibet, typo impuro prodiit, et potius ab auctore *Supplementi Indicis librorum Dyrenfurtenfium loc. citato* ad annum Chrifti 1705. refertur. Recentior etiam illius editio *Belgica* datur, fi fides habenda eft Iudaeis id affirmantibus.

IACOB *fil.* ISAAC LUZATI (*num.* 1058.) *Tom.* I. *pag.* 600. III. 508. I. De libro eius *Caphtor Veperach* infcripto obferuauit *Wagenfeilius Notit. librorum Rabbinicor. pag.* 15. librum effe haud difficilem intellectu. Argumentum eius, quod idem memorat, fefe refert ad excerpta Talmudis Babylonici pariter ac Hierofolymitani, quae in libro Iudaico *En Iacob* (*Vid. Wolf. Tom.* I. *pag.* 590. III. 456. IV. 866. et confer. *Supplementa* mea ibidem) reperiuntur. Excufare laborant Iudaei in hoc fcripto praecipue pleraque, quae ἀνζητηκῶς aut abfurde dicta in Gemara occurrunt, eaque in fenfum commodiorem redigere conantur, uti memorat idem *Wagenfeilius* quoque in *Telis igneis Satanae. pag.* 61. Caeterum nuncupat b. *Io. Bened. Carpzouius Introduct.* in *Theolog. Iudaeorum. Cap.* VIII. §. 6. *pag. m.* 39. *Syftema Theologiae Iudaeorum mythicae* hunc librum. Plura de eo memorat *Reimannus Introduct. in hiftor. theol. Iudaic. lib.* I. *cap.* 15. *pag.* 431. ubi inter alia obferuat, hyperbolicas loquendi rationes, quae in *Talmudis*, *Medrafchim* et libri *Sohar* monumentis occurrunt, valde mitigari, et imagines naturales in his fcrip-

tis

tis obuias fuco quodam morali obduci. De quo tamen, quod peritiorum lectorum mentem, quae tenebras a lumine distinguere valet, decipere possit, vehementer dubito.

IACOB LOMBROSO (*num.* 1070.) *Tom.* I. *pag.* 604. De *editione Bibliorum hebraicorum*, quae eius opera prodiit, varia memoratu digna referunt *Io. Gottlob. Carpzouius* in *Critica Sacra Veteris Testamenti. Part.* I. *Cap.* IX. §. V. *pag.* 419. et *Paul. Theodor. Carpouius*, qui in *Animaduersionibus* suis *philologico-critico-sacris. pag.* 11. *sequ.* imprimis Commentarium huius doctoris Iudaei eidem adiectum descripsit. Singulare huius editionis obseruat *Carpouius*, quod in eadem omne Kamez per o raptim efferendum, et asterisco superne sit notatum, item quod, iis in vocibus, qui accentibus vere tonicis destituuntur, sedes toni per adscriptum accentum Schulscheleth indicetur. In calce huius editionis deprehenditur לוח הטעיות seu Erratorum index, qui vero, licet satis sit prolixus, tamen occasionem dedit *Carpouio* spicilegium aliquod nouorum Erratorum eidem addendi. Conf. etiam *Wolf.* noster *Bibliothec. hebr. Tom.* II. *pag.* 377. ad annum C. 1639.

IACOB FIL. R. MEIR (*num.* 1071.) *Tom.* I. pag. 605. Idem hic Rabbinus addito nomine urbis מלובלין seu *Lublinensis* commemoratur in calce editionis *Lublinensis* libri *Tor orach chaiim* supra ad *Tom.* I. *pag.* 583. a me obseruatae.

IACOB *fil.* R. MEIR alius Tom. I. *pag.* 605. *Vid. supra.*) *Tom.* I. *pag.* 586. num. 1035.

IACOB DE MERCADO (*num.* 1072.) *Tom.* I. *pag.* 605. De editione commentarii *R. Mosis Israel Ben Mercado in Psalmos* et *Eccelsiasten* Salomonis vid. infra *Tom.* I. *pag.* 830. III. 764. *num.* 1581. Recensuit pluribus eandem b. *Baumgartenius Relation. de libris memorabil. Tom.* VII. *Part.* 41. *pag.* 388. sequ. Idem de auctore eiusdem memorat, eundem fuisse magistrum Iudaicum Synagogae Hispanicae Amstelodamensis, qui anno 1652. iam mortuus fuerit, hinc non usque ad finem editionis vixerit. Ab hoc tempore, uti ex inscriptione patet, *Iacob Sportesius* vir in Iudaica eruditione longe versatissimus editionem coeptam denuo a se reuisam ad finem perduxit.

IACOB MANTINUS (*num.* 1074.) *Tom.* I. *pag.* 606. *gente Hispanus*) *speciatim Cordubensis.*

Tom. I. *pag.* 607. ad finem *numeri* 1074.) Translatio latina huius *praefationis Maimonidis in Massecheth Abhoth* prodiit etiam *Bononiae* in aedibus *Hieronymi de Benedictis*, Bibliopolae Bononiensis A. C. 1526. 4. quae editio constat plagulis quinque. Exstat eadem in *bibliotheca Thoruniensi* publica *cod.* 49. Autorum classie. et philologicorum.

IACOB ZADDIK. (*num.* 1097.) *Tom.* I. *pag.* 612. *Descriptio terrae sanctae per tabulas*, quam hic auctor composuit, prodiit etiam hebraice et latine *Hamburgi* 1633. fol. quae editio summe rara vocatur in Catalogo *Bibliothec. Schalbruchianae.* Tom. I. pag. 8. Vid. *Vogt. Catalog. librorum rarior.* pag. m. 359.

IACOB

IACOB TAM (*num.* 1126.) Tom. I. pag. 620. III. 533. num. 1. De libro *Haiaschar* vid. *Gabriel. Groddek. Pseudonymor. hebraicor. Hexecontad. num.* 24. apud *Wolf. Tom.* IV. *pag.* 1022. Liber rarus est teste *Buxtorfio catalog. libror. Iudaicor. a.* 11. Idem *Buxtorfius Bibliothec. rabbinic. pag.* 471. *edit. Basileens. pag.* 209. *edit. Herbornens.* adduxit librum titulo תכות ישרים instructum, qui liber ritualis Iudaeorum est et addit coniecturam, hunc librum forte eundem esse cum hoc Libro recti, quem hoc loco recensuit Wolfius. Prodierat liber iste, de quo haec coniecit *Buxtorfius*, ut alias eius editiones taceamus, *Venetiis* 1622. fol. Ex quo excerpta quaedam edidit *Christophor. Henricus Ritmeierus* in tractatu מפתח הגמרה f. *introductio in Gemaram* inscripto, qui continet sex tantum capita, recens sub titulo *Clauis Gemarica* Helmstadii 1697. in forma quarta edito, simulque in hac editione sua noua textum Rabbinicum noua latina versione et notis doctissimis instruxit.

IAPHETH LEVITA (*num.* 1129.) *Tom.* I. *pag.* 621. Quodsi *Wolfius* hoc in loco affirmat, hunc doctorem Iudaicum floruisse Saeculo XIII. certe hoc falsum est, cum iste praeceptor *Aben Ezrae* fuerit, qui iam a. C. 1194. ex assertis *Wolfii Tom.* I. *Bibliothec.* huius *pag.* 71. vitam cum morte commutauit. Hinc etiam ipse *Wolfius* iam errorem hunc correcturus, *Tomo* III. *pag.* 534. loco Saeculi XIII. Saeculum XII. scripsit, in quod vita eius inciderit. Hanc obseruationem debemus b. *Reimanno Introduction. in historiam Theologiae Iudaicae. Lib.* I. *cap.* 16. §. 14. *pag.* 482. *sequ. not.*

ISAAC ABARBANEL (*num.* 1142.) *Tom.* I. *pag.* 627. *sequ.* III. 540. IV. 875. Iudaei et inter eos quidem, qui ex familia eius originem ducunt, gloriantur, hunc doctissimum Iudaeorum interpretem a rege *Dauide* ortum suum ducere, quod obseruauit praeter alios *Iohannes Iacobus Schudtius* in *Tractatu de Iudaeo Christicida. pag.* 230. Nomen eius plenum a *Nicolao Antonio Bibliothec. Hispanic. nou. Tom.* I. *pag.* 627. *sequ.* fuisse perhibetur *Abarbanel Isaac ben Iehuda Aben Abarbanel*, cuius duas posteriores voces nomen familiae eiusdem constituere idem *Antonius* ex *Eliae Leuitae dictionario hebraico* comprobauit. Alia, quae ad vitam *Abarbanelis* spectant, in medium attulerunt praeter *Wolfium* nostrum auctor anonymus in *Bibliotheca noua librorum eruditi orbis. Tom.* I. *Part.* V. *pag.* 367. et summe venerabilis D. *Io. Frider. Hirtius* in *Praefatione* doctissimae *Commentationis in Abarbanelis locum insignem* infra ad *pag.* 635. *num.* 8. in his supplementis meis citandae, quae breuitatis causa hic omitto.

Tom. I. *p.* 629. *num.* 1. Editio *Veneta commentarii Abarbanelis in Pentateuchum*, quam b. *Wolfius* hic memorat, ab Auctoribus *Actorum eruditorum Lipsiensium latinorum* ad annum 1710. *pag.* 233. in numerum librorum rariorum refertur, quibus hac in re accessit *Dauid Clement Biblioth. critique Tom.* I. *pag.* 7. et *Melchior Ludou. Widekindus* in Nachrichten von raren Büchern. *Part.* I. *pag.* 3. Editio huius commentarii, quam curauit *Henricus Iacobus van Bashuysen* inter-

re-

recentiores est optima et merito a *Wolfio* nostro *Tom.* III. *pag.* 540. *elegans editio* appellatur. Describitur ista breuiter in *Bibliotheca noua orbis eruditi. Tom.* I. *Part.* V. *pag* 366. sequ. Interim *Paul. Theodor. Carpouius* in *Animaduersionibus philologico-critico-sacris pag.* 120. *not.* 2. varia in hac editione atro carbone notat. Refert huc non solum sphalmata typographica, quorum saltem aliqua exempla collegit, verum etiam commata, cola aliaque distinctionum signa saepius male applicata, quibus tirones nondum satis exercitati facile in errorem duci possint. Neque loca sacri codicis in margine satis diligenter adducta fuisse a *Bashuysenio*, idem obseruat. Quod ad scripta *Abarbanelis exegetica* et praecipue hunc Commentarium spectat, libentissime accedo sententiae *Bashuysenii*, *Abarbanelem* in iis, quae ad rem grammaticam et antiquos Iudaeorum ritus spectant, cum egregiam lucem omnino sacris libris adferre, quo in negotio omnibus fere aliis Iudaeorum interpretibus palmam omnino praeripuit. Contra ubi ansam inuenit, blasphemias contra Christum θεάνθρωπον et Christianos euomendi, neminem eo peiorem interpretem facile reperire possumus. Hinc iam b. *Io. Henric. Opitius* in *dissert. de Ieremia inter Prophetas maiores primo. Lips.* 1704. §. 36. lectoribus Christianis scriptorum exegeticorum Abarbanelis consilium dedit, omnem operam et summam cautionem esse adhibendam, ut vera a falsis, solida ab iis, quae traditiones et fabulosa Iudaeorum commenta sapiunt, probe secernantur.

Num. 2. *Tom.* I. *pag.* 630. *sequ. Abarbanelem* nostrum verum auctorem *Commentarii in Deuteronomium* sub eiusdem nomine exstantis esse, ipse profitetur in *Commentario* ad vaticinia *Ionae cap.* III, 3. occurrunt quoque in *Io. Henrici Maii Praecone salutis Abarbanelis* latine *Francofurti ad Moenum* 1712. 4. edito pag. 16-45. variae caeque doctissimae interpretationes libri Mosis quinti difficiliorum effatorum, quod hic obiter notasse sufficiat. Caeterum a *Schabbataeo* in *labiis dormientium* hic Commentarius appellatur *egregius*. Plura de eodem obseruauit *Io. Henricus Maius* in *Comment. de vita et scriptis Isaaci Abarbanelis.* §. 10. *pag.* 14. *sequ.*

Tom. I. *pag.* 631. *lin.* 3. ad verba Wolfii nostri: *ipse testatur in praefatione*) Idem confirmat quoque in *Commentario in Iosuam fol.* 17. b. *col.* 1. *lin.* 45. quem locum hic adscripsit b. *Tympius* suo exemplari bibliothecae *Wolfianae.*

Num. 3. recensetur a *Wolfio Tom.* I. *pag.* 631. sequ. III. 541. IV. 876. Commentarius Abarbanelis *in prophetas priores*. Editio *Neapolitana* est maxime rara, quod saltem ex iis apparet, quae doctissimus *Maittairius Annalib. Typographic. Tom.* I *p.* 555. obseruauit. *Lipsiensis* editio, quae prodiit anno 1686. fol. plenius describitur ab Auctoribus *Actorum eruditorum Lipsiensium latinorum* ad annum 1686. *pag.* 527. sequ. Aliam adhuc editionem *Hamburgensem* memorat *Wolfius* noster, quae teste *Dauide Clement* in loco mox citando asseruatur in *Bibliotheca regia Hannouerana*, cuius inscriptio est sequens: *Effigies accuratissima seu Commentarius in quatuor priores Prophetarum, Iosuae, Iudicum, Samuelis, et Regum libros, voces et res difficiliores sacrae scripturae, qui includit etiam omnes, qui ante et suo tem-*

 pore

pore extiterunt, *Raschium*, *R. Dauidem Kimchium*, *R. Leui ben Gerson et caeteros, a. R. Isaaco Abarbanele auctus*, *cum nouo Commentario rerum praeteritarum et intermissarum ab auctore R. Iacob. Fidanque. Hamburgi apud Thomam Roose. a. M. C.* 5447. *C.* 1687. *fol.* Caeterum licet *Wolfius* valde accuratus fuerit in editionibus scriptorum *Abarbanelis* recensendis, variae tamen prostant editiones huius Commentarii, quas a *Wolfio* praetermissas esse fatendum est. *Prima*, quae huc pertinet, est editio, quae *Pisauri apud Soncinates* in folio prodiit, quam memorant autores *Catalogi bibliothecae regiae Parisiensis. Tom.* I. *pag.* 55. *num.* 719. et *Dauid Clement Bibliotheque historique et critique. Tom.* I. *pag.* 7. Nisi forte haec eadem est, quam *Wolfius Tom.* III. *pag.* 541. se vidisse testatur, in qua nec locus nec annus impressionis notatus fuerit. Quodsi vero hoc ponatur, coniectura *Wolfii*, quam ibidem proposuit, infirmo nititur omnino fundamento, quod ista editio sit *Neapolitana*, quae huc plane non referenda est, quod in ista locus et annus impressionis indicatur. Interim alia eaque antiquior *Neapolitana* excusa esse potuit editio sine mentione loci et anni, quo edita est. *Altera* editio, quam *Wolfius* silentio praeteriit, edita est *Thessalonicae* anno Christi 1493. cuius notitiam suppeditarunt auctores *Catalogi Bibliothecae Francisci Barberini. Rom.* 1681. *fol. Tom.* I. *pag.* 2. et *Clement. loc. citato.* Praeter ea, quae huc usque sunt adlata *Morerius* in *Dictionario* suo *magno Gallico* sub voce *Abarbanel* mentionem fecit editionis *Venetae commentariorum Abarbanelis in Pentateuchum*, *libros Iosuae*, *Iudicum et Regum*, quae simul textum hebraicum exhibet, cuius insignem raritatem idem auctor testatur. Saltem extra omnem dubitationis aleam est positum, quod eadem editio *Wolfio* nostro ignota fuerit, quippe qui tantum *Tom.* I. *pag.* 629. *Venetam* editionem Commentarii in quinque libros Mosis memorat. Forte haec ipsa raritas occasionem dedit eruditis viris inter Germanos recentiorem editionem huius Commentarii in lucem publicam edendi. Interim *Clement loc. citat. pag.* 8. vehementer dubitat, an haec editio *Venetiis* vere fuerit edita. Segmentum Commentarii Abarbanelis in *priores Prophetas* vel potius in *Pentateuchum* prodiit sub titulo: *R. Isaaci Abarbanelis Commentatio — — in Testamentum Patriarchae Iacobi Genes.* XLIX. *descriptum*, *in latinam translata linguam*, *variisque excerptis Targumicis et Rabbinicis ac notis miscellaneis illustrata a Marco Foglio. Hafniae*, 1734. 4.

Tom. I. *pag.* 633. Plura de latina versione *Commentarii Abarbanelis in* prophetas *Nahum* et *Habacuc*, quam edidit *Sprecherus*, in medium adduxit *Io. Fabricius Histor. Bibliothec. Fabrician. Tom.* V. *pag.* 329. *sequ.*

Num. 5. *Tom.* I. *pag.* 633. III. 542. IV. 876. Referente *Wolfio* his in locis, Abarbanelis *Commentarius in Danielem* in lucem publicam prodiit *Amstelodami* 1647. 4. cuius recensionem accuratissimam, quam suppeditauit b. *Baumgartenius Bibliothec. Halens. Tom.* II. *Part.* VII. *pag.* 20. 35. valde commendo. Praefixa est huic editioni praefatio, quae primae eius editioni alias praemissa est, quae teste

teste *Bartoloccio Bibliothec magn. Rabbinic. Tom.* III. *pag.* 878. a *R. Baruch* est composita. Hanc excipit relatio breuis de vita, fatis, et scriptis *Abarbanelis*, quae eo maiorem fidem meretur, cum ea ex propriis *Abarbanelis* scriptis eruta sit, quam sequitur *Abarbanelis* ipsius *praefatio*. Paulo infra *Tom.* I. *Wolfius* obseruat editionem huius Commentarii *Neapolitanam* A.C. 1497. editam, quam vero doctissimus *Io. Bernhardus Derossi Disquisit de hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* VIII §. 10. *pag.* 107. sequ. pro suppostitia habendam esse egregiae comprobauit. Ex huius viri sententia *Ferrariensis* editio, quam ad annum 1551. refert, prima et antiquissima est huius Commentarii editio. Error hic a *Wolfio* nostro commissus forte inde ortum suum traxisse videtur, quod *Wolfius* annum, quo finem huic Commentario imposuit Abarbanel, annum inquam 1497. ab ipso Abarbanele in fine huius Commentarii expressum cum anno impressionis huius editionis confuderit. Vberius de hac editione *Ferrariensi*, quae apud *Samuelem Gallum* celebrem typographum Ferrariensem anno Iudaeorum minori 311. C. 1551. in 4. prodiit commentatus est idem vir doctus in *Comment. de Typographia hebr. Ferrariensi. Cap.* III. *pag.* 20. *sequ.* ubi quoque ea, quae de errore *Wolfii* circa hanc editionem in libro paulo ante memorato notauerat, plenius confirmat. Caeterum hic Commentarius in *Danielem* valde rarus est, adeo ut *Io. Mullerus* in *praefatione Iudaismi* sui testetur, sibi nullam eiusdem copiam factam fuisse, donec tandem in eius manus inciderit *versio Buxtorfii*. In recensendis doctissimorum virorum, *Antonii Hulsii*, *Io. Bened. Carpzouii* et *Io. Frischmuthii* eruditis lucubrationibus circa hunc Commentarium, in quibus falsas, quae in eo hinc et illinc occurrunt, interpretationes solidissime confutarunt, otium mihi fecit *Baumgartenius loc. cit. pag.* 30. 32. 33. 34. in notis adiectis. Plura de hoc Commentario attulit *David Clement Bibliothequ. critiqu. Tom.* I. *pag.* 8.

Num. 6. *Tom.* I. *pag.* 634. III. 542.) זבח פסח. Liber hic non confundendus est cum alio eiusdem inscriptionis, cuius mentionem fecit *Wagenseilius* in *Notitia librorum Rabbinicorum pag.* 30. De *Constantinopolitana* editione, quae edita est anno 256. C. 1496. plura adferam in *Supplementis meis ad Tom.* III. *pag.* 542. Duas praeterea memorat *Wolfius* editiones *Bistrowitzienses* quarum una prodiit anno 1569. (*Tom.* III.) altera vero 1593, vid. *Tom.* I. In titulo posterioris legitur, eandem coeptam esse anno 352. C. 1592. et in fine indicatur, finitam esse hanc editionem בשנת שנג h. e. anno 353. Christi 1593. Caeterum hunc tractatum cum aliis minoribus *Abarbanelis* scriptis tamquam quartum *Abarbanelis* operum Tomum se ex sua typographia orientali editurum esse pollicitus fuerat *Henric. Iacob. van Bashuysen*. Vid. *Bibliothec. noua librorum orbis eruditi. Tom.* I. *Part.* V. *pag.* 368.

Num. 7. *Tom.* I. *pag.* 635. III 542. מפעלות אלוהים) De hoc scripto sequentia obseruauit *Wagenseilius Notit. librorum. Rabbinicor.* pag. 28. „*In hoc libro explicantur omnia Miracula Veteris Testamenti*.„. Imprimis erudite in eodem teste

egit

nele in iuventute sua, liquido patet ex verbis eius in *Commentario ad Exod.* XXIII 20. quo in loco testatur, se conscripsisse librum istum .בימי בחורותי

Num. 11. *Tom.* I. *pag.* 637. III. 543. IV. 877. *Rosch amna.* Plura eaque memoratu digna de hoc libro adduxit *Io. Henricus Maius* in *Tract. de vita et scriptis Abarbanelis. pag.* 15. §. 10. De *Vorstii latina versione* autem, quam memorat *Wolfius* noster, conferendus est *Odhellius* in *Synagoga bifronte. pag.* 54.

Tom. I. *p.* 637. *num.* 11. *lin.* 3. *a fine* ad verba: *una cum Maimonidae libro de fundamentis legis plag.* 16. Solitaria tamen translatione latina, non addit perinde textu hebraico ac praemisso Maimonidae libro de fundamentis legis, de quo vide infra *Tom.* I. *pag.* 840.

Tom. I. *pag.* 639. III. 543. Addenda sunt hic quaedam de scriptis *Abarbanelis* a *Wolfio* praetermissis et iis, quae saltem singulatim ex suis reliquis scriptis excerpta et separatim edita sunt. Huc referas imprimis ספר מחזה שדי in quo libro *Abarbanel de Prophetia eiusque discrimine ab inspiratione* commentatus est, cuius inscriptio forte desumta est ex hebraico textu loci Numer. XXIV, 4. Hoc vere ab *Abarbanele* conscriptum esse, colligi potest ex loco *Commentarii* eiusdem in *prophetas priores Fol.* 83. *Col.* 2. *lin.* 12. 13. ubi *Abarbanel* varia de diverso modo, quo Deus sese prophetis veteris Testamenti reuelauit, et de discrimine inter libros propheticos et sic dictos Hagiographos Veteris Testamenti adduxit. Ipse *Abarbanel* citauit hunc librum in *Commentario in Iosuam fol.* 3. *fac. a. col.* 2. *lin.* 22. deinde *ad Ios.* 1, 5. *fol.* 6. *fac. a. col.* 2. *lin.* 15. et *ad Ios.* V, 13. *fol.* 12. *fac.* b. *col.* 1. *lin.* 30. quae loca *b. Tympius* exemplari suo bibliothecae Wolfianae adscripsit, ex quo eadem summe venerabilis *Hirtius* in praefatione supra memoratae Commentationis adduxit. Ex qua citatione huius scripti ab *Abarbanele* facta liquido constat, librum hunc ab *Abarbanele* literis consignatum fuisse prius quam iste Commentarium in priores prophetas conscripserit. Interim mirandum est omnino, quod *Schabbataeus*, *Buxtorfius* et *Wagenseilius* alto hoc scriptum praetermiserint silentio.

Ad *latinas* scriptorum *Abarbanelis* nostri *versiones* me nunc converto. Hic non spernendus est labor, quem *Iohannes Buxtorfius* vertendis in latinum sermonem *octo dissertationibus Abarbanelis* dedit, in quibus *de longaeuitate primorum Patrum, de statu et iure regio, de iudicium et regum in Veteri Testamento conuenientia et differentia, de miraculosa solis statione tempore Iosuae, de peccato Dauidis populum Israeliticum numerantis, de nomine Mosis, de speciebus idololatriae et de librorum biblicorum diuisione* erudite egit, quas *Buxtorfius* latine conversas suis *Dissertationibus philologico - theologicis* iunctim *Basileae* 1662. 4. editis appendicis loco adiecit. Licet interim multa in iisdem erudite obseruentur ab *Abarbanele*, *Buxtorfius* tamen in praefamine lectores monuit, ne statim omnia *Abarbanelis* asserta pro veris habeant, sed antea diligenter disquirant, an veritatis speciem habeant necne. Porro *discursum* eiusdem *Abarbanelis de Saulis* αὐτοχειρίᾳ *et fatis extremis eum* ver-

verſione latina et notis edidit *Ionas Conradus Schrammius Helmſtadii* 1700. 4. in quo nimis operoſus fuit hic doctor Iudaeus in defendendo facto Saulis mortem ſibimet ipſi intentantis, id quod improbat *Schrammius* in iudicio ſubiuncto. Vid. *Io. Fabricius Hiſtor. Bibliothec. Fabrician Part.* VI. *pag.* 52. Praeterea verſionem latinam diſſertationis *Abarbanelis de creatione angelorum* elaborauit *b. Paulus Theodorus Carpouius* excerptam ex eius *Commentario in Pentateuchum. fol.* 3. et 6. *edit. Bashuyſen.* quam una cum notis eruditiſſimis ſuis *Animaduerſionibus philologico - critico - ſacris pag.* 120 - 140. inſeruit. Exſtat quoque in *Io. Buxtorfii Catalectis philologico - theologicis pag.* 356 - 361. *verſio latina* exiguae diſſertationis Abarbanelis noſtri *de libro legis a ſacerdote Hilkia inuento* ad illuſtrandum locum II Reg. XXII, 8. Vid. *Theoph. Spitzelii Sacra Bibliothecarum retecta*, in *ſpecimine Bibliothecae uniuerſalis ſub voce Abarbanel.* Caeterum multa adhuc ſcripta manu exarata *Abarbanelis*, aut ſaltem fragmenta eorundem latere in Bibliothecis puluere et tenebris obducta *Buxtorfius* citato loco affirmat. Interim ſperandum eſt, non defuturos eſſe viros eruditos, qui hos theſaurus literaturae Rabbinicae, venerandae antiquitatis monumenta nouis editionibus et accuratis verſionibus edituri, ſtudia ſua impendent, ut omnia fere Abarbanelis ſcripta obliuioni eripiantur.

Praefationes ſcriptorum Abarbanelis, quas ipſe conſcripſit, quod attinet, viri eruditiſſimi iam pridem obſeruarunt, eundem iſtis multum ſtudium et operam impendiſſe, id quod imprimis de praefatione ſuo *Maſchmia Ieſchuah* rectiſſime obſeruauit ſumme Vener. *Hirtius Praefat. commentat.* ſuae ſupra *ad num.* 8. citatae *pag.* 5. Memorat quidem *Bashuyſenius* in *praefatione Commentarii Abarbanelis in Pentateuchum*, virum doctiſſimum *Ludouicum Compiegne de Veil praefationes omnes in ſingulos Moſis libros* cum *verſione latina* edidiſſe. Cum vero *Wolfius* noſter *Tom.* I. *pag.* 630. obſeruet, eundem *Veilium* ſolam verſionem praefationis *in Leuiticum* edidiſſe, deſiderium *Iacobi Altingii* adhuc explendum erit, quod in *epiſtolis ſuis epiſt.* 27. *ad Samuel. Andreae* his verbis expreſſit: „Sane quemadmodum „clariſ. Eduard. Pocockius praefationes Maimonidis vulgauit, eodem modo Abar„banelis omnes ac ſingulas praefationes in lucem dari, aliquod foret operae pre„tium.„

In ſcribendi genere *Abarbanel* cum *Maimonide* in eo conuenit, quod iſte puritati hebraicae quam maxime ſtuduerit, qua in re plerisque aliis Iudaicis ſcriptoribus palmam praeripit, in eo autem a *Maimonide* omnino differt, quod longioribus ſaepius utatur periodis, in quibus libenter verba et res ab ipſo repetuntur. Vid. *Hirt. Praefat. ſupra citatae Commentationis germanicae.*

ISAAC ABRAHAM (*num.* 1145.) *Tom.* I. *pag.* 641. III. 545. ſeq. IV. 877. Specimen *verſionis germanicae* libri execrandi *Chiſſuk Emunah* ab hoc auctore Iudaeo compoſiti *b. Wolfius* noſter *Tomo* IV. *Bibliothecae hebraicae pag.* 639 - 647. exhibuit. Idem *Wolfius* non ſolum *ſupplementum nouum libri huius indici Tomi*

III.

III. adiecit, verum etiam pleniorem collationem huius libri cum codice manuscripto, quam *Vngero* Pastori in Silesia doctissimo debemus, qui istam *Wolfio*, cum conderet Bibliothecam suam, transmiserat, *Tomo* IV. *Bibliothecae* suae *hebraicae* pag. 648. 718. inseruit. Praeterea in *Wolfii Accessionibus ad Notitiam Karaeorum* eiusdem *Notitiae Karaeorum* (*Hamburg.* 1721. 4.) praemissis varia de hoc libro pestilentissimo memorantur, quae obseruatu digna sunt. De editione eius *Amstelodamensi*, quae *Wolfio* teste pag. 642. prodiit *Amstelodami* 465. C. 1705. 12. obseruantur nonnulla a b. *Baumgartenio* in *Relation. de Bibliotheca Halens. Tom.* VII. *Part.* 40. *pag.* 325. sequ. Scriptis, quae contra eundem sunt divulgata, in quibus erronea eiusdem principia aut in uniuersum aut ex parte saltem confutantur, a *Wolfio* adductis addatur b. *Ioachimi Langii Theologi Halensis Gloria Christi et Christianismi. Part.* II. *pag.* 423. 606. in quo opere etiam continetur versio *Wagenseiliana* in epitomen redacta cum breuiori confutatione eiusdem. Caeterum hic liber *R. Abrahami Isaaci* haud confundendus est cum alio, qui eodem titulo est inscriptus, quem composuit *R. Saadius Gaon.* Vid. *Wolf. Bibliothec. Hebr. Tom.* I. *pag.* 933. III. 859. *num.* 4.

Tom. I. *pag.* 642. *lin.* 1. ad verba: *Comment. in Danielem pag.* 72. *sequ.*) addatur: בגיליון ut diserte adiicitur pag. 270.

Ibid. lin. 2. post verba *Wolfii*: *versione Scripturae Sacrae*, *pag.* 125. deleatur numerus 438. pro quo ponantur paginarum numeri 180. 322. 347. 366. 457.

Ibid. lin. 3. *ad Esram*) *pag.* 69. adde. Insuper addatur: ad Amos. pag. 145. 270.

Ibid. lin. 4. *ad N. T. p.* 363. 371.) Adde quoque p. 366. 410.

Lin. 11. loco numeri apud *Wolfium* exstantis 230. Scribas pag. 239. 342. et 392.

Lin. 12. *dierum*) pag. 438.

Ibid. ad not. p. *Czechowitii*;) Ita apud *Wagenseilium pag.* 119. 180. 239. Iudaeo appellatur צחוויץ.

ISAACUS OROBIO *num.* 1155. *Tom.* I. *pag.* 647. III. 551. *Bredenburgius*, qui hic memoratur, a variis eruditis, uti *Wolfius* noster affirmat, Atheismi accusatur. Interim ex iis, quae b. *Baumgartenius Relation. de Bibliothec. Halens. Tom.* I. *Part.* II. *pag.* 117. 121. de scripto huius eruditi *contra Spinozam* memorat, liquido apparet, omnem suspicionem huius accusationis demonstratione geometrica principii *Spinozae* niti, quam *Bredenburgius* non demum post elaborationem suae refutationis *Spinozae* composuit, sed potius eandem longe antea refutauit, licet eadem post hoc tempus edita et impugnata fuerit, unde eundem quoque *Baumgartenius pag.* 121. iure meritoque ab Atheismi crimine absoluit. Scriptum *Isaaci Orobii* a *Wolfio* notatum simili ratione memorat *Baumgartenius loco citato pag.* 138. *seq.* ex cuius obseruationibus hic tantum mihi potissimum memorandum erit, quod *Iohannes Collerius* collectioni *suae Gallicae scriptorum polemicorum con-*

tra

tra Spinozam, quae ſub titulo: *Refutation des erreurs de Benoit de Spinoza Bruxellis* 1731. 12. prodiit hoc ſcriptum *Iſaaci Orobii* Gallico idiomate donatum inſeruerit.

ISAAC FIL. ELIKUM (*num.* 1167.) *Tom.* I. *pag.* 650. III. 555. De libro eius *Lebh tobh* inſcripto *Wagenſeilius* in *Notitia librorum Rabbinicorum pag.* 19. ſequentia memorat: *Eſt liber continens moralia ex Talmude deprompta, in folio, lingua Iudaeo-germanica conſcriptus. Facit imprimis ad hodiernos ritus Iudaeorum cognoſcendos.* Imprimis notandum eſt prolixum caput iſtud huius libri, quod inſcribitur דרך ארץ, quod exhibuit fere totum idem *Wagenſeilius* in *der Belehrung von der Jüdiſchdeutſchen Red- und Schreibart pag.* 305. *ſequ.* Editionem a *Wolfio Part.* III. notatam, quae *Wilmersdorfii* prodiit, plenius deſcripſit b. *Iacob Wilhelm. Blaufuſius* in *vermiſchten Beytraegen zur Erweiterung der Kentniſſ ſeltener und merckwürdiger Bücher. Part.* II. *pag.* 321. *ſequ.* Ipſe Wagenſeilius loco ſupra citato palam profitetur, ſe hunc librum edere voluiſſe.

ISAAC FIL. BARUCH *num.* 1177. *Tom.* I. *pag.* 651. Licet auctores *relationum innoxiarum de rebus nouantiquis theologicis* de anno 1743. *pag.* 521. obſeruent, hunc Iudaeum nullum codicem manuſcriptum Bibliorum hebraicorum deſcripſiſſe, tamen habetur hic auctor a nonnullis pro ſcriptore codicis Bibliorum hebraicorum παραλλήλως Paraſchas et Haphtaras, cum aliis Commentariis exhibentium, qui aſſeruatur in bibliotheca publica Caſſellana, cuius codicis deſcriptionem dederunt *Io. Georgius Schiele* in *Biga obſeruationum ſacrarum, altera de codice hebraico Manuſcripto bibliothecae Caſſellanae, altera de velo tabernaculi interiori eiusque myſterio*, edita cum praefatione *Nicolai Nonnen. Bremae* 1749. 8v. et Perilluſtris *Io. David Michaelis* in *Bibliotheca ſua orientali et exeget.* variis in locis. Plura vide de hoc codice in *Actis Erudit. Lipſienſ.* 1757. *pag.* 559. *ſequ.* et *Hamburg. Berichte ad ann.* 1739. *pag.* 627. *ſequ.*

ISAAC *fil Iuda Leuita num.* 1197. *Tom.* I. *pag.* 657. Plenior titulus libri hic a *Wolfio* adlati eſt: פירוש יפה על חמשה חמשי תורה.

Ad verba *Wolfii: Commentarius Cabbaliſticus*) ſcilicet in Pentateuchum. Vid. *Wolf. Tom.* II. *pag.* 1410. *num.* 596. Praeter editionem *Pragenſem* de anno 1607. quam *Wolfius* hic memorat, notanda eſt editio alia huius Commentarii, quae prodiit *Pragae* A. 347. C. 1587. 4. quae conſtat plagulis 22. aſſeruatur in *bibliotheca Thorunienſis Gymnaſii publica.*

ISAAC FIL. R. IACOB ALPHESI *num.* 1207. *Tom.* I. *pag.* 661. III. 570. *Conſtantinopolitanae* editionis, quae *Wolfio* teſte prodiit 1494. fol mentionem fecit quoque *R. Schabbataeus* in Siphte jeſchenim, omiſſo tamen anno editionis, eamque primam operis huius appellat editionem. Rariſſima eſt teſte *Widekindo* in Verzeichniſſe von raren Büchern. *Part.* I. *pag.* 81. Plura de eadem memorat *Io. Bernhard. Deroſſi*, in *Tract. de origine et primitiis typographiae hebraicae. Cap.* VI. §. 10. *pag. m.* 72. ſequ. *edit. Huffnagel.* De editione *Sabionetenſi*, quam obſer-

feruauit *Wolfius* nofter hic et *Tom.* III. *pag.* 571. conferantur *Supplementa mea ad Tom.* III. *pag* 570. *fequ.*

ISAAC DE LATES *num.* 1221. *Tom.* I. *pag.* 670. III. 586. *Schaare Zion.* Memoratur hic liber a *Buxtorfio Bibliothec. rabbinic. pag.* 196. *edit. Herbornenf.* Forte idem hic liber non diuerfus eft ab eo, cuius mentionem fecit *Iohannes Chriftianus Wibelius* in *Relation. innoxiis de nouantiqu. theologic. ad annum C.* 1740. *pag.* 168.

ISAAC NATHAN *num.* 1247. *Tom.* I. *pag.* 680. 681. III. 607. Literaria orta eft quaeftio inter eruditos, utrum hic ipfe doctor Iudaicus cum *Mardochaeo Nathane*, cui eruditus orbis primas debet impreffas Concordantias hebraicas, unam eandemque conftituat perfonam, an ab illo fit diuerfus. Occafionem huic quaeftioni mouendae dedit forte *R. Dauidis Ganzii* locus quidam in fuo *Zemach Dauid*, a *Buxtorfio* in *Catalectis* fuis *philologico-theologicis pag.* 404. adductus Verba eius, quod non negandum eft, ita comparata funt, ut ex illis colligi poffit autorem hebraicarum Concordantiarum in nonnullis libris *Ifaacum* Nathanem, in aliis autem *Mardochaeum* Nathanem appellari. Interim *Wilhelmus Schickardus* in *Epiftola ad Buxtorfium* ibidem inferta iis accedit, qui diuerfos effe hos doctores Iudaeorum affirmant, fine additis huius afferti rationibus. Memorat tantum ibidem, quod fibi dubitare videatur *Ganzius*, uter iftorum transtulerit Concordantias e latino in hebraeum idioma. Interim ex hac obferuatione *Schickardi* confequi videtur, quod *Buxtorfius* antea in epiftola quadam ad *Schickardum* data hos duumviros diverfi cognominis pro una perfona venditauerit. Ad *Wolfium* noftrum quod attinet, ifte quidem hic loci hanc controverfam qnaeftionem ficco pede tranfit, nullibi tamen *Mardochai Nathanis* in Bibliotheca fua fecit mentionem, unde colligendum effe omnino puto, eum nullum difcrimen inter Rabbinum *Ifaacum Nathanem* et *Mardochaeum Nathanem* admittere. Accedit, quod ipfe *Wolfius* nofter *Tom.* III. *pag.* 607. initio numeri ftatim noftrum *R. Ifaacum Nathanem* primum inter Iudaeos Concordantiarum collectorem appellauerit. Lubentiffime fateor, me eidem accedere, donec firmioribus argumentis de contraria fententia conuictus fuero.

Tom. I. *pag.* 681. *lin.* 17. editio a *Wolfio* memoratur edita *Bafileae* apud *Frobenium* 341. Edita eft haec anno בש״ל, quae vox in titulo eft expreffa, uti obferuauit *b. Tympius* in margine exemplaris fui *Bibliothecae Wolfianae* ad hunc locum. Paulo antiquior editio *Bafileenfis*, quam omifit *Wolfius* nofter, prodiit *Bafileae* apud *Ambrofium Frobenium* A. 338. C. 1578. in qua annus impreffionis expreffus eft per abbreviaturam hebraicam בש״לח, et cuius titulus hebraicus eft: ספר יאיר נתיב. Afferuatur ifta in bibliotheca publica Thorunienfi. Forte haec editio a *Wolfiana* non eft diverfa, et tunc *Wolfius* in eo errauit, quod annum impreffionis paulifper diverfum obferuauerit. Occafione harum *Concordantiarum Wolfius* nofter fplendidam editionem *Concordantiarum Marii a Calafio* memorat,

quae *Romae* 1622. quatuor Tomis in folio prodiit. Egregium est testimonium, quod de ista perhibuit *Iohannes Buxtorfius* in *praefatione Concordantiarum* suarum *hebraicarum*. Verba eius ibidem sunt sequentia: „ Anno 1621. *Romae prodierunt „nouae Concordantiae auctore D. Fr. Maria de Calasio. — Opus splendidissimum „et sumptuosissimum in quatuor Tomos distributum. Textus hebraeus hic ex R. „Mardochai Concordantiis est desumtus, eiusdemque ordo et methodus retenta. Se„dulam industriam eius in emendandis deprauatis tum numeris cum vocibus ex multorum „locorum collatione deprehendi.* „ Pluribus hanc ipsam editionem recensuit *Theophilus Sincerus* in *collectione noua antiquiorum et rariorum librorum. Part.* IV. *pag.* 316. 321. Eidem addenda est recentior editio, quae similiter uti Romana *quatuor Tomis* in folio in Anglia post *Wolfii* nostri tempora prodiit, et quae omni splendore typographico est instructa. Inscribitur haec editio sequenti titulo: *Concordantiae sacrorum Bibliorum hebraicorum, in quibus Chaldaicae etiam librorum Esdrae et Danielis suo loco inseruntur: deinde post thematum seu radicum omnium deriuata et usus latius diducta ac linguae Chaldaicae, Syriacae et Arabicae vocabulorumque hebraicorum cum hebraicis conuenientium latina ad verbum expressa versio adiungitur, ad quam Vulgatae et LXX. versionum differentia fideliter expenditur: demum nomina propria ad calcem nouo ordine digeruntur. Auctore R. P. Doct. Franc. Maria de Calasio, Ordinis minorum obseruantiae Prouincialium Romae, Linguae sanctae Professore.* Opus *reipublicae Christianae et praesertim diuini verbi concionatoribus ac scripturae sacrae studio incumbentibus summe utile et apprime necessarium. Londini* 1747-1749. *Tomus* I. editus est 1747. II. et III. 1748. IV. 1749. *fol.* Innotuit mihi haec editio splendidissima ex recensione eius, quam dederunt *Auctores* eruditi *der Beytraege von alten und neuen theologischen Sachen ad annum* 1749. *pag.* 138. sequ. Quodsi *Wolfius* noster hic affirmat, accessisse huic operi latinam versionem ex *Reuchlini* versione, Auctores isti der *Beytraege* pag. 139. quibus hic omnis fides habenda est, affirmant, esse versionem latinam *Santis Pagnini*. Hinc apud *Wolfium* loco verborum ex *Reuchlini*, ut videtur, versione, scribendum est potius: *ex Pagnini versione.*

ISAAC ARAMA (*num.* 1257.) *Tom.* I. *pag.* 686. seq. III. 610. seq. IV. 885.) Vltimae editioni libri *Akidath Isaac* in folio, quae *Venetiis* anno 1573. apud *Io. de Gara* prodiit, accesserunt argumenta summae cuilibet sectioni praefixa, ut et marginales quaedam notulae, explicationem dictorum Scripturae sacrae continentes et dubiorum resolutionem ostendentes, cum indice dictorum sacri codicis, sententiarum Talmudicarum, sententiarum ex *Moreh Neuochim* et ex *Sepher Hammiddoth* depromptarum. Haec memorat b. *Dassouius* in *Tract. de mortuorum resurrectione ex sententia Iudaeor. Dedicat. b.* 3.

ISAAC BEN SIMSON (*num.* 1280.) *Tom.* I. *pag.* 695. III. 619. Liber *Medrasch Schochadh tobh* memoratus a *Wolfio* commemoratur etiam a *Dassouio de resurrect. mortuor. Dedicat. b.* 4. Ex manuscripta glossa cuiusdam Iudaei Anonymi, in

in exemplari, quod in Bibliotheca publica Ienensi asseruatur, Venetiis excuso huius libri varia vocabula a Lexicographis partim omissa partim haud satis commode exposita enumerauit *Matthias Fridericus Beckius* in *dissert.* I. *de nomine Edom.* (*Ien.* 1673.) in adiectis Corollariis.

IEKUTHIEL SACERDOS (*num.* 1286.) *Tom.* I. *pag.* 697. III. 620. *seq.* Tempus, quo hic Iudaeorum doctor vixit, neque *Buxtorfius* neque *Wolfius* indicant. Descripsit codicem partis Bibliorum Hebraicorum manuscriptum, qui in Bibliotheca *Ducali Vinariensi* asseruatur. Ex subscriptione utriusque Voluminis Codicis huius nitide satis scripti colligit summe venerabilis *D. Io. Frid. Hirtius* in descriptione istius codicis hebraici *Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* VI. *pag.* 288. huius doctoris Iudaici tempus in saeculum decimum tertium incidere, et codicem memoratum, quem idem ille punctis instruxit, codicem circiter annorum quingentorum triginta et sex esse. Huic asserto quidem obstare videtur, quod in *Ioecheri Lexico universali eruditorum. Tom.* II. *pag.* 1860. hic *Iekuthiel Punctator* Rabbinus Pragensis ad Saeculum decimum quintum refertur, interim numerus 15. facili negotio hic pro rectiori 13. per sphalma typographicum poni potuit, uti etiam *Hirtius* ipse non sine veritatis specie opinatur.

IEKUTHIEL BEN ISAAC BLITZ (*num.* 1287.) *Tom.* I. *pag.* 698. III. 621. De *Bibliorum versione Iudaeo-Germanica*, quam hic celeberrimus Iudaeorum doctor in lucem publicam anno 439. C. 1679. fol. edidit, conferendi sunt etiam *Wolfius* *Biblioth. hebr. Tom.* II. *pag.* 454. *Carpzouius Critic. sacr. Veteris Testam. pag.* 758. seq. *Iacob. Lelongius Bibliothec. sacr. Tom.* I. *pag.* 406. *sequ. Reimannus Introduct. in Histor. theolog. Iudaic. pag.* 134. et imprimis *b. Baumgartenius Relation. de Bibliothec. Halensi. Tom.* III. *Part.* 14. *pag.* 103. 112. Ex his *Reimannus* non *Iekuthielem*, sed potius *Vri Veibsch* auctorem huius versionis esse affirmat. Hoc vero assertum falsum est ex mente *Wolfii* nostri *Tom.* II. *pag* 454. unde etiam idem *Reimannus* in *Catalogo* suo *systematico-critico pag.* 198. hunc errorem suum reuocauit. Similis error *Reimanni* a *Wolfio* non notatus est, si *Reimannus* in *Introduct.* suae *citato loco* affirmat, impressam esse hanc versionem in officina typographica *Guilielmi Blaeuvii* et *Laurentii Bakii*, cum uterque tantum pecuniam ad hoc opus imprimendum necessariam suppeditauerit, uti *Wolfius* et *Baumgartenius* referunt. Supra nominatus *Vri Veibsch* a *Baumgartenio* typographus appellatur, ex cuius officina hoc opus prodierit. Ipsa haec versio Bibliorum veteris Testamenti Iudaeo-Germanica comprehendit 3. Alphab. plagul. 4. Caeterum licet eadem inter rariores libros omnino sit referenda, minorem tamen utilitatem praestat, praesertim inter Christianos, cum multa eaque grauissima vaticinia Veteris Testamenti in eadem deprehendantur deprauata et turpiter detorta. Addenda hic omnino sunt testimonio *Schudtii* a *Wolfio Tom.* II. *pag.* 454. iam adducto, verba b. *Reimanni*, qui in *Catalogo* suo *systematico-critico pag.* 198. de ipsa hac versione sequentia iudicat: „In hac versione optima de Messia oracula (ut Psalm. II. et XXII.)

tur-

„turpissime deprauantur, et cap. VII. Esaiae iugulum religionis Christianae ita „petitur, ut suppudere debeat Christianos, se illam priuilegio armasse.„

IESCHUA FIL. R. IOSEPH (*num.* 1294.) *Tom.* I. *pag.* 701. III. 623. De versione *Constantini L'Empereur* horum *itinerum mundi* conferas quoque *Wolf. Tom.* II. pag. 992. et quae ibidem adnotabimus.

Tom. I. *pag.* 701. lin. 11. (מבא הגמרה) Plura de hoc tractatu Iudaice legi possunt infra apud *Wolfium Bibliothec. hebr. Tom.* I. *num.* 2119. *pag.* 1112. 3.

ISMAEL SACERDOS (*num.* 1296.) *Tom.* I. *pag.* 703. III. 625. De eius *Sepher hassicarou* plura memorat *Derossi Comment. de typogr. Ferr. cap.* III. *pag.* 37.

IESAIA FIL. ABRAHAM LEVITA *Horwitz* (*num.* 1298.) *Tom.* I. *pag.* 704. III. 626. IV. 889.) *Schne luchoth habberith*, de quo putant Iudaei, eundem Christianis fore utilissimum referente *Wagenseilio* in *Notitia librorum Rabbinicorum. pag.* 25. Summa argumentorum huius libri continetur quoque in alio tractatu Rabbinico, cui inscriptio praefixa est: ספר יד כל בו, et titulo sequenti instructa est ibidem: קיצור שני לוחות ברית. Vid. *Relation. innox. de rebus nouautiqu. theolog. ad annum C.* 1740. *pag.* 168. *seq.*

ISRAEL FIL. R. ELIESER (*num.* 1312.) *Tom.* I. *pag.* 710. Hoc *Testamento* bona sua distribuit inter liberos suos et alios, cum anno Christi 1670. in Palaestinam iter faceret, ibi cum uxore sua moriturus. Nec insolitum fuisse hoc olim diuitibus Iudaeis, migrare in Terram sanctam, ut ibi finem vitae suae exspectarent, docte obseruauit autor Anonymus in *Bibl. noua libror. Tom.* II. *Part.* 14. *p.* 103. Caeterum excusum est hoc ipsum Testamentum, uti ibidem memoratur.

ISASCHAR BEHR (*num.* 1328.) *Tom.* I. *pag.* 715. III. 638.) *Pitche Iah.* Memorat hunc librum praeter *Wolfium* etiam *Buxtorfius iunior* in *Annotationibus ad Parentis Bibliothec. Rabbinicam.* Vid. *Buxtorf. Biblioth. Rabbinic. pag.* 170. *edit. Herbornens.* Auctor huius libri in praefatione libri *Imre Binah* a se conscripti scribit, se hunc librum conscripsisse in memoriam nominis parentis sui *Patachiae*, unde forte etiam deriuanda est inscriptio libri huius. Caeterum est Commentarius illustris in librum Cabbalisticum *Pardes rimmonim.* Vid. *Buxtorf. Biblioth. rabbinic. pag. m.* 39. *edit. Herbornens.*

ISASCHAR BEHR alius *fil. Naphtali* (*num.* 1329.) *Tom.* I. *pag.* 715. III. 639. Praeter locum *praefationis Rosenrothianae ad Partem* II *Kabbalae denudatae* conferenda est quoque eadem *praefatio pag.* 17. §. 15. ubi quoque varia de hoc libro referuntur. Caeterum *Wolfius* in fine relationis suae de libro *Mareh cohen* obseruauit, *Roseurothium* in hac editione subinde addidisse parallelismum locorum *Veteris Testamenti*, ad quorum interpretationem Cabbalistica illa facere posse videntur. Contrariari haec omnino videntur ipsis *Roseurothii* verbis, qui in citata *praefatione* §. 15. *pag.* 17. sequentia scripsit: „Adiunxi autem in gratiam illo„rum, quibus allegare dicta Soharis voluptas erit siue in concionibus siue in scri„ptis aliis Parallelismum aliqualem dictorum quorundam Noui Testamenti, cuius

„usum

„usum alio tempore exhibebo uberiorem.„ Forsan emendari potest hoc vitium *Wolfii* nostri, quod iam *b. Reimmannus Introduct. in historiam Theolog. Iudaic. pag.* 440. si loco verborum *Veteris Testamenti*, quae apud *Wolfium* exstant, ponas *Noui Testamenti*.

Praeter scripta a *Wolfio* huic *R. Isaschar Behr* tributa eidem quoque assignandum est tanquam auctori scriptum hebraicum sub titulo: מקור חכמה seu *fons sapientiae*, quod commemorat *Christoph. Arnoldus* apud *Wagenseilium in Codic. Sota. pag.* 1172.

ל.

R. LEVI *fil.* ABRAHAM *fil.* CHAJIM (*num.* 1344.) *Tom.* I. *pag.* 725. *num.* 2. *Livhjath chen. Wolfius* noster aliud scriptum hac eadem inscriptione instructum infra *pag.* 949. *num.* 1789. adduxit, id quod haud confundendum est cum eo, quod hic notauit.

LEVI BEN GERSCHOM (*num.* 1348.) *Tom.* I. *pag.* 726. De erroribus huius Rabbini, quae imprimis Theologiam concernunt, varia post *Wolfium* adduxit in medium *Reimannus* in *Introduct. in histor. Theolog. Iudaicae. pag.* 611. *sequ.* Praeter ea, quae iam de iisdem obseruauit *Wolfius* noster, arbitratus est, donum prophetiae vatibus Veteris Testamenti proprium esse aliquid naturale, et miracula, quae in sacris litteris recensentur, nihil in se comprehendere, quod vires naturae superet. Errores hi eo magis notari merentur, quo certius positis iisdem corruit veritas religionis Christianae et auctoritas librorum sacrorum Veteris Testamenti, quae nititur alias vaticiniis et miraculis a Deo profectis.

Tom. I. *pag.* 726. *num.* 1. Editio *Veneta*, cuius Wolfius hic mentionem fecit, *Commentarii in Pentateuchum*, constat quinque Alphabetis et quatuordecim plagulis. Memorat etiam doctissimus *Iohannes Bernhardus Derossi* in *disquisitione de hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* VII. §. 3. *pag.* 82. editionem eiusdem, quae sine mentione anni et loci impressionis prodiit, quam idem ipse Auctor summo iure ad editiones antiquissimas saeculi decimi et quinti refert.

Tom. I. *pag.* 727. III. 648. seq. *num.* 4. Editionem *Commentarii in Iobum* de anno C. 1477. 4. quam *Wolfius* priori loco memorat, *Derossi* in *disquisitione* citata *cap.* II. §. 1. *pag.* 9. *primum et antiquissimum scriptum Iudaicum* nuncupat. Idem eandem editionem non *Pisauri*, sed potius *Ferrariae* editam esse affirmat in *Commentario histor. de Typograph. hebr. Ferrariensi. Cap.* II. *pag.* 15. 19. Alia, quae in recensione eiusdem lectu dignissima de eadem idem obseruauit, hic praetermitto.

Tom. I. *pag.* 729. *lin.* 1. *Riuae Trident.* C. 1561.) Constat haec editio plagulis 17. duplicibus seu 34. simplicibus et asseruatur in *Bibliotheca Thoruniensis Gymnasii publica.*

R. LIPMAN (*num.* 1364.) *Tom.* I. *pag.* 734. seq. III. 661. IV. seq. 893.) De antiquiori isto scripto, quod splendido nomine *Nizzachon* superbit auctore *R. Matathia*, iam *Buxtorfius* in *Bibliotheca Rabbinica. pag.* 385. *edit. Basileens. pag.* 146. *edit. Herbornens.* obseruauit, *Wilhelmum Schickardum* nouam eiusdem editionem in animo habuisse, cuius perfectam elaborationem autem mors praematura impediuerit. Idem quoque obseruat *Carpzouius* in *Annotationibus ad Schickardi Ius regium Hebraeorum pag. m.* 449. not. l. Iure ac merito hoc antiquius *Nizzachon* a *Wagenseilio* editum, *Vogtius* in loco infra citando et alii doctissimi viri iampridem a recentiori illo, quod *Hackspanius* in vsus publicos conuertit, distinxerunt. Recensetur *editio Wagenseiliana* huius *Nizzachon* antiquioris, quam *Wolfius Tom.* III. pag. 661. memorat, a b. *Baumgartenio Relation. de Bibliotheca Halensi. Tom.* VII. *Part.* 40. *pag.* 333. *seq.* Vid. etiam *Wolf. Tom.* I. *pag.* 738. Cum vero istud proprie ad auctorem Iudaicum *R. Matathiam* referendum sit, hic notandus imprimis est liber recentior, qui hac sub inscriptione inter eruditos est notissimus, quem edidit *Theodoricus Hackspanius.* Recensionem huius editionis *Michael Lilienthalius* in *Bibliothec. theologic. Part.* XI. *pag.* 83. *sequ.* et *Baumgartenius loco citato pag.* 327. 331. suppeditauerunt. Editionem hanc libri huius pestilentissimi valde raram esse iam monuit *Iohannes Vogtius* in *catalogo librorum rariorum pag.* m. 326. Causa raritatis eiusdem rectissime teste *Vogtio* in eo ponenda est, quod Iudaei misso in ignem *Hakspanii* labore nudum textum Rabbinicum, quasi a se editum sibi seruauerint. Nonnulla, quae ad contenta et historiam literariam huius Nizzachon recentioris spectant, obseruauit inter alios *Iohannes Buxtorfius Synagog. Iudaic. cap.* XVI. *pag. m.* 353. sequ. Verba eius sunt sequentia: „Impius ille et sceleratus Rabbi Lipmanus in exsecrando et impuro illo libro, „quem in quatuor Evangelistarum historiam sub Nizzachon Triumphi seu Victo-„riae titulo anno Christi 1459. conscripsit, Christum falsi insimulat, qui iuri ipso-„rum Iudaeorum contraria et consuetudini ipsorum repugnantia ipsis affinxerit, uti „Sebastianus Munsterus in Euangelio Matthaei hebraico indicauit, et in meo quo-„que exemplari in pergameno manuscripto iisdem verbis, quibus ille citat, exstat.„ Addit idem his verbis, quae parenthesi a reliquis separata sunt, haec: „In libro „Nizzachon ab Hackspanio loca Noui Testamenti a Lipmanno refutata non ha-„bentur.„ Caeterum de hoc Nizzachon ab *Hackspanio* edito praeter citatos scriptores conferendi sunt ipse *Hackspanius* in *Tractatu de Vsu librorum Rabbinicorum* huic editioni Nizzachon adnexo *pag.* 215. *sequ.* et *Io. Bened. Carpzouius* in *differt. de asino Messiae* §. 9. Multa quoque in *Iohannis Fabricii* literaria relatione de *Wagenseilii Telis igneis Satanae*, quam idem auctor *Hist. Biblioth. Fabric. Tom.* V. *p.* 548. seq. inseruit, occurrunt, quae uberiori historiae literariae huius libri optime inseruire possunt. Recentissimo tempore Professor linguarum sacrarum Erlangensis, *Io. Samuel Wiesnerus* sibi proposuit, nouam editionem huius Nizzachon Lipmanniani edere, etiam ille ipse in *programmate ad Genes.* XI, 7. Erlangae 1767. me-

memorat, hanc editionem iam perfectam esse et prelum tantum exspectare, quam vero mors atra orbi erudito inuidit.

Inter eos, qui particulas quasdam libri *Nizzachon* ediderunt adiecta confutatione breuiori eminet imprimis post Wagenseilium et Hackspanium, quibus primaria laus hoc in negotio iure summo debetur, *Sebaldus Snellius.* Edidit iste auctor *Particulas quasdam Nizzachon Lipmanniani Altorfi* annis 1643. 1644. 1645. quae attingunt imprimis loca Veteris Testamenti eorumque explicationem a *Lipmanno* suppeditatam. Inter has ea particula, quae ad propheticos Veteris Testamenti libros spectat, sequenti titulo est inscripta: *R. Lipmanni Disputatio aduersus Christianos ad Esaiae et* XII. *minorum Prophetarum libros instituta, latine versa a M. Sebaldo Snellio. Altorfi Noricorum* 1644. 4. Videatur de his *Snellii* scriptis *Fabricii Hist. Biblioth. Fabric. Tom.* V. *p.* 324. seq. Occurrunt quoque, quod hic addo, varia contra *R. Lipmanni* asserta in eiusdem *Snellii Excerptis ex commentaria Iudaico in libros Ruth atque Esthreris Altorf.* 1750. editis.

Tom. I. *pag.* 737. De alio *Nizzachon,* quod cum isto *Buxtorfiano* videtur congruere, pluribus conferas *Sebast. Schmidii Mysterium gratiae diuinae, Orat. de passione Christi innocentissimi pag. m.* 262. qui etiam de auctore eiusdem coniecturam non spernendam adferre conatur.

Tom. I. *pag.* 738. *lin.* 2. Vide quae paulo antea de *Sebast. Schmidio* obseruauimus.

מ.

R. MEIR *fil.* IACOB FRANZONI (*num.* 1384.) *Tom.* I. *pag.* 750. Liber eius *Maschal hakadmoni* est fabularum liber peruetustus Iudaicus. Prodiit cum iconibus sine mentione loci sub tit. *Prouerbium antiquum* (titulus libri Hebraici) 1491. 4. Liber est *Fabularum* et *Apologorum*, vbi nunc bruta nunc homines colloquentes introducuntur. Haec obseruauit *Cornelius a Beughem* in *Tractatu* suo *de incunabulis Typographiae pag.* 93. vbi cognomen huius *Franzoni* per nomen gentilitium *Francus* explicatur.

MEIR *fil.* R. ARAMA (*num.* 1386.) *Tom.* I. *pag.* 751. III. 673. *num.* 2. Plura de eius hic a *Wolfio* memorato *Commentario in Iobum* obseruauit *R. Schabbatarus* in *Siphte jeschenim. pag.* 88. num. 46. Obiter hic obseruo, *Sebastianum Schmidium* in *Commentario* suo *in Iobum* plura loca eiusdem in latinam transtulisse, et labori suo in Iobum inseruisse.

MACHIR *fil.* ABBA BEN MACHIR. (*num.* 1420.) *Tom.* I. *pag.* 761. III. 683. IV. 898. *Abkath rochel. Buxtorfius* in *Catalogo librorum Iudaicorum aliorumque Orientalium pag.* 4. obseruat, librum hunc varia continere de Messia et venturo saeculo. In *Theologiae Iudaicae Antonii Hulsii Parte prima* non solum occurrit latina versio eiusdem libri, sed etiam solidissima disquisitio et confutatio assertorum eius Christianae fidei repugnantium. Interim b. *Paulus Theodorus Carpzouius*, Philologus

logus Rostochiensis, varia contra *Hulsii* de hoc libro disputata monuit in suis *Animaduersionibus philologico critico - sacris. pag.* 40. 44. Caeterum de opere *Hulsii* hic a *Wolfio* nostro collato conf. *Wolf. Tom.* II. *Bibliothecae* suae *hebr. pag.* 1030.

MENACHEM DE LONZANO (*num.* 1434.) *Tom.* I. *pag.* 765. *seq.* Ex mente *Buxtorfii Biblioth. rabbinic. pag. m.* 419. *edit. Basileens. pag.* 200. *edit. Herbornens.* est *in Schte jaddoth* huius Rabbini contentus Commentarius criticus in *Thorah* Mosis. Continet enim, quod alibi idem iam monuerat, nempe in *Catalogo librorum Iudaicorum. pag.* 10. obseruationes criticas in *Pentateuchum*, expositionem vocum peregrinarum in *Talmude* et *Medraschim* occurrentium, obseruata quaedam de cultu diuino, Ethicam et nonnullas Aggados. Hinc non immerito b. *Daniel Ernest. Iablonskius* in *praefatione bibliorum* suorum *Hebraicorum Berolinensium* §. 5. hunc doctorem Iudaeum recentem et doctum Haebraeorum criticum appellat, eiusque tractatum אור תורה nuncupat, quem ad Bibliorum hebraicorum recensionem perutilem esse affirmat. Notandum hic omnino est, quod libro huic *Or torah* adiectae sint nonnullae obseruationes et adnotationes Rabbinicae, quae additae reperiuntur in *Pentateucho hebraico Amstelodami* 1726. 4. impresso obseruante b. *Baumgartenio Relation. de libris memoratu dignis. Tom.* IX. *Part.* 51. pag. 200. seq. quarum nullam mentionem fecit *Wolfius Tom.* IV. *Bibliothec. hebr. pag.* 133. ubi hanc editionem Pentateuchi hebraicam recensuit. Caeterum hunc librum rarioribus literaturae Iudaicae monumentis esse adnumerandum obseruauit iampridem *Io. Vogtius* in *Catal. libr. rar.*. pag. m. 458.

MENACHEM HAMMEIRI (*num.* 1435.) *Tom.* I. *pag.* 767.) *Piruschs* eius citatur ab *Abarbanele quaestion.* I. *ad Ies.* LII, *vers.* 13. fol. 78. col. 1. lin. 50. quod obseruauit hic *b. Danzius* ad marginem exemplaris sui bibliothecae Wolfianae.

MENACHEM ASARIA MIPPANO (*num.* 1447.) *Tom.* I. *pag.* 772. 773. III. 696. *num.* 4. De parte huius libri quarta, quae inscribitur *Ionath elem* obseruat *Buxtorfius Biblioth. Rabbinic. pag.* 89. *edit. Herbornens.* esse *librum Cabbalisticum manuscriptum.* Interim obseruante *Wolfio* nostro vere impressus prodiit hic liber Iudaicus.

MENACHEM REKANATENSIS (*num.* 1457.) *Tom.* I. *pag.* 776. III. 701 *num.* 5. Codicem Manuscriptum in Folio huius Commentarii Cabbalistici in Pentateuchum exaratum cum aliis A. C. 1479. per R. *Abraham fil. Iehuda Roth* in urbe Parmensi exstare commemorat Auctor *Catalogi Bibliothecae Domini de Plotho.* (*Berol.* 1732. 8.) *Tom.* II. inter Manuscripta *pag.* 830.

MENASSEH BEN ISRAEL (num. 1463.) *Tom.* I. *pag.* 779. III. 703. IV. 901. Relationi de vita eius, quam suppeditat *Wolfius* noster, tantum sequentia ex vita eiusdem a *Pocockio* Anglice anno 1699. 12. edita subiungamus, quae potissimum ad finem prioris partis paginae 779. apud *Wolfium* spectant: *Menasseh angustia rei familiaris pressus mercaturam suasu fratris sui Ephraimi, qui Basileae tunc temporis habitabat, exercere coepit: e Belgio in Angliam transiit, sed spe, quam conceperat,*

perat, etiam ibidem fruſtratus, reuerſus eſt Seelandiam, atque Middelburgi annos natus 53. *diem obiit ſupremum.*

Tom. I. pag. 780. Completum *Catalogum* omnium *Scriptorum R. Manaſſis b. Iſrael* ipſe auctor hic clariſſimi nominis compoſuit, quem exhibent *Auctores innoxiarum relat. de rebus nouantiqu. theol. de anno* 1744. *p.* 230 *ſequ.*

Num. 1. *Tom.* I. *pag.* 780. ſequ. III. 705. IV. 901.) *Editio latina Conciliatoris*, quam *Wolfius Tomo* I. recenſuit, pluribus deſcribitur a b. *Baumgartenio Relation de libris memoratu dignis. Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 19. *ſequ.* ex cuius recenſionis poſtremis verbis liquido apparet, verba praefationis huic editioni praemiſſae: *Caeterum etc.* a *Wolfio* noſtro *Tom.* I. *pag.* 780. in medium adlata in exemplari *Baumgarteniano* huius latinae editionis haud extitiſſe. *Hiſpanica verſio* huius operis, cuius *Wolfius* noſter *Tomo* I. et IV. *Bibliothecae* ſuae mentionem fecit, ab eodem *Baumgartenio* ibidem *pag.* 20. 26. quoad ſingulas eius partes recenſetur. Abſoluta eadem eſt annis Chriſti 1632. uſque ad annum 1651. Impreſſa eſt haec verſio ſine dubio *Amſtelodami*, licet auctor eius in inſcriptione motuum, qui hoc libro ſibi concitari potuiſſent, euitandorum cauſa, in titulo nomen *Francofurti* tamquam nomen loci impreſſionis expreſſerit. Error operarum in numero anni editionis partis ſecundae expreſſo, quo poſitus eſt numerus 5041. pro numero rectiori 5401. etiam non extitit in exemplari Baumgarteniano, ſed potius verus ibidem anni impreſſionis indicatur numerus. Hinc ea, quae *Wolfius* de hoc operarum vitio ſcribit, non in uniuerſum de omnibus exemplaribus dici poſſunt. Vid. *Tom.* IV. pag. 901. Caeterum *Baumgartenius* loco citato *pag.* 26. de toto *Conciliatoris* opere iudicat, eundem tamquam excerptum et quaſi epitomen omnium ſolidiſſimarum explicationum Veteris Teſtamenti omnino conſiderandum eſſe, qui etiam ad ſolidam et pleniorem diſcuſſionem Iudaicarum controuerſiarum potiſſimum circa loca ſacri codicis deprauata reſtituenda multum adiumenti omnino praebere poſſit. Vid. *Baumgarten. loc. cit. Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 26.

Tom. I. *pag.* 781. *lin.* 7. *hiſpanice*) Alia lingua non exſtare, teſtatur quoque *Wagenſeilius ad codicem Sota. pag.* 741.

Num. 4. *Tom.* I. *pag.* 782. IV. 902. *Teſouro dos Dinim.* Varia in *Wolfii* relatione ex obſeruationibus b. *Baumgartenii* in loco infra adferendo ſuppeditatis ſuppleri poſſunt. Memorat tantum *Wolfius* noſter editionem priorem huius libri, quae ab anno 1645. 1647. lucem publicam eruditi orbis adſpexit. Conſtat haec eodem teſte quatuor partibus, *Baumgartenius* autem docet, eandem quinque comprehendere partes, quarum partes quatuor priores ſimul, quinta autem demum anno 1647. excuſa ſit. Interim hunc errorem ipſe correxit *Wolfius Tom.* IV. *pag.* 902. Hinc iudicium *Baumgartenii* locum non habere videtur, *Wolfium* noſtrum hanc editionem antiquiorem nunquam vidiſſe. Interim in eo *Wolfium* non defendere conabor, quod recentiorem huius operis editionem indicare omnino praetermiſerit, quod eidem iure optimo exprobrauit *Baumgartenius.* Recenſuit hic quondam

dam literatiſſimus Vir hanc editionem recentiorem in ſuis *Relationibus de libris memoratu dignis. Tom.* IX. *Part.* 51. *pag.* 213. 215. Impreſſa eſt anno aerae Iudaicae 5470. Chriſtianae 1710. Inſcriptio eius plenior eſt ſequens: *Theſouro dos Dinim que o poco de Iſrael, he obrigado ſaber, e obſervar. Compoſto par Menaſſeh ben Iſrael. Amſterdam* anno 5470. (1710.) 8. fol. 201. et 9. pag. praefat. et indic. Inſcriptiones ſingularum partium huius libri exſtant apud *Baumgartenium.* In praefatione quintae ſeu poſtremae partis occurrit index lectu dignus ſcriptorum *Menaſſeh* noſtri nondum impreſſorum, quae tamen ad prelum parata fuerint, ab ipſo Auctore compoſitus, ex quibus ipſe Menaſſeh imprimis hiſtoriam ſuam populi Iudaici a temporibus Ioſephi vsque ad ſua tempora continuatam imprimis commendat, et eruditos humaniſſime rogat, vt ſibi, quae forte ad eandem exornandam collegerint, communicare velint. Ex quo indice forte index ſcriptorum a noſtro *Wolfio* hic adlatus magis locupletari omnino poſſet, ſi mihi, dum haec ſcriberem, ad manus fuiſſet haec editio.

Num. 6. *Tom.* I. *p.* 782. *lin.* 2. pro *Aurelianenſem* legas *Auoracum.* Eandem vocem hac ratione corrigas *Tom.* III. *p.* 706. Caeterum duo priora ſcripta hoc ſub numero a *Wolfio Tom.* I. notata inter ſcripta latine a ſe edita refert ipſe Auctor in *Catalogo ſcriptorum ſuorum,* inſerto *Relation. innoxiis de rebus nouant. theol. de anno* 1744. *pag.* 230.

Num. 10. Scriptum *Menaſſeh de fragilitate humana* paucis *Ioh. Fabricius* in *Hiſt. Biblioth. Fabric. Part.* VI. *p.* 488. plenius autem *Georg. Ludou. Oederus* in *Coleri Biblioth. ſelecta theol. Part.* IV. *p.* 86. *ſeq.* recenſuit.

Num. 11. *Tom.* I. *p.* 783. III. 706. IV. 902. *Spes Iſraelis.* Pluribus de hoc tractatu commentatus eſt *Ioh. Albert. Fabricius* in *Bibliographia antiquaria. Cap.* I. *pag.* 18. *ſequ. edit. recentiſſ.*

Num. 12. *Tom.* I. *pag.* 783. III. 707. *De creatione.* Vid. *Fabricius* in *Hiſt. Biblioth. Fabric. Part.* VI. *p.* 487. ſeq.

Num. 21. *Tom.* I. *pag.* 785. III. 708. *Apologia pro Iudaeis anglice ſcripta)* quae agit de fidelitate et vtilitate gentis Iudaicae. Hanc inſcriptionem ipſe Auctor *Catalogi ſcriptorum Manaſſis* noſtri in *relation. innoxiis de anno* 1744 *p.* 230. eidem Apologiae aſſignavit.

Num. 23. *Tom.* I. *pag.* 786. ſcripta ab Auctore noſtro imperfecta relicta recenſentur a *Wolfio,* ad quarum notitiam ſuppleantur ſequentia. 1) *Grammat. hebr.* vid. ſupra *pag.* 785. *num.* 17. Quae numero 2. 3. 4. 5. recenſentur a *Wolfio* ſcripta a *Manaſſe b. Iſrael* relicta, inter opera adſecta numerantur ab Auctore Catalogi ſaepius citati et *Relationibus innoxiis* inſerti, quorum illud, quod num. 3. refertur, hebraice eſt compoſitum. Ad numerum 13. obſeruetur, pro vocibus, *ad principem Aurelianenſem* melius ſubſtitui ad principem *Auoracum.* Eſt oratio gratulatoria, prouti ipſe auctor eandem appellat in *Catalogo ſcriptorum ſuorum* in *relationibus innoxiis* 1744. *p.* 230. Caeterum praeter iſta ſcripta a *Wolfio* noſtro obſeruata

auctor

auctor Catalogi huius tractatum *Menaſſis* noſtri latine ſcriptum *de cultu imaginum ipſiusmet Dei contra Pontificios* inter ſcripta Auctoris noſtri perfecta et ad prelum parata commemorat.

Tom. I. *pag.* 787. *lin.* 5. ad verba Wolfii: *ſub defenſione Talmudis ſit intelligendus*) aut potius is, quem in *Catalogo ſcriptorum ſuorum* l. c. denominat ſequenti titulo: *Libri* CC. *omnium Medraſchim, ſeu ſententiae antiquorum Rabbinorum ordine alphabetico digeſtae.* Hebraice ſcriptus eſt hic liber, et in Catalogo citato ſupra ſeparatur a Bibliotheca *Manaſſis* Rabbinica, et inter libros eiusdem ad prelum paratos collocatur.

MORDECHAI JAPHE (*num.* 1482.) *Tom.* I. *pag.* 792. *ſeq.* III. 716. De ſcripto eiusdem *Lebuſch malcuth* obſeruauit *Wagenſeilius* in *Notitia librorum Rabbinicorum pag.* 22. ſequentia, eſſe partem libri *Arba Turim* rarius reperiendam. Hunc ipſum librum ſibi in deliciis fuiſſe affirmauit praeter alios Chriſtianos Philologos *M. Norby Gnollaeus*, tum eo nomine, quod ſtilus eiusdem ſit valde perſpicuus, tum quod Auctor in eosdem ritus ſacros Iudaeorum ſufficienter exponat et neruum probandi ex dictis biblicis monſtret. *Daſſouius* in *Tractatu de reſurrectione mortuorum ex Iudaeorum ſententia. Dedicat. pag.* 3. de hoc libro refert, eundem, quatenus liber Iudaeorum ritualis ſit, tantum quatuor partibus conſtare. Hinc forte improbandum eſt *Wolfii Tom.* I. p. 792. aſſertum, quod opus hoc in *decem* partes ſit diſtinctum, id quod forte exinde deriuandum eſt, quod Auctor huius operis in titulo decem veſtimentorum Iudaicorum fecerit mentionem.

MORDECHAI MERKEL *fil.* IECHIEL (*num.* 1491.) *Tom.* I. *pag.* 796. ad finem numeri) Continet Grammaticam hebraicam cum Commentariolo in *Pentateuchum*, et prodiit Francofurti ad Oderam et Wilmersdorfii, referente *Io. Chriſtian. Wibelio* in *conſignatione librorum Iudaicorum ex typographia Wilmersdorfienſi editorum* in *Relation. innoxiis de rebus nouantiqu. theolog. ad annum* 1743. *p.* 520.

MOSES ACHA (*num.* 1513.) *Tom.* I. *pag.* 801. ad finem numeri addatur: niſi modo confundatur hic doctor Iudaicus cum *R. Moſche Rophe*, de quo *Wolfius* eadem perhibet. Vid. quoque *Tom.* III. *pag.* 727.

MOSES EISENSTAD (*num.* 1514.) *Tom.* I. *pag.* 801. ad finem numeri: Vid. quoque eandem *Pinacothecam librorum nouorum. Part.* XVII. *pag.* 375. *ſeq.*

MOSES ISERLES (*num.* 1515.) *Tom.* I. *pag.* 802. *num.* 4. Vid. *Wolf. Biblioth. hebr. Tom.* IV. *p.* 904.

MOSES ALBELDA (*num.* 1518.) *Tom.* I. *pag.* 804. III. 730. 2. Annus editionis a *Wolfio* ex *Buxtorfii Bibliotheca rabbinica* adlatus, omnino falſus eſt, pro quo potius ponatur numerus 361. quem etiam verum impreſſionis tempus exprimere affirmat b. *Auguſtus Pfeifferus* in *diſſert. de nomine Zophnath Paneach.* §. 3.

MOSES ALASCKKAR (*num.* 1517.) *Tom.* I. *pag.* 803. III. 729. *num.* 1. *Haſchgaoth. Ferrar.* 317. C. 1557. Varia de hac editione, quae typis quadratis eſt im-

impressa, in medium adduxit *Io. Bernhard. Derossi* in *Comment. historico de Typographia hebr. Ferrariensi Cap.* III. *pag.* 48.

MOSES ALMOSNINO (*num.* 1521.) *Tom.* I. *pag.* 807. *num.* 11. De raritate huius *versionis Hispanicae* testati sunt. *Goezius* in Merkwürdigkeiten der Königlichen Bibliothek zu Dreßden. *Tom.* III. *pag.* 204. et *Widekind.* in Verzeichniße von raren Büchern. *Part.* I. *pag.* 80.

MOSES ALSCHECH (*num.* 1523.) *pag.* 808. IV. 905. De *Commentario* eius *in Danielem*, quem sub titulo *Chabhazeleth hasaron* citat *Wolfius* noster, obseruauit etiam *Buxtorfius* in *Catalogo librorum Iudaicorum n.* 8. impressum esse istum etiam *Venetiis*, 1575. *Venetam* editionem a *Wolfio* indicatam *Dauid Clement* appellat *editionem perraram.* Vid. eiusdem *Bibliotheque historique et critique. Tom.* I. *pag.* 218. Idem in annotationibus subiectis de eadem sequentia obseruauit: „Ce n' est ici que la seconde edition de cet Ouurage, comme il est remarque sur „le Titre. La premiere auoit deja vu le jour l' an 328. ou de C. 1568. (quam „iampridem memorarunt *Bartoloccius* et ex eo *Wolfius* noster) „item en 1598. „ibidem selon le Catalogus Bibliothec. Bodlejan. Tom. I. pag. 22. ou a Constan„tinople la même année selon Iacob le Long Bibliothec. sacr. Tom. II. pag. 868.„ Vid. *Clement. loc. cit. not.* 33.

Num. 4. *Tom.* I. *pag.* 808. IV. 905. *Editionem Venetam* libri *Chelkath mechokek perraram* appellat Clement *loco citato pag.* 217. cuius raritatis testimonium quoque perhibent *Auctores Actorum eruditorum Lipsiensium latin. ad annum* 1725. pag. 431.

Num. 6. *Tom.* I. *pag.* 808. IV. 905. Memorant Auctores *relationum innoxiar. de rebus nouantiqu. theologicis ad annum C.* 1727. *pag.* 744. quod *Commentarius in Prophetas posteriores*, *Psalmos, Salomonis Prouerbia et Iobum* denuo editus sit. Vide etiam *Tom.* III. huius Bibliothecae hebr. *pag.* 630. *num.* 1308. b.

Num. 9. *Tom.* I. *pag.* 809. *Venetam* editionem, cuius hoc in loco mentionem fecit *Wolfius*, *perraram* appellat *Clement Bibliothéque curieuse. Tom.* I. *pag.* 217.

Num. 11. *Tom.* I. *pag.* 809. III. 736. *Romemoth El. Editionem Venetam* perraram esse testatur praeter alios *Clement. Bibliothec. Tom.* I. *pag.* 216. Vid. etiam *Ephemerid. litterar. Lipsiens. de anno* 1725. *pag.* 822. *Acta eruditor. Lipsiens. latin. de Anno* 1725. *pag.* 431. et *Relation. innox. de rebus nouantiqu. theologic. ad annum C.* 1727. *pag.* 744. et *Widekind.* Verzeichniß von raren Büchern. *Part.* I. *pag.* 83. Causa huius raritatis teste *Clement.* potissimum in eo quaerenda est, quod haec editio totum opus completum sui auctoris exhibeat, cum *Amstelodamensis*, quam memorat *Wolfius Tom.* III. nil nisi compendium huius operis a *R. Eliezer Ben Chanina*, doctissimo *Iudaeo Polono Tarnigrodensi* confectum contineat. Hanc secuta est editio *Iesnitiensis*, quam apud *R. Israelem ben Abraham* impressam esse perhibet *Wolfius Tom.* III. Prodiit haec editio anno aerae Iudaicae 481. Christi 1721.

et

et constat 2. Alphab. plagul. 18. Praecipuum huius editionis est hoc, quod versus euiuscunque Psalmi in eadem signo certo denotati sint, quo ipso lectores facili negotio explicationem cuiuslibet versus Iudaicam, quam forte desiderant, reperire poterunt. Praeterea est editio versiculis distinctis et Indice rerum et materiarum, quae in isto libro occurrunt, instructa, quem *Rabbi Zevi Hirsch ben Meir* confecit. Caeterum conferas de hac editione *Acta erudit. Lipsiens. latina de anno* 1725. *Septembr. pag.* 430. *sequ.*

Num. 13. Tom. I. *pag.* 810. III. 736. *sequ. Schoschanath amakim.* Licet *Venetae* editioni de anno 1591. suam raritatem haud denegare ausus fuerim, quam Auctores *Actorum eruditorum Lipsiensium latinorum de anno* 1724. *pag.* 143. et *Dauid Clement Bibliotheque. Tom.* I. *pag.* 217. eidem assignant, ex repetitis tamen huius scripti editionibus colligere possumus, librum hunc non tantae raritatis esse, quam scripta reliqua *R. Mosis Alschechi* in praecedentibus adlata, quod etiam testatur *Clement loco citato not.* 32.

Num. 14. *Tom.* I. *pag.* 810. III. 737. IV. 906. *Torath Mosche.* In editione *Pragensi* de anno 1616. fol. cuius Wolfius noster mentionem fecit, duo reperiuntur Indices in Genesin, in reliquos libros Veteris Testamenti coniunctim unus, in quibus multa Rabbinorum dicta et parabolae eorundem allegoricae data opera explicantur, id quod memorat *b. Dassouius* in *Tractatu de mortuorum resurrectione ex Iudaeorum sententia. Dedicat. b.* 3.

Tom. I. *pag.* 810. *Seder bircath hammasson.* Hic forte idem liber est, quem infra Wolfius noster *Tom.* II. *pag.* 1271. *num.* 102. memorat.

MOSES GERMANUS (*num.* 1525.) *Tom.* I. *pag.* 811. *seq.* III. 740. *sequ.* Hic eruditus Iudaeus rectissime a *Iacobo Friderico Reimanno* tum in *Introductione in Histor. Theolog. Iudaic. pag.* 628. sequ. tum in *Historia Atheismi Cap.* II. *pag.* 49. iure meritoque inter Atheos refertur. Hinc intelligenda sunt facili negotio verba Liberi Baronis *Leibnitii*, qui in *praefamine Theodiceae* suae gallico, quod inscripsit, *Discours de la conformite de la foi auec la raison* §. 9. pag. 14. sequentia de eodem Iudaeo scripsit: „Un certain Allemand natif de la Suabe deuenu Iuif „il y a quelques annees, et dogmatisant sous le nom Moses Germanus, s' etant at„taché aux dogmes de Spinosa a cru que Spinosa renouvelle l' ancienne Cabale des „Hebreux.„ Vid. *Reimann. Introduct. citat. pag.* 631. Plura de hoc *Mose Germano* legi possunt erudite collecta apud *Maturin: Veyssier. la Croze* in *Vindiciis veterum scriptorum contra Harduinum.* (*Roterod.* 1708.) *pag.* 661. *sequ. Mich. Lilienthalium Bibliothec. theologic. Part.* X. *pag.* 1127. *sequ. Io. Georg. Schelhornium Amoenitat. literar. Tom.* XIV. *pag.* 611. 615. *sequ.* et Wolfium nostrum *Tom.* II. *Biblioth. pag.* 1235. *sequ.*

MOSES GALIANI (*num.* 1535.) *Tom.* I. *pag.* 816.) *Buxtorfius* citatur hic in *appendice Bibliothecae rabbinicae.* Locus huc spectans exstat *pag.* 210. *edit. Herbornens.*

MOSES ben IOSEPH PIG *Germarus (num.* 1568.) *Tom. I. p.* 826. III. 759. *Siccaron torath Mosche.* Wagenseilio teste in loco quodam *Notitiae suae librorum Rabbinicorum*. est utilissimus liber pro Christianis, velut index aut instar repertorii locorum Communium Talmudis, in quo facili negotio reperiri possit, quaecunque in Talmude occurrant.

MOSES ben *R.* IACOB KOTSENSIS *(num.* 1572.) *Tom.* I. *pag.* 827. III. 760. *Sepher Mizvoth gadhol.* De hoc Iudaeo erudito testimonium perhibet praeclarum magnus iste literaturae Orientalis indagator *Richardus Simon Histor. critic. V. T.* Lib. III. pag. m. 151. edit. latin. „Moses Micotsi aut de Cotsi eruditus est Iu-„daeus Hispanus, qui librum hunc scripsit, ubi reuera legis praecepta exponit. „Vnus est eorum autorum, qui merentur imprimis legi de hac materia propter eru-„ditionem et iudicii vim, quam in hoc scripto demonstrauit.„ Teste *Wagenseilio* in *Notitia librorum rabbinicorum* continet hic liber explicationem omnium praeceptorum affirmatiuorum et negatiuorum Iudaicorum. Insuper idem obseruat, optimam editionem huius operis esse *Venetam*, quae in eo se distinguat ab antiquioribus editionibus, quod loca biblica Veteris Testamenti in isto opere explanata in margine adnotata reperiantur, quod in antiquioribus editionibus frustra desideretur. His addenda sunt verba *Dassouii* in *Diatribe de mortuorum resurrectione ex Iudaeorum sententia. Dedicat. a.* 4. sequentia: „Possideo exemplar huius scripti anno „Christi 1547. Venetiis in folio impressum, quod priori editione longe est augusti-„us, utpote auctum Concordantiis marginalibus Mischnae, Talmudis Hierosoly-„mitani, Tosiphtae, Mechiltae, Torath cohanim, Siphre Alphesi, Terumah et „aliorum, adiectis in fine Bikre seu dilucidationibus R. Isaaci Stein.„ Praeter editiones a *Wolfio* aliisque obseruatas, doctissimus Italus, *Iohannes Bernhardus Derossi* in *Disquisitione* sua *de hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* V. §. 9. *p. m.* 46. *edit. Huffnagel.* memorat editionem antiquissimam, quae prodiit anno aerae Iudaicae 249. Christi 1489. in folio, quam *rarissimam* appellat. Constat ea paginis 279. in folio, et totum opus complectitur in ea duas partes, quarum prior praecepta negativa, posterior autem affirmativa Mosis et Iudaicae traditionis praecepta complectitur. Idem auctor eruditus coniicit, prodiisse hanc editionem *Soncini*, quod ex quadrato charactere et reliquo eiusdem ornatu summam accipit veritatis speciem. Caeterum auctor hic *Moses Kotsensis* docuit Toleti in Academia Iudaeorum anno 1236 referente *Io. Buxtorfio Synagog. Iudaic. Cap.* III. *pag.* 48. *sequ.* Quantam autem hic liber inter Iudaeos doctos consecutus fuerit auctoritatem, vel ex eo colligi potest, quod doctissimus inter Iudaeos, *R. Moses Maimonides* in libro suo inscripto *Sepher hammizuoth* plurimum secutus fuerit hunc librum, quod obseruauit praeter alios *Iohannes Benedictus Carpzouius* in *Annotationibus ad Schickardi Ius regium Hebraeorum. pag. m.* 2. *not. e.*

MOSES BEN ISRAEL DE MERCADO (*num.* 1581.) *Tom.* I. *pag.* 830. III. 764. De editione *Commentarii* huius doctoris Iudaici *in Ecclesiasten et Psalmos*, quam

curauit

curauit *Iacobus de Mercado*, conferantur ea, quae Wolfius supra *Tom.* I. *pag.* 605. obseruauit, ubi quoque repetas ea, quae in supplementis meis ibidem adiecta sunt.

MOSES LEGIONENSIS (*num.* 1586.) *Tom.* I. *pag.* 832. III. 769. Hunc Rabbinum omnino librum pro reprehensione Sadducaeorum scripsisse, praeter alios obseruauit *Reimannus Introduct. in Historiam Theologiae Iudaicae* pag. 505. Hinc commentum *Wolfii* est, quod *Tom.* I. *Bibliothecae* suae *hebr.* asserat, de scriptis eiusdem nihil omnino certi definiri posse. Verum ipse *Wolfius Tom.* III. *pag.* 769. hoc commentum reuocat, et imperfectam suam de scriptis huius doctoris Iudaei, quae *Tomo* I. exstat, relationem supplet, unde ego labore eum hic supplendi libentissime supersedere potero.

MOSES MAIMONIDES (*num.* 1594.) *Tom.* I, *pag.* 836. *sequ.* III. 771. *sequ.* IV. 913. *sequ.* Cum *Wolfius* noster in enarranda vita huius doctoris et scriptoris quondam eruditissimi satis copiose et accurate versatus sit, mearum partium esse duxi, priusquam ad literarias doctorum virorum de scriptis eius obseruationes transeo, aliquid de variis doctorum virorum de hoc Iudaeorum praeceptore communi iudiciis adferre. Huc pertinet elogium *Richardi Simonii Histor. critiqu. du V. T. pag. m.* 609. *edit. original. Gallic.* ubi scribit de eodem: „Est celui de tous les „Iuifs, qui se soit acquis le plus de reputation tant parmi ceux de sa Religion, que parmi les Chrestiens.„ *Spencerus* in opere suo *de legibus Hebraeorum ritualibus. Lib.* II. *cap.* XI. *sect.* 1. *pag.* 346. inter alia de *Maimonide* hoc testimonium perhibet: „Maimonidis coniecturae plus salis habent pleraeque, quam aliorum Iudae„orum, circa legum causas insipide delirantium.„ Plura encomia et elogia eius eidem a *Crenio*, *Casaubono* aliisque tributa silentio hic omnino praetermittenda sunt, ne lectoribus meis taedium crearem. Interim, qui ea legere cupit, conferat *Crenii Dissertationes exegeticas*, *Fascic.* I. *pag.* 303. eiusque *Analecta. pag.* 104. *Iohannem Drusium* in *Notis in librum suum de nomine tetragrammato cap.* 1. *Biblior. Criticor. Anglicanor. Tom.* VI. *fol.* 1171. *Eduard. Pocockium* in *Praefatione* suae sic dictae *Portae Mosis* et *Christianum Ludouicum Schlichterum* tum in *Oratione* sua *de quatuor rebus Salomonaeis intellectu difficillimis pag.* 2. in *annotationibus*, tum quoque in *Symbolis litterariis Bremensibus. Tom.* I. *Part.* II. *pag.* 73. Non possum hic silentio praeterire testimonium, quo condecorauit *Maimonidem* nostrum *Iohannes Frischmuthius* in *dissertatione de Angelo foederis. Cap.* I. §. 20. Obseruat ibidem, *Maimonidem* saepius in explicatione vaticiniorum Veteris Testamenti consentire cum sententiis Christianorum interpretum, et eundem memorata haec vaticinia iuxta normam analogiae fidei Christianae interpretatum fuisse, unde etiam sibi quosdam ex Iudaeis inuisos reddiderit, qui veritatis evangelicae radiis in scriptis Maimonidis obstrepere ausi sunt. Recentissimis temporibus nactus est hic ipse *Maimonides* acerrimum defensorem, clarissimum et doctissimum inter Italos scriptorem, *Blasium Vgolinum*, qui orbi erudito per splendidissimam editionem

tionem *Thesauri Antiquitatum sacrarum* merita sua in literaturam sacram et orientalem satis demonstrauit. Immitius iudicium, quod contra idem opus cum eruditis communicare ausus fuerat *Christianus Schoettgenius*, mouit *Vgolinum* defensionem suam qualemcunque edere in lucem publicam. Praestitit hoc in *Epistola* quadam *ad Christian. Bened. Michaelis*, Philologum Halensem, quae *Venetiis* 1748. in Quarto maiori est impressa et vndecim paginis constat. In eadem epistola simul omnem mouet lapidem, vt commentum *Schoettgenii*, quod *Moses Maimonides* sit coecus ductor et antesignanus in disquirendis priscae antiquitatis Iudaeorum ritibus, explederet, vt fidem Maimonidis eiusmodi in rebus, quam memoratus *Schoettgenius* (vid. *Wolf.* Tom. IV. pag. 917.) et *Erdmannus Gothofredus Camentius* in peculiari *dissertatione de suspecta Maimonidis fide in Antiquitatibus Iudaicis*, quae prodiit *Wittebergae* 1716. 4. (Vid. *Wolf. Tom.* III. *p.* 779.) labefactare et penitus infringere ausi fuerant, defenderet, et vsum ac certitudinem scriptorum *Maimonidis*, speciatim libri eius praecipui *Iad chasaka* inscripti ab obiectionibus *Schoettgenii* aliorumque doctissimorum virorum vindicaret. Hinc totam *epistolam* memoratu dignissimam *Maimonidis* ipsius *ad R. Pinehasum filium Meschüllam*, cuius etiam mentionem fecit ipse *Wolfius* noster *Tom.* I. *Biblioth. hebr. pag.* 854. hebraice et latine paginas quatuor comprehendentem *hebraice et latine* inseruit huic Epistolae, in qua *Maimonides* confirmat, sese nihil plane asseruisse in suo opere *Iad chasaka*, quod non ex scriptis antiquioribus, et ex fontibus quidem satis genuinis deriuauerit, licet eosdem haud semper nominauerit, et sese in animo habere editionem supplementorum huius operis. De quo scripto polemico Vgoliniano b. *Baumgartenius Relation. de Bibliotheca Halensi Tom.* III. *Part.* 16. *pag.* 376. vbi eandem hanc epistolam recensuit, idem iudicat, quod, licet non omnia, quae asseruerit *Maimonides*, coeco assensu pro veris et indubitatis sint habenda, neque scripta eiusdem pro unico et praecipuo fonte antiquitatis sacrae speciatim biblicae Iudaeorum agnoscenda fuerint, tamen vsus eximius scriptorum *Maimonidis*, speciatim operis clarissimi *Iad chasaka* haud prorsus negari queat, dummodo iisdem lector prudens vtatur adhibitis regulis certitudinis et veritatis ac probabilitatis historicae ac summam cautionem adhibeat, ne ea, quae fidem non merentur, pro veris accipiantur.

Interim quoque non defuerunt inter doctissimos viros, qui varia in eodem *Maimonide* eiusque scriptis carbone omnino digna esse censerent, variaque in eodem vituperarent. Huc referas, quod interdum nimis superstitioni populi sui inhaereat, licet credi possit, eundem propter eruditionis suae profunditatem a vitio tali immunem fore. Obseruauit tamen haec de eodem *Ioh Frischmuthius* in *diss. ad Iesa.* XI, 2. 3. *Cap.* I. §. 2. *Maimonidem* plura, quae in *Iad chasaka* de situ hircorum et fontibus veterum Iudaeorum memorauit, ex tractatu Talmudico *Ioma*, alia vero ex tractatu *Cholin* et *Chaldaicis* Veteris Testamenti *paraphrasibus* desumsisse, de eodem refert *Samuel Bochartus Hierozoic. Part.* I. *Lib.* II. *Cap.* 54. *pag.* 655.

655. *Part.* II. *lib.* II. *cap.* 33. *pag.* 355. *edit. Francof.* vnde non immerito a *Schlichtero Symbol. literar. Bremens. Tom.* I. *Part.* II. *pag.* 73. locus inter plagiarios eidem adsignatur, cum fontes suos, ex quibus ista hauserit, rarius quam par est, indicauerit. Haec et alia autem forte tanquam vitia subreptionis consideranda et in tanto viro, a quo nihil humani alienum esse poterat, excusanda, sed alia vitia eaque multo grauiora dantur, quae eidem a literatissimis viris exprobrantur. Huc referas imprimis errorem *Atheismi*, a quo non erit liberandus, si ea, quae *Reimannus* tum in *Historia Atheismi et Atheorum. Sect.* I. Cap. II. §. 14 *pag.* 47. tum in *Introductione in Historiam Theologiae Iudaicae. pag.* 605. *sequ.* obseruat, veritatis fundamento nitantur. Saltem luculenta Atheismi sui vestigia, quod vix negari potest, exstare videntur in eius *Moreh neuochim Part.* I. *Cap.* 59. *pag.* 99. *Cap.* 60. *p.* 104. *versionis latinae Buxtorf.* quo in loco nil nisi dubitationem in doctrina de proprietatibus diuinis admittere et omnem existentiam supremi numinis negare videtur, quo ipso autem Atheismi notam omnino meretur.

Tom. I. *pag.* 838. *sequ.* III. 773. *Porta Mosis Pocockii*) De quo opere sequentia tradidit *Reimannus* in *Catalogo Bibliothec. systematico-critico. pag.* 909. „Praefationes aliquot a R. Mose Maimonide suis in Commentariis in varias Tal„mudici textus partes praemissas continet, quae Portae dicuntur, quia ad Iudae„orum disciplinam faciunt aditum. Et vel hoc nomine habendae sunt in deliciis, „quia arabice et latine a Pocockio sunt editae, cum hoc idiomate nihil adhuc de „illustri hoc auctore typis sit exscriptum, licet Arabicus textus huius operis sit „authenticus. In notis miscellaneis non Mosis, sed varia scripturae sacrae loca „ita explicantur, ut dubium sit, an Pocockius hoc ipso labore plus lucis dederit, quam acceperit.„

Tom. I. *pag.* 839. ad *lin.* 3. Inscribitur haec editio a *Iacobo Mantino* curata, quam b. *Wolfius* hic memorat, sequenti titulo: „Praefatio Rabbi Mosis Maimonidis Cordubensis, Hebraeorum doctissimi in editionem moralem seniorum Mal„secheth Abhoth apud Hebraeos nuncupatam, quae octo complectitur capita. In„terprete eximio Artium et Medicinae Doctore M. Iacobo Mantino. Impressum hoc opus est Bononiae in aedibus Hieronymi de Benedictis, bibliopolae Bononiensis, Clemente VII. Pontifice maximo gubernante Anno Domini 1526. mense Iunio et complectitur quinque plagulas in Quarto.

Num. 2. scriptorum *Maimonidis*, *Tom.* I. *pag.* 839. *sequ.* III. 774. IV. 914. *Iad chasaka*) Hunc librum doctissimum data opera et accurate descripsit *Buxtorfius* in *Bibliotheca rabbinica pag.* 345. 349. *edit. Herbornens.* Etiam *b. Wolfius* noster in describendo et recensendo hoc opere tum quoad eius praecipua contenta, tum quoad editiones tum totius operis tum singularum eiusdem partium sedulo fuit occupatus. Fuerunt tamen, quae diligentiam eius effugerunt, quae in hisce qualibuscunque meis supplementis hinc atque inde adiiciam. Continet *Pars.* I. *liber* I. huius operis tractatum *de fundamentis legis*, quem cum versione latina et notis

N iuncto

iuncto textu hebraico edidit *Guilielm. Forstius.* Constat haec editio plagulis nouemdecim et semiplagula. Vberiorem huius tractatus et editionis descriptionem exhibuit *Fabricius* in *Historia Bibliothecae Fabricianae. Tom. V. pag.* 337.

Lib. I. *cap.* 2. continentur *Canones ethici*, qui septem capita comprehendunt, quorum argumentum diligenter recensent *Reimannus* in *Introductione in Historiam Theologiae Iudaicae pag.* 191. et *Fabricius. loco citato.* pag. 338. qui posterior etiam de *Gentiana versione latina* nonnulla adduxit.

Part. I. *Lib.* I. *num.* 4. *de Idololatria*) *Vossianae* editionis, quam hic *Tomo.* I. pag. 841. memorat *Wolfius* noster, notitiam exhibuit *Fabricius* loco memorato *pag.* 339. sequ. Nonnulla, quae in adiectis huic editioni annotationibus fuerint corrigenda, diligenter obseruauit *Paulus Theodorus Carpzouius* in *Animaduersionibus suis philologico-critico-sacris pag.* 58. 60.

Cap. V. *de poenitentia.* De editione huius tractatus *Clouerringiana* pluribus consulas *Fabricium* loco citato. *Tom.* IV. *pag.* 491.

Part. I. *Lib.* II. *cap.* 3. *de phylacteriis*) De scripto *Bashuysenii* sub hoc numero a *Wolfio* adlato conferas *Fabricium* loco memorato. *Tom.* V. *p.* 1. *seq.*

Lib. III. *cap.* 7. *de siclis*) Hunc *Maimonidis* tractatum vna cum alio, qui inscribitur *de oblationibus victimarum et panum*, qui alias in ipso opere *Iad chasaka Parte* III. *Lib.* VIII. *cap.* 5. referente *Wolfio* nostro *Tom.* I. *pag.* 845. exstat, edere in animo habuit b. *Theodorus Dassouius*, vti saltem refert *Io. Albert. Fabricius* in *Bibliograph. antiquar. pag.* 14. *edit. Schaffhausen.* Codex manuscriptus huius editionis *Dassouianae* asseruatur, referente quodam docto viro in *Relationibus Hamburgensibus de rebus eruditis ad annum* 1736. *pag.* 566. in *bibliotheca publica Academiae Wittebergensis*, et titulus eius, ex quo de praestantia huius laboris *Dassouii* iudicari potest, sequentis est tenoris: *Mosis Maimonidis tituli duo: scilicet de oblationibus victimarum et panum et de siclis latine enunciati, cum versione scholiorum Iosephi Karonis* et *Abrahami ben Dauid*, ubi simul *Ludouici Compiegne de Veil* versio tituli prioris inuoluta et textu ipso interdum obscurior emendatur.

Lib. III. *cap.* 8. *de consecratione nouilunii*) Hunc tractatum *Maimonidis* in Anglia quoque in latinum sermonem traductum fuisse, testatur b. *Danzius* in editione eiusdem, quae disputationis academicae forma prodiit.

Lib. IV. *cap.* 1. *de maritatione* seu *de Coniugio*) Editionem capitis decimi huius Tractatus elegantissimam versione latina et doctissimis adnotationibus instructam publici iuris fecit summe venerabilis *D. Hirtius.* Prodiit eadem sequenti titulo: *Rabbi Mosis Ben Maimon* Tractatus de Matrimonio Ebraeorum caput decimum, in quo agitur de copulatione, benedictione nuptiali, contractu matrimoniali et tempore nuptiarum commodo. Versionem latinam, puncta vocalia et accentus nec non Adnotationes quasdam adiecit — *I. Frideric. Hirtius.* Ienae 1846. 4. qui libellus sex plagulis constat.

Lib.

Lib. VII. *cap.* 7. Adiecta est editio *Io. Henrici Maii* filii eiusdem differtationi *de Iure anni septimi.*

Lib. VIII. *cap.* 5. vide supplementa nostra ad *Lib.* III. *cap.* 7.

Ibid. cap. 8. *de sacrificiis in festo expiationis offerendis)* Praeter ea, quae *Wolfius* de editionibus huius tractatus attulit, obseruari meretur, quod versio latina eiusdem et diuersi ab eo scripti *Maimonidae* similiter agens de solemnitate expiationis legatur in *Thomae Crenii Opusculis ad Philologiam et Historiam sacram spectantibus. Fascic.* VII. pag. 651. 819 sequ. Vid. *Fabricii Bibliograph. antiquar. cap.* X. *pag. m.* 436. *edit. recentiss. Schaffshausen.*

Lib. X. *cap.* 2. *de vacca rufa*). Ex sententia quorundam literatissimorum virorum *b. Theodor. Dassouius* huius tractatus *Maimonidae* excerpta manu scripta reliquit, quae vero in *indice scriptorum eiusdem ineditorum ex nouis literariis maris Balthici Fabricii Bibliographiae antiquar. p. m.* 14. inserto frustra quaeruntur. Hinc alii de hoc scripto *Dassouiano* eiusque existentia merito dubitandum esse censuerunt, vnde profecto Autores *bibliothecae mixtae Hamburgensis. Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 703. eruditis viris proposuerunt hanc quaestionem discutiendam, an *Dassouius* ediderit vel ineditam reliquerit differtationem de vacca rufa, cuius resolutionem in eadem *Bibliotheca* non reperiri miror. Recentiori tempore *I. G. W. Dunckelius* in *Rathlefii* libro germanico *der Theolog* inscripto *ad annum* 1754. *pag.* 379. affirmat, *Dassouium* vere tractatum ineditum de vacca rufa reliquisse, qui excerpta ex hoc Maimonidis tractatu contineat, vnde quoque Manuscriptum hoc sequenti inscriptione sit instructum: *De vacca rufa ex Rabbi Maimonide dictata ab excellentissimo Domino Theodor. Dassouio P. P.* Constat hoc scriptum eodem obseruante quindecim capitibus, quorum argumentum ibidem narratur. Ibidem refert, habitas esse has praelectiones a *Dassouio Wittebergae.* Interim alius doctissimus vir, *Otto Ludouicus Koenigsmannus* in eodem *Theologo de anno* 1755. hunc foetum *Dassouii* ineditum ad curas eiusdem *Rendsburgenses* refert, quas quidem Wittebergae inceperit, plenius vero *Rendsburgi* perlustrauerit, et plurimis adnotationibus doctissimis locupletauerit.

Lib. XIV. *cap.* 4. *de luctu.*) Caput hoc latine transtulit b. *Martinus Geierus* et hanc latinam versionem edidit *Lipsiae* 1666. 12. quae versio postea *Opusculis* eiusdem *philologicis*, quae *Francofurti ad Moenum* 1691. 8. prodierunt, inserta sunt. Vid. ibidem pag. 280.

Editiones huius operis, quod spectat, de iisdem *Wolfius* noster *Bibliothec. hebr. Tom.* I. *pag.* 851. *seq.* agit. Editiones singulas numeris certis distinxit, quorum nonnullis supplementa quaedam adiungam.

Tom. I. *pag.* 851.) Asseruit quondam doctissimus Philologus Hamburgensis, *Eliezer Edzardi*, *Venetam* editionem *Maimonidis* antiquiorem meliorem esse quam recentiorem, in qua non pauca sint in *Iad chasaka* hinc atque inde omissa. Iudicium hoc eiusdem idem aperuit *Iohanni Iacobo Thurmio* Augustano, qui istud in

diario suo itineris literarii Germano-Belgici apud *Io. Georg. Schelhornium Amoenit. literar. Tom.* XI. *pag.* 284. publice exposuit.

Tom. I. pag. 852. lin. 2. ad verba: *R. Abraham fil. Dauid*) qui iudice *Seldeno de Synedriis veterum Hebraeorum Lib.* I. *cap.* 2. *pag.* 7. saepius se *Maimonidi* iniquiorem; quam par fuit, praebuit.

Ibid. lin. 3. ad verba: *de quibus vide supra suo loco*) Vide supra *Wolf. Bibl. hebr. Tom.* I. *num.* 70. *pag.* 46. 1.

Ad *num.* 4. De *codice* quodam *Manuscripto* cum hac editione operis *Iad chasaka Veneta*, quam *Wolfius* hoc numero recensuit, collato, qui Partem secundam integram et Partis tertiae librum primum complectitur, et ad Bibliothecam *Hieronymi Wilhelmi Ebneri Norimbergensis* pertinuit, uberius verba fecit celeberrimus Altorfensium Philologus, *Io. Andreas Michael Nagelius* in *dissert. de tribus codicibus Manuscriptis hebraicis. Altorfi* 1749. edita, de qua conferas die *Hamburg. Berichte von gelehrten Sachen ad annum* 1750. *Scid.* 14. *pag.* 105. *sequ.*

Ad *num.* 5. *Venet.* C. 1574-1576.) Excusa est haec editio apud *Iohannem de Gara.*

Ad *num.* 5. et 6. simul:) Inter editiones operis *Iad chasaka Venetam* et *Amstelodamensem* accuratas appellat *Io. Iacob Quandtius* in *dissertat. de Sagan*, membro penultimo circa finem. Quod iudicium verissimum esse, variis exemplis liquido comprobauit *Io. Henricus Majus filius* in *notis ad Hilcoth schemitha* et in *praefatione*, quae hic omnino erit conferenda.

Ad *num.* 6. ad verba *Wolfii lin.* 6. huius numeri: *Ceseph Misne*) Opus est *R. Ioseph Karo*, quod Supplementum et continuationem *Maggid Mischne*, tractatus, quem *Wolfius* in praecedente numero adduxit, continet. Haec b. *Tympius* suo exemplari bibliothecae Wolfianae ad marginem adscripsit. Caeterum haec ipsa editio, quae *Amstelodami* officinae *Athianae* typis quoad maximam partem est excusa, et caeteris non solum correctior, sed et multo auctior est, addito tractatu Cesephi Mischne et *Maggid Mischne*, insuper *R. Iom Tobh commentario Migdal os* et altero quodam Haggahoth inscripto, id quod etiam obseruauit *Iust. Christ. Dithmar* in *praefatione ad versionem latinam et notas in Hilcoth Schebuoth.*

Tom. I. *pag.* 853. *lin.* 1. Editionem operis *Iad chasaka Soncinatensem* de anno Christi 1490. cuius *Wolfius* noster hic mentionem fecit uberius descripsit *Iohannes Bernhardus Derossi* in *disquisitione* sua *de hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* V. §. 11. *pag.* 50. *sequ. edit. Huffnagel.* ubi inter alia de eadem obseruauit, eandem 367. folia complecti et charactere quadrato satis distincto impressam esse.

Aliam idem vir doctus obseruat editionem, quae in folio maiori duobus voluminibus sine mentione loci et anni impressionis et sine indicio paginarum prodiit, in *libro memorato* Cap. VII §. 11. pag. 89. sequ. Impressa est sine commentariis, unde a *Constantinopolitana*, quam *Wolfius* pag. 851. et alii citarunt, probe

be erit distinguenda. Interim ex conditione chartae et eiusdem charactere satis impolito coniicit *Derossi*, eandem ad Saeculum decimum et quintum referendam esse. Volumen secundum, quod ex coniectura eius inscriptione caret, in suo exemplari mancum est atque imperfectum, unde annus et locus impressionis huius editionis minus certe definiri potest.

Pluribus conferantur de hoc opere, egregio literaturae Iudaicae monumento *Pocockius* in *Porta Mosis. pag.* 343. seq. *Wagenseilius in Sota. pag.* 345. *sequ. Dassouius* in *programmate in laudem Maimonidis*, et *Henr. Iacob. van Bashuysen Obseruat. sacrar. Lib.* I. *in praefatione.*

Num. 3. *Tom.* I. *pag.* 855. *sequ.* III. 779. IV. 917. *Moreh neuochim)* Propter hunc librum ipse auctor *Maimonides* appellatur a Rabbinis *Raf moreh.* Vid. *Abarbanel Comment. in prophetas priores fol.* 89. *col.* 2. *lin.* 9. *in fine*, et eiusd. *Praefat. in Iosuam. fol.* 1. *col.* 4. *lin.* 2. fin. De lite propter hoc scriptum *Maimonidi* mota conferas *Richard. Simonium* in *Supplementis ad Leonem Mutinensem. pag.* 12. *Editiones* huius libri quod attinet, antiquissima editio, cuius *Wolfius Tom.* I. *pag.* 856. et III. 780. mentionem fecit, est in folio minore, quod ipse *Wolfius* posteriori in loco asseruit. Vberius eandem descripsit *Iohannes Bernhardus Derossi* in *disquisitione de hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* VII. §. 1. *pag.* 75. *sequ.* Hic vir doctus coniecturam *Wolfii*, quod *Thessalonicae* impressa sit, pro improbanda declarat. Neque certiori fundamento nititur assertum doctissimi Galli *Prosperi Marchand* in Opere suo Gallico *Histoire de l' origine de l' Imprimerie*, *num.* XXI. *pag.* 72. prolatum hanc editionem vere finitam esse *Thessalonicae* anno 1479. Interim persuasum sibi habet laudatus *Derossi*, hanc editionem merito vocari antiquissimam, et ad tempora annum C. 1480. praecedentia referendam, licet *Wolfius* in exprimendo impressionis loco errauerit. Vid. idem *l. cit. Cap.* VIII. §. 7. *pag.* 97.

Plura, quae ad historiam literariam huius scripti spectant, et quae praecipue controuersiam inter eruditos de eodem agitatam et systematis philosophici principia, quae in eodem proposuit, concernunt, legi possunt apud *Buddeum* in *Introduct. in historiam philosoph. Ebraeorum pag.* 155. 166. Caeterum iudicia, quae eruditi de hoc *Maimonidis* labore in medium attulerunt, diuersi sunt generis. Alii enim eundem summis laudibus extollunt, quo referendus est imprimis *Petrus Daniel Huetius*, qui in *Demonstratione sua euangelica. Propos.* VII. §. X. *pag. m.* 571. Sequentia de eodem perhibet: „Ex hoc libro multa ad complures „Scripturae Sacrae nodos soluendos subsidia comparari possunt.„ Alii vero eundem in hoc libro nonnunquam intolerandas protulisse nugas monuerunt, quod imprimis fecerunt *Hermannus Witsius* et *Io. Buxtorfius.* Vid. huius *Catalecta philolog. theologica. pag.* 37. *sequ. num.* 37. Hic conferenda erit omnino b. D. *Erhard. Andr. Frommanni* elegantissima *dissertatio*, *qua philosophemeta nonnulla R. Mosis Maimonidis*

nidis in hoc libro prolata tum recentiorum quorundam sententiis [illegible], quae *Altorfi* 1745. prodiit.

Insuper obserues de hoc libro, nouissimam eiusdem editionem prodiisse *Iesnitii Anhalt.* 1742. *apud R. Israel Abraham in folio*, quae comprehendit 1. Alphab. plagul. 9, seu paginas 127. Vid. *Ephemerid. Lipsiens.* de anno eodem.

Num. 7. *Tom.* I. 861. IV. 918. *Epistola* haec *Maimonidis* prodiit etiam sub titulo: אגרת על גזרות הכוכבים, *Maimonidis epistola de Astrologia*, cum latina versione *R. Isaaci Leuitae* 8. Vid. *Buxtorf. Catalog. libror. Iudaicorum pag.* 5.

Num. 11. Vid. supra notata ad *pag.* 841. *de Canonibus ethicis.*

Num. 12. *Tom.* I. *pag.* 863. III. 788. IV. 919. De *Aphorismis* eius *medicis* videatur etiam *Wolfius* noster infra *Tom.* I. *pag.* 866. *num.* 25. *pag.* 895. *num.* 1651. Editionis eorundem *Bonomiensis*, quae prodiit *Bononiae* 1489. quoque mentionem fecit *Cornelius a Beughem* in *Tractatu* suo *de Incunabulis Typographiae pag.* 89. qui in eo solummodo a *Wolfio* discessit, quod hanc ipsam editionem in *Quarto* prodiisse tradiderit. Idem quoque affirmat, eundem librum una cum *Rhazis* variis *medicis opusculis Venetiis* anno 1497. in lucem publicam prodiisse.

Num. 28. *Tom.* I. *pag.* 866. 867. III. 790. *Editionem hebraeo-latinam tredecim fidei articulorum*, quos conscripsit Maimonides, cui *Sebastianus Munsterus* editor eiusdem *epitomen historiarum Iosephi* adiecit, quam *Wolfius* hic memorat, uberius descripsit vir doctus anonymus in dem *Alten aus allen Theilen der Geschichte*, quod *Chemnitii* prodiit, *Tom.* II. *Part.* VII. *pag.* 105. *sequ.* *Latinam* eius *versionem* prodire fecit *I. G. Scholl*, cui b. *D Christoph. Matth. Pfaffius* memoratu dignam praemisit praefationem. Vid. *Miscellanea Duisburgensia. Tom.* I. *Fascic.* II. *pag.* 337. Germanice versi exstant hi articuli in *Christian. Gersons Inhalt und Widerlegung des Iüdischen Talmuds. Part.* I. *cap.* V. *pag.* 28. sequ. *Io. Christoph. Georg. Bodenschatzens kirchlicher Verfassung der heutigen Iuden. Part.* III. pag. 3. sequ. et. *b. Parentis* mei *Abriss aller Religionen. Cap.* III. *Sect.* II. *pag.* 108. Inter eos, qui suo calculo approbaverunt hunc *Maimonidis* laborem imprimis nominari meretur *Rabbi Dauid Vital* in *Aureolo Davidis.* Caeterum de hoc libro praeter scriptores a Wolfio memoratos conferendi sunt *Io. Henric. Hottingerus Thesaur. philologic. Lib.* I. *Cap.* II. *Sect.* 1. *pag.* 79. *Io. Hoornbeck. de conuertendis et conuincendis Iudaeis. Lib.* I. *cap.* III. *pag.* 110. *seq. Io. Henr. Wolfius* in editione *Aureoli Dauidis R. Davidis Vital*, et b. *Parens* in der *catechetischen Geschichte der Waldenser, Iuden und anderer Religionspartheyen. Cap.* IX. §. 2. *p.* 320. 324. Vid. quoque *Acta erudit. Lipsiens. germanic. Part.* CXV. *pag* 468. 474.

MOSES PROPHETA (*num.* 1611.) *Tom.* I. *pag.* 874. *lin.* 6. a fine paginae ad verba *Wolfii: in* ipso contextu paraphrasis *Ionathanis* addatur: *fol.* 11. *col.* 3. *lin.* 22. *editionis Berolinensis.*

MOSES

MOSES NACHMANIDES (*num.* 1612.) *Tom.* I. *pag.* 877. lin. 19. ad verba *Wolfii*: *praeter eam Ulyssiponensem*) Vid. *Wolf. Tom.* IV. *p.* 920. et supplementa mea ibidem adferenda.

Ibid. lin. 22. ad verba: *etiam legitur*) praeter textum hebraeum et Targum Onkelosi.

Ibid. lin. 23. ante vocem *Haphtharoth Wolfii* inferatur: cum chamesch Megilloth et commentario *Raschii* in illa, nec non Haphtharoth cet.

Tom. I. *pag.* 877. III. 796. IV. 920. num. 7. Praeter editiones huius *Commentarii* a Wolfio memoratas *Io. Bernhardus Derossi* in *disquisitione de hebraicae typographiae origine et primitiis cap.* VII. §. 7. *pag. m.* 86. *ed. Hufnagel.* obseruauit antiquissimam eius editionem, quam praetermiserunt *Bartoloccius*, *Wolfius* et alii. Constat eadem paginis 241. in folio. In exemplari, quod ad manus istius doctissimi viri fuit, paginae tres vltimae penna descriptae sunt. Seruatur in ea quoque antiquus character literarum quadratus.

Tom. I. *pag.* 880. *lin.* 5. *a fine paginae:*) *Schaar haggemul*) incipit a folio 89. col. 1. circa finem. Plura de editione *Ferrariensi* hic a *Wolfio* memorata obseruauit *Derossi* in *Comment. de Typogr. ebr. Ferrar. Cap.* III. *p.* 40.

MOSES PETACHIAS (*num.* 1635.) Tom. I. pag. 888. De itinerario mundi huius Rabbini conferatur *Wolfius* infra sub articulo *Petachia Ratisbonensis pag.* 996. *num.* 1859. et *Schelhornius Amoenitat. literar. Tom.* III. *pag.* 87.

MOSES CORDUERO (*num.* 1642.) *Tom.* I. *pag.* 890. Hunc doctorem Iudaicum *floruisse Saphetae in Galilaea inferiore* hoc loco scripsit b. *Wolfius.* Error negligentiae est in his verbis, quae emendanda sunt ex iis, quae *Tom.* III. *pag.* 808. perhibet, quo in loco eundem *Archisynagogum Saphetanum in Galilaea superiore* appellat, et hinc seipsum emendat. Vid. quoque supra *Tom.* I. *pag.* 184. *num.* 305. et *pag.* 808. *num.* 1523. Posterius, quod hic ipse doctor Iudaicae gentis *Saphetae*, in vrbe Galilaeae superioris haud ignobili docuerit, memorat etiam *Bartoloccius* teste *Reimanno Introduct. in historiam Theolog. Iudaic. pag.* 431. *not.* Idem monendum esse ad *pag.* 1042. vbi *Wolfius* in similem errorem incidit, obseruat *Reimannus pag.* 434. not. Alio in loco, nempe *Tom.* I. *pag.* 815. appellauit *Wolfius* vrbem hanc *Zaphet*, quod vocabulum a *Saphet* non est diuersum. Ibidem extitisse typographiam celebratissimam Iudaicam, obseruauit *Wolfius* noster *Bibliothec. hebr. Tom.* II. *pag.* 961. seq. vbi varia de situ huius loci, de quo haud vnam sententiam fouent docti viri, memorantur, ad quem locum conferas supplementa mea.

Tom. I. *pag.* 890. num. 2. ad verba *Wolfii*: *Or necrebh* suo exemplari sequentia adscripsit *b. Danzius*: Auctor ipse in titulo explicat per מָתוֹק dulce, et in praefatione huius tractatus בצוף הדברים נערב לכל פה, quae vrgent sensum dulcedinis, non vesperae. Vnde merito exprimitur *dulcescens.*

MOSES KIMCHI (*num.* 1645.) *Tom.* I. *pag.* 893. *lin.* 14. ad verba *Wolfii*: Recusa est ibidem apud *Henric. Petri*) addatur titulus sequens huius editionis: ספר דקדוק חברו *cum Commentario Eliae Leuitae Germani* 8. et complectitur plagulas tredecim.

MOSES ROPHE (*num.* 1651.) *lin.* 4. *prodierant Basil.* 1579. 8.) ex officina *Henrici Petri*, et complectuntur 1 Alphab. 16. plag.

Ibid. lin. 5. *Hic est R. Moses Maimonides*) Sed huic *Wolfii* nostri asserto obstat, quod auctor in praefatione huius editionis *Basileensis* appelletur *Arabs Cordubensis*, dicaturque *Galeno* paulo inferioris aetatis fuisse, id quod in *Mosen Maimonidem* haud quadrare videtur.

MATATHIAS (*num.* 1677.) *Tom.* I. *pag.* 903. De eius *Nizzachon* conferenda sunt supplementa mea *ad Tom.* I. *pag.* 734. *num.* 1364. ubi inter alia mentio facta est, *Wilhelmum Schikardum* nouam huius libri editionem in animo habuisse. Idem opus edere voluit *Constantinus Lempereurius*, quod obseruauit *Carpzouius* in *annotationibus ad Schickardi Ius regium Hebraeorum pag.* 464. *not.* i. sed eadem hunc cum *Schickardo* fata manserunt, notante eodem *Carpzouio*.

נ.

R. NECHONIA *fil.* KANA (*num.* 1687.) *Tom.* I. *pag.* 905. *sequ.* III. 825.) *Liber Bahir*. Hunc librum *Buxtorfius Biblioth. rabbin. pag.* 319. *edit. Basileens. pag.* 45. *edit. Herbornens.* appellat librum antiquissimum de profunda Cabbala et mysteriis nominum diuinorum conscriptum. De antiquitate huius libri varia erudite proferuntur ab Auctore anonymo in *Bibliotheca noua orbis eruditi. Tom.* II. *Part.* 15. *pag.* 209. Antiquitas huius libri partim ex eo probatur, quod auctor eius fuerit *R. Nechonias*, quem vixisse triginta aut quadraginta annos ante Christum natum, partim quod eius in Talmude nulla facta sit mentio. Contra haec duo argumenta varia ibidem monentur, ex quibus hic tantum illud adfero, quod omnia, quae de aetate *Nechoniae* definiri possunt, meris innitantur traditionibus satis incertis. Hinc antiquitas huius libri, qua ex sententia quorundam superat libros *Sohar* et *Iezirah*, infirmo satis nititur fundamento. Ex Chaldaico idiomate hunc librum in latinum transtulit, quod obseruauit *Ittigius* in dissertat. de *Guil. Postello eiusque scriptis.* §. 24. Vid. eiusd. *Opuscula varia* peg. 278. Plura, quae ad historiam libri huius Cabbalistici spectant, in medium adduxerunt *Buddeus* in *Introduct. in Historiam philosoph. Ebraeorum pag. m.* 142. sequ. et *Gabriel Groddeckius* in *Hexecontade Pseudonymorum hebraicorum num.* V. apud *Wolfium* nostrum *Tom.* IV. *Bibl. hebr. pag.* 1008.

Tom. I. *pag.* 906. *lin.* 3. a fine paginae ad verba Wolfii: *in calce quoque* haec adiecit b. *Danzius* in suo exemplari Bibliothecae Wolfianae: *fol.* 10. *col.* 4. *lin.* 34. 35. *p.* 936. ad 14.) אזהרות hunc composuisse obseruauit *Aben Ezra ad Exod.* XX. quibus ostenderit, Decalogum omnia in vniuersum praecepta continere.

NI-

NICOLAUS DE LYRA seu *Lyranus* (*num.* 1697.) *Tom.* I. *p.* 912. III. 839. IV. 930. Hunc falso inter Iudaeos referri haud obscure affirmat *Wolfius*, qua in sententia eidem assensum praebuit quoque *Theophilus Sincerus* in *Relationibus germanicis de libris antiquis et rarioribus. Tom.* I. *Part.* 5. *pag.* 260. licet plerique eruditorum aliter hac de re sentiant.

Scriptis eiusdem hic a *Wolfio* nostro commemoratis duo prae reliquis memoratu digna adiungi merentur. Vnum est opus eius in Scripturam sacram, quod titulum habet: *Postilla perpetua, siue breuia commentaria in Biblia. Reimannus* in *Catalogo Biblioth. theol. hist. crit. pag.* 280. eiusdem operis mentionem fecit atque editionem eius satis antiquam *Noribergae quatuor* Tomis in *folio* prodiisse testatus est. Alia editio antiqua ibidem anno 1497. apud *Antonium Koburgeram* edita memoratur et vberius recensetur a *Theophilo Sincero* loco paulo ante citato *pag.* 259. 268. Exstat quoque in bibliotheca publica senatus Norimbergensis exemplar Commentarii eiusdem in Pentateuchum Mosis, quod *Sincerus* citato loco *pag.* 263. sequ. plenius descripsit. Plura de religione Lyrani et quae ad literariam historiam huius scripti pertinent, in medium adduxerunt b. *Io. Francisc. Buddeus Isagog. in Theolog. vniuers. historic. theolog. pag.* 1430. *seq.* et b. *Io. Georg. Walchius Bibl. theol. Tom.* IV. *pag.* 396. sequ. Alterum scriptum *Lyrani*, quod mentionem hic meretur, cum etiam ad interpretationem codicis sacri multum faciat, inscribitur: Tractatus *de differentia nostrae translationis ab hebraica litera in Veteri Testamento.* Scriptum est ab auctore anno 1333. et *Rothomagi* in Octauo in ipsis fere Typographiae incunabulis impressum. Hinc raritas eiusdem patet, quam testatus est *Vogtius* in *Catal. libr. rarior. pag. m.* 425. Caeterum plura de hoc Lyrano et omnibus fere eius scriptis legi queunt in *Fabricii Bibliotheca mediae et infimae Latinitatis. Lib.* XIII. *pag.* 348. 362.

NISSIM *fil.* IACOB (*num.* 1704.) pag. 915. Inscriptionem libri eius a *Wolfio* minus recte transferri: *compositio pulchrior salute*, obseruauit *Derossi* in *Comment. de typographia Ferrariensi. Cap.* III. pag. 47. cum Mem ibi praefixum non comparationem, sed potius argumentum designet. Insuper ibidem de editione *Ferrariensi* a *Wolfio* memorata obseruat, eandem charactere quadrato impressam esse et foliis 48. constare.

NAPHTALI HIRTZ, vel potius Hirsch (*num.* 1713.) *Tom.* I. *pag.* 918. Pro numero editionis anni 1713. scripti *Natibh hajasthar* ponatur numerus anni 1712. ex emendatione ipsius *Wolfii Tom.* III. *pag.* 844. Plura de hoc scripto obseruauit Autor quidam doctus in *noua Bibliotheca librorum eruditi orbis. Tom.* II. *Part.* 16. *pag.* 299. ex qua descriptione constat, auctorem tunc temporis, cum hoc scriptum *Dyrenfurti* ederet, iam fuisse sexagenarium. Reperiuntur in censuris huic editioni praemissis varia encomia eius ob singularem, qua instructus fuerit auctor, hebraicae et Talmudicae dialecti notitiam. Librum ipse suis sumtibus imprimendum curauit auctor, et ipse, donec finita esset haec editio, Dyrenfurti

commoratus est. Nomen auctoris in inscriptione utriusque partis huius libri per transpositionem quandam literarum designatur.

NAPHTALI TREVES (*num.* 1719.) *Tom* I. *pag.* 919. *Ferrariae* 316. *C.* 1556. apud Abrahamum Vsque. Varia de hac editione memoratu digna attulit *Derossi* in *Comment. de typographia Ferrariensi hebr.* Cap. III. p. m. 39. 40.

NATHAN *filius* IECHIEL (*num.* 1727.) *Tom.* I. *pag.* 921. *sequ.* III. 850. IV. 932. De lexico Talmudico eiusdem *Aruch* inscripto memorat *Wagenseilius* in *Notitia librorum Rabbinicorum pag.* 28. *Buxtorfium* hoc opus vertisse. Cum vero nulla peculiaris versio eiusdem lucem viderit publicam, forte istud assertum ita accipiendum est, *Buxtorfium* in suo *maiori Lexico Talmudico* multa ex hoc libro desumsisse atque in usus suos convertisse. Ibidem obseruat *Wagenseilius*, *Ludouicum Cappellum* aliquot a *R. Nathane* in hoc opere commissos errores obseruasse. Alibi hic auctor citatur sub nomine *Baal Aruch.* De eodem *Samuel Bochartus* in *Hierozoico* suo *Part.* I. *lib.* 1. *cap.* 45. *fol.* 509. *Part.* II. *lib.* 1. *cap.* 19. *fol.* 128. obseruat, multa eum, quae in hoc *Aruch* adferuntur, surrepuisse ex *Talmude* haud facta eiusdem mentione in locis surreptis, unde eundem *Christianus Ludouicus Schlichterus* in *Symbolis literariis Bremensibus Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 56. ad plagiarios literarios refert. Quodsi autem mihi iudicare licet, hoc vitium huic Iudaicae doctori Iudaico in conficiendo suo Lexico Aruch facile condonandum est, cum supponendum sit, eundem, priusquam manum suam operi huic Talmudico admoueret, diligenter et repetita vice legisse Talmudem, ubi quidem inter legendum permulta memoriae suae sese impresserint, quae postea etiam inscius suo labori immiscuerit, id quod potius grata mente ab eruditis recolendum est, quod Talmudis phrases ex Talmude ipso tanquam genuino fonte illustrauerit, quam vitio ei vertendum. Editiones *Aruch* quod attinet, doctissimus *Iohannes Bernhardus Derossi* in *Disquisitione de hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* VII. §. 5. *pag. m.* 85. obseruat unam editionem eius satis antiquam, quae in folio sine mentione loci impressionis et anni editionis prodierit. Constat ea paginis 304. et character eius est quadratus, licet voces Talmudicae in ea paulo maiori charactere fuerint expressae. Compendium seu breuiorem epitomen huius *Aruch* a Iudaeo Germano quodam sub titulo, ערוך הקצר editam esse, in quo capita eiusdem plenius recensentur et varia obscura loca et phrases in *Aruch* occurrentes illustrantur, obseruat *Schlichterus* in loco citato. Caeterum de hoc Lexico Talmudico *Aruch* dicto conferendus erit omnino *Io. Drusius Obseruat. sacr. Lib.* XIII. *cap.* 2. et *Prouerbior. sacror. Lib* III. *Class.* I. *num.* 32.

Tom. I. *pag.* 923. *lin.* 5. a fine paginae Wolfius editionem recensuit scripti *Schaare Zion,* quae prodiit *Dessauiae* 456. Aliam insuper ad marginem exemplaris sui bibliothecae Wolfianae obseruauit b. *Tympius*, quae ibidem sine mentione anni vna cum *Pithron chalomoth* edita fuerit, quam extare in bibliotheca Dauziena testatur.

NA-

NATHAN SPIRA (*num.* 1735.) *Tom.* I. *pag.* 927. III. 855. *seq.* IV. 933. Auctor *supplementi indicis librorum Dyrenfurti editorum in Bibliotheca noua librorum orbis eruditi Tom.* II. *Part.* 14. *pag.* 99. eidem doctori Iudaico tribuit librum, cui titulus est praefixus מגלה עמוקות, librum a *Wolfio* nostro praetermissum. Prima vice hic tractatus publici iuris factus est *Cracouiae* a. C. 1636. et *R. David filius Mosis*, Iudaeus Silesius, *Silzensis* adornauit commentati nes in eundem. Extat quoque censura Dyrenfurti excusa *R. Dauidis Oppenheimii fil. Abrahami* et *R. Gabrielis filii R. Iehudae*, in qua isti approbant earum commentationum editionem, et d ris omnibus deuouent eos, qui Commentationes istas intra quindecim annos post primam earum editionem typis suis repetierint. Vid. *Bibliotheca* supra citata. Scriptum simile eodem sub titulo prodire fecit etiam Rabbi *Moses Cohen.* Vid. *Wolf. Bibl. Tom.* I. *num.* 1583. *pag.* 831. *num.* 2.

ס.

SAADIAS GAON (*num.* 1753.) *Tom.* I. *pag.* 933. *num.* 2. Istud, quod *Wolfius* de reliquis grammaticis scriptis, quae praeter אגרון a *Wolfio* notata sunt num. 6. 8. hic obseruat, eadem non admodum methodice esse a *Saadia* conscripta, confirmat etiam *Richardus Simonius* in *Historia critica Veteris Testamenti. Lib.* III. *p. m.* 152. Praeter eadem alia quoque consignauit scripta eiusdem generis, quae vero, cum meliores Iudaeorum grammatici libri reperirentur, nunquam impressa, sed potius adhuc in Bibliothecis inter manu descriptos latentia, squalore et tenebris obducta sunt, eodem *Simonio* obseruante.

Num. 4. *Tom.* I. *pag.* 933. III. 859. האמונה) Liber hic *Saadiae* ספר אמונות appellatur quoque ab *Elia Leuita* in *Sepher masoreth hammasoreth. Praefat. tertia pag.* 27. *lin.* 11. et in *Prologo carminis Saadiae* (vid. Wolf. *pag.* 935.) *pag.* 82. *lin.* 18. Editionem huius libri, quae *Wolfio* obseruante *Amstelodami* A. C. 1648. prodiit; tum quoad historiam tum quoad potiora eius argumenta vberius descripsit b. *Baumgartenius* in *Relationibus de Biblioth. Halensi. Tom.* II. *Part.* VII. *p.* 8. 19. Typothetam huius editionis Wolfius appellat *Mosen ben Israel*, secundum inscriptionem autem libri huius a *Baumgartenio* descriptam vocatur *Iosephus ben Israel*. In gratiam lectorum meorum, quibus *b. Dassouii Diatribe de resurrectione mortuorum ex Iudaeorum sententia* (*Witteberg.* 1675. 4.) non est ad manus, hic obseruandum est, in hoc tractatu plurima loca sectionis septimae huius tractatus *Saadiae*, quae de resurrectione mortuorum agunt, excerpta esse, id quod etiam monuit *Baumgartenius loc. citat. pag.* 17. *not.*

Num. 7. *lin.* 3. *Tom.* I. *pag.* 934. *Gedani* 1681. 8.) Hoc anno potius in lucem publicam prodiit *Gedani* refutatio huius libri per *Io. Salomonem* hebraeo-germanica, cuius inscriptio est: *die zertheilte Finsterniß.* Vid. *Wolf. Tom.* III. *pag.* 860. *num.* 7. *in fine.*

Num. 9. Plura de hac versione sacri codicis Arabica *R. Saadiae* commentatus est *Reimannus* in *Introductione in Historiam Theologiae Iudaicae. pag.* 125. sequ. Vid. etiam *Wolf. Tom.* II. *pag.* 437. sequ. et quae ibidem obseruabo.

Num. 13. *Tom.* I. *pag.* 935. IV. 936. Vid. *Wolf.* supra *Tom.* I. et supplementa ibidem a me adlata ad *pag.* 156. 157.

ל.

R. OBADIAS DE BARTENORA (*num.* 1761.) *Tom.* I. *pag.* 938. Consuete hoc nomine nuncupatur hic Iudaicae gentis doctor in virorum doctorum monumentis. Potius autem ab vrbe eius patria, quam *Wolfius* noster hebraice expressit, appellatur *Bertinorius* seu *Britinoriensis.* Ciuitas haec sita est in Romandiola, regione ad Italiam pertinente et etiam hodie nomen habet *Bretinorium* siue *Petra Honorii.* Caeterum hunc Rabbinum in suo *Commentario ad Mischnajoth* pluribus in locis *Maimonidem* ad verbum fere expressisse, iamiam obseruauit *Io. Conrad. Hottingerus* in *Tractatu de Decimis Iudaeorum. Exerc.* III. §. 17. *pag.* 47. vnde hic *Obadias* non immerito a *Schlichtero* in *Symbolis literariis Bremensibus. Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 59. ad Plagiariorum literariorum classem referri videtur.

OBADIAS *fil.* IACOB SFHORNO (*num.* 1761.) *Tom.* I. *pag.* 939. III. 867. IV. 939. Libri eius *Or Iehoua* inscripti editionem *Ferrariensem* cum *Wolfio* nostro pro spuria declarauit pluribus *Derossi* in *Comment. histor. de Typographia hebraica Ferrariensi. Cap.* VII. *num.* 3. *pag.* 129. *sequ.* De libro eius *Or ammim* vide *Wolf. Tom.* II. *pag.* 944. et supplementa mea ibidem adferenda.

ASARJAS DE RUBEIS (*num.* 1773.) *Tom.* I. *pag.* 944. Quantum auctoritatem hic Iudaicus doctor inter Christianos assecutus fuerit, vel exinde patet, quod doctissimi viri inter eos, qui Christi sacra amplexi sunt, eundem summis laudibus extulerint. Ex quibus cum iam adduxerit *Wolfius* noster *Io. Morinum* et *Richardum Simonium*, qui de eruditione et egregia doctrina huius viri praeclarum in scriptis suis perhibuerunt testimonium, iisdem adiungo *Matthiam Fridericum Beckium*, qui in *Annotationibus* suis *ad Paraphrasin chaldaicam libri primi Paralipomenorum* pag. 2. eundem appellat *Iudaeum hebraice, et quod in homine Iudaeo miteris, graece et latine doctissimum* et praecipuum eius scriptum, quod *Meor Enajim* inscribitur, *opus insigne* appellauit. Ex sententia *Richardi Simonii* in *Supplementis ad Leonem Mutinensem Cap.* XV. *pag.* 80. primum fere locum inter Historicos Iudaicae gentis tenet. Quamuis enim non ea mente monumenta ingenii sui describeret, vt plenam gentis suae historiam consignaret, tamen in libro supra memorato *Meor Enajim*, qui reliquis fere palmam praeripit, plurima occurrunt, quae ad historiam tum nationis Iudaicae tum aliorum gentium faciunt, quo in negotio ita versatus est noster *R. Asarias*, vt permulta quidem ex monumentis Historicorum christianorum hausisse constet, quod ipse testatur *Simonius.*

Quam

Quam egregiam utilitatem praecipuum eius Opus *Meor Enajim* inscriptum ad rem criticam Veteris Testamenti adferat, vel ex eo coniici poterit, quod in libro secundo eiusdem notissima *historia Aristeae de versione* LXX. *Interpretum hebraice* conuersa exstet, quod Wolfius noster pag. 944. memorat. Idem obseruarunt *Bartoloccius* in sua *Bibliotheca magna Rabbinica. Tom.* I. *pag.* 436. *sequ.* IV. 271. et *David Clement* in Opere suo *Bibliotheque historique curieuse et critique des liures. Tom.* II. *pag.* 78. not. 5. ubi sequentia obseruat: „Exstat versio hebraica „Aristeae libri de LXX. Interpretibus quoque in Catalogue de la Bibliotheque „du. Roi de France. Tom. I. pag. 1601. num. 2345. Titulus libri huius hic est: „Aristeae liber de LXX. Interpretibus ex Graeco hebraice conuersus per R. Asa„riam Edomaeum (Bartoloccio nuncupatur Azaria de Haadomim, de Rubeis) seu decor senum. Mantuae 1574. in Quarto. Varia quoque in *Parte tertia* reperiuntur, quae ad hanc historiam memoria dignam spectant, quo praecipue referenda est accuratior collatio antiquiorum ecclesiae christianae Patrum cum eadem.(Vid. *fol.* 45. *col.* b. 46. a. *sequ.*) Crebrioris lectionis scriptorum *Iosephi* et *Philonis* ab *Azarja* institutae prostant in hoc libro vestigia egregia, quae ego in usus meos ex hoc libro, quem ipse possideo et semel iterumque legi, excerpsi. Vocatur *Philo Iudaeus* apud *Asarjam* multoties ידידיה אלכסנדרי, *Iedidja Alexandrinus.* Vid. *Meor Enajim. Part.* I. *fol.* 1. a. *lin.* 4. *Part.* III. *Imre binah. fol.* 47. *col.* a. *lin.* 29. et alibi. Conferatur etiam *Wolf.* noster *Biblioth. hebr. Tom.* I. *pag.* 975. 976. Vniuersum librum *Philonis* huius *de temporibus Capite* XXXII. *Meor Enajim hebraice* conuersum exhibuit *Asarjas*. Interim varia ab *Asarja* in *Philone* eiusque scriptis vituperantur, quo imprimis referendum est, quod eundem *Sadducaeismi* accuset, satis inique, uti credit *Reimannus* in *Introductione in Historiam Theologiae Iudaicae. pag.* 599. Scripta *Iosephi Gorionidae Hebraei* in permultis locis deprauata et turpiter interpolata esse, unus ex Iudaeis *Asarjas* monuit *Part.* III. *fol.* 47. *col.* a. *lin.* 32. Vid. *Wolf. Bibliothec. hebr. Tom.* I. *pag.* 514. 515. Idem *Asarja* varia memoratu digna de *Simone ben Iochai Fol.* 76. *col.* b. refert, ubi etiam varia de antiquissimo Theologiae Iudaicae monumento, libro *Sohar*, occurrunt, cuius etiam pariter ac libri *Bahir fol.* 179. *col.* b. mentionem fecit. Vt lectores meos eo magis de praestantia huius libri conuincere possim, praecipuas theses et veritates dogmaticas, historicas et criticas ex hoc libro adferam, quae in eo uberiorem lucem acceperunt, quae mihi inter legendum praecipue visae sunt, ex quibus simul constabit sententia mea, librum hunc optimum fere esse inter hebraicos, ex quo sententia Iudaeorum vera et genuina de eiusmodi rebus et uniuersa fere gentis Iudaicae historia hauriri queat. Interim nullam hic plenam recensionem operis huius suppeditabo, quod me a scopo horum supplementorum nimis abduceret, sed tantum singula quaedam afferta Asariae secundum ordinem columnarum et foliorum *editionis Mantuanae* quam ipse ego possideo, indicabo. Sic affirmat *R. Asarias*, sacrum codicem Veteris instrumenti exaratum fuisse duplici charactere

 tem-

tempore secundi Templi *Fol.* 38. *col.* a. Accedit idem Iudaicae sententiae, occultum esse, quo pacto nomen diuinum Iehoua legi et pronunciari debeat, et cum hominem, qui de modo illud pronunciandi cogitaret, esse puniendum (*fol.* 42. *col.* a. lin. *ult. col.* b. *lin.* 15. 17. 18.) Unde ex sententia eius neque Christus eiusque discipuli neque LXX. Interpretes aliique pronunciauerint has litteras, sed pro hoc nomine semper expresserint nomen Adonai. Vid. fol. 42: *col.* b. *lin.* 10. sequ. Circa versionem graecam *Alexandrinam* arbitratus est, in eadem omnino diuersas a texru masorethico Veteris Testamenti dari lectiones, cum tredecim in ea reperiantur loca Veteris Testamenti mutata et quatuor actu diuersa, quorum diuersitas a textu originali hebraico plane non possit in dubium vocari. Vid. *Part.* III. *Imre Binah. Cap.* VII. *fol.* 45. *col.* b. 47. b. ante medium. Multa quoque obseruauit de corruptione versionis graecae *Alexandrinae* et de studio, quod impendit *Origenes* eius naeuos emendandi et hanc ipsam translationem restituendi *fol.* 49. *col.* a. De computo Iudaeorum diuersa seu aeris eorundem distinctis agit *fol.* 92. *col.* b, speciatim de calculo temporis, quem *Philo Iudaeus* in scriptis suis secutus est. *fol.* 95. *col.* b. Coniecturae de auctore *libri sapientiae* et hoc ipso libro occurrunt *fol.* 175. Librum *Coheleth* Salomonis non canonicum esse, sed potius monumentum scripto exaratum, quod ex humano ingenio ortum suum traxerit, perhibet, *fol.* 75. *col.* a *lin.* 20. sequ. Proinde in explicandis septuaginta *Danielis* hebdomadibus satis operose versatur *fol.* 133. *col.* b. sequ. Punita τοῦ *Keri* subscribenda esse τῷ *Cthibh*, ut vera inde restituatur lectio, censet, *fol.* 42. *col.* b. *lin.* 1. Prolixe satis exposuit sententiam suam de origine punctorum vocalium hebraicorum et accentuum. Vid. *fol.* 179. *col.* a. et b. Breuibus eandem hic comprehendam. Licet omnino concedi debeat, puncta vocalia sese ad literas, uti animam ad corpus referre (*fol.* 179. *col.* b. *lin.* 11. *seq.*) neque tamen ea ab *Adamo* eiusque inuentorem hebraicarum literarum esse perhibet, inuenta (*fol.* 179. *col.* b. *lin. penult.*) nec Pentateuchi libri a *Mose* iisdem statim instructi sunt ex eiusdem sententia. Vid. *fol.* 180. *col.* a *Moses* potius legem suam originarie absque punctis exarauit, quae nunc addi solebant, nunc omitti, adeo ut saepius prorsus obliuioni tradita fuerint haec puncta vocalia vulgo (*fol.* 180. *col.* a.) unde opus habuerunt restitui nunc ab *Esdra* nunc a *Tiberiensibus Masorethis* (Vid. *Imreh binah. Cap.* LIX. *fol.* 179. *col.* b. *sequ.* 180. a. *seq.*) Sententiam quoque *Eliae Leuitae Germani* de antiquitate punctorum vocalium hebraicorum adduxit *fol.* 178. b. *in fine. fol.* 179. *col.* a. Testatur quoque, se in antiquis Haebraeorum numis nec puncta nec lineas deprehendisse *fol.* 189. *col.* a. In uno loco huius libri, nempe in *Imre binah fol.* 179. *col.* b. primo intuitu videtur statuere *Asarias*, quod puncta hebraica pariter ac accentus ante conditum *Misthnae* et *Gemarae* corpus inuenta fuerint, verum hanc sententiam alio in loco, *fol.* 180. a. *in medio* reuocat, ibidem affirmans, quod inuentio eorundem post tempora *Gemarae* demum collocanda sit. Quod speciatim accentus Hebraeorum attinet, eosdem longe recentiores esse

esse punctis vocalibus contendit, id quod praecipue ex codice manuscripto quodam probare nititur, cuius aetas ad quingentos annos ascendit, qui accentibus hebraicis careat, licet punctis vocalibus fuerit instructus. Vid. *Imreh binah. fol.* 179. b. *fere in medio. Esdram* collectorem canonis Veteris Testamenti fuisse etiam cum plerisque affirmat, *fol.* 53. *col.* b. In locum biblicum apud *Haggaeum cap.* II. *comm.* 8. occurrit in *Parte tertia huius libri* §. *Imre binah. cap.* 51. *fol.* 158. *col.* a. *in fine sequ.* uberior commentatio. Praerogatiuam templi secundi Iudaeorum prae priori et gloriam, quo istud prioris gloriam superauit, in eo potissimum collocandam esse censet, quod reges Persarum et Graecorum, et ipsi quoque Imperatores Romani tempore istius templi secundi permultis honoris et gloriae documentis gentem Iudaeorum adfecerint. Vid. *fol.* 158. *col.* b. *in fine.* De *Masora* idem etiam commentatur *fol.* 179. *col.* a. Originem eius deriuandam esse censet a membris Synagogae magnae sic dictae, et dissensum Masorae et Gemarae hinc atque inde notat *fol.* 179. *col.* a. b. Idem etiam variis in locis demonstrat dissensum doctorum Iudaicorum praesertim *Abarbanelis*, quo dissentiunt a *Talmudistis.* Vid. inter alia loca *fol.* 149. *col.* b. Coniectura b. *Vngeri*, cui calculum suum adiecit *Wolfius* noster *Bibliothec. hebr. Tom.* III. pag. 871. quod *Semotheus*, qui in scriptis *Asariae* nostri saepius citatus exstat, uti occurrit inter alia loca, quae omitto hic, *fol.* 109. *col.* a. in *Meor Enajim Sozomenum*, antiquiorem Historiae ecclesiasticae noui Testamenti scriptorem innuat, firmo nititur omnino fundamento. Ex patribus primitiuae ecclesiae citantur ab eodem *Hieronymus Augustinus* (Vid. *fol.* 46. *col.* b. *fol.* 173. a.) et *Lactantius.* Vid. *fol.* 142. *col.* b. *Asarjam* quoque hunc in Graeciae et Latii veteris scriptorum lectione fuisse probe versatum, facili negotio ex crebriori eorundem allegatione in *Meor Enajim* obuia, praesertim *Plutarchi*, *Curtii*, *Ariani* (Vid. *Imreh binah. Cap.* XXIII. *fol.* 93. *col.* a. *lin.* 1.) *Liuii* (quem praeclare laudat *fol.* 98. *col.* b. *fol.* 159. *col.* b. *lin.* 6. *a fine paginae*,) *Xenophontis* et *Herodoti.* Vid. *Part.* III. *Meor Enajim* seu *Imreh binah. fol.* 103. *cap.* XXIX. *col.* b. *fol.* 104. *cap.* XXX. *col.* a. *fol.* 124. *cap.* XL. *col.* a. et alibi. Caeterum varia, quae in hoc libro occurrunt, ad interpretationem sacri codicis et explanationem rituum priscorum Iudaeorum multum facere iam obseruauerunt doctissimi viri nonnulli, ex quorum lucubrationibus nonnulla hic proferre constitui. Sic varia ex hoc scripto *Meor Enajim* ad illustrationem loci biblici *Ezech.* IX, 4. in medium adduxit *Dauid Clericus* in *Quaestionibus sacris. pag.* 44. *sequ.* ubi hunc ipsum librum bonae frugis opus et variae eruditionis refertissimum. Laudauit *Asariam*, quod in Meor Enajim loco supra citato in explicatione sua periochae Danielis de septuaginta hebdomadibus contra R. *Abarbanelem* disputauerit fortiter, *Io. Frischmuthius* in *diss. de* LXX. *Hebdomadibus Danielis. Cap.* I. §. 8. Contenta quaedam huius libri, quae ad notitiam sectae *Essenorum* pertinent, adduxit et comprobauit *Io. Heluicus Willemerus* in *dissert. de Essenis Iudaeorum asectis, Witteberg.* 1680. Cap. 1. pag. 16. §. 11. Similia quaedam *de cippis Hebraeorum*

rum ex hoc libro attulit *Chriſtophor. Roſteuſcherus* in *diſſertat.* I. *de ſepulchris calce notatis. cap.* II. §. 5. Nonnulla, quae ad literaturam hebraicam ſpectant, imprimis ad hiſtoriam *R. Dauidis*, in medium adduxit *Auguſt. Griſchowius in Introduct. in Philologiam generalem. Diſſert.* II. §. 15. *pag.* 6. Alia hic tranſeamus.

ASARIEL (*num.* 1779.) *Tom.* I. *pag.* 946. Editio *Ferrarienſis*, cuius hic mentionem fecit *Wolfius* libri *Maharecheth haelauth* eſt poſtrema, quae per *Abrahamum Vſque* eſt impreſſa obſeruante *Deroſſi* in *Comment. de Typographia Ferrarienſi. Cap.* III. *p.* 49. 50.

IMMANUEL BENEVENTANUS (*num.* 1789.) *Tom.* I. *pag.* 949. *Livhjath chen.* Vid. *Suppl. mea ad Tom.* I. *num.* 1344. *pag.* 725.

IMMANUEL BEN SCHELOMO (*num.* 1796.) *Tom.* I. *pag.* 950. III. 880.) Editio *Brixienſis τῶν Mechabberoth,* quae prodiit 1492. 4. conſtat paginis 159. Vberiorem eiusdem notitiam ſuppeditauit *Io. Bernhardus Deroſſi* in *diſquiſitione de hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* VI. §. 4. *pag. m.* 63. *ſequ. edit. Hufnagel.*

IMMANUEL TREMELLIUS (*num.* 1797.) *Tom.* I. *pag.* 952. III. 882. An hic *Ex-Iudaeus* eiusmodi conditionis poſt conuerſionem ſuam ad ſacra Chriſti fuerit, vt ipſe etiam poſtea iterum Iudaiſmum amplexus fuerit, de eo merito dubitarunt eruditi. Vid. *Fabricius* in *Hiſt. Bibl. Fabric. Tom.* III. *p.* 334. vbi etiam alia de hoc Ex-Iudaeo memoratu digna obſeruantur.

Tom. I. *pag.* 952. III. 882. *ſequ.* IV. 947. *Catechiſmum Tremellii* quod attinet, eam, quae teſte *Vogtio* in Catalogo librorum rariorum pag. 688. rariſſima eſt, prodire fecit editionem hebraicam *Robertus Stephanus* anno C. 1554. de qua varia *Wolfius* noſter adduxit *Bibliothec. hebr. Tom.* III. *pag.* 882. *ſequ.* In *Catal. Bibliothecae Bodlejanae. Part.* II. *pag.* 210. recenſetur *editio* huius *Catechiſmi hebraico-graeca*, quae *Pariſiis* 1551. 8. prodiit. Si eiusmodi editio exſtat, graeca verſio ex coniectura *Frid. Gotthilf. Freytagii* in *Analectis de libris rarioribus. pag.* 1008. ſine dubio ab *Henrico Stephano* eſt compoſita, quem *Catechiſmum Caluini* in linguam graecam transtuliſſe memorant *Io. Petr. Niceron* in *Memoires pour ſervir à l'hiſtoire des hommes illuſtres dans la republique des lettres. Tom.* XXXVI. *pag.* 294. Vid. quoque *ſupplementa mea ad Tom.* IV. *pag.* 947. Seorſim quoque verſio iſta graeca ex officina *Roberti Stephani* prodiit anno Chriſti 1551. in forma octaua minori, quam editionem vberius deſcripſit *Iacobus Wilhelmus Blaufuſius* in *Beytraegen zur Erweiterung der Kenntniſs merkwürdiger und ſeltener Bücher. Tom.* II. *pag.* 140. *ſequ.* Ibidem quoque edita eſt anno 1563. Alias editiones eius memorat *Michael Maittairius* in *Annalibus typographicis. Tom.* II. *p.* 599. 729. Pluribus de hoc *Catechiſmo Tremellii* conferendi ſunt *Wolfius Bibliothec. hebr. Tom.* II.

II. *pag.* 1066. et b. *Parens* in der *catechetischen Geschichte der Reformirten Kirche. Cap.* VII. §. 3. *pag.* 215. *seq.*

AKIBA *fil.* IOSEPHI (*num.* 1800.) *Tom.* I. *pag.* 956. *num.* 2. De libro *Iezirah* pluribus egit *Wolfius Bibl. hebr. Tom.* I. *pag.* 23. III. 17. IV, 753. et vide ad priorem locum *supplementa mea.*

AQUILA (*num.* 1804.) *Tom.* I. pag. 958. III. 890. sequ. IV. 948. De versione graeca *Aquilae* eiusque fragmentis a *Montefalconio* collectis conferenda est elegantissima summe venerabilis D. *Io. August. Dathii differt. de Reliquiis interpretationis Aquilae in Hosea. Lips.* 1757.

B.

FABIANUS FIOGHI (*num.* 1806) *Tom.* I. *pag.* 961. III. 894. IV. 948. A plerisque laudatur scriptum eius catecheticum. Id vnum in eodem vituperant docti viri, quod auctor in eodem mysteria fidei christianae ex rationis principiis demonstrare studuerit. Caeterum plura de eodem attulerunt in medium *Wolfius Bibl. hebr. Tom.* II. *p.* 1005. et *b. Parens* in *Hist. catechetica diuersarum religionum, Iudaeorum cet. Cap.* IX. *pag.* 334. *sequ.*

PAVLVS IOSEPHVS (*num.* 1811.) *Tom.* I. *pag.* 964. *Ex-Iudaeus* fuit *Posnanio-Polonus*, de cuius conuersione varia memorantur ab *Andrea Carolo* in *Memorabilibus ecclesiasticis saeculi post Christum natum decimi septimi ad A. C.* 1611. *Tom.* I. *pag.* 271.

PHILO *Iudaeus Alexandrinus* (*num.* 1828.) *Tom.* I. *pag.* 973. *seq.* III. 927. Hunc Iudaeum varii iique doctissimi viri, quorum in numero etiam est ex Iudaeis *Rabbi Asarjas de Rubeis*, *Sadducaeismi* insimulare conati sunt, a qua tamen accusatione eundem liberare studuit *b. Reimannus* in *Introductione in historiam Theologiae Iudaicae pag.* 598. *sequ.* Interim si etiam ab hoc errore liberemus nostrum *Philonem*, illud tamen ab antiquioribus et recentioribus fere omnibus affirmatur, eundem addictum et adscriptum fuisse sectae Philosophorum Graecorum Platonicae. Hinc iure meritoque hoc ipsum de eo perhibent *Eusebius*, *Hieronymus*, quorum loca adduxit *Buddeus* in *Introductione in historiam Philosoph. Ebraeorum. pag.* 215. Huc etiam spectat doctissima dissertatio *Io. Albert. Fabricii de Platonismo Philonis Iudaei Lipsiae* 1692. edita. Vid. etiam *Reimann. loco citato* et *Bibliothec. Bremens.* Tom. IV. pag. 672. Licet in aliam sententiam hic abeant *Io. Ionsius de scriptoribus historiae philosophicae. Lib.* III. *cap.* 4. *pag.* 225. *sequ.* et *Buddeus Introduct. citat. pag.* 216. facili tamen negotio perspici poterit, vnde sententia haec eruditissimorum virorum de *Platonismo Philonis Alexandrini* fuerit enata. Ipse locus, quo vitam degebat, forte occasionem primam eiusdem suppeditauit, vixit enim *Alexandriae*, in ciuitate Graeciae florentissima

tiſſima multis *Platonis* diſcipulis et aſſeclis abundante. Huc accedit, quod eiusmodi ingenium philoſophicum, quo praeditum fuiſſe *Philonem* noſtrum ex ſcriptis ſuis liquido conſtat, praerogatiuis quibusdam apparentibus, quibus doctrinae *Platonis* de perfectione hominis, de eiusdem emandatione morali aliaeque a *Platone* ſpecioſis coloribus obductae, prae omnibus fere reliquis Philoſophorum Graecorum ſectis ſuperbiebant, in admirationem et applauſum huius ſyſtematis forſan abreptum fuerit. Hinc occaſionem libentiſſime arripiebat, doctrinas Platonicorum eo melius perſpiciendi. Ex quo fonte omnino deriuandum eſt, quod permulta loca in *Philonis* noſtri ſcriptis occurrant, quae ſyſtema *Platonis* ſapiunt. Nolo hic lectores meos citandis eiusmodi locis morari. Huc imprimis ſpectat elegantiſſima diſſertatio ſumme venerabilis *D. Io. Bened. Carpzouii* Theologi Helmſtadienſis *Diſſert. de λόγῳ Philonis non Iohanneo.* (*Helmſtad.* 1749) praecipue *Cap.* IV. *pag.* 16. ſequ. Imprimis ea, quae hic atque illic in ſcriptis *Philonis* noſtri de *Trinitate* reperiuntur, ex placitis ſcholae *Platonicorum* depromta eſſe videntur *Campegio Vitringae Obſeruation. ſacrar. Lib.* V. *cap.* XI. §. 3. *ſequ.* vnde etiam *Philo* noſter a *Chriſtiano Ludouico Schlichtero* in *Symbolis literariis Bremenſibus Tom.* I. *Part.* II. *pag.* 81. *ſequ.* iure ac merito ad plagiatiorum literariorum genus refertur. Alia, quae in hoc Iudaico ſcriptore tum laudanda tum vituperanda ſunt, idem adduxit *Schlichterus* in *Tractatu de panibus facierum eorumque myſterio. Part.* I. *Cap.* IV. *pag.* 8. Caeterum manebit huic clariſſimo inter Iudaeos ſcriptori iuſtiſſima laus, quod ipſe in monumentis ingenii ſui poſteritati relictis egregiam et ſingularem eruditionem et acumen vere philoſophicum demonſtrauerit, et quod, ſi excipias permultas allegorias, quas ſectatur *Philo*, permulta in iisdem deprehenduntur, quae ad illuſtrationem et explicationem ſacri codicis vniuerſi, praeſertim in rebus, quae ex antiquitate Iudaica lucem requirunt, faciunt. Nolo hic ea repetere, quae de hac re iam ſupra ad *Tom.* I. *pag.* 547. occaſione ſcriptorum *Flauii Ioſephi* obſeruaui, ex quibus multa huc pertinent. Hinc labor eruditorum haud ſane fruſtraneus cenſendus eſt, quo in illuſtrandis noui foederis tabulis ex Philonis ſcriptis ſumma cum laude verſati ſunt doctiſſimi viri. Viam hanc ingreſſus eſt, primus quantum ego quidem ſcio, *Iohannes Alberti*, qui in *Muſeo Bremenſi Volum.* I. *Part.* I. *pag.* 104. 126. ex opere ſuo *de opificio mundi* noui Teſtamenti graeci phraſes et loquendi rationes illuſtrauit. Poſtea ſupra citatus ſumme Venerabilis D. *Io. Bened. Carpzouius* edidit diſſertationem eruditiſſimam *de λόγῳ Philonis non Iohanneo Helmſtad.* 1749. et *exercitationes ſacras in Pauli epiſtolam ad Hebraeos ex Philone Alexandrino. Ibid.* 1750. Recentiſſimo tempore vir celeberrimus *Io. Frideric. Loeſnerus* in hoc literaturae genere eruditiſſime occupatus fuit. Edidit iſte non ſolum *Specimen Lectionum Philonianarum*, quod prodiit Lipſiae 1758. 4. (vid. *vollſtaendige Nachrichten von kleinen academ. Schriften*, de anno 1759. *Part* 2. *pag.* 165. *ſequ*) verum etiam *Obſeruationes in Nouum Teſtamentum ex Philone Alexandrino. Lipſ.* 1777. 8. mai. eiusdem Viri cele-

celeberrimi, librum sane elegantissimum, ex quo multum lucis acceperunt scripta foederis noui canonica. Vid. b. *D. Ernesti biblioth. nouiss. theolog. Tom.* IV. *Part.* V. *pag.* 323. *sequ.* Spectat quoque non minus ad illustrationem huius scriptoris *M. Christ. Frid. Lohdii differt. de modo summam religionis christianae ante Christum tradendi eiusque vestigiis in Philone Iudaeo. Lipsiae* 1774.

Tom. I. *pag.* 974. Hunc ipsum *Philonem* pro vero *libri Sapientiae*, qui inter Apocryphos Veteris Testamenti libros exstat, auctore venditarunt plurimi iique doctissimi viri, ex quibus hic tantum nomino *Buddeum Introd. in hist. philos. Ebr. p.* 77. 81. Vid. quoque *Wolf. Bibl. hebr. Tom.* II. *p.* 199. *Buddeus Philonem seniorem* appellat auctorem huius libri. Huc quoque spectat *Dan. Salthenii diss. de auctore libri Sapientiae Philone potius Alexandrino quam Seniore. Regiom.* 1739.

Tom. I. *pag.* 977. Cum scripta, quae a *Philone Alexandrino* posteritas accepit, graece fuerint exarata, non necessarium esse duco, ut in his Bibliothecae hebraicae supplementis qualibuscunque omnes obseruarem editiones Philonis operum, quae umquam prodierunt. Interim tamen, ne etiam hic lectoribus meis deesse videar, nonnulla hic prae caeteris de antiquioribus et memoratu dignioribus eorundem editionibus notabo. Antiquissima eaque rarissima operum Philonis editio sine dubio ea est, quae *Parisiis* ex *typographia regia* 1552. fol. prodiit. Id vero maxime dolendum est, quod in ea referente *Freytagio* in loco infra citando, quamuis graecum *Philonis* textum exhibeat, frustra desiderentur ista *Philonis* opuscula, quae primum *David Hoeschelius* ex codice Augustano graece edidit, et quae postea *Fridericus Morellus* in editione sua operum Philonis Parisiensi de anno 1640. fol. latine versa exhibuit. Pluribus hanc editionem interspersis simul doctissimis de aliis Philonis editionibus obseruationibus descripsit *Frideric. Gotthilff. Freytagius* in *Apparatu literario. Tom.* I. *pag.* 610. *sequ.* In Bibliotheca mea possideo versionem latinam, cuius auctorem ignoro, quae sub titulo: Philonis Iudaei Alexandrini omnes, qui apud Graecos et Latinos exstant Libri Antiquitatum, quaestionum et solutionum in Genesin, de Essenis, de nominibus hebraicis et de mundo. Basileae 1538. 4. prodiit. Praeter hanc liber *Philonis de mundo* graece tantum editus est *Venetiis* 1495. et breuiarium de temporibus *Romae* 1499. teste *Cornelio a Beughem* in *Tract. de Incunabulis typographiae* pag. 107. Inter optimas Philonis operum editiones graecolatinas refertur a *Freytagio* loco memorato *Morelliana*, quae Parisiis 1640. prodiit. Praecipue laudandus est labor *Iohannis Christophorsoni* Angli, qui, cum libros *Philonis* de opificio mundi, de decem praeceptis, de magistratu diligendo et de officio iudicis in latinum sermonem conuersos *Antwerpiae* 1553. 4. ederet, editionem antiquissimam *Turnebianam* de anno 1552. cuius supra mentionem fecimus, cum codicibus manu scriptis diligenter contulit et quadringenta fere errata in illa castigauit. Vulgaris editio graeco-latina operum Philonis, quae in erudi-

torum manibus versari solet, prodiit *Francofurti* vel potius *Wittebergae* 1691. fol. quae graecum textum una cum latina *Sigismundi Gelenii* versione exhibet, quam *Iohannes Fabricius* in *Historia Bibliothec. Fabricianae. Volum.* II. *pag.* 383. *sequ.* plenius recensuit, qui etiam varia de *Philone* nostro eiusque scriptis obseruanda et in hac editione emendanda notauit. Recentissimam editionem accuratissimam, et quae omnibus prioribus palmam praeripit, doctissimorum virorum praestantissimis adnotationibus instructam, *Thomas Mangey Londini* 1742. duobus Tomis in folio edidit, quam optimam esse *Philonis* editionem eruditi fere omnes testantur.

PHILIPPUS AQUINAS (*num.* 1830.) *Tom.* I. *pag.* 978. Editionem *Parisiensem Dictionarii num.* 1. notari *Wolfius* hoc in loco ad annum Christi 1620. refert. Forte vitio operarum hic numerus pro alio scilicet 1629. positus est, quem in annum incidit haec editio obseruante ipso *Wolfio* nostro *Tom.* II. pag. 549. Pleniorem recensionem huius libri exhibuit *b. Baumgartenius* in *Nachrichten von merkwürdigen Büchern. Tom* VII. *Part.* 41. *pag.* 399. 401.

FELIX PRATENSIS (*num.* 1835.) *Tom.* I. *pag.* 981. III. 935. Vtroque in loco affirmat *Wolfius* noster, Iudaeum hunc anno 1518. Christi sacra amplexum fuisse. Interim tum ex dedicatione *bibliis Rabbinicis Bombergianis* (*Venet.* 1518. *fol.*) ad Leonem X. Pontificem maximum praemissa, quae scripta est anno Christi 1517. tum etiam ex editione *versionis* suae *Psalterii*, quae 1515. in lucem publicam prodiit, liquido patet, hanc conuersionem ad Christi sacra longe antea factam fuisse; quod *b. Baumgartenius* in *Nachrichten von merkwürdigen Büchern. Tom.* III. *Part.* 14. *pag.* 99. ex adductis rationibus rectissime collegit, quod idem etiam affirmauit *Masthius* in *Bibliotheca sacra Part.* I. *cap.* 1. *Sect.* 1. *pag.* 18. *not.* k.

Tom. I. *pag.* 981. III. 936. *Num.* 2. Editionem versionis latinae *Psalterii*, quae cura huius Iudaei conuersi prodiit, plenius recensuit *Baumgartenius loc. citat. Tom.* VI. *Part,* 36. *pag.* 471. 473.

IOHANNES PFEFFERKORN. (*num.* 1845.) *Tom.* I. *pag.* 987. ad *num.* 5. Aliud eiusdem scriptum memoratur rarissimum a *Daniele Saltkenio* in *Catalogo librorum rariorum Bibliothecae suae. pag.* 51. *num.* 266. Vid. supplementa mea ad *Tom.* III. *pag.* 942. *num.* 3.

PETACHIAS RATISBONENSIS (*num.* 1859.) *Tom.* I. *pag.* 996. III. 956. Plura de hoc doctore Iudaeorum memorat b. *Gustau. Georg. Zeltnerus* in *diss. de erudita virgine Iudaea per transennam docente pag.* 16. *sequ.* et *Wolfius* noster supra *Tom.* I. *pag.* 888. *num.* 1635.

Itinerarium eius quod attinet, *Wagenseilius* in *exercitationibus sex varii argumenti pag.* 162. *sequ.* satis prolixe egit de eiusdem auctore, quem eodem cum *Beniamine Tudelensi* tempore vixisse Saeculo nempe XII. et quidem ante annum

Christi

Christi 1187. ex ipso libello probat, collato *Iuchasin.* Eodem teste *pag.* 166. sunt rarissimi libelli et ita congruunt, ut nec ouum ouo sit similius. Conqueritur etiam *pag.* 162. postquam *Buxtorfius* in *Biblioth. rabbinica pag.* 148. eius fecerit mentionem, magnum viros doctos eiusdem videndi tenuisse desiderium, nullam tamen illius factam fuisse copiam, et sane nec sibi videre concessum fuisse hebraicam et germanicam editionem, quas *Buxtorfius Pragae* excusas fuisse affirmat. *Solum*, scribit, *exemplar manu scriptum et quidem, ceu ex literis liquido apparet, haud ita pridem exaratum nactus sum, atque secundum illud conformata est mea repraesentatio. Ibidem pag.* 163. asserit, ipsum *R. Petachian* nequaquam esse verum huius Itinerarii auctorem, sed potius *R. Isaacum* et *Nachmanem* fratres eius ex istius *R. Petachiae* Schedis et iis, quae viua voce narrare solebat, illud concinnasse, unde quoque in tertia persona per eundem librum instituatur sermo. Respondet quoque ad ea, quae ex *Buxtorfii praefatione ad Cosri* obiici potuissent, Primo quidem obseruat, apud *Buxtorfium* in verbis posterioribus mutata dictionis habitudine tertiam personam sermocinantis pro prima substitui: secundo, *Buxtorfium* aut alium, a quo hic *Buxtorfius* verba mutuatus sit, vertisse fragmentum istud paulo negligentius: tertio propemodum dubitare se profitetur, num ista interpretatio a *Buxtorfio* proficisci potuerit. Editiones eius quod spectat, praeter *Wagenseilianam* a *Wolfio* iam memoratam excusus est hic liber quoque *Wilmersdorfii* anno Christi 1736. teste *Io. Christiano Wibelio* in *Relationibus innoxiis de rebus nouantiqu. theologic.* ad annum 1743. *pag.* 521. quae editio solummodo versionem huius libri *Iudaeo-Germanicam* exhibet. Exstabat codex manuscriptus chartaceus in quarti ordinis forma in bibliotheca *Raymundi de Krafft*, quod ex *Schellhornii* testimonio obseruat *Wolfius Bibliothec. Tom.* III. *pag.* 956. Laudatur hic codex a *Beckio* concinnatus a *Zeltnero* in *dissertat. de erudita virgine hebraea per transennam docente pag.* 33. qui eundem ab illustri Possessore bibliothecae dictae communicatum acceperat. Vid. *Schelhorn. loco apud Wolfium citato.* Memoratur iste codex quoque a *Francisco Dominico Haeberlino* in *Notitia codicum manuscriptorum Bibliothecae Raymundi Krafftii pag.* 93. ubi inter alia de eodem haec refert: „Hoc itinerarium Matthias Fridericus Beckius e manuscripto celeb. „Wagenseilii propria manu descripsit, eique hinc inde eruditas adnotationes adiecit.„ Memoria digna est descriptio eius, quam his verbis initio statim codicis huius adscripsit, sequentibus verbis concepta: „Est Itinerarium Russiae, Kedar (Tar„tariae) Gazariae (Chersonesi Tauricae) Thogarmae (Turcheftan), Armeniae, Baby„loniae, Persidis, Chaldaeae, Assyriae, Mesopotamiae, Syriae et Palaestinae cet. inque „iis monumentorum sepulchralium Prophetarum, de quibus multas fabulosas nar„ratiunculas Auctor refert.„ De tempore, quo exaratum est et de auctore sequentia adiecit *Beckius* in pagina, quae titulum codicis sequitur: „Auctor huius libelli „R. Petachias fuit σύγχρονος et aequalis R. Benjaminis (qua in sententia secutus est „Wagenseilium) vel paulo posterior, adeoque finiente Saeculo Christ. XII. flo-

 „ruit,

„ruit, uti colligo ex iis, quae pag. 8. 9. 29. et imprimis 33. referuntur. — Ipſe „Itinerarium hoc non conſcripſit, ſed alii ex eius relatione, quemadmodum ex „iis, quae pagina 3. dicuntur, colligo, et idem etiam clariſſime ex iis patet, quae „pag. 20. dicuntur, ex relatione vero eius conſanguinei — — — fratres R. „Iſaac et Rabbi Nachman Ratisbonae in Germania conſcripſere. Vid. pag. 20. „et ultima. Ipſe creditur Germanus et in ſpecie Ratisbonenſis fuiſſe; frater enim „eius Ratisbona oriundus fuit. Vid. pagin. ultima.„

צ.

R. ZEVI *ben* EPHRAIM (*num.* 1862.) *Tom.* I. *pag.* 997. De editione ſcripti eiusdem *Dyrenfurtenſi*, quam hoc loco memorat *Wolfius*, conferas ea quae auctor *ſupplementi Indicis librorum Dyrenfurtenſium in Bibliotheca noua librorum orbis eruditi. Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 103. ſcripſit.

ק.

R. CALONYMUS *fil.* DAVID (*num.* 1886.) *Tom.* I. *pag.* 1003. *Grammaticae hebraicae Abrahami Balmeſii*, cuius hic obiter mentionem fecit Wolfius, inſcriptionem falſo expreſſit idem *Minchath Abraham*, potius inſcribitur eadem *Mikneh Abraham.* Plura videantur de eadem adlata ſupra *Tom.* I. *pag.* 69. *num.* 108.

R. CALONYMUS alius. (*num.* 1892.) *Tom.* I. *p.* 1005. III. 971. IV. 961. num. 2. Praeter *Mantuanam* editionem ſcripti *Iggereth baale chajim* quoque prodiit *Cracouiae* teſte *Buxtorfio* in *Catalogo librorum hebraicorum aliorumque orientalium. pag.* 5.

CHRISTIANUS GERSON, *Iudaeus conuerſus* (*num.* 1896.) *Tom.* I. *pag.* 1008. III. 976. IV. 965. *num.* 2. Varia praeclara teſtimonia de eius compendio et confutatione Talmudis breuiori perhibent *Wagenſeilius* in *Telis Satanae igneis*, in *Praefatione pag.* 78. et *Theodor. Hackſpanius* in *Tractatu de uſu librorum Rabbinicorum eius editioni libri Nizzachon adiecto pag.* 78. Vid. etiam *Wolf. Bibliothec. hebr. Tom.* II. *pag.* 1082.

CHRISTOPHORUS PAULUS MEIERUS (*num.* 1899.) *Tom.* I. pag. 1010. Scriptum eius in lingua vernacula editum quod de ratione mactandi etc. Iudaica agit, cuius mentionem fecit *Wolfius Tom.* III. *pag.* 982. prodiit *Wittebergae* 1677. 4. Vid. *Wolf. Tom.* II. *Bibliothec. hebr. Tom.* II. *pag.* 1433. *num.* 677.

ר.

RAYMUNDUS MARTINI (*num.* 1912.) *Tom.* I. *pag.* 1016. III. 989. *ſequ.* Cum in priori loco *Wolfius* noſter negauerit, hunc ſcriptorem ullo iure Iudaeorum numero immiſceri poſſe, quod etiam negauit *Baylius*, in poſteriori loco hanc ſententiam reuocare videtur, et ex probatiſſimis teſtimoniis literatiſſimorum virorum

rum probare satagit, fuisse eundem omnino doctum Rabbinum, cuius nomen fuerit *Pugai de Zelo*. De libro eius *Pugio fidei* inscripto non est, quod hic plurima adnotemus. Inter omnes constat, quantum ex eodem depromere possint, qui in Theologia Iudaeorum pernoscenda et confutanda vires ingenii sui periclitari velint. Vnum hic sufficiat de hoc opere adduxisse testimonium *Iacobi Friderici Reimanni*, qui in *Catalogo Bibliothecae suae pagina* 344. istud appellat opus doctissimum et captum istius saeculi, quo vixit Auctor, longe excedens, compilatum a *Porcheto Saluatico*, cuius pennis rursum se vestiuit *Petrus Galatinus*. Caeterum doctissimas adnotatione *a. b. Esdra Edzardi* suo exemplari adscriptas *Wolfius* noster *Tom.* IV. *Bibl.othet. hebr. pag.* 572. 638. inseruit.

RAPHAEL MINNORZIA (*num.* 1915.) *Tom.* I. *pag.* 1019. III. 998. Vtroque in loco *Wolfius* scriptum eius appellat *tripartitum*, cuius pars prima sit inscripta *Seah Soleth*. In alia hic omnino abit summe venerabilis *D. Io. Frideric. Hirtius*, qui in *Biblioth.* sua *orientali et exegetic. Part.* V. *pag.* 47. obseruat, se in suo exemplari editionis Venetae a Wolfio itidem notatae non tres partes reperisse. Simili ratione etiam idem testatur, librum istum ne quidem in sectiones diuersas distributum esse, verum tractari in hoc libro de veritatibus moralibus stylo puro et morali, quae tantum diuersis segmentis, a se inuicem secernantur. Folio ultimo seu 18. appendicis loco exstant *Orchoth chajim nahagoth*, quae ab alio Auctore exaratas continent regulas vitae notante eodem *Hirtio*. De tertia parte, quae ex sententia *Wolfii Orach chajim* est inscripta; sequentia perhibet *Iohannes Buxtorfius* in *Synagoga Iudaica Cap.* XII. *pag.*m. 245. sequ. „Libellus est in mulierum et puerorum gratiam Germanice conscriptus, „in quo breuiter et succincte describitur, qua ratione singuli per totum vitae suae „curriculum gerere se debeant.„

ש.

R. SCHAUL LEVI MORTERA (*num.* 1918.) *Tom.* I. *pag.* 1021. *sequ.* III. 1001. *sequ.* Praeter scripta eius a *Wolfio* memorata notari meretur eius *Homilia de aeterno et indissolubili legis Mosaicae cum gente Israelitica nexu, in Parascham* וזאת הברכה, quae est inscripta: *Thesaurus pretiosus*. Versionem eius latinam adiectis doctissimis adnotationibus exhibuit *Paulus Theodorus Carpouius* in *Animaduersionibus philologico-critico-sacris pag.* 141. 172.

SCHABTAI BEN IOSEPH (*num.* 1923.) *Tom.* I. *p.* 1023. III. 1004. IV. 969. De potioribus vitae eius momentis et imprimis de eius *Siphte jeschenim* memoratu digna refert Auctor anonymus in *Bibliotheca noua librorum eruditi orbis. Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 691. sequ. quo in loco imprimis varia de meritis eius circa editionem librorum typis *Dyrenfurtensibus* euulgatorum referuntur. Vid. quoque *b. Wolf. Bibl. hebr. Tom.* II. *p.* 957. *seq.*

Tom. I. *pag.* 1024. III. 1005. IV. 969. *num.* 5. Teste auctore quodam in *Bibliotheca noua librorum orbis eruditi. Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 106. versionem latinam libri *Siphte jeschenim* edere in se suscepit doctus Silesius, *Ioh. Frid. Clannerus.* Memoratur ibidem, *Clannerum* elaborationem huius operis, quod versionem latinam e regione textus hebraici appositam exhibet, fere ad finem perduxisse, et desideratur ibidem typographus, qui sumtibus suis excudendum curare velit. Verum an haec editio prodierit in lucem publicam, me ignorare lubenter fateor.

SCHABTAI ZEVI (*num.* 1931.) *Tom.* I. *pag.* 1028. *lin.* 12. ad verba *Wolfii: in hymno Iudaico in honorem* cet. *Canticum* hoc iam antea publice editum erat A. C. 1670. a M. G. W. qui auctorem cantici appellat *Iacob Tansk von Prag.* Commemorat quoque idem auctor, iam *Amstelodami* anno 1666. charactere Iudaico excusum fuisse hoc canticum. Praeter istas editiones prodiit quoque germanice sub titulo: „Ein iüdisches Lied von dem neuen Morgenländischen Messias, nebst etli„chen Berichten von vorigen falschen Messien, nachgedruckt zu Lauban. 1693. „in 8vo.„

Caeterum conferas hic b. *Caroli Antonii Nachricht von dem falschen Messias Sabbathai Seui*, quae narratio vna cum additamento quodam *germanice Guelpherbyti* anno 1752. et sequenti in Quarto prodiit, in qua permulta ad historiam eius spectantia eaque memoratu dignissima occurrunt.

SCHELOMO *fil.* ABRAHAM *fil.* ADRATH (*num.* 1945.) *Tom.* I. *p.* 1033. III. 1020. *num.* 3. Horum quaesitorum et responsorum aliam eamque satis antiquam editionem obseruat cel. *Io. Bernhardus Derossi* in *Tract. de typographiae hebraicae origine et primitiis*, quae simili ratione vti ea, quam se in Oppenheimeriano librorum apparatu vidisse *Wolfius* testatur, sine loco et anno definito prodiit. Interim in eo ab eadem differt, quod saltem 160. foliis constet. Vid. *Derossi loc. cit.* cap. VII. §. 6. pag. 86.

SCHLOMO BEN ABRAHAM HAPPARCHON (*num.* 1951.) *Tom.* I. 1037. III. 1023. *sequ.* De *Lexico* eius *Hebraico* plura attulit *Wolfius* in *Historia Lexicorum hebraicorum. pag.* 35. *sequ.*

Eundem quoque auctorem esse hebraicae versionis scripti *Albohazen Haly de Iudiciis astrorum*, testatur *b. Baumgartenius Relation. de Bibliotheca Halensi. Tom.* VII. *Part.* 38. *pag.* 142. Rarissimus hic liber, cuius *Wolfius* noster nullam plane fecit mentionem, reperitur in bibliotheca *Viennensi* et Parisiensi Patrum Oratorii, vt et in bibliotheca *Czenstochowiensi* in Polonia, vti memorat *I. D. Ianozkius* in *critischen Briefen. pag.* 40.

SCHE

SCHELOMO ALKABETZ (*num.* 1962.) *Tom.* I. *pag.* 1042. III. 1027. Vrbem *Sapheth* hic ad Galilaeam inferiorem referens priori loco ex posteriori loco corrigatur *Wolfius*, et pro voce inferioris substituatur *superioris*. Vid. quoque *suppl. mea ad Tom.* I. *p.* 890. et *Tom.* II. *p.* 951. *seq.*

Ibid. *Schoresch Isai*) Ferrara est eius editio Constantinopolitana teste *Clement. Bibliothéq. pag.* 186.

SALOMO FIL. DAVIDIS (*num.* 1967.) *Tom.* I. *pag.* 1046. De *libro Sapientiae*, qui inter libros Apocryphos Veteris Testamenti locum habet, plura adduxit *Wolfius Tom.* II. *Biblioth. p.* 199. *seq.*

Ad *clauiculam Salomonis* vero quod attinet, librum ad euocandos et adiurandos malos genios spectantem, de quo *Wolfius* noster *Tom.* I. *pag.* 1047. *sequ.* III. 1033. *seq.* IV. 976. *seq.* quaedam attulit, fusius agitur a nonnemine in *Collectione noua librorum rariorum, Fascic.* IV. qui prodiit *Halae* 1715. *num.* 4. vbi etiam *epistola Auli Gellii Tranquilli*, sub quo nomine latet *Georg. Frid. Thryllitschius*, Philosophiae Doctor Wittebergensis, *ad Auctores memoratae Collectionis de eiusmodi Clauiculis* sub *num.* 5. exstat, cuius auctor omnem operam impendit, vt liquidissime demonstraret, scriptum hoc nequaquam a rege Iudaeorum sapientissimo ortum ducere, sed potius eundem ab Alchymista quodam aeui recentioris compositum fuisse. Conferas hic quoque *Thesaur. Bibliothecal. Tom.* II. *pag.* 370. et ea, quae infra ad *Tom.* III. pag. 1034. adnotabimus.

SCHELOMO BEN VIRGA (*num.* 1971.) *Tom.* I. *p.* 1051. III. 1037. IV. 983. *Amstelodamensem* libri Iudaeorum historici *Schebeth Iehuda* inscripti editionem, quam *Wolfius* hoc in loco ad annum aerae Iudaicae 415. Christi 1655. refert, pluribus recensuit *Carpzouius* in *Adnotationibus ad Schickardi Ius regium Hebraeorum. pag.* 81. not. p. Edita est eodem teste nitidissime studio duorum fratrum Rabbinorum *Raphaelis* et Abrahami, filiorum *Danani* cuiusdam, in officina *Immanuelis Benbenisti* excusa. Versio etiam *Gentii* latina apud eruditos valde laudatur, vti constat ex iis, quae memorat *Reimannus* in *Catalogo Bibliothec. systemat. critico. pag.* 858. De variis operis huius editionibus et *versionibus* tum *hebraeo-germanicis* tum *Lusitanicis Gentius* in praefatione latinae suae versionis plura adduxit, ad quae hic lectores meos breuitatis causa dimitto. Caeterum ad vtilitatem, quam hic liber praestat, quod attinet, non omnis laus eiusdem auctori in materia, quam tractandam sibi sumsit, deneganda erit. Hinc non immerito *Wagenseilius* in *Notitia librorum Rabbinicorum pag.* 29. et in *praefatione Telorum igneorum Satanae pag.* 50. librum multae doctrinae appellat, qui multa scitu necessaria complectatur et saepius occasionem praebeat, varia melius et accuratius

 per-

peruestigandi. Interim tamen quoque non negandum erit, multa quoque somnia et inanes Iudaicas fabulas Rabbinorum, quibus alii libri Iudaici referti sunt, in hoc opere deprehendi. Speciminis loco legenda est hic ridicula fere expositio *Psalmi* XXII. quam *Iohannes Buxtorfius* in *Synagoga Iudaica. Cap.* XXV. *pag.* 513. *sequ.* ex hoc ipso libro adduxit, qua fere sola lectores mei de veritate afferti mei posterioris facili negotio conuincentur.

SCHELOMO *ben* ISAAC (*num.* 1993.) *Tom.* I. *pag.* 1064. Recensuit versionem *Breithauptianam*, quam *Wolfius* hic memorat, *Iohannes Fabritius* in *Historia Bibliothec. Fabrician. Tom.* IV. *pag.* 16. *sequ.* *Commentarium* quoque *Raschii in Exodum* et *Leuiticum* a *Theodoro Dassouio* in lucem dari promissum esse praeter *Wolfium* nostrum, qui eiusdem in fine huius paginae mentionem fecit, testatur *Io. Albertus Fabricius Bibliograph. antiquar. pag.* 14. *edit. Schaffshausen.*

Tom. I. *pag.* 1069. *ad finem numeri* 1993.) Iis, quae *Wolfius* noster de celeberrimo *Raschio* Iudaeorum doctore obseruauit, unicam hic addo, quod ipse in dialecto Iudaeo-germanica fuerit versatissimus. Id quod eo facilius persuasum sibi habebunt, qui Commentarios eius in Veteris Testamenti libros accurate perlustrauerint, in quibus permultae voces exoticae (Vid. *Wolf. Tom.* I. pag. 1061.) etiam germanicae occurrunt. Quarum specimina *Balthasar Scheidius* in *epistola ad Buxtorfium* filium scripta exhibuit. Vid. *Buxtorf. Catalecta philologico-theologica. num.* 131. *pag.* 156. *sequ.* Formulas quoque ex eodem opere lectiones variantes ad sacrum codicem Veteris Testamenti collectas celeb. *Tychsenius* tum *horis subsiciuis Buetzouiensibus*, tum *Repertorio literaturae orientalis*, *Tom.* I. *num.* 5. *pag.* 169. inseruit.

SCHELOMO LORIA *fil.* IECHIEL (*num.* 2000.) *Tom.* I. *pag.* 1073. III. 1050. Recensetur inter scripta eius a *Wolfio* nostro num. 7. liber *Ammude Schlomo* inscriptus. Prodiit quoque hic liber praeter editionem, quam *Wolfius* memorat *Basileensem*, *Basileae* per *Conrad. Waldkirch.* anno 382. Christi 1622. quae editio constat 1. Alphab. plagul. 6. seu foliis 117. In hac ipsa editione, quae asseruatur in Bibliotheca *Thoruniensis Gymnasii* publica titulus libri, qui infra praefationem exprimitur vocibus: עמודה שלמה, praefert verba initialia *Psalmi* 112. hebraice.

Not. c. *Tom.* I. *pag.* 1073. *ad finem paginae*:) Eundem libellum hac inscriptione insignitum, et eodem loco iisdemque editionis auctoribus atque ministris curantibus tenet Bibliotheca dicta *Thoruniensis* uno codice compactum superius commemorato, ex quo procul dubio est excerptus.

SCHE-

SCHELOMO *ben* MELECH. (*num.* 2003.) *Tom.* I. *pag.* 1075. *Wolfio* nostro appellatur *Hiſpanus.* Ex mente *b. Danzii* potius *Fezzanum* fuiſſe ſtatuendum eſt. Etenim hoc non valde mirandum eſt, cum ex hac prouincia prognati fuerint doctiſſimi inter Iudaeos interpretes Grammatici, ex quibus *R. Iehudam filium R. Dauid* et *R. Iſaacum ben Alphes* tantum nominamus. Vid. *Wolf Bibliothec. hebr. Tom.* I. *pag.* 338. 341. 660. Pluribus haec ſententia *b. Danzii* ex limine praelectionum eius in huius Rabbini *Michlal Iophi* excerpta una cum aliis iisque doctiſſimis de hoc ſcriptore Iudaeorum clariſſimo typis deſcripta legitur in *Wolfii* noſtri *Bibl. hebr. Tom.* IV. *p.* 988. ſequ. Addo hic, quod *Salomo ben Melech* ſeipſum quoque in fine ſui *Michlal Iophi* appellauerit *Fezzanum*, ſcilicet *fol.* 219. a. *col.* 1. *lin.* 10. *a fine* et b. *col.* 2. circa finem, quae loca ad firmandam *b. Danzii* ſententiam *Tom.* IV. pag. 988. propoſitam, ibidem erunt addenda.

Hunc Iudaeorum celeberrimum doctorem inter doctiſſimos ſacri codicis Vet. Teſt. interpretes occupare locum, haud in dubium vocari poterit. Imprimis ſummam laudem admirando iſto labore in ſe ſuſcepto conſecutus eſt, quo teſte *Hackſpanio*, *Buxtorfio* et imprimis *Io. Heluico Willemero* in *diſſert. de genuina pronunciatione nominis Iehoua pag.* 8. primus fuit, qui huc et illuc in operibus grammaticis et dictionariis *R. Dauidis Kimchii* et aliorum Iudaicae gentis Grammaticorum diſperſas explicationes vocum et phraſium ſacri codicis in ſuo *Michlal Iophi* quaſi in unum corpus colligeret et in certum ordinem redigeret. Interim etiam hic non negandum eſt, Rabbinicum noſtrum doctorem hic longius, quam fas erat, proceſſiſſe, et fere pleraque in ſuo opere ex diuite penu *Raſchii* et *Kimchii* ad verbum deſcripta ſuis immiſcuiſſe, id quod obſeruant inter alios *Thomas Crenius im ausführlichen Bericht von neuen Büchern. Part.* IX. *pag.* 866. prouocans hic ad *Iacobi Windeti* teſtimonium et b. *Paulus Theodorus Carpouius* in *Animaduerſionibus philologico-critico-ſacris pag.* 30. *not.* f. et alii, quos adduxit *Chriſtianus Ludouicus Schlichterus* in *Symbolis literariis Bremenſibus Tom.* I. *Part.* II. *pag.* 94. 95. a quo etiam hac de cauſa non immerito inter *plagiarios literarios* refertur.

Tom. I. *pag.* 1075. 1076. III. 1051. Primam editionem *Michlal Iophi Conſtantinopoli* prodiiſſe, utroque in loco *Wolfius* affirmat. Cum vero in inſcriptione hebraica operis locus editionis exprimatur per בקושטנדינה, coniectura *b. Danzii* a *Wolfio* Tom. IV. pag. 990. in medium adducta, quod editio haec prodierit *Conſtantinae*, quae vicina fuit urbs patriae eius Fezzae, in Africa ſita, mihi quidem videtur veriſimilis, quae etiam iis, quae antea de patria *Salomonis Ben Melech* attulimus, commode ſatis reſpondet. Interim legantur ea, quae *Wolfius* loc. cit. huic ſententiae oppoſuit. Caeterum hanc ipſam editionem eſſe

 anti-

antiquiſſimam, in dubium vocari nequit. Licet enim in Catalogo librorum *Iohannis de la Faye* antiquior adferatur, quae *Amſtelodami* 1445. prodierit, hanc tamen ipſam iam *Proſper Marchandius* et nuperrime *Iohannes Bernhardus Deroſſius* in *diſquiſitione de hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* VIII. §. 2. *pag.* 52. iure meritoque pro falſa et ſuppoſititia declarauerunt.

Tom. I. pag. 1075. lin. 15. addatur ad vocem *iterumque* apud *Wolfium*: ſed paginis diſcrepans, quod hic ad marginem obſeruauit b. *Tympius*.

SCHALMON *ben* IERUCHAN (*num.* 2027.) *Tom.* I. *pag.* 1083. Ex errore ſcripſit hoc in loco *Wolfius* noſter, Rabbinum *Saadiam* fuiſſe eius praeceptorem, quod ipſe ingenue fatetur *Tom.* III. *pag.* 1067. Falſitas huius commenti *Wolfiani* iam exinde patet, quod *Wolfius* in vita *R. Saadiae Gaon* narrauerit, *R. Schalmon ben Ieruchan* Karaeum fuiſſe *R. Saadiae* praeceptorem. Vid. *Wolf. Biblioth. hebr. Tom.* I. *pag.* 933. *num.* 1753.

SCHEMUEL (*num.* 2031.) *Tom.* I. *pag.* 1084. Perpauca de hoc Iudaeo refert *Wolfius* noſter, et ſe, quis fuerit, neſcire fatetur. Floruit vero hic Iudaeus ſaeculo X. in patria vrbe *Sem* regni Maroccani, in qua ipſe munere Antiſtitis Synagogae Iudaicae defunctus fuit. Conſcripſit librum *de Aduentu Meſſiae* inſtar *Epiſtolae ad R. Iſaacum Magiſtrum Synagogae in vrbe Subſulmetana* eiusdem regni Maroccani. Libellum ipſum ex originali textu Arabico in linguam *latinam* translatum 1338. per *Alphonſum Bonihominis*, Monachum, ex antiquo Manuſcripto in lucem publicam edidit *Paulus Elias Troutmannus*, *Goslariae* 1706. 8. qui in praefatione praemiſſa varia congeſſit ad hiſtoriam vitae auctoris huius et ipſius libri ſpectantia. Appendicis loco quoque idem *Trautmannus* hunc librum ſubiunxit ſuo tractatui *vom ſchlafenden Weltkinde Goslariae* 1706. 8. excuſo. Caeterum conferas de hoc ſcripto *Hallervordii Bibliothecam curioſam ſub artic. Samuel*, *Calixtum* in *Tract. de immortalitate animae et reſurrectione mortuorum. Cap.* V. *theſ.* 10. et *Wolfium* in *Bibliotheca hebr. Tom.* I. *pag.* 1099. et III. 1100.

SCHEMUEL ALGASI (*num.* 2038.) *Tom.* I. *p.* 1086. Liber eius חדושים, quem *Wolfius* num. 3. memorat, prodiit quoque Wilmersdorfii 1721. fol. cuius editionis mentionem fecit *Io. Chriſtian. Wibelius* in *conſignatione librorum ex typographia Wilmersdorfienſi Iudaica editorum.* Vid. *Relat. innox. de reb. nouant. theol. ad annum* 1743. *pag.* 511.

SCHEMUEL BEN ELCHANAN (*num.* 2039) *Tom.* I. *pag.* 1087. IV. 993. *num.* 3. Libellus hic a *Wolfio* adlatus permultas continet obſeruationes grammaticas

ticas ad interpretationem facri codicis Veteris Teftamenti facientes, tefte *Wagenfeilio* in *Notit. libr. Rabbin. pag.* 28.

SCHEMUEL *fil.* ELIAKIM GETZ (*num.* 2042.) *Tom.* I. *pag.* 1089. Vocatur a *Wolfio* iudex Synagogae *Schwerfentz*, quae eft ciuitas Poloniae maioris prope Pofniam fita.

SCHEMUEL BEN R. JEHUDA VALERIO (*num.* 2072.) *Tom.* I. *p.* 1097. III. III. 1098. Prior liber huius doctoris Iudaici non conftat foliis 112. vti *Wolfius* affirmat, fed complectitur plagulas 28. et pofterior eius tractatus *num.* 2. memoratus 26. plagulas.

SCHEMUEL IUDAEUS (*num.* 2076.) *Tom.* I. *pag.* 1099. III. 1100. ad *num.* 2. *lin.* 3. *Alphonfo Bonohomine*) melius: *Bonhomine*, et addas: *Ordinis Praedicatorum Monacho.*

Caeterum verfionibus huius *Epiftolae* addas verfionem *graecam* plane ignotam et ignoratam quoque ab ipfo *Wolfio* noftro, in qua obferuetur praefatio eidem praemiffa *Iofephi Plufiadeni Epifcopi Methonenfis* ad annum Chrifti 1497. referenda, quae ex *Catalogo codicum manufcriptorum bibliothecae regiae Taurinenfis Taurini* 1749. fol. *impreffo Tom.* I. *pag.* 259. commemorata eft ab auctoribus *Actorum Lipfienfium eruditorum latinorum ad annum Chrifti* 1752. pag. 440. Eiusdem fere raritatis eft quoque verfio *Polonica* feu translatio facta per *Iacobum Paulum Radlinski*, eiusdem adnotationibus aucta, quae prodiit *Lublini* typis collegii focietatis Iefu 1733, 8. complectens 2. Alphab. In fine adiecta funt fupplementa quaedam libri huius, quorum maxima pars res Iudaeorum in Polonia concernit. Vid. *Ianozkii Poloniam literatam noftri temporis. Part.* I. *pag.* 66.

SCHEMUEL IAPHE (*num.* 2085.) *Tom.* I. pag. 1105. III. 1109. num. 6.) Editionem huius fcripti *Wilmersdorfienfem* de anno 1714. commemorat *Io. Chriftian.* Wibelius in *Relation. innoxiis de rebus nouantiquis theologicis* 1743. *pag.* 511. De argumento eius obferuat, illud explicationem homileticam τοῦ *Vajikra Rabba* in fe continere.

SCHEMUEL *Sacerdos* DE PISA (*num.* 2092.) *Tom.* I. *pag.* 1106. III. 1111.) Liber hic a *Wolfio* memoratus forte idem eft ifte, cuius mentionem fecit *Iohannes Stendnerus* in *der Iüdifchen A b c Schule* §. 5. pag. 7. Saltem ea, quae de argumento illius perhibet, cum iis accurate conueniunt, quae *Wolfius* de eodem obferuat.

SCHEMUEL *ben* MEIR (*num.* 2101.) *Tom.* I. *pag.* 1109. *lin.* 5. a fine paginae: *combusserit.*) Haec narrat praeter alios *Io. Georg. Schelhornius* in *Commentat. de libris combustis*, *Amoenitat. literar. Tom.* VII. *pag.* 126.

Tom. I. *pag.* 1110. *lin.* 7. *ad Cap.* IX. Corrigas haec ita scribendo: *cap.* VI, 3. prouti correxit *b. Danzius* in suo exemplari.

SCHEMUEL SIRSA (*num.* 2123.) *Tom.* I. *pag.* 1113. III. 1117. IV. 996. Quod ad dogmata eius attinet, statuebat inter alia aeternitatem mundi. Vt alia hic omittam testimonia, unum tantum *R. Menasseh Ben Israel* testimonium hac de re adferam. Scripsit iste in libro suo *de Creatione Problem* III. *pag.* 9. de eodem sequentia: „Huius opinionis, mundum fuisse aeternum, auctor extitit R. Samuel Sirsa, autor libri Michlal Iophi, qui a iudicibus viuicomburio „adiudicatus est, annitente ad hoc R. Isaaco Capanton atque aliis pluribus sapien„tibus, vti perscriptum est in notis Sepher Iuchasin.., Hinc non immerito hic Iudaeorum doctor a *b. Reimanno* in *Introductione in historiam Theol. Iudaicae. pag.* 613. *Atheismi* accusatur; saltem iste ab Atheismo theoretico subtiliori vix excusari poterit.

Tom. I. *pag.* 1114. III. 1118. *num.* 3. *Buxtorfius* iamiam in *Bibliotheca* sua *rabbinica pag.* 378. *edit. Basileens.* 136. *edit. Herborn.* de libro *Mekor chajim* refert, se audiisse, quod hic liber sit *Commentarius in scripta Aben Ezrae exegetica*, qui imprimis obscurius dicta, quae speciatim in eiusdem Commentario in *Pentateuchum* occurrunt, explanat, simulque aliorum doctorum Iudaicorum sententias exponit, quod obseruauit quoque *Richardus Simon* in *Historia critica Veter. Testam. Lib.* III. in *Catalogo adiecto auctorum Iudaicorum. pag. m.* 153. ed. latin. Proinde refert *Dassouius* in *Tractatu de mortuorum resurrectione ex Iudaeorum sententia Dedicat. b.* 3. in hoc scripto quoque monimentis *R. Mosis Maimonidis*, *Rabbi Samuelis Tybbonidae* et *R. Schem Tobh* saepius lucem necessariam adfundi. Vide etiam *Io. Sauberti Palaestr. philolog. theolog pag.* 237.

SCHEMUEL PHEIBSCH (*num.* 2129.) *Tom.* I. *pag.* 1115. *sequ.* III. 1122. IV. 997. Praeter eas, quas *Wolfius* hic memorat libri *Beth Schemuel* editiones quoque *R. Schabtai* eundem *Dyrenfurti* 1691. *fol.* prodire fecit, cuius editionis facta est mentio ab auctore *indicis librorum Dyrenfurtensium* in *Bibliotheca noua eruditi orbis. Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 696. *sequ. num.* 2.

SCHEMUEL FRIDERICUS BRENZIUS (*num.* 2131.) *Tom.* I. *pag.* 1116. Hunc ad *Christianorum* sacra conuersum demum anno 1610. sacro fonte tinctum fuisse me-

memorarunt *Wolfius* et *Fabricius*-in *Historia Bibliothecae Fabricianae. Part.* V. *pag.* 3<6. Cum vero conuersio eius ad fidem puriorem in annum 1601. incidat, id quod ex *praefatione* libri sui *Iüdischer Schlangenbalg* liquido probanit *Theophilus Sincerus* in loco mox adferendo, baptismus eius paulo antiquior anno 1610. celebratus fuisse omnino videtur. Caeterum de conuersione eius paulo immitius indicat *Baylius* referente eodem *Sincero*. Librum eius, *Iüdischer abgestreiffter Schlangenbalg* inscriptum uberius recensuit *Theophilus Sincerus* in *Collect. antiq. et rarior. libror. german. Part.* III. *p.* 268. qui hunc librum inter rariores retulit. Editionem *Io. Walferi latinam*, cuius plenior titulus est: Theriaca Iudaica ad examen reuocata scripta Amoebaea Samuelis Friderici Brenzii et Samuelis Zephi Apellae, nunc primum cum versione latina et animaduersionibus edita a Io. Wulfero. Noriberg. 1681. in Quarto, uberius recensuit nonnemo in *Actis eruditorum Lipsiens. latin. de anno* 1682. *pag.* 205. Conferenda quoque sunt *Andreae Caroli Memorabilia saeculi a nato Christo* XVII. *Tom.* I. *ad annum Christi* 1614. *pag.* 354. *sequ.*

SIMCHA *fil.* GERSCHON (*num.* 2150.) *Tom.* I. *pag.* 1123. III. 1130. sequ. Teste *Buxtorfio* in *Catalogo librorum Iudaic.* b. 10. prodiit hic liber *Schemoth* inscriptus in quarta forma.

SCHEM TOBH (*num.* 2156.) Rectissime *editionem Ferrariensem* hic a *Wolfio* ad annum C. 1556.) referri, licet alibi ab eodem *Wolfio* propter epigraphen in fine huius *sepher haemunoth* exstantem ad annum C. 1557. referatur *Tom.* III. *pag.* 1134. obseruat *Io. Bernhard. Derossi in Tract. de Typographia Ferrariensi. Cap.* III. *pag.* 41.

SCHIMON HADDARSCHAN (*num.* 2163.) *Tom.* I. *pag.* 1130. III. 1138. Editionem *Francofurtensem*, quae anno 17.9. fol. prodiit, plenius recensuit vir doctus in *Bibliotheca noua librorum orbis eruditi. Tom.* I. *Part.* V. *pag.* 400. *sequ.*

SCHIMON *fil.* IOCHAI (*num.* 2175.) *Tom.* I. *pag.* 1134. sequ. III. 1141. IV. 1000. Licet *Wolfius* noster in describendo libro Theologiae Iudaicae antiquissimo *Sohar* et in editionibus eius potioribus recensendis multum operae et studii impenderit, varia tamen sunt, quae his addi possent. Plurima tamen eorum iam adduxit in commentatione literaria de hoc libro summe venerabilis *D. Io. Frideric. Hirtius Bibliothec. oriental. exeget. Part.* VII. *num.* 1. *pag.* 3. 18. quorum in descriptione lectores meos hic non morabor, cum hoc opus *Hirtii* in plurimorum manibus versari confido. Quaedam de auctore, antiquitate et cha-

charactere huius libri hic subiicio, quae profecto harum rerum peritis minus ingrata futura erunt. Auctorem eius in Christianorum numerum referunt *Guilielmus Postellus* et *Christianus Schoettgenius*. Prioris locum iam ex *Glaeseneri Comment. de gemino Iudaeorum Messia. Cap.* III. §. 2. *not.* b. *pag.* 151. descripsit *Hirtius loc. citat. pag.* 7. Posterior anno 1735. edidit dissertationem, qua probare conatus est, *R. Simeonem filium Iochai* auctorem libri *Sohar* religione fuisse *Christianum*. Impugnauit hanc sententiam *b. Iust. Mart. Glaesenerus* in *Diatribe philologica*, in qua Christian. Schoettgenii dissertatio docens, R. Simeonem filium Iochai auctorem libri Sohar, religione fuisse Christianum, modeste examinatur, et contrarium potius euincitur, illum non fuisse Christianum, Hildesiae 1736. 4. edita, cuius summa narratur in *Relation. Hamburgensium eruditis de anno* 1736. 4. *pag.* 495. sequ. Quam sententiam quoque idem *Glaesenerus* amplius defendit in *Tractatu de duplici Iudaeorum Messia, Hildes. et Lipsiae* 1737. 4. excuso. Respondit ei *Christ. Schoettgenius* in *Horis* suis *hebraicis et Talmudic. Tom.* II. *Cap.* IV. *pag.* 935. sequ. quo in libro etiam b. *Glaeseneri commentatio* Cap. III. pag. 918. sequ. inserta legitur. Ad tempus, quo exaratus est hic liber, quod spectat, Iudaei nuncupant eius auctorem *Simeonem ben Iochai*, qui eundem in spelunca quadam, in quam prae timore persecutionis confugerat, composuisse fertur a Iudaeis. Ex recentioribus *Schoettgenius loc. citat.* §. 1. scribit: „*Opus hoc* (*Sohar*) *venerandae vetustatis est*, quippe cuius auctor extremis Apostolorum temporibus vixit, et Patres Apostolicos, quos vocamus, Ignatium, Polycarpum, et alios aequales habuit.„ Idem *loc. cit. pag.* 938. affirmat, librum hunc saltem ante tempora *quinti* post Christum natum *saeculi* adfuisse inter Iudaeos, qui tamen eundem occultauerint, quod iis ipsis eius doctrina de Messia displicuerit. Interim antiquitas huius libri merito suspecta videtur, cum ante tempora saeculi XIII. nemo Iudaeorum istum adduxerit, et in dubium vocatur a b. *Gustau. Georg. Zeltnero in der genauen Untersuchung des seltsamen Jüdischen Wahns von dem Tekupha Blut.* (*Francof. et Lips.* 1734. 8.) *pag.* 149. 150. et not. d. ibidem. *Iust. Mart. Glaesenero* in *Comment. de gemino Iudaeorum Messia. Cap.* III. §. 2. *pag.* 152. et *Philip. Ernest. Christfels* im *neuen Judenthum. Part:* VI. *cap.* 4. Inter eos, qui studiose et data opera argumenta *Buxtorfii* pro neganda antiquitate huius libri adlata (*Vid. Wolf. Tom.* I. *pag.* 1136. *sequ.*) pluribus defendere conati sunt, prae aliis conferendus erit *Fridericus Strunzius in Historia Bardesanis et Bardesanistarum* (Witteb. 1710.) *pag.* 49. Vid. *Bibliotheca noua librorum orbis eruditi. Tom.* II. *Part.* XV. *pag.* 210. Aliorum sententias de tempore compositionis huius *Sohar* memorat *Buddeus* in *Historia Philosophiae Hebraeor.* §. 29. *pag.* 135. sequ. Haec et alia exposuit uberius summe venerabilis *Hirtius loc. cit.* Rationem scribendi, qua compositus est hic liber quod attinet, liber est obscurissimus, qui, licet quaedam mysteria fidei christianae tradat, tanta

tamen

tamen obscuritate eadem saepius inuoluat, ut obscurum per aeque obscurum explicetur in hoc libro, id quod imprimis de mysterio Trinitatis personarum diuinarum valet, cuius in hoc scripto fit mentio, quod etiam fatetur *Zeltnerus loc. cit. pag.* 152. *sequ.* 169. *not.*

Ceterum hic ipse liber *Sohar* occasionem dedit eruditis, ut varia ratione lucem eius locis obscurioribus accendere laborarent. Pertinent huc praeter *Nic. Lütkens* scriptum a *Wolfio Tom.* I. *pag.* 1138. et *Tom.* IV. 1001. adductum *Ioh. Poszakowskii*. Rectoris Collegii Nesuisiensis in Polonia *Animaduersiones criticas in R. Simeonis Iochai librum Sohar inscriptum. Varsauiae*, ex typographia Societatis Iesu 1749. quod constat 1. Alphab. plagul. 16. Huic adiungenda sunt duo alia scripta, quae imprimis ad illustrandam Iudaeorum Theologiam ex hoc libro multum adferunt. Vnum est *Godofr. Christoph. Sommeri Spec. Theol. Soharicae*, quod *Gothae* 1734. 4. prodiit. Alterum, quod praeter scripta superius adlata in lucem prodire curauit b. *Christian. Schoettgenius*, sub titulo: *Specimen Antiquitatum hebraicarum ex libro Sohar. Dresdae* 1751. 4. cuius summam exhibent Auctores der *vollständigen Nachrichten von kleinen academischen Schrifften ad annum* 1751. *pag.* 730. *sequ.*

Tom. I. *pag.* 1142. *num.* 5. *lin.* 1. *in* 4.) Octauam formam huic editioni tribuit *b. Danzius* ad marginem exemplaris sui.

SCHIMON *ben* KAIIRA (*num.* 2185.) Tom. I. *pag.* 1146. III. 1153.) Tempus vitae eius incidit in annum Christi 740. teste *Buxtorfio Biblioth. rabbinic. pag.* 66. *edit. Herbornens.*

Tom. I. *pag.* 1147. *lin.* 1. Quae hic *Wolfius* noster obseruat, hunc Iudaeorum doctorem in scripto suo *Halachoth gedoloth* unicum tantum constituisse articulum fundamentalem fidei, scilicet de existentia Dei, confirmat quoque *Reimannus* in *Introduct. in historiam Theologiae Iudaicae pag.* 70. calculo *Abarbanelis*, qui eundem totum suum systema ex *Rambam* desumsisse affirmat.

SCHIMON *ben* ZEMACH DURAN (*num.* 2187.) *Tom.* I. *pag.* 1148. IV. 1002. *num.* 3. Ad argumentum libri *Magen abhoth* quod spectat, continet confutationem fidei Mohammedicae, quod obseruarunt *Hottingerus* in *Bibliotheca orientali Lib.* III. *Part.* II. *cap.* 1. *pag.* 21. et *Reimannus Histor. theol. Iudaic. pag.* 99.

SCHIMSCHON EX SCHANTZ (*num.* 1213.) Tom. I. *pag.* 1154. פירוש In omnibus editionibus *Gemarae* Tomo ultimo vocatur בעל התוספות, quod hic adnotauit *b. Danzius* ad marginem exemplaris sui Bibliothecae hebraicae.

ת.

TARPON vel TRYPHON (*num.* 2231.) Tom. I. *pag.* 1161. De controuersia inter eruditos agitata, num hic Iudaeus idem fuerit, qui cum *Iustino Martyre* colloquium instituerit, quod in operibus eius extat, uberius conferas *Wolfii* nostri *Biblioth. hebr.* Tom. II. *pag.* 836. et Tom. IV. *pag.* 334. una cum supplementis meis ad priorem locum.